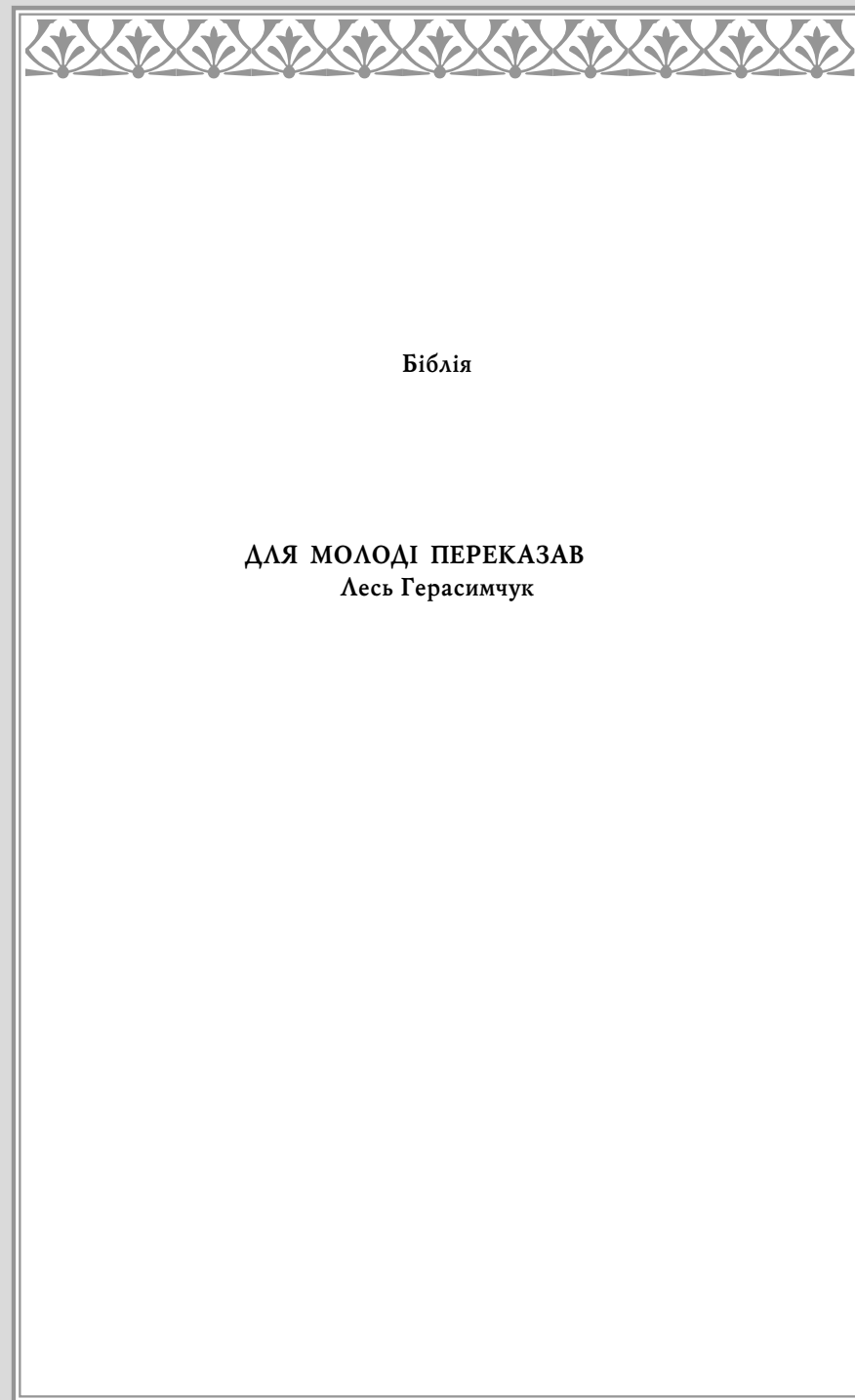
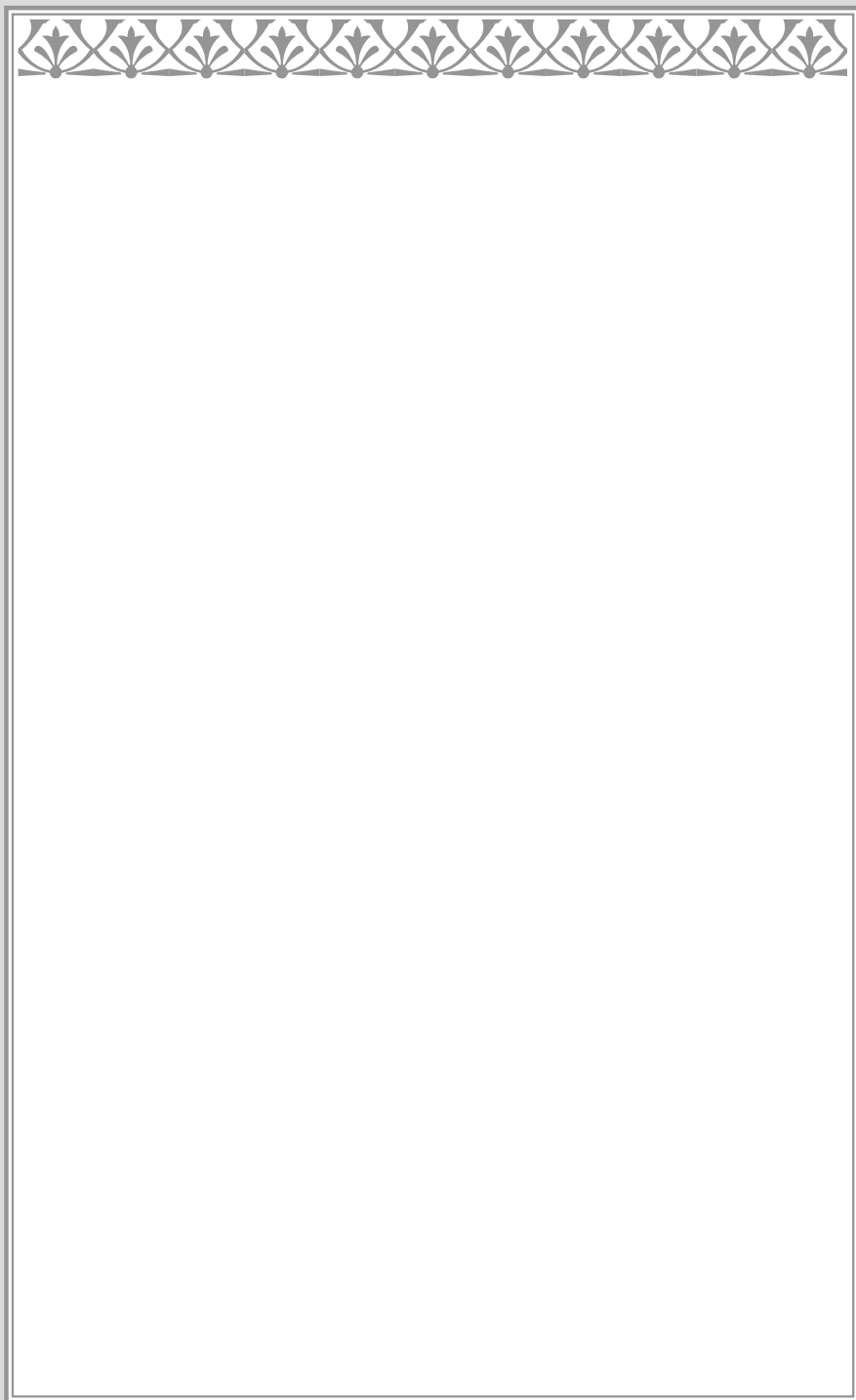

Біблія

ДЛЯ МОЛОДІ ПЕРЕКАЗАВ
Лесь Герасимчук

Біблія

ДЛЯ МОЛОДІ ПЕРЕКАЗАВ
Лесь Герасимчук

СТАРИЙ ЗАПОВІТ

ТВОРЕННЯ СВІТУ

Бут., 1:1—25

Спочатку Бог створив небо та землю. Земля була безладна й порожня, а над безоднею — пільма, і Дух Божий ширяв над водою. Бог сказав: «Хай буде світло!» І постало світло. І побачив Бог, що світло добре, і відокремив його від пільми. Бог назвав світло «день», а темряву — «ніч». І був вечір, і був ранок,— день перший.

Бог сказав: «Нехай між водами буде звід¹, і нехай він розділяє води». І Бог учинив небозвід, і відокремив воду під зводом від води над зводом. І сталося так. І назвав Бог звід «небо» І був вечір, і був ранок — день другий.

*Творення Богом світу.
Фреска 12 ст., Сіцилія*

Бог сказав: «Нехай стече вода з-під неба до одного місця, і нехай з'явиться суходіл. І сталося так. Бог назвав суходіл «земля», а водозбір — «моря». Бог побачив, що це добре, і сказав: «Нехай земля вродить зілля й травину, що розсіває насіння, садовину, що родить плоди з насінням. І сталося так. І земля породила рослини: і зілля, і плодові дерева. І був вечір, і був ранок — день третій.

Бог сказав: «Нехай будуть світила на небозводі, щоб відділити день від ночі, і нехай вони стануть знаками для пір року, днів

¹ У деяких перекладах — твердиня, твердь.

і років. Та нехай світять над землею». І сталося так. І зробив Бог два світила великі: велике світило, аби керувало днем, і мале світило, аби керувало ніччю, а також зірки. Бог побачив, що це добре. І був вечір, і був ранок — день четвертий.

Бог сказав: «Нехай у воді кишать живі створіння й небозводом над землею літає птаство». І сталося так. Бог побачив, що це добре, і поблагословив їх: «Наповнюйте воду в морях, а птаство нехай розмножується на землі!» І був вечір, і був ранок — день п'ятий.

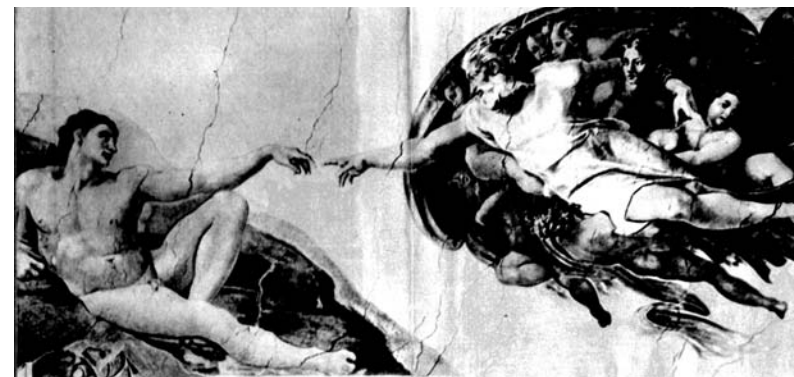
Тоді сказав Бог: «Нехай земля виведе з себе живі створіння: худобу, плазунів і звірів». І сталося так. Бог побачив, що це добре.

СТВОРЕННЯ ЛЮДИНИ

Бут., 1:26—31; 2:1—3; 2:7

Бог сказав: «Створімо людину за Нашим образом і подобою, і нехай панує над рибою, птаством, худобою, звірами, плазунами». І створив Бог людину на Свою подобу як чоловіка та жінку. І поблагословив їх Бог: «Плодіться й розмножуйтеся, наповнюйте землю, оволодійте нею та пануйте над морськими рибами, небесним птаством і всіма плазунами!» Бог сказав: «Оце дав я вам зілля й садовину на поживу! А травина хай буде на поживу звірині, птаству, плазунам». І сталося. І побачив Бог: усе, що Він зробив,— вельми добре! І був вечір, і був ранок — день шостий.

Бог благословив і освятив сьомий день, бо тоді спочив Він від творення.

Створення Адама. Фреска Мікеланджело. Рим, 16 ст.

СТВОРЕННЯ РАЮ

Бут., 2:4—25

У дні творення не було на землі польових чагарів, польова трава не росла, бо дощу на землю Господь Бог не давав, і не було людини, аби порати землю. Але з землі підіймалася пара та зрошувала землю. Тим часом Господь Бог створив людину з пороку земного, насадив рай в Едемі на сході й там осадив створену людину.

Адам і Єва.

Фреска Рафаеля. Рим, 16 ст.

Господь Бог зростив із землі кожне дерево, принаadne на вигляд і придатне для харчування, а посеред саду — дерево життя і дерево пізнання добра та зла. З Едему плинула річка, щоб зрошувати сад. І вже відтам річка розділювалась на чотири головні річки землі. Людина ж мала порати й доглядати цей сад.

Господь Бог наказав першій людині, Адаму¹: «З кожного дерева в саду ти можеш їсти. Але з дерева знання добра й зла не їж, бо тільки-но з'їси з нього — напевно помреш!»

Чоловік поназивав усі живі істоти, а Бог, аби Адам не сумував, створив йому з його ж ребра помічницю — жінку. Через це чоловіка й дружину називають одним тілом. Одягу ні Адам, ні його дружина тоді не мали й ходили голі, не соромлячись.

ВИГНАННЯ З РАЮ

Бут., 3

Але змії був хитріший над усю польову звірину, яку створив Господь Бог. І спитав він жінку:

— Бог і справді заборонив їсти плоди дерев у саду?

Жінка відповіла:

¹ Адам — «чоловік», «людина».

— Плоди дерев у саду ми можемо їсти, а ось плоди дерева посеред саду Бог заборонив їсти або навіть чіпати, бо через це можна померти.

А змії на те:

— Не вмерете! Бо знає Бог, що тоді просто ваші очі розкриються і ви, як Він, розпізнаєте добро й зло.

Побачила жінка, що плоди ці їстівні й принадні, та й закортіло ж їй усе знати. Тож узяла вога й скуштувала плід та дала чоловікові, і той з'їв. І розкрилися очі обом, і зрозуміли, що вони голі. Тоді позшивали фігове листя та поробили собі опаски.

Аж почули вони серед повію денної прохолоди, що наближається до них у саду Господь Бог, і сховалися серед дерев. А Господь Бог гукнув до Адама:

— Де ти?

А той відповів:

— Я почув Твій голос у раю, злякався і сховався, бо я голий.

Господь спитав:

— Хто ж сказав тобі, що ти голий? Чи не їв ти з забороненого дерева?

Адам відказав:

— Жінка, яку Ти дав мені, принесла плід із того дерева, і я їв.

Тоді Господь Бог звернувся до жінки:

— Що ти накоїла?

Жінка відказала:

— Змії спокусив мене, і я їла.

І сказав Господь Бог змію:

— Будеш ти за це все проклятий і до кінця днів своїх плазуватимеш на череві та їстимеш землю.

А тоді звернувся до жінки:

Вигнання з раю. Фреска Мазаччо. Флоренція, 15 ст.

— Я примножу твої терпіння, і ти в муках народжуватимеш дітей, тягтимешся до чоловіка, а він пануватиме над тобою.

І наказав Адамові:

— За те, що ти послухав жінку та їв з того дерева, проклята через тебе земля! Ти в скорботі будеш їсти від неї все життя. Тернину й осот вона буде тобі родити, і ти будеш їсти польову травину. У поті свого лиця їстимеш хліб, допоки не повернешся в землю, бо з неї тебе взято. Ти — порошок і до пороку повернешся.

Отоді дав Адам ім'я своїй жінці — Єва¹ (по-старому — Хава), бо вона була мати всього людства.

А Господь Бог зробив Адамові та Єві одягу зі шкури, зодягнув їх і мовив:

— Віднині чоловік, немов один із Нас, знає добро й зло. А тепер, може, дотягнеться він ще й до дерева життя, аби з'їсти його плід і жити довіку.

І тоді вигнав його Господь Бог із раю, щоб порати землю, з якої його взято. А на схід від Едему поставив Бог херувима з полум'яним мечем, який обертався, щоб стерегти дорогу до дерева життя.

КАЇН ТА АВЕЛЬ

Бут., 4:1—16

Адам і Єва були першою сім'єю на землі. Нелегко їм жилося, нелегко було шукати поживу й вирощувати хліб. Минав час, і в них з'явилися діти. Першим народився хлопчик, якого назвали Каїном.

*Каїн вбиває Авеля.
Картина Я. Тинторетто.
Італія, 16 ст.*

Потім народився ще хлопчик, і його назвали Авелем. Брати вирости й почали допомагати батькам. Абель, як молодший брат, виконував найлегшу роботу і став вівчарем, а Каїн виконував найтяжчу роботу і став рільником.

Настав час врожаю, а в отарах з'явилися ягнята. Невдовзі Каїн приніс Богові жертву від плоду землі. А Абель — від пер-

¹ Єва (Хава) — «життя», «жива».

вістків з отари. І зглянувся Господь на Авеля й на його жертву, а на Каїна й на його жертву не зглянувся.

Прикро стало Каїнові — і він спохмурнів. А Господь зауважив Каїнові:

— Чого ти похнюпився? Коли бажаєш добра, тобі вибачиться, а як ні, то в дверях гріх лежить. А ти мусиш над ним панувати.

Натомість Каїн заповзаявся на Авеля: запросив піти в поле, а там убив його. І спитав Господь Каїна:

— Де Абель, твій брат?

А той відказав:

— Не знаю. Хіба я йому сторожа?

І сказав Господь:

— Що ти накоїв? Голос крові твого брата кличе до Мене з землі. Будь ти проклятий від землі, що розкрила уста свої, аби прийняти кров твого брата з твоєї руки. Коли будеш порати землю, вона більше не дасть тобі своєї сили. Ти заволокою тинятимешся по землі.

І сказав Каїн до Господа:

— Це надто важка покара за мій гріх. Я мушу ховатися від Твого лиця, стати волоцюгою, а перший зустрічний уб'є мене.

І сказав на те Господь:

— Тому кожен, хто вб'є Каїна, буде покараний семикратно. І поклав Господь знак на Каїна, щоб зустрічний не вбив його. Відтак Каїн рушив у вигнання у землю Нод¹ на схід від Едему.

ПОТОП І НОЙ

Бут., 6—8; 9:1—17

Минули роки й сторіччя. В Адама та Єви ще народилися сини й дочки. А в тих — власні діти. На землі тривало життя.

Але з часом люди почали віддалятися від Бога й коїти дедалі більше зла. Зрештою усі їхні думки й прагнення обернулися на зло. І тоді Господь пошкодував у серці Своему, що створив людину, й сказав: «Знищу все живе на землі, бо ніхто вже не робить добра; знищу і людей, і худобу, і плазунів, і небесних птахів».

Та жив на землі Ной, який здобув ласку в очах Господа. Беручись до будь-якої справи, він прикликав Бога, знаючи, що Бог бачить усе, що він робить,— отож Ной був праведний.

¹ Нод — тиняння.

І сказав Бог Ноєві:

— Уся земля виповнилася злом. Я наведу на землю потоп, аби винищити дощенту життя. Зроби собі ковчег із дерева гофер¹, тобто величезний корабель — триста ліктів завдовжки, п'ятдесят завширшки, тридцять заввишки. Пороби у ньому кліті й добре просмоли всередині й ззовні. Потім увійди до цього корабля з усією своєю сім'єю: з дружиною, синами й дружинами синів. Але не тільки ти врятуєшся: візьми з собою по двоє найрізноманітніших тварин і птахів, щоб і вони вижили. І набери якнайбільше всілякої поживи для людей і для тварин.

Ной працював сто двадцять років і зробив усе, як звелів йому Бог. Призначений день настав у шістсотий рік життя Ноя: розкрилися всі джерела вод, і падав дощ на землю сорок днів і сорок ночей. Першого дня Ной увійшов до корабля разом зі своїми синами, яких звали Сим, Хам та Яфет, і зі своєю дружиною, і з дружинами

¹ Гофер — очевидно, мається на увазі кипарис.

Потоп. Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

синів. Увійшли до корабля й тварини, й птахи — по двоє кожного роду, як звелів Господь.

Аж ось прорвалися усі джерела великої безодні й небесні загати розімкнулися. Дощ падав на землю протягом сорока днів. Потоп тривав на землі сорок днів. Води, прибуваючи, підняли корабель, і він поплив. Прибуло стільки води, що вона вкрила усі найвищі гори попід небом. І загинуло птаство, худоба, звірі, плазуни, люди. Усе, що мало дух життя в нідрах, потонуло.

Лишився тільки Ной та ті, що з ним на кораблі були. А вода прибувала на землі сто п'ятдесят днів.

І згадав Бог про Ноя і про кожну звірину та худобу, що були з ним на кораблі. Тоді навів Бог вітер на землю, і вода заспокоїлась. Закрилися джерела безодні та небесні загати, і дощ із неба спинився. Вода почала спадати через сто п'ятдесят днів.

Незабаром корабель осів на горі Арарат. Ще трохи — і завиднілися гірські верховини.

Тепер Ной відчинив вікно корабля та випустив крука, і літав той туди й назад, аж поки не висохла вода на землі. Потім послав голубку, щоб побачити, чи не спала вода. Але голубка повернулася до нього, бо стояла вода на поверхні землі.

Він зачекав ще тиждень, і знову випустив голубку. Голубка повернулася надвечір, і в дзьобику в неї був зірваний оливковий листок. Так довідався Ной, що спала вода на землі. Коли він ще за тиждень її випустив, то більше вона не повернулася. Отже, вода висохла, а незабаром поверхня землі прочахла.

І промовив Ноєві Господь:

— Вийди з корабля ти і всі, хто з тобою.

Тоді всі вийшли, а Ной збудував жертвник Господові та вчинив на жертвнику цілопалення.

І поблагословив Бог Ноя й синів його та й промовив:

*Ноєв ковчег.
Мініатюра. Індія, 16 ст.*

— Плодіться й розмножуйтеся та наповнюйте землю! А Я укладаю союз із вами та з вашими нащадками і з усіма, хто виходить з корабля, що жодне тіло не буде вже знищене водою потопу, та й нищівного потопу більш не буде. Я на ознаку цього зроблю веселку в хмарі.

Ной прожив після потопу триста п'ятдесят років.

БАВИЛОНСЬКА ВЕЖА

Бут., 11:1—9

На той час по всій землі була одна мова, в якій було небагато слів.

І сталось так, що люди зі сходу прийшли й осіли в краї Шинеар. Один одному вони сказали:

— Давайте, наробимо цегли й добре її випалимо!

І стала цегла для них замість каменю, а бітум — замість глини.

І сказали вони:

Збудуймо собі місто та башту заввишки до неба і придумаймо собі ймення, щоб не розпорозитися по всій землі.

Вавилонська вежа.

Картина П. Брейгеля Старшого. Нідерланди, 16 ст.

І зійшов Господь, щоб побачити місто та башту, збудовану людьми. І промовив Він:

— Один це народ і мова одна для всіх, а тепер вони зможуть зробити все, що задумують. Тож зійдімо вниз і змішаймо там їхні мови, щоб не розуміли вони один одного.

І розпорозив їх звідти Господь по поверхні землі, і вони перестали будувати місто. І тому називають те місто Вавилон (Бабел)¹.

ПОКЛИКАННЯ АВРАМА

Бут., 11:31—32; 12:1—9

Багато років минуло, відколи Бог розпорозив народи з Вавилону. Нащадки Сима, Хама та Яфета, синів Ноевих, оселилися у різних землях. Одного з нащадків Симових звали Аврамом.

Будинки у сучасному Харані виглядають як у добу Авраама

Його батько Терах усе життя прожив у великому халдейському місті Урі. Вирішив якось Терах податися в інші краї, до Ханаану. Але Терах спромігся дійти лише до Харана, тож він зупинився там, а незабаром і помер, проживши 205 років.

Тоді Аврам почув голос Бога:

— Ти повинен піти зі своєї землі, з батьківського дому, від своїх родичів. Іди в землю, котру Я тобі вкажу. Від тебе почнеться великий народ, і Я благословлю тебе та возвеличу твоє ім'я. Я благословлю тих, хто благословляє тебе, і прокляну всіх, хто ганить тебе. І через тебе благословляться всі народи землі.

То й рушив Аврам, як звелів йому Бог. А було йому вже сімдесят п'ять років, коли він пішов з Харану. Разом із ним пішли Сара, його дружина, Лот, його небіж, і чимало надбаних у Харані слуг. Вони рушили до Ханаану.

Коли ж вони дійшли до тієї землі, до місця Сихему, до діброви Море, Господь знову з'явився Аврамові й сказав:

— Цю землю Я віддам твоїм нащадкам.

¹ Вавилон (Бабел) — від гебрайського дієслова балаль, котре означає «змішав».

Тоді Аврам спорудив у цьому місці жертовник Господеві, Який з'явився йому. Але тоді лютував страшний голод, і Аврам рушив далі, дійшовши до Єгипту.

ВИХІД ІЗ ЄГИПТУ

Бут., 12: 10—20

Аврам вирішив перебути у Єгипті, але ще на підході до країни домовився з Сарою:

— Ти дуже вродлива, і єгиптяни, як побачать тебе, скажуть: «Це його жінка». Тоді мене вони вб'ють, а тебе залишать живою. Скажи, що ти моя сестра, і мені не заподіють шкоди.

Як прийшов Аврам до Єгипту, єгиптяни побачили, що жінка вельми вродлива. Помітили це й вельможі фараона й вихваляли її перед фараоном. Тож її взяли до дому фараона, який віддячив Авраму — він одержав овець, волів, ослів, рабів, невільників, ослиць, верблюдів.

Але тяжко покарав Господь страшними виразками дім фараона через Сару, Аврамову дружину. Фараон покликав Аврама й сказав:

— Чому ти не сказав мені, що вона — твоя дружина? Чому ти сказав, що це — твоя сестра? А тепер забирай її та йди геть!

І фараон наказав людям відпровадити з країни Аврама та його дружину з усім їхнім майном.

Семіти: давньоєгипетська фреска 19 ст. до н. е. Саме так міг виглядати Авраам та його родина

АВРАМ І ЛОТ

Бут., 13

Отак Аврам із Єгипту разом із дружиною, з усім набутком та з небожем Лотом подався до Негеву, а від Негеву — до Бет-Елу¹, де колись був його намет.

Аврам був багатієм: у нього були чималі стада, багацько срібла й золота. У Лота, що ходив з Аврамом, теж була худоба і намети. Але землі для належного господарювання на обох не вистачало. Між їхніми пастухами почали виникати чвари. Тому Аврам сказав Лоту:

— Не треба сваритися ні нам, ні пастухам, бо ми близька рідня. Край цей просторий, і нам слід розділитися: коли підеш ліворуч, то я піду праворуч, а як ти — праворуч, то я піду ліворуч.

Подивився Лот на околицю Йорданську, що наводнена вся аж до Цоару, як Господній сад або єгипетський край, і вирішив залишитися там. Так Аврам оселився в землі ханаанській, а Лот — на рівнині аж до Содому.

А люди содомські були дуже злі та грішні перед Господом. І промовив Господь до Аврама, коли Лот відійшов від нього:

— Зведи очі свої та поглянь на північ, на південь, на схід, на захід, бо всю цю країну Я віддам навіки тобі та твоїм нащадкам. А нащадків у тебе буде безліч — як піску морського.

Отож Аврам оселився біля Мамре в Хевроні й спорудив там жертовник Богу.

Переселення Авраама до Палестини. Гравюра

Ю. Шнор фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

ОБІТНИЦЯ Й ВІРА

Бут., 15: 1—6

Після тяжких випробувань, битв і допомоги Лотові Аврамово майно не поменшало. Він мав худобу, срібло, золото, і лише одне

¹ Бет-Ел — дім Божий, у деяких перекладах Вефіл (Вефіль).

засмучувало його: в нього досі не було дітей. І почав Аврам жалітися Господеві. Тоді Бог знову з'явився йому й сказав:

Доно Авраамове.

Фреска Д. Чорного. Росія, 15 ст. буй-но порахувати зірки. Скільки зірок у небі — стільки буде в тебе нащадків.

Дивно було це чути Аврамові, але він повірив. Бог зарахував це йому як праведність і ще раз нагадав, що всю нову країну віддає йому в спадок.

НАРОДЖЕННЯ ІЗМАЇЛА

Бут., 16

Час минав, а Сара, дружина Аврамова, не народжувала йому дітей. У неї була служниця родом з Єгипту, на ім'я Агар. І Сара сказала Аврамові:

— Я не можу народити тобі дітей, але, може, моя служниця народить від тебе, і тоді вони стануть моїми нащадками.

Отож Сара, після десятих років пробування в Ханаані, привела до чоловіка свою служницю Агар, і невдовзі стало відомо, що Агар чекає на дитину. Однак, відчувши, що в неї буде дитина, Агар почала зневажати свою пані й погорджувати нею. Сара засмутилася, почала скаржитись Аврамові, а той відповів, що нехай дружина

— Не бійся, Авраме, бо Я — твій щит, і твоя нагорода буде дуже велика.

Проте Аврам відповів:

— Господи мій, Боже, що ж Ти даси мені? Я невдовзі помру бездітним, і в моєму домі залишиться за господаря Елі-Езер із Дамаска, мій слуга. Адже Ти, Господи, не дав мені нащадка.

На це Бог сказав:

— Ні, твоїм спадкоємцем буде не слуга, а той, хто народиться безпосередньо в тебе.

Бог вивів його з намету й продовжив:

— Поглянь на небо. Спробуй-но порахувати зірки. Скільки

сама дасть собі раду з власною служницею. Тоді Сара так запалася до Агар, що та втекла в пустелю. Там біля джерела зустрів її Янгол Божий і запитав:

— Агаро, служнице Сарі, звідки ти прийшла й куди прямуєш?

Агар узялася нарікати на свою недолу.

— Повернися до своєї пані, — сказав їй Янгол, — і слухайся її. Я настільки помножу твоє потомство, що його не можна буде полічити. Ти народиш сина і назвеш його Ізмаїлом¹, бо почув Бог про твою скорботу. Він буде невгамовної вдачі: його рука буде проти всіх і рука всіх буде проти нього.

Настав час, і Агар народила сина, котрого Аврам назвав Ізмаїлом. А було тоді Аврамові вісімдесят шість років.

Агарь йде з дому Авраама.

Картина П. П. Рубенса, 17 ст.

ГОСПОДЬ ПОВТОРЮЄ СВОЮ ОБІЦЯНКУ

Бут., 17:1—5, 15, 19—22; 18:1—17

Коли Аврамові виповнилося дев'яносто дев'ять років, а дітей у нього й Сарі ще не було, знову з'явився йому Бог і сказав:

— Я Бог Усемогутній, вір Мені й будь праведний. І Я укладу з тобою угоду, і ти будеш батьком численних народів. А щоб ти пам'ятав про це, не називай себе більше Аврамом: твоє ім'я тепер Авраам², а в твоєї дружини буде ім'я Сарра³. Твоя дружина народить тобі сина, і ти назвеш його Ісаком⁴. Я укладу з ним вічний союз для потомства по ньому. Я також поблагословлю Ізмаїла, але союз укладу з Ісаком, якого Сарра народить тобі за рік о цій самій порі.

Бог завершив Своє слово і відійшов від Авраама.

На третій день після того стояла спека, і Авраам сидів біля входу до свого намету в діброві Мамре. Раптом бачить: навпроти нього спинилося троє подорожніх. То був Бог, що з'явився у такій подобі

¹ Ізмаїл — Бог почує.

² Авраам («Ав» означає батько, а «раам» вказує на чисельність);

³ Сарра — вельможа, княжна.

⁴ Ісак (по-гебрайському Іцхак) — «він сміятиметься».

посланців, тобто Янголів. Авраам поспішив до мандрівців, вклонився до землі й звернувся до старшого:

— Пане! Не минайте моєї оселі. Відпочиньте під деревом, зараз Вам дадуть води, щоб умитися, а я принесу хліба.

Подорожні згодилися. Авраам поспішив до Сарри:

— Візьми три міри пшеничного борошна й спечи хуленько коржиків, та нехай заріжуть теля.

Коли все було готове, Авраам подав гостям сир, молоко, теля й хліб, а сам стояв поруч із Ними попід деревом.

Подорожні запитали його:

— А де Сарра, твоя дружина?

Він відповів:

— Тут, у наметі.

Тоді Авраам почув такі слова:

— Я повернуся до тебе за рік о цій же порі, і Сарра вже матиме сина.

Сарра також чула мовлене й подумки розсміялася: адже вона була вже така стара! Хіба може повернутися молодість?

І Бог звернувся до Авраама:

— Чому Сарра сміється? Хіба є щось неможливе для Господа?

Сарра перелякалася і заперечила:

— Я не сміялася.

А подорожні підвелись і рушили до міста Содому, й Авраам пішов з ними, аби провести їх. І Бог вирішив відкрити Аврааму долю Содому й Гомори.

Трійця (Три янголи в гостях у Авраама). Ікона А. Рубльова. Росія, 15 ст.

СОДОМ І ГОМОРА

Бут., 18:20—23, 32—33; 19:1, 15—28

Про міста Содом і Гомору ширився поганий погolos. То й Бог повідав Авраамові:

— Гріх Содому й Гомори дуже тяжкий. Якщо їхні мешканці справді такі, як про них кажуть, то Я скараю їх і зруйную ці міста.

Але Авраам звернувся до Бога й почав заступатися за людей, і ще наприкінці запитав:

— Не прогнівайся, Боже, за моє запитання: якщо в цьому місті знайдеться хоча б десятеро праведників, то невже ти вигубиш їх разом із грішниками й не пробачиш цьому місту?

Господь відповів Авраамові:

— Якщо знайдеться в місті десять праведників, я пробачу його заради них.

А в Содомі мешкав Лот, небіж Авраамів. І оце надвечір прийшли до Содому два Янголи, але не знайшли праведних людей, крім Лота, котрий сидів біля міської брами. Лот запросив їх до себе і влаштував їм гостину з перепічок, а тоді залишив ночувати. Проте поночі содомський люд обступив дім Лота: усі мешканці — і діди, і юнаки — жадали, щоб гості вийшли до них, і вже ладналися ламати двері. Лот щосили вгамовував їх, та ба!

Тоді гості простягли руки, впустили Лота до оселі, зачинили двері та отемнили весь народ надворі, щоб ті ніби засліпили й не знайшли тих дверей.

Коли благословилося на світ, Янголи почали квапити Лота:

— Підводься, бери дружину й обох дочок та тікай звідси, не озираючись, бо Ми повинні вигубити місто.

Проте Лот барився, намагався інших родичів умовити з ним іти, але марно. Тоді Янголи взяли його за руку й вивели родину за межі міста, ще й Лотові сказали:

— Рятуй своє життя, не озирайся позад себе, не затримуйся ніде в околиці. Тікай у гори, щоб не загинути.

А Лот на те:

— Ні ж бо, Господи! Ти побільшив Свою милість до мене, рятуючи мені життя. Але я не встигну сховатись у горах, тікаючи від зла, і помру. Онде маленьке містечко поблизу. Дай-но я там переховаюсь.

І відказав Бог:

— Гаразд, Я всі міста не руйнуватиму. Іди туди, бо, доки ти не переховаєшся, Я не зможу нічого зробити.

Втеча Лота із Содому. Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

Тому й називається те містечко — Цоар¹. На світанку Лот прибув до Цоара.

Відтак Бог пролив дощем сірку й Господній вогонь і зруйнував Содом та Гомору й усе довкілля. Тієї ж миті дружина Лотова не втерпіла й озирнулася — і перетворилася на соляний стовп.

Рано-вранці Авраам підвівся й рушив до того місця, де він стояв перед Богом. Подивився на Содом, Гомору й на всю долину, але побачив лише дим, що здіймався з землі, наче кіптява з печі.

ДОНЬКИ ЛОТА

Бут., 19:30—38

Лот пішов із Цоара й оселився в печері на горі разом з обома доньками.

Якось старша донька запропонувала молодшій:

*Лот з доньками.
Картина С. Вуе.
Франція, 17 ст.*

а молодша назвала сина Бен-Аммі (тобто «син народу мого»). Від Моава пішов народ моавів, а від Бен-Аммі — амоніти.

¹ Цоар — малий, дріб'язок.

— Батько наш старий, а чоловіків у цій стороні нема, аби вони прийшли до нас, як це діється по всій землі. Давай-но поночі підпоїмо батька вином і ляжемо з ним. І з'являться в нас нащадки від нього.

Так вони й учинили, і прийшла старша й поклалася з батьком. А той не тямив, коли прийшла вона й пішла.

Наступного дня старша донька сказала молодшій:

— Нумо й цієї ночі підпоїмо батька й ти покладешся з ним.

Так і вчинили, і обидві доньки завагітніли від свого батька Лота. Згодом старша назвала сина Моав (тобто «від батька»),

ІСАК

Бут., 21:1—8

Як обіцяв Господь, так і сталося: в Авраама, якому було вже сто років, і Сарри народився син. І назвали його Ісаком.

Сарра дуже дивувалася, що в неї на схилі віку народилася дитина. Вона казала:

— Люди сміятимуться, коли довідаються, що я годую груддю немовля.

Минав час. Ісак, улюбленець усієї родини, певного часу був відлучений від грудей. І справив Авраам велику гостину в день відлучення Ісака.

ЗНЕДОЛЯ АГАРИ

Бут., 21:9-21

Тепер, коли побачила Сарра, що син Агари глузує з усього, вона почала домагатися від Авраама вигнання невільниці й Ізмаїла як можливого спадкоємця. Не до душі було це Авраамові, але Бог пояснив йому, що нащадки його мають піти від Ісака, а від Ізмаїла має піти інший народ.

Тоді Авраам узяв бурдюк із водою та хліба, дав Агарі й вислав її разом із дитиною.

Коли скінчилася вода в бурдюку, мати покинула дитину під кущем, а сама сіла віддалік на відстані пострілу з лука, бо не могла бачити, як гине її дитина. Сиділа та вмивалася слізьми. Аж ось почув Бог голос хлопчини, і Янгол Божий з неба пообіцяв Агарі вивести з її сина великий народ.

У матері наче очі прозріли — вона побачила джерело, набрала води й дала хлопцеві пити. Бог залишився з хлопцем, і він виріс та став лучником у пустелі Паран.

БОГ ВИПРОБОВУЄ АВРААМА

Бут., 22:1-19

Якось забажав Бог випробувати Авраама: чи твердо вірить він Йому й чи ладен коритися. І Він мовив:

— Аврааме! Візьми свого улюбленого єдиного сина, піди в край Морія, зійди на гору і там віддай його Мені в цілопалення як офіру.

Тож рано Авраам підвівсь, осідлав осла, наколов дров на цілопалення та й рушив з Ісаком і двома слугами у дорогу.

На третій день Авраам ще здалеку помітив призначене місце й наказав слугам:

— Побудьте тут з ослом, а я з хлоп'ям піду он туди. Ми вклонимося Богові й повернемося назад.

Узяв Авраам дрова цілопалення, поклав на Ісака, а сам узяв кресало, ніж, і далі вони пішли удвох.

Авраам приносить у жертву Ісаака. Гравюра Ю. Шнор фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

— Тату! — запитав Ісак. — Ось дрова, кресало та ніж. Де ж ягня, яке ми віддамо Богові у цілопалення?

— Бог подбає собі про ягня на цілопалення, синку, — відповів батько, й вони разом продовжували йти.

Коли вийшли вони на те місце, яке призначив Бог, Авраам спорудив жертвник, розіклав на його камінні дрова, міцно зв'язав Ісака, поклав його на дрова на жертвнику і вже намірився ножем, щоб зарізати сина на жертву Богові.

Але цієї миті Янгол Господній гукнув до нього з неба:

— Аврааме! Не чіпай хлопця, не роби йому нічого! Тепер Я знаю, що ти боїшся Бога. За те, що ти Мене послухав, Я благословляю тебе та всіх твоїх нащадків.

Тут Авраам озирнувся і побачив барана, котрий заплутався рогами в чагарнику. Цього барана Авраам і пожертвував Богові в цілопалення замість Ісака.

І назвав Авраам те місце «Господь доглядить». Сьогодні люди так і кажуть: «На цій горі відкривається Бог».

А потім Авраам забрав слуг, і всі разом подалися до Беер-Шеви, де він і оселився.

РЕВЕКА ВИХОДИТЬ ЗА ІСАКА

Бут., 23:1—3, 10—16, 20; 24:1—7, 10—67

Сто двадцять сім років було Саррі, коли вона померла в Кіріят-Арбі, себто в ханаанському Хевроні. Авраам ревно оплакував її й вирішив поховати з шаною. Він купив ділянку землі при людях в хетита Ефрона і поховав Сарру в печері Махпела¹ на полі проти Мамре, тобто Хеврону. Так у роду Авраамовому з'явилася гробівка² в ханаанській землі, обіцяній Господом його нащадкам.

Тим часом ще примножилися роки Авраамові. І ось він доручив своєму рабу, що рядив над його майном, аби той вирушив у далеку дорогу в Арам-Нагараїм³ — на батьківщину Авраамову, де мешкала родина його брата Нахора. Там раб мав вибрати дівчину й привести її як дружину Ісакові.

Раб присягнув, що ретельно виконає наказ. Він узяв десять верблюдів і різні скарби свого пана і рушив до міста, де мешкали діти Нахорові.

І от якось увечері він зупинив своїх верблюдів біля криниці, що була неподалік від міста. Це було о тій порі дня, коли жінки виходили по воду. І раб звернувся до Господа з молитвою: «Господи Боже мого пана Авраама! Надішли мені сьогодні назустріч ту, яку я шукаю. Нехай дівчина, в котрої я попрошу напиться і котра напоїть і мене, і моїх верблюдів, виявиться тією, яку Ти призначив для Ісака».

Не встиг він вимовити ці слова, як з'явилася із дзбаном на плечах Ревека (або Рівка, як її вдома називали), що народилася у Бетуїла, сина Мілки, дружини Нахора — Авраамового брата. Була то дівчина прегарна з виду, незаймана. Вона зійшла до джерела, набрала повний дзбан води й вийшла нагору. Слуга побіг назустріч їй та й сказав:

— Дай-но напиться з твого дзбана!

А та відказала:

— Напийся, пане!

І вона хутенько зняла дзбан на свою руку і напоїла його. А напоївши його, сказала:

— Я зараз понапуваю і твоїх верблюдів.

¹ Махпел — назва означає «подвоєна»; тобто це була велика печера на два поверхи.

² Гробівка — місцина для поховання; гріб.

³ Арам-Нагараїм — Арам двох річок, по-грецькому Месопотамія.

І понаносила води до пійла. І ще до криниці побігла набрати, і набрала води всім його верблюдам. А чоловік мовчки придивлявся, чи ж оце йому пощастить з Господньої ласки. Отож, як перестали верблюди пити, він узяв золоту сережку вагою півшекля і два золоті наручні¹ вагою на десять шеклів золота й спитав:

— Чия ти дочка? Скажи ж мені, чи в домі батька твого є місце для нас ночувати?

Вона відказала йому:

— Я дочка Бетуїла, сина Мілки Нахорової. У нас і соломи, і паші багато, є й місце ночувати.

Слуга вклонився Богові доземно й сказав:

— Благословенний Господь, Бог пана мого Авраама, що дотримав Своєї ласки й відданості моему пану! Оце Господь привів мене до дому братів мого пана.

Сучасна бедуїнка біля колодязя.

Палестина

Дівчина побігла й переповіла матері про цю пригоду. А в Ребеки був брат Лаван. Він побіг до того чоловіка біля джерела. Брат побачив сережку та наручні на руках сестри, почув її оповідь та запросив слугу:

— Увійди, благословенний Господом! Чого стоїш надворі? Я приготував і господу, і місце для верблюдів.

Удома слуга розповів про долю Авраама, про Сарру та про

Ісака; про те, нащо його послали і як він знайшов Ребекку, та попросив відпустити її Ісакові за дружину. Батько й брат Ребеки відповідали:

— Від Господа вийшла та річ: ми не можемо сказати тобі нічого злого чи доброго. Ось перед тобою Ребека, візьми та йди, і нехай вона стане за жінку синові пана твого, як Господь звелів.

Слуга вклонивсь до землі Господеві, вийняв срібний і золотий посуд та шати й дав Ребеці, а також дав коштовні речі її братові та матері. Відтак усі їли й пили та ночували. А коли рано встали, слуга сказав:

— Відішліть мене до мого пана.

¹ Наручні — браслети.

І відпустили вони Ребекку з нянькою та Аврамового слугу з його людьми додому.

Вийшов Ісак надвечір на прогулянку в поле, підвів очі й побачив верблюдів. І Ребека звела очі й побачила Ісака. Вона зішла з верблюда і спитала слугу:

— Хто той чоловік, що полем іде нам назустріч?

А слуга відповів:

— То мій пан.

Вона ж взяла намітку й накрилась. А слуга про все розповів Ісакові. І впровадив Ісак її до намету Сарри, матері своєї. І взяв він Ребекку за жінку, покохавши її. Це стало йому розрадою після смерті матері.

ІСАК ТА ЯКІВ

Бут., 25:7—11, 20—34; 26:34—35

Авраам помер у 175 років, у щасливій старості. Його поховали сини Ісак та Ізмаїл у печері Махпела на полі Ефрона, сина хетита Тохара, проти Мамре, на полі, що його купив Авраам у синів Хета. Там поховано Авраама й Сарру.

А після смерті Авраама Бог благословив Ісака. Ісак оселився біля криниці Лахаї-Рої. Йому було сорок років, коли він побрався з Ребекою, дочкою арамія Бетуїла. Він дуже любив свою дружину. Проте в них довго не було дітей.

Нарешті Господь почув молитви Ісака, і Ребека завагітніла й мала в утробі двох синів. Ще не народившись, вони почали боротися один з одним.

Господь сказав Ребеці:

«Ти носиш у собі два племені, й від тебе підуть два різних народи. Один народ зробиться сильнішим за інший, але більший служитиме меншому».

Коли настав час, Ребека народила близнюків. Перший з'явився на світ увесь червоний, що вважалося вродженою схильністю до кровопролиття, і косматий. Його назвали Ісавом. Брат його народився, тримаючись рукою за п'ятку Ісавову. Його назвали Яковом. Сини народилися, коли Ісакові було вже шістдесят років.

Хлопці повиростали. Ісав став спритним ловцем, степовиком, а Яків був тихий, сидів у наметах. І полюбив Ісак Ісава, бо його здобич мисливська йому смакувала, а Ребека любила Якова.

Якось зварив Ісак їжу, а з поля повернувся змучений Ісав і сказав Якову:

— Дай мені похлебтати тієї червоної юшки, бо я вкрай стомився. (Через це його називають Едомом¹.)

А Яків відповів:

— Спочатку продай мені своє первородство.

І відповів Ісав:

— Нащо ж мені оте первородство, коли я вже ледь живий?

А Яків сказав:

— То ти мені зараз присягни.

І той присягнув йому і продав первородство Якову. Тоді Яків дав братові хліба та юшки з сочевиці. А Ісав попоїв, попив, підвівся й пішов геть. Так Ісав зневажив первородство.

Коли Ісаву виповнилося сорок років, він узяв собі за жінок Юдиту (її вдома Єгудитою називали), дочку хетита Беєрі, й Босмат, дочку хетита Елона. Але Ісакові та Ревеці було через них гірко на серці.

ІСАКОВЕ БЛАГОСЛОВІННЯ

Бут., 27:1—33, 41—45; 28:3—4

Минули роки; Ісак постарів і затемнились йому очі. Якось він покликав до себе Ісава й сказав йому:

— Візьми своє знаряддя — сагайдак і лук, піди в поле, уполюй мені дичину й приготуй страву, яку я люблю, щоб благословила тебе моя душа перед смертю.

Ісав вирушив на полювання, як звелів батько. А Ревека все чула і сказала Якову:

— Послухай-но мене й зроби усе, що я тобі скажу. Принеси мені двійко козенят із нашої отари. А я приготую їх так, як полюблює батько. Тоді подаси ту страву батькові, щоб він з'їв і благословив тебе перед смертю.

— Але ж Ісав увесь волохатий, а в мене шкіра гладка,— відповів Яків.— Батько мене помагає, зрозуміє, що то не Ісав, і вийде, що я глузую з нього. І замість благословіння я накличу на себе прокляття.

— На мені буде твоє прокляття,— сказала мати.— Ти слухай лише мене й піди та принеси двоє козенят.

¹ Едом — червоний (часто вживається як друга назва Ісава).

Вона приготувала страву, вбрала Якова в одяг Ісава, а руки й шию обв'язала йому козячими шкурами. Тоді дала синові хліб і приготувану смачну страву.

Яків приніс батькові їжу та звернувся до нього:

— Підводься, батьку, сідай та попоїж дичини, щоб душа твоя поблагословила мене.

Ісак здивувався:

— Як це ти так швидко знайшов здобич, сину мій?

А той відказав:

— Бо мені допоміг твій Господь Бог.

І сказав Ісак Якову:

— Підійди-но, я обмацаю тебе, чи ти справді мій син Ісав, чи ні.

Яків підійшов до батька, а той обмацав і сказав:

— Голос Якова, а руки Ісава. То ти син мій Ісав?

А той відказав:

— Так.

І промовив до нього Ісак, його батько:

— Підійди ж і поцілуй мене, сину мій!

Син підійшов і поцілував його. А той понюхав запах вбрання його і поблагословив:

— Дивись, запах сина мого, немов запах поля, що його Господь благословив! І хай Бог тобі дасть з роси Неба, і з ситості землі, і збіжжя багато й вина молодого! Нехай тобі служать народи, і народи нехай тобі вклоняються! Будь паном для братів своїх, і нехай тобі вклоняються сини твоєї матері. Хто тебе проклинає — проклятий, а хто поблагословить тебе — благословенний!

Щойно закінчив Ісак благословляти Якова і той вийшов, повернувся з полювання Ісав. І також приготував батьку смачний наїдок та сказав:

— Підводься, батьку, сідай та попоїж дичини, щоб душа твоя поблагословила мене!

І озвався до нього Ісак:

— Хто ти?

А той відказав:

— Я син твій, твій первородний Ісав.

Ісак аж затремтів та й сказав:

— Хто ж тоді той, що мисливську здобич зловив і до мене приніс, а я з'їв, поки ти прийшов, і поблагословив його? І він лишається благословенний!

Як Ісав почув батькові слова, то гірко скрикнув на повні груди, і звернувся до батька:

— Поблагослови й мене, батьку!

А той відказав:

— Обманом прийшов твій брат і забрав твоє благословення!

І промовив Ісав:

— Недарма назвали його Яковом¹. Він двічі обдурих мене: забрав первородство моє, а тепер і благословіння.

А Ісак на те:

— Я поставив його володарем над усіма братами. І забезпечив його хлібом і молодим вином. А що ж тоді тобі я зроблю, сину?

І сказав Ісав батькові:

— Може, в тебе й для мене є благословіння, батьку? Поблагослови й мене, батьку!

І заплакав Ісав.

І відповів йому Ісак:

— Твоя земля буде неродюча та без небесної роси. Ти будеш жити зі свого меча й служитимеш брату. Проте, коли постарієшся, то зламаєш ярмо його зі своєї шиї.

Тому зненавидів Ісав Якова через те благословіння і подумав собі: «Як минуть дні жалоби по батькові, я вб'ю Якова».

Ревеці донесли слова Ісава, й вона гукнула Якова, переповіла йому все й сказала:

— Послухайся мене, синку, тікай до мого брата Лавана в Харан. Перебудеш у нього, доки брат не вгамується. Тоді я пошлю по тебе й заберу звідти. Я не можу одночасно втратити вас обох.

Перед дорогою Ісак покликав Якова й сказав йому:

— Нехай благословить тебе Всемогутній Бог і примножить твоїх нащадків, і породить від тебе чимало народів. Ти успадкуєш землю, яку Бог дав Аврааму.

БОГ З'ЯВЛЯЄТЬСЯ ЯКОВУ В БЕТ-ЕЛІ

Бут., 28:10—19

Одної днини Яків рушив з Беер-Шеви до Харану. Коли сонце вже зайшло, він спинився на ночівлю. Примостив собі камінь під голову й поклався спати.

¹ Яків — хитрун, обманець.

І сниться йому драбина, що стоїть на землі, а вершком сягає неба. Нею підіймаються на небо й спускаються на землю Янголи Божі. А над нею стояв Господь і сказав:

— Я — Господь, Бог Авраама і Бог Ісака, твого батька. Землю, на котрій ти лежиш, Я віддам тобі й твоїм нащадкам. І будуть твої нащадки численніші за земний пісок. Вони житимуть на заході та на сході, на півночі та на півдні. Всі народи землі будуть благословенні через тебе й твоє потомство. Куди б ти не попрямував, Я скрізь тебе берегтиму й поверну тебе в цю землю. Я не покину тебе, доки не виконаю того, що обіцяв.

Прокинувся Яків і збагнув, що Сам Господь з'явився йому на цьому місці. Тоді він узяв камінь, на якому спав, і поставив його як стовп і полив згори олією.

— Яке страшне це місце! Це дім Божий і тут брама небесна! — вигукнув Яків.

Він назвав це місце Бет-Ел, що означає «дім Божий».

ЯКІВ У ЛАВАНА

Бут., 29:13—30

Лаван гостинно зустрів Якова й оселив його у власному домі. Яків почав працювати на Лавана. Якось Лаван запитав його:

— Невже ти служитимеш мені задарма лише тому, що ти мій родич? Скажи, яку ти хочеш платню за свою працю?

А Лаван мав дві дочки. Старша, Лія, слабувала на очі; Якову вона не сподобалась. Натомість молодша, Рахіль¹, була поставна й гарна з лиця, і Яків уподобав її. Тому й відповів Лавану:

— Якщо ти віддаси мені за дружину молодшу дочку, я служитиму тобі сім років.

Лаван погодився. А Яків так кохав Рахіль і так мріяв про неї, що сім років пролетіли для нього, наче кілька днів.

І ось виповнився обумовлений термін. Лаван влаштував бучне весілля. Але увечері, після бенкету, він привів у намет до Якова замість Рахілі Лію, свою старшу дочку. Яків виявив обман лише вранці. Розгніваний, він пішов до Лавана:

— Що це ти мені заподіяв? Хіба я служив тобі не за Рахіль? Чому ти мене обманув?

¹ Рахіль — овечка.

*Яків сватає Рахіль.
Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.*

— У нас не ведеться так, аби віддавати заміж молодшу дочку поперед старшої,— відповів Лаван.— Не турбуйся, за тиждень я віддам тобі за дружину й Рахіль. Але за це ти служити-меш мені ще сім років.

Так і сталося: Яків погодився, і за тиждень Лаван віддав за нього молодшу дочку. Так у Якова стало дві дружини. Проте Рахіль він кохав більше, ніж Лію.

ДІТИ ЯКОВА

Бут., 29:31—35; 30:1—24

Господь побачив, що Лія не кохана, і винагородив її синами. Вона народила одного за одним Рувима¹, Симеона (його назвали Шимоном²), Левія³ та Юду⁴.

Проте Рахіль дітей не мала. Тоді вона віддала чоловікові свою служницю Білгу, й та народила Якову двох синів — Дана⁵ й Нафталі⁶.

Побачивши це, Лія також привела до Якова свою служницю Зілпу. Та народила йому Гада⁷ й Асир⁸. Потім сама Лія народила ще трьох дітей: Іссахара⁹, Завулону¹⁰ й дочку Діну.

Шістьох синів і одну дочку народила Лія, ще двох дітей — її служниця, і двох — служниця Рахілі. Лише після цього Господь згадав про Рахіль, почув її молитви й дав їй сина. Вона назвала його Йосипом, що означає «додасть».

¹ Рувим (Рувен) — побачте сина.

² Симеон — почув [Господь].

³ Левій — прилучений.

⁴ Юда (Єгуда) — хвалити Господа.

⁵ Дан — розсудив.

⁶ Нафталі (Нефталим) — боротьба.

⁷ Гад — щастя.

⁸ Асир — блаженство.

⁹ Іссахар — заплата

¹⁰ Завулон — замешкання.

ХИТРОЩІ ЯКОВА

Бут., 30:25—43

Після народження Йосипа Яків сказав Лаванові:

— Відпусти мене, піду я вже додому. Віддай мені моїх жінок і дітей, що служив тобі за них, і я піду.

А Лаван на те:

— Не йди. Я зрозумів, що Господь поблагословив мене через тебе. Признач собі заплату від мене, і я дам.

А той відказав:

— Ти знаєш, як я служив тобі і якою стала твоя худоба завдяки моїй праці. Але коли ж я працюватиму для власного дому?

І спитав Лаван:

— Що ж я тобі дам?

А Яків відповів:

— Не давай нічого. Коли зробиш мені те, що я кажу, я буду пас-ти твою отару. Я сьогодні перейду через усю отару, щоб вилучи-ти звідти кожну чорну овечку з-поміж овець, і смугастих та крап-частих кіз, і це буде заплата мені. Моя чесність посвідчить за мене, коли ти прийдеш перевіряти мій заробіток.

Лаван згодився:

— Нехай так і буде!

Того самого дня він вилучив смугастих і крапчастих козлів, смугастих і крапчастих кіз, усе, що на ньому щось біле, і все чор-не між вівцями, та й передав у руки своїх синів. Ще й віддалився на три дні ходу між собою та Яковом. А в той час решту отари Лава-на випасав Яків.

Тим часом Яків узяв свіжі прuti — тополевий, мигдалевий, каш-тановий — та повитинав на них білі карби. Потім поклав їх у кори-та й пійла з водою для овець, куди ті приходили пити й паруватися. Після того вівці котилися строкатими, крапчастими й смугастими ягнятами.

Ягнят Яків відокремив і поставив овець лицем до себе — строк-атих і всіх чорних ув отарі Лавана. Так він склав отари окремо для себе. А коли вівці були слабовиті, він прuti не клав,— отож слабо-виті були для Лавана, а сильніші — для Якова.

І Яків дуже-дуже забагатів. І були в нього невільниці, слуги, отари, верблюди, осли.

ЯКІВ ПОВЕРТАЄТЬСЯ НА БАТЬКІВЩИНУ

Бут., 31:1—7, 14—18, 22—29,
31, 43—54; 32:1—2

Аж ось почув Яків, ніби сини Лавана казали:

— Яків забрав усе, що було в нашого батька. І з того, що було в батька нашого, зробив собі маєток.

І тоді побачив з обличчя Лавана, що той перемінився до нього. І промовив Бог до Якова:

— Повернися до краю батьків, а Я буду з тобою.

Тож Яків покликав Рахіль і Лію на поле до отари та сказав:

— Я побачив, що ставлення вашого батька до мене змінилося, але Бог мого батька був зі мною. Ви знаєте, що я служив вашо-

му батькові на совість. А він на-сміхався з мене і десять раз мі-няв мені платню, тому Бог не дав йому кривдити мене далі. Бог звелів мені повернутись у землю моїх батьків.

Лія та Рахіль погодилися з ним. Яків позбирав усю свою худобу, майно й рушив до Хана-ану, до краю предків.

І вже на третій день Лавану сказали, що Яків утік. Лаван зібрав братів і кинувся навздо-гін. Через сім днів він наздогнав

Якова на горі Гілеяд. Але тієї ж ночі йому вві сні з'явився Бог і по-передив:

— Стережись! Не кажи Якову нічого.

Уранці Лаван почав вичитувати Якову:

— Чому ти потай викрався від мене, не дав навіть попрощатися з дочками та онуками? Я відпустив би тебе з веселощами та піснями! Зараз я міг би покарати тебе за втечу, але Бог твого батька за-боронив мені.

— Я боявся, що ти відбереш своїх дочок від мене,— відповів йому Яків.

І вони помирилися. Відтак Лаван повернувся додому, а Яків ру-шив далі.

ПЕРЕД ЗУСТРІЧЧЮ В ХАНААНІ

Бут., 32:2—21

Дорогою Якова зустріли Янголи Божі. Яків сказав:

— Це табір Божий.

І назвав те місце Маханаїм (тобто «два табори»). А потім пос-лав попереду себе до едомського Сеїру послів, щоб ті повідомили про його повернення. Посли повернулись і сказали, що Ісав у суп-роводі чотирьохсот чоловіків рухається назустріч Якову. Яків ще більше стривожився й поділив усіх людей, що були з ним, і всю дрібну та велику худобу на два табори. «Якщо Ісав розіб'є один та-бір, то другий врятується»,— міркував він.

І він звернувся з молитвою до Бога:

— Господи, Ти звелів мені повернутись у мою землю. Ти обіцяв, що зглянешся на мене й зробиш моїх нащадків численними, як морський пісок, котрий годі й полічити. Визволь же мене від руки Ісава: я боюсь, що він уб'є мене та матерів із дітьми.

Яків вибрав зі своїх стад двісті кіз, двадцятро козлів, двісті овець, двадцятро баранів, верблюдиць дійних та їхніх жереб'ят тридцятро, сорок корів, десятеро биків, двадцятро ослиць, деся-теро ослят. Кожне стадо поокремо він дав слугам і сказав:

— Ідіть переді мною та залиште відстань поміж стадами.

І далі наказав першому слугі:

— Коли зустріне тебе Ісав і запитав: «Чий ти, куди йдеш і чие це все?» — то скажеш: «Це подарунок слуги твого Якова, посланий панові моєму Ісаву. А він сам — за нами».

Решті слуг Яків звелів казати те саме, бо сподівався таким чи-ном умилювати брата.

Отак ішов подарунок перед ним, а він ночував тієї ночі в таборі.

ЗМАГАННЯ ВНОЧІ

Бут., 32:23—33

Тієї ж ночі він підвівся, взяв обох своїх дружин, обох служни-ць та одинадцять дітей і перейшов брід Ябок. Потому взяв їх і пере-вів через потік; також перевів усе, що мав.

Лишився Яків сам. Тоді, ще й на світ не благословилося, Хтось напав на нього. Та бачачи, що не переможе його, доторкнувся суг-

лобу його стегна, і суглоб Якового стегна звихнувся під час боротьби. І каже Той:

— Пусту Мене, бо вже на світ благословляється.

Яків бореться з янголом.

Картина Рембранта.

Нідерланди, 17 ст.

А Яків відповів:
— Не пушу Тебе, хіба як поблагословиш мене.

Той спитав його:

— Як твоє ім'я?

Він і каже:

— Яків.

Тоді Той відповів:

— Відтак називатимешся Ізраїль¹, бо ти змагався з Богом і з людьми² й переміг.

Тоді Яків спитав Його:

— Скажи, будь ласка, Своє ім'я.

А Він відповів:

— Чого питаєш про Моє ім'я?

І поблагословив його. Тому

Яків назвав це місце Пенуїл³, бо він, мовляв, бачив Бога вічно-живий і живий zostався. І сонце йому сяяло, як він пройшов Пенуїл, хоча й кульгав на стегно. Ось тому сини Ізраїлю досі не їдять стегових жил, бо Той доторкнувся суглобу Якова та пошкодив жили⁴.

ЗУСТРІЧ З ІСАВОМ, ЗЛУКА ТА БОГ ІЗРАЇЛЯ

Бут., 33

Підвів Яків очі та й побачив, що йде Ісав, а з ним чотири сотні людей. І він поділив своїх дітей на Лію, і на Рахіль, і на обох невірниць. Невірниць із дітьми поставив попереду, Лію з її дітьми передостанніми, а Рахіль та Йосипа — останніми. А сам

¹ Ізраїль (Ісраель) — богоборець; той, що править силою Бога.

² Тобто з Лаваном та Ісавом.

³ Пенуїл — лице Бога.

⁴ Мається на увазі стеговий нерв.

пішов перед ними і вклонився до землі сім разів, аж поки підійшов до брата.

І побіг Ісав назустріч йому, обійняв, упав йому на шию й цілував його. І вони заплакали. Тоді Ісав побачив жінок та дітей і спитав:

— Хто це?

А той відказав:

— Діти, якими обдарував Бог твого слугу.

І підійшли невірниць із дітьми та вклонилися. І підійшла Лія з дітьми та вклонилися, а потім підійшов Йосип і Рахіль та й вони вклонилися. Ісав спитав:

— А що це за цілий табір, що я спіткав?

А той відказав:

— То я вислав, щоб знайти ласку в очах мого пана.

А Ісав на те відповів:

— Я маю багато, брате,— твоє нехай буде тобі.

А Яків сказав:

— Ні! Коли я знайшов ласку в твоїх очах, візьми дарунка з моєї руки. Бо я побачив обличчя твоє, ніби побачив Боже лице, і ти собі уподобав мене. Візьми благословення моє, що припроваджене тобі, бо Бог був милостивий до мене, та й маю я все.

І благов він Ісаву, і той узяв. Тоді Ісав сказав:

— Ходімо, а я піду обік тебе.

Яків відказав:

— Пан мій знає, що діти мої молоді, а дрібна та велика худоба в мене дійні. Коли погнати їх один день, то вигине вся отара. Тож нехай пан мій піде попереду свого слуги, а я піду поволи за худобою й дітьми, аж поки не прийду до свого пана до Сеїру.

І промовив Ісав:

— Я залишу з тобою трохи своїх людей.

І повернувся того дня Ісав на дорогу свою до Сеїру. А Яків подався до Суккоту на західному березі Йордану і збудував собі домівку, а для худоби поробив курені,— тому й назвав це місце Суккот¹.

А відтак Яків спокійно прибув до міста Сихем у Ханаані й отаборився перед містом. Він купив шмат поля за сто срібняків, де поставив свій намет. І спорудив там жертовника, назвавши його «Ел-Елогей-Ісраел» (Величний Бог Ізраїля).

¹ Суккот — курені

У БЕТ-ЕЛІ. СМЕРТЬ РАХІЛІ ТА ІСАКА

Бут., 35:1—7, 15—20, 27—29

Бог звелів Якову рушати до Бет-Елу й спорудити там жертovníк. Отож Яків наказав усім, хто з ним був:

— Повикидайте чужих богів, які у вас є, очистіться й перевберіться.

Йому повідавали всіх чужинських богів, і Яків закопав їх під дубом. Після цього він пішов до Бет-Елу, де він бачив пророчий сон і одержав одкровення від Бога. Там він поставив стовпа і вилив на нього вина в жертву та злив на нього олію.

А коли вони повертались дорогою з Бет-Елу на Ефрату, Рахіль, улюблена дружина Якова, просто дорогою народила другого сина. Проте пологи виявились тяжкими. Умираючи, Рахіль ще встигла назвати сина Бен-Оні, але батько назвав його Веніамин¹. Рахіль померла, і Яків поховав її при шляху до Ефрати, тобто Бет-Лехему — Віфлеєму². Яків поставив на могилі дружини стовпа.

Яків повернувся до Ісака, свого батька, коли тому було вже сто вісімдесят років. Незабаром Ісак помер. Ісав та Яків ховали його разом.

ЙОСИП ТА ЙОГО БРАТИ. ПРОДАЖ ЙОСИПА ДО ЄГИПТУ

Бут., 37

Яків мешкав у батьківському Ханаані. Сімнадцятирічний Йосип пас вівці зі своїми братами — синами Білги та Зілли — і переповідав батькові про братів лихі вістки. Ізраїль любив Йосипа більше, ніж решту синів, бо той народився за його старості. Яків справив йому квітчасту одежу. А брати за це зненавиділи Йосипа й не могли спокійно з ним розмовляти.

Одного разу мав Йосип сон, який він оповів братам, через що вони ще більше зненавиділи його.

— Сниться мені,— оповідав Йосип,— ніби ми посеред поля снопи в'яжемо. Аж тут підвівся мій сніп і стоїть, а ваші снопи поставали навкруг нього й уклонилися моєму.

¹ Бен-Оні — син мого болю; Веніамин (Бен-Ямін) — син правиці.

² Бет-Лехем (Віфлеєм) — дім хліба.

А брати на те:

— Виходить, ти пануватимеш над нами?

І зненавиділи його ще більше за це. А ще снівся йому другий сон, ніби сонце, місяць і одиннадцять зірок уклонилися йому. Він оповів це батькові й братам, а батько насварив його:

— Що то за сон такий? Чи то справді прийдемо ми — я, мати й брати — вклонитися тобі?

Отож брати йому заздрили, а батько все те запам'ятав собі.

Якось пішли його брати пасти вівці до Сихему. А Ізраїль загадав Йосипу:

— Піді-но подивися, чи все гаразд із твоїми братами та вівцями.

Дорогою з долини Хеврону до Сихему Йосип заблукав у полі, а якийсь зустрічний сказав, ніби чув, що брати подалися до Датану.

Брати угледіли Йосипа ще здаля і змовилися його вбити. Однак Рувим, рятуючи Йосипове життя, і запропонував не проливати крові, а кинути хлопця в копанку в пустелі. Так і вчинили: здерли з нього квітчасту одежу та вкинули в порожню копанку. Відтак посідали їсти.

Аж ось бачать: суне валка ізмаїльтян з Гілеаду в Єгипет, верблуди несуть бурштин, бальзам та ладан. Тоді Юда каже до своїх братів:

— Нам не вигідно так просто вбити його: краще продаймо його ізмаїльтянам — і не будемо винні в його смерті.

Брати погодилися. Коли йшли повз них мідіянські купці, вони витягли Йосипа з копанки та й продали за двадцять срібняків, а ті повезли його до Єгипту. Після цього брати взяли одежу Йосипа, зарізали козеня, намочили ту одежу в крові та й послали її батькові зі словами: «Це ми знайшли. Пізнавай: це одежа твого сина, чи ні». Той пізнав і сказав:

— Одіж мого сина! Звір лютий пожер його. Роздер, напевно, Йосипа!

Тоді Яків розірвав на собі одежу, накинув на стегна волосяницю та й сумував за своїм сином. Посходилися всі сини та доньки утішити його, але дарма.

*Брати продають Йосипа.
Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.*

А мідіяни продали Йосипа в Єгипті Потіфарові, двірському вельможі фараона, начальникові варти.

У ДОМІ ПОТІФАРА

Бут., 39:3—20

Єгипетський намісник та його дружина. Стародавній барельєф

Бог не покинув Йосипа: йому таланило в усіх справах. Єгипетському вельможі сподобався новий раб, і незабаром хлопець почав керувати усіма справами й майном Потіфара. Багатство Потіфарове швидко примножувалося.

Однак щасливе життя тривало недовго. Йосип був вродливий і статурний, тож і сподобався дружині його пана. Проте Йосип відкинув її, бо був відданий Потіфару й не міг учинити гріх перед Богом. Тоді жінка розлютилася, скликала людей і почала звинувачувати Йосипа, ніби він хотів зґвалтувати її.

Потіфар повірив облудному звинуваченню і кинув Йосипа до темниці, в якій тримали фараонових в'язнів.

ЙОСИП У В'ЯЗНИЦІ

Бут., 39:21—23; 40

Та Господь був із Йосипом, зглянувся на нього й виявив йому ласку в очах наглядача в'язниці. В'язничник пере-ручив Йосипові всіх в'язнів у темниці, і все, що там роби-лося, здійснювалось через нього.

Під той час головний чашник фараона і пекар завинили-ся перед своїм володарем. Той розгнівався на цих урядників, і їх було кинуто до в'язниці, де був Йосип. І на-чальник варти доручив їх Йосипові.

Одної ночі кожен із них бачив свій сон, сповнений особливого значення. Вранці Йосип, бачачи, що вони засмутилися, спитав обох урядників, у чому річ. А вони пожалілися, що нема кому відгадати їхні сни. І Йосип узявся це зробити.

Головний чашник оповів:

— Бачив я вві сні виноградну лозу, а на ній — три виноградні галузки. Я зібрав стиглі грона і вичавив сік до фараонової чаші та й подав її фараонові.

І сказав йому Йосип:

— Оце відгадка: три виноградні галузки — це три дні. За три дні підійме фараон твою голову і поверне тебе на твоє становище, і ти даси чашу фараону, як робив це досі. Тоді вчини ласку мені: згадай про мене перед фараоном і виведи мене з неволі. Бо насправді я був викрадений із гебрійського краю і не вчинив нічого протизаконного.

Начальник пекарів побачив, що він добре відгадав, і розповів Йосипу свій сон:

— А я вві сні бачив три коші печива на моїй голові. У горішньому коші — фараонова їжа, а птах їв із коша на моїй голові.

І відповів Йосип:

— Оце відгадка: три коші — це три дні. За три дні підійме фараон твою голову й повісить тебе на дереві, і птах поїсть твоє тіло.

Отож третього дня, у день свого народження, фараон справив учту для своїх слуг. І він підняв голову головного чашника і голову начальника пекарів та повернув чашника на його місце, і той подав чашу фараону, а начальника пекарів повісив, як і відгадав Йосип. Але чашник геть забув про Йосипове прохання.

СНИ ФАРАОНА

Бут., 41:1—36

Два роки по тому наснився фараонові дивний сон: ніби стоїть він над Нілом, а з річки виходять семеро гладких корів та й пасуться в очеретах. Та ось і сім миршавих корів виходять за ними з Нілу й стоять на березі. І пожерли миршаві корови гладких.

Фараон прокинувся, але знову заснув, і сниться йому: сім повних колосків виляють з одного стебла. А за ними виростають сім тоненьких колосків, висушених східним вітром. І поглинули тоненькі колоски семеро повних.

Уранці стривожився дух фараона. Скликав він усіх єгипетських віщунів та мудреців і оповів свої сни, але ніхто не міг їх розгадати. Тоді озвався головний чашник:

— Вибачай мені, пане, мою провину, але якось ти розгнівався на своїх слуг і віддав мене до ув'язнення у дім начальника варті — мене і головного пекаря. Там нам наснилися сни. Ми розповіли їх хлопцеві-єврею, слuzі начальника варті. І як він їх нам розтлумачив, так усе докладно і сталося.

Тоді фараон послав по Йосипа, і його притьмом вивели з темниці. Він поголив бороду, змінив одержу і прийшов до фараона. І каже йому фараон:

— Я бачив сни, але ніхто не може його розгадати. Про тебе ж я чув, що ти на цьому добре знаєшся.

А Йосип відповів фараонові:

— Не я, а Бог дасть фараонові прихильну відповідь.

*Йосип розтлумачує сни фараона.
Гравюра Ю. Шнор фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.*

І фараон переповів сни Йосипові.

А той і пояснив:

— Сни фараонамають одне тлумачення. Бог дав знати фараонові, що буде чинити. Сім гладких корів — це сім років, і сім колосків добрих — це теж сім врожайних років. Це один сон. А сім корів миршавих і сім колосків порожніх — це сім років голодних. Спочатку буде сім років великого достатку в цілій Єгипетській країні, але потім настане сім років голо-

дних, і голод виснажить увесь край. Отож нехай фараон підшукає собі розумного чоловіка та поставить його над країною, а також настановить правителів над країною, і вони відберуть п'яту частину з Єгипетського краю за сім урожайних років. Нехай вони збирають усі харчі у врожайні роки й віддають під руку фараона. Це буде запас для країни на сім голодних років, які спіткають Єгипетський край, і люди не вимруть від голоду.

ВИВИЩЕННЯ ЙОСИПА

Бут., 41:37—57

Сподобалось це слово і фараону, і його підлеглим, та й промовив фараон:

— Чи ж знайдемо ми іншого такого чоловіка, щоб дух Божий жив у ньому? Ти, Йосипе, будеш над моїм домом, і твого слова слухатиме весь мій народ; тільки престолом буду я від тебе більший. Гляди ж, настановляю тебе над усією країною Єгипетською.

Чиновники рахують врожай зерна. Давньоєгипетська фреска

І фараон, знявши з руки своєї перстень із печаткою, надів його Йосипові на руку, вдягнув його в вісонові шати, наклав золотий ланцюг йому на шию і звелів їхати в другій після своєї колісниці, перед котрою вигукуватимуть: «Схиліться!»

І додав фараон:

— Я — фараон, але без тебе ніхто не підведе ні руки, ні ноги в усій країні Єгипетській.

Фараон дав Йосипові ім'я Цофнат-Панеах¹. За жінку Йосип собі взяв Озната, дочку Поті-Фера, жерця Ону.

Було ж Йосипові тридцять років. Він вийшов від фараона і пройшов усю країну. Протягом сімох років урожаї були незмірні, і Йосип призибував харчі та складав по містах. І нагромадив він збіжжя, як морського піску, і то таку велику силу, що перестав лічити, бо безліч його було.

Перед голодним роком Озната народила Йосипові двох синів. Первістка Йосип назвав Манасія², боговорив: «Бог дав мені забути всю мою долю і дім батька». А другого — Єфрем³, бо, мовляв, «розмножив мене Всесильний у землі моєї біди».

Коли ж минуло сім років достатку, по всіх усядах запанував голод, але в Єгипетській країні був хліб. Як зголодніла Єгипетська країна і люди зажадали від фараона хліба, той казав:

¹ Цофнат-Панеах — той, хто відгадує таємниці.

² Манасія (Меннашше) той, хто дає забуття.

³ Єфрем (Ефраїм) — від слова «розмноження».

— Ідіть до Йосипа та й чиніть, що він вам скаже!
Голод шалів по всій землі. Тоді Йосип відчинив засіки і продав хліб.

ПЕРША ПОДОРОЖ ДО ЄГИПТУ

Бут., 42

Яків довідався, що в Єгипті є хліб, і вирядив туди своїх дітей. І вирушили десятеро братів Йосипа купити збіжжя в Єгипті. А Веніямина, Йосипового брата, Яків не пустив, бо побоювався за його життя.

Отак разом з іншими прибули й сини Ізраїля, щоб купити хліба, бо голоднеча була в Ханаані. А в Єгипті, власне, порядкував Йосип і продавав збіжжя всім людям у краї.

Йосипові брати прийшли й доземно йому вклонилися. Вони його не пізнали. Той побачив їх і пізнав, але вдавав, що чужий їм, бо говорив з ними шорстко. І згадав він тоді сни, які йому снились, та й каже до них:

— Ви підглядачі! Ви прийшли сюди розвідувати.

— Ви підглядачі! Ви прийшли сюди розвідувати.

А вони на те:

— Ні, владико! Твої раби прийшли харчів купити. Ми сини одного батька в Ханаані. Найменший тепер з батьком, а одного немає.

Йосип до них і каже:

— Отож і є, що ви розвідники! І ми вас перевіримо:

*Йосип – намісник фараона.
Гравюра Ю. Шнор фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.*

не вийти вам звідсіля, якщо не прийде сюди ваш найменший брат. Нехай котрийсь із вас піде по брата, а решта тим часом посидить у темниці.

І посадив їх на три дні у в'язницю. А на третій день каже:

— Як ви чесні люди, нехай один із вас лишиться у темниці, а ви везіть вашим родинам хліб, щоб вони не голодували. Та приведіть до мене найменшого брата. Тоді ви не помрете.

Вони послухались, але один одному почали говорити:

— Направду провинилися ми супроти нашого брата Йосипа, коли бачили, як боліла душа його, коли він благав ласки в нас, а ми не послухали. Тому й найшло на нас це нещастя.

Вони ж не знали, що Йосип розуміє їх. А він відвернувся від них, вийшов і заплакав. Потім повернувся до них, порозмовляв з ними, а тоді взяв з-поміж них Симеона і на їхніх очах звелів ув'язнити його. Потім наказав наповнити їхні лантухи збіжжям і повернути кожному в мішок їхні гроші та й додати ще харчів на дорогу. Так і було зроблено.

Нав'ючивши ослів збіжжям, брати пішли. Коли ж один із них на ночівлі розв'язав мішок, щоб всипати осліві корму, побачив свої гроші в мішку згори.

Він сказав про це братам:

— Мені повернули гроші, й вони лежать у моєму мішку!

Їм перехопило подих, і вони, тремтячи, говорили один до одного:

— Що це Бог учинив нам?

Аж ось прибули вони до батька в Ханаан і все йому оповіли. Коли ж заходилися випорожнювати лантухи, то побачили, що торбинка кожного з грішми була в його мішку. Тепер і вони, і батько перелякалися. А батько відмовився виряджати з ними Веніямина.

ДРУГА ПОДОРОЖ ДО ЄГИПТУ

Бут., 43

Але голод тривав. І коли родина Якова поїла увесь привезений з Єгипту хліб, батько сказав:

— Ідіть знову по харчі.

Каже до нього Юда:

— Перестеріг нас той чоловік, що ми його не побачимо, як прийдемо без брата. Як пустиш Веніямина, ми підемо й купимо харчів.

А Ізраїль питає:

— Нащо ж ви сказали йому про брата?

Вони на те:

— Він розпитував про нас і про нашу родину, і ми йому все розповіли. Хіба ж ми знали, що він так скаже?

І погодився Ізраїль:

— Коли так мусить бути, то зробіть ось що: візьміть у мішки тому чоловікові гостинця — трохи бальзаму, меду, прянощів, лада-

ну, фісташок, мигдалю. А грошей візьміть із собою вдвоє: і на новий хліб, і ті, що вам, мабуть помилково, повернули. Беріть і брата з собою. Всемогутній Бог нехай дасть вам ласку!

Тож і вирушили вони до Єгипту. Щойно Йосип побачив Веніямина з ними, то й каже старшому над своїм домом:

— Веди цих людей до дому, приготуй м'ясну страву, бо полудувати ми будемо разом.

Уже в домі перелякані чоловіки спитали старшого над домом:

— Це через оті гроші, що знайшлися у наших мішках, нас уведять, щоб схопити нас разом із нашими ослами. Добродію, благаємо тебе, ми вже приходили раніше, щоб купувати збіжжя. А ті гроші ми привезли назад із собою. Не знаємо, хто вклав їх у наші мішки.

А він їм відповів:

— Не бійтесь. Бог ваш і Бог вашого батька поклав вам скарб у ваші мішки; ваші гроші дійшли до мене.

Тоді вивів до них Симеона і всім разом дав води обмити ноги, а їхнім ослам дав паші. Брати піднесли Йосипу гостинця, коли той повернувся, та доземно йому вклонилися. Йосип розпитав про батька, а тоді помітив Веніямина, свого брата, і хутенько вийшов, бо серце його зворушилось і сльози набігли на очі; він пішов у світлицю й там заплакав.

По тому всіх було запрошено до столу, і всі пили й звеселялись.

УКРАДЕНА ЧАША

Бут., 44:1—17

Потім Йосип звелів доморяднику:

— Наповни мішки цих чоловіків збіжжям, скільки зможуть нести, і вклади гроші кожному в його мішок згори. А мою срібну чашу покладеш найменшому в мішок, разом із його грішми за хліб.

Той виконав наказ, а вдосвіта було відпущено людей. Ледве вони відійшли від міста, Йосип гукнув доморядника і сказав:

— Біжи за тими людьми, а як доженеш їх, то спитай їх: «Чому це ви заплатили злом за добро? То чаша, що з неї п'є мій пан, ще й ворожить на ній!».

Отож, наздогнавши їх, він передав слова Йосипа. А сини Ізраїля відповіли, що і вдумці такого не покладали. Однак доморядник не вгавав:

— Нехай тепер той, у кого знайдеться чаша, буде мені рабом, а ви будете невинні.

Метнулися вони, кожен скинув свій лантух на землю і розв'язав. Чаша знайшлася в мішку Веніямина. Тоді пороздирали вони на собі одежі й, нав'ючивши кожен свого осла, повернулися назад у місце. Увійшов і Юда зі своїми братами до Йосипа в дім і впав разом з ними перед Йосипом ницьма. Йосип звелів, аби той, у кого знайдено чашу, став йому рабом, а решту відпустив.

ЮДА ЯК ЗАРУЧНИК. ЙОСИП ДАЄ СЕБЕ ПІЗНАТИ

Бут., 44:18—34; 45:1—20

Тоді Юда розповів Йосипу, як вони умовляли батька відпустити молодшого брата до Єгипту, як Ізраїль відмовлявся й казав, що коли Веніямина спіткає лихо, він не переживе цього, як він сам ручився припровадити Веніямина додому.

— Відпусти його з братами,— завершив він,— а я залишусь у тебе рабом замість нього!

Тут Йосип не міг уже себе стримати, наказав єгиптянам вийти і заплакав, звертаючись до братів:

— Я — Йосип, якого ви продали в Єгипет. Та годі про це. Запам'ятайте, що буде ще два роки голоду на землі та ще п'ять років не буде ні оранки, ні жнив. Не ви мене сюди послали, а Бог. Поспішайте до батька і скажіть йому, аби не барився й прийшов до мене. Хай оселиться в краю Гошен та й буде біля мене разом з усіма своїми людьми й майном. Я всіх прогодою, бо голод триватиме ще п'ять років. І Йосип обійнявся з Веніямином і вони заплакали. А потім із рештою братів цілувався й плакав.

Незабаром у домі фараона всі довідалися про братів Йосипа, і фараон через нього наказав їм переїхати з батьком і усім майном до Єгипту, бо тут вони зможуть користуватись усім добром краю.

ПОВЕРНЕННЯ БРАТІВ НА БАТЬКІВЩИНУ

Бут., 45:21—28

Отож спорядив Йосип братів у дорогу: дав колісницю, одіж на зміну, а Веніяминові — триста срібняків та п'ять одеж. Своєму батькові послав десять ослів, нав'ючених щонайліпшим єгипетським добром, і десять ослиць із харчами.

Удома брати сповістили батькові, що Йосип живий і обіймає високу посаду. Довго не вірив їм Яків, аж нарешті зважився:

— Йосип, мій син, ще живий. Піду та й побачу його, доки живу.

ВИХІД ІЗРАЇЛЯ. ЗУСТРІЧ

Бут., 46:1—7, 28—34; 47:1—12

Ізраїль вирушив спершу до Беер-Шеви, де приніс жертви Богові свого батька Ісака. А вночі Бог з'явився Ізраїлю та сказав:

— Я Бог твого батька. Не бійся зійти в Єгипет, бо там я виведу з тебе великий народ. Я піду з тобою в Єгипет і виведу тебе назад, а Йосип своєю рукою закриє тобі очі.

І вся родина зібрала майно та прибула в Єгипет.

Ізраїль послав перед собою до Йосипа Юду, щоб показати дорогу до Гошену. І прибули вони в Гошен. Тоді Йосип запряг колісницю і виїхав туди назустріч батькові. З'явившись перед ним, він обійняв його й довго плакав. А Йосип братам та домові батька свого сказав:

— Поїду та сповіщу фараона. Скажу, що ви пастухи й тому пригнали з собою худобу. А як він питає — ви йому це підтвердите. Тоді фараон оселить вас у землі Гошен.

Після цього Йосип забрав із собою п'ятьох братів, і вони рушили до фараона. Брати сказали, що вони пасуть овець, а до Єгипту прийшли, бо на їхній землі бракує пасовищ. Фараон звелів Йосипові:

— Осели батька й братів на кращому місці. Нехай живуть у Гошені.

Потім Йосип привів до фараона батька. Яків довго розмовляв із ним і благословив його.

Так Яків і увесь його рід оселилися у землі Гошен.

ЙОСИП ПРОДАЄ ХЛІБ У ЄГИПТІ

Бут., 47:13—23

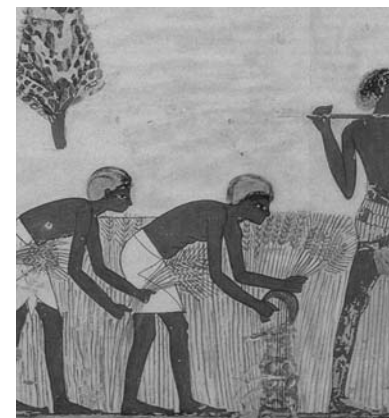
Голод у Єгипетській землі дедалі посилювався. Тим часом усе збіжжя було в Йосипа. Спочатку єгиптяни купували його за срібло, але незабаром усе срібло у них закінчилося. Тоді вони прийшли до Йосипа й сказали:

— Ми вмираємо з голоду, бо в нас більше нема срібла.

Тоді почав Йосип міняти збіжжя на худобу. Але ось закінчилися стада коней, великої й дрібної худоби, і не залишилося в єгиптян нічого, чим вони могли б заплатити Йосипові. І тоді вони сказали йому:

— Навіщо гинути й нам, і нашим землям? Купи нас і наші землі за збіжжя. І ми з нашими землями будемо рабами фараону, а ти дай нам зерна, щоб нам не померти й щоб земля не спорожніла.

Так усе срібло в Єгипті, й уся худоба, і всі землі почали належати фараону, і всі мешканці Єгипту, за винятком жерців, стали його рабами.

Ноев ковчег.

Мініатюра. Індія, 16 ст.

СМЕРТЬ ЯКОВА

Бут., 48:1—50:13

Коли Якову настав час померти, він покликав до себе Йосипа. Йосип прийшов до батька зі своїми синами, і Яків благословив Манасію та Єфрема. Потім покликав решту синів і сказав їм, що станеться з ними та з їхніми нащадками у майбутньому. Потім благословив їх і змусив присягти, що вони поховать його в Ханаані.

Коли Яків помер, Йосип звелів єгипетським лікарям бальзамувати тіло. Сорок днів тривала ця робота. Ще сімдесят днів Ізраїля оплакували в Єгипті. А коли минув цей термін, Йосип запитав у фараона дозволу поховати батька в Ханаані, як присягав йому.

Йосипа та його братів супроводжували всі наближені фараона та старші Єгипетської землі. Були з ними й усі нащадки Ізраїля, крім дітей. Дійшовши до Йордану, вони сім днів оплакували Ізраїля. Мешканці тієї землі, ханаанці, навіть назвали це місце Авел-Міцраїм¹. Потім Ізраїля віднесли до печери на полі Махпела, де був похований Авраам.

¹ Авел-Міцраїм — тяжка жалоба Єгиптян.

СМЕРТЬ ЙОСИПА

Бут., 50:14, 22—26

Після похорону батька повернувся Йосип у Єгипет, разом із його братами й усіма, що ходили з ним ховати його батька. І пробував Йосип у Єгипті разом з усім домом свого батька. А жив Йосип сто десять років.

Нарешті Йосип сказав братам:

— Я вмираю, але Бог напевно навідається до вас і виведе вас із цього краю в край, що про нього присягав Авраамові, Ісакові та Яковові.

І взяв Йосип у синів Ізраїля таку клятву: «Як Бог навідається до вас, ви заберете звідси мої кості». І помер Йосип, мавши сто десять років, а вони забальзамували його й поклали до саркофага в Єгипті.

ІЗРАЇЛЬ У ЄГИПТІ. ВБИВСТВО ХЛОПЧИКІВ.

Вих., 1:7—22

Євреї в Єгипті.

Барельєф зі склепу

важно то була робота в цегельнях і в полі.

Фараон також звелів гебрайським сповитухам Шіфрі та Пуа вбивати під час пологів єврейок усіх хлопчиків. Проте сповитухи боялися Бога і не робили того. Тоді фараон наказав своєму народові кожного народженого єврейського хлопчика кида-ти в Ніл.

Ізраїльтян у Єгипті ставало дедалі більше, і вплив їхній поширювався на всю землю. Тим часом фараон з нової династії — Рамсес II — не знав Йосипа. Він почав побоюватися, що ізраїльтяни у випадку війни воюватимуть проти єгиптян. Тому призначено було нових доглядців, щоб уямити ізраїльтян, які будували тепер міста-зерно-сховища Пітом і Рамесес. Пере-

ХЛОПЧИК У СКРИНЬЦІ

Вих., 2

У доньки Левія народився хлопчик. Мати переховувала його три місяці, а коли це вже стало небезпечно, вона взяла скриньку з очерету, обмазала її асфальтом і смолою, щоб та не потонула, поклала до неї дитину й залишила в заростях біля берега Нілу. А сестра маляти назирала здалеку, що станеться.

Аж ось прийшла до Нілу купатися дочка фараона, а служниці її ходили собі тим часом понад водою. І вгледіла дочка фараона скриньку серед очерету та й звеліла служ-

ниці принести її. А як відчинили скриньку, вона побачила, що там плаче хлопчик. Вона змило-сердилася над ним та й сказала:

— Це єврейське маля!

Тут нагодилося сестра хлопчика й запропонувала фараоновій дочці:

— Може, покликати жінку-мамку з єврейок, і вона годува-тиме дитину?

Фараонова дочка погодилася, і дівчина поклікала матір дитяти, якій доручили за платню годувати маля.

Підросло те дитя, і мати-годувальниця привела хлопчика до фараонової дочки, і він став їй за сина. Вона назвала його Моше (Мойсей), що означає «витягнений із води».

Мойсей підріс і якось вийшов до своїх єврейських братів та й приглядався до їхніх терпінь. І побачив єгиптянина, що бив когось із євреїв. Він озирнувся довкола, побачив, що нікого нема, та й убив єгиптянина і заховав його в пісок. Наступного дня він побачив сварку двох євреїв і сказав кривднику:

— Нащо ти б'єш свого ближнього?

А той відрубав:

— А ти тут не начальник і не суддя! Хочеш убити й мене, як ти вбив єгиптянина?

Тепер і фараон почув про цю справу та хотів убити Мойсея. Тож Мойсей утік і оселився в Мідянській країні. А в мідянського

Мойсей — хлопчик у скринці.

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

священника було сім дочок. І якось прийшли вони, витягали воду і наповнили корита, щоб напоїти батькову отару. А вівчарі прийшли й відігнали їх. Але Мойсей захистив їх і напоїв їхню отару.

А як повернулись дівчата до свого батька Реуїла¹, той поцікавився:

— Чом це ви сьогодні так рано прийшли?

А ті відказали:

— Якийсь єгиптянин захистив нас від пастухів, ще й натягав нам води та понапував отару.

Тоді батько сказав їм:

— А де він? Чом ви покинули його? Запросіть його та почастуйте.

І погодився Мойсей сидіти з тим чоловіком, а той віддав за Мойсея дочку Ціппору (у перекладі — «пташка»). Вона народила сина, якого Мойсей назвав Гершом (тобто «прийда на чужині»).

Через довгий час помер фараон. А уярмлені ізраїльтяни далі потерпали від тяжкої роботи. Їхній зойк долинув до Бога. І згадав Бог про свою угоду з Авраамом, Ісааком та Яковом і зглянувся на народ.

БОГ З'ЯВЛЯЄТЬСЯ МОЙСЕЄВІ

Вих., 3:1—4,16; 4:27—31

*Мойсей перед палаючим кущем.
Мініатюра. Німеччина, 13 ст.*

Мойсей випасав овець Їтра, свого тестя. Якось зайшов він з отарою далеко в пустелю — до Божої гори Хорив — і раптом побачив терновий кущ, охоплений полум'ям. Проте надивовижніше було те, що кущ горів, але не згоряв! Здивований Мойсей наблизився, і раптом з полум'я до нього звернувся Бог:

— Я побачив страждання Мого народу в Єгипті і хочу ви-

вести його зі злиднів на чужині до чудової землі, що тече молоком і медом і призначена для синів Ізраїля. Для цього Я обрав тебе: ти мусиш піти до фараона й просити його відпустити Мій народ.

¹ Реуїл — дружба Божа.

— Хто я такий, щоб іти до фараона й вести з Єгипту синів Ізраїля? — запитав Мойсей. — Ось я прийду й скажу народу: «Бог ваших батьків послав мене до вас». А вони запитують: «Як Його звуть?» Що я їм маю відповідати?

Господь сказав йому:

— Відповідай: «Вічносущий Бог батьків наших, Бог Авраама, Ісака та Якова послав мене до вас».

Проте Мойсей вагався, побоюючись, що йому буде нелегко підняти народ. Тоді Бог дав Мойсеєві ознаку. Він наказав йому кинути на землю палицю. І раптом, ще й землі не торкнувшись, палиця обернулася на змію. Мойсей перелякався й кинувся тікати. Проте Бог зупинив його й звелів схопити змію за хвіст. І тієї ж миті змія знову стала палицею.

— Якщо ця ознака не переконає народ іти за тобою, — сказав Господь, — засунь руку за пазуху.

Мойсей послухався, і його рука вкрилася лепрою¹. Мойсей знову поклав руку за пазуху, потім вийняв її — і лепра щезла.

— Якщо й тоді народ не послухає тебе, наברי води з річки, вилий її на землю — і вона зробиться кров'ю, — сказав Господь.

Проте Мойсей ніяк не міг зважитись:

— Я не зможу переконати людей, бо я недоріка!

— У тебе є брат Аарон, — сказав Господь. — Він промовлятиме замість тебе, а я вчитиму вас, що робити.

Вирушив Мойсей додому, взяв дружину й дітей та пішов до Єгипту. Назустріч йому вийшов Аарон, і Мойсей розповів йому про свою розмову з Богом. Удвох вони скликали всіх ізраїльських старших, і Аарон промовляв до них, а Мойсей показував ознаки. І повірили люди: почувши, що Бог навідався до синів Ізраїля та зглянувся на їхні бідування, вони повклонилися доземно.

ДЕСЯТЬ ПОКАРАНЬ

Вих., 5—11; 12:1-20, 30

Відтак Мойсей та Аарон прийшли до фараона й сказали:

— Так говорить Бог, Всесильний Ізраїля: «Відпусти народ Мій, щоб він влаштував святкування в пустелі й приніс Мені жертви».

Але фараон сказав:

¹ Лепра — проказа.

Мойсей вимагає звільнення євреїв. Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

— Хто такий Бог, щоб я послухався Його й відпустив ізраїльтян? Чому ви, Мойсею та Аароне, відволікаєте народ від роботи? Ідіть і працюйте!

І фараон ще дужче заповзявся на ізраїльтян і звелів наглядати, щоб давати їм ще більше роботи. Багато знамень і чудес учинив Бог на очах у фараона, але той затався й не хотів відпускати народ Божий.

Тоді дев'ять жахливих покарань Господа спіткало весь народ єгипетський:

вода в річці Ніл перетворилася на кров, жаби вкрили всю Єгипетську землю, пил перетворився на мошву, безліч мух з'явилася в Єгипті, людей і худобу вразили дві страшні хвороби: виразки й нарви; пішов град, сарана всіяла Єгипетську землю та спустошила її; і нарешті, весь Єгипет поринув у пільму.

Але фараон дедалі більше лютував — і сам страждав від покарань, але ізраїльтян не відпускав. Тоді Мойсей та Аарон застерегли його останнім, десятим покаранням.

Мойсей сказав:

— Так каже Бог: «Опівночі Я пройду через весь Єгипет, і в кожній єгипетській сім'ї помре старший син, первісток — від первістка фараона, що сидить на престолі, до первістка рабині, що меле зерно, а також усі первістки худоби».

А всьому народу ізраїльському Господь звелів через Мойсея, щоб кожна сім'я цієї ночі заколола ягня — здорове і без вад. М'ясо ягняти, засмажене на вогні, ізраїльтяни мали їсти тієї ночі з опрісноками й гіркими травами. Кров'ю офірного ягняти Бог звелів усім ізраїльтянам покропити одвірки і наддвірки у будинку. Господь сказав:

— Я пізнаю кров на ваших будинках і пройду повз вас, коли каратиму землю Єгипетську, і не спіткає вас біда.

Сини Ізраїля виконали Боже веління. Уночі єгиптяни, як завжди, лягли спати, а опівночі померли всі їхні первістки. І всі схопилися серед ночі — і сам фараон, і всі слуги його, і весь Єгипет; і стояв лемент у Єгипетській землі, бо не було будинку, куди б не прийшла смерть.

Відтоді Бог призначив свято Песах¹, що по-єврейському означає «проходження повз» — тобто Бог пройшов повз будинки ізраїльтян, коли карав єгиптян. Щороку в це свято ізраїльтяни мають споживати м'ясо ягняти з опрісноками, згадуючи свій порятунок.

ВИХІД З ЄГИПТУ

Вих., 12:30—41; 13:17—22; 14:5—31

Ще тієї самої ночі фараон покликав Мойсея та Аарона й сказав: — Забирайтеся з Єгипту. Як хотіли, то йдіть і служіть Богу! Забирайте худобу, майно і йдіть собі та мене благословіть!

Єгиптяни й собі підганяли їх, бо боялися померти. А ізраїльтяни вчинили за словом Мойсея: позичили у єгиптян посуд срібний і золотий, шати та й позабирали усе з собою. Вони пішли пішки з Рамесу до Суккоту — близько шістсот тисяч чоловіків та їхні сім'ї. Багато мішаного народу знялося з ними, а ще величезні стада різної худоби. Дорогою люди пекли з тіста прісні коржі, бо не вкисло воно, а баритися було ніколи. Іншої поживи не було. Отож пробули ізраїльтяни в Єгипті чотириста тридцять років.

Але коли фараон відпустив цей народ, Бог не повів людей дорогою Філістимлянської землі, хоч була близька вона, — аби не було спокуси повернутися до Єгипту. А пішли кружма до пустелі біля моря Суф (північної частини Червоного моря²) і отаборилися в Етамі. Господь ішов перед ними вдень у стовпі хмари, щоб провадити їх дорогою, а вночі — в стовпі вогню, щоб світити їм.

Тим часом фараона повідомлено про втікачів. І він зі слугами замислився, хто ж тепер робитиме важку роботу, і вирішив по-

¹ Песах — інша газва Пасха (новозавітний Великдень).

² Море Суф — інша назва — Очеретяне море (грецька назва — Червоне море).

Перехід євреїв через Червоне море. Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

вернути собі рабів. Тому взяв свою колісницю, військо і ще шістсот добірних колісниць та й погнався за синами Ізраїля.

Військо єгиптян наздогнало втікачів, коли ті отаборилися біля моря під Пі-Гакіротом, перед Баал-Цефоном. Сини Ізраїля заголосили до Господа і взялися дорікати Мойсеєві, що, мовляв, ліпше рабство в Єгипті, ніж смерть у пустелі. А Мойсей сказав народу:

— Не бійтеся! Ви побачите, як Бог врятує вас сьогодні. Бо єгиптян, яких бачите нині, більше не побачите ніколи!

І промовив Бог до Мойсея:

— Нехай сини Ізраїля рушають! Підійми свою палицю, простягни свою руку над морем і розітни його. Нехай увійдуть сини Ізраїля в середину моря, на суходіл. За вами рушать єгиптяни, і тоді Я покажу на фараоні та його війську, на колісницях і вершниках Мою славу!

І рушив Янгол Божий, що йшов перед Ізраїльським табором, і пішов за ними; і рушив стовп хмари перед ними, і став за ними, між таборами Єгипту та Ізраїля. Хмара була темрявою для Єгипту і світилом для Ізраїля.

І простяг Мойсей руку свою на морем, і Господь гнав море сильним східним вітром цілу ніч, і зробив море суходолом, і розступилася вода. Сини Ізраїля ввійшли в середину моря, як на суходіл, а море було для них муром праворуч і ліворуч. За ними слідком увігналися до середини моря єгиптяни.

Тоді проти ранку поглянув Бог на переслідників і звелів Мойсеєві:

— Простягни свою руку над морем, і нехай вернеться вода на єгиптян, на їхні колісниці й на їхніх вершників.

Мойсей зробив це — і море повернулося, а вода потопила всіх переслідників!

Так оборонив Бог ізраїльтян.

ПОДЯЧНА МОЙСЕЄВА ПІСНЯ

Вих., 15:1—21

І тоді врятовані на чолі з Мойсеєм заспівали величну пісню своєму Богові:

— Я співатиму Богові,
бо Він — сила моя та пісня,
Він — єдиний мій порятунок!
Він — Бог батька мого,
і Його я звеличу.
Бог мій — воїн на ім'я Єгова!

ГІРКІ ВОДИ

Вих., 15:22-26

З-над моря Суф ізраїльтяни посунули далі до пустелі Шур. Проте земля, якою вони йшли, була безводна. Три дні знемагали вони від спраги. Аж у Марі¹ знайшлося джерело на стоянці, проте радіти було зарано, бо вода в джерелі виявилася гіркою й непридатною для пиття. Тоді Господь показав Мойсеєві на дерево, яке той кинув у воду, і тієї ж миті вона стала доброю.

Господь обіцяв Мойсею, а через нього — всьому народу Ізраїля, що коли вони слухатимуться Його, виконуватимуть заповіті й закони Бога, то Він завжди берегтиме їх від хвороб, від яких потерпав Єгипет. Проте щоразу, зазнаючи якихось нестатків, люди нарікали на Мойсея та Аарона, не ймучи віри Богу.

ПРО М'ЯСО, МАННУ ТА СУБОТУ

Вих., 16

З Єліму вся громада прибула до пустелі Сін між Єлімом та Сінаєм. І почалися ремствування:

— Краще б ми повмирили в Єгипті, споживаючи хліб із м'ясом, ніж оце вмирати з голоду в пустелі!

І промовив Бог до Мойсея, а Мойсей почав заспокоювати людей:

— Побачите, як увечері Господь дасть вам м'яса на їжу, а вранці — хліба.

Справді, увечері знялися перепелиці і вкрили табір. А рано була рясна роса навколо табору. Після неї лишилося на поверхні щось дріб-

¹ Мара — гірка.

*Збирання манни небесної.
Картина Я. Тинторетто.
Італія, 16 ст.*

не, немов паморозь. Ніхто не знав, що це, а Мойсей пояснив, що це і є той хліб, який дав Бог, і що зібрати його треба в розрахунку омер (один омер — приблизно два літри) на душу. Так і зробили. Причому Мойсей попередив нічого не лишати до ранку. Але дехто не послунав і лишив на ранок, і зібраний хліб зачервив і засмердів. І розгнівався на них Мойсей, і далі збирали щоранку тільки свою міру, а гріло сонце — і все розтавало.

А шостого дня хліба поназбиравали подвійно — два омери на душу. Начальники громади розповіли про це Мойсееві, й він сказав: — Бог сповістив, що завтра — спокій, свята субота¹ для Бога. Що будете пекти — печіть, а що будете варити — варіть, а решту покладіть собі на сховок до ранку.

Так і вчинили, і не засмерділось воно, і черви не було в нім. Дехто спробував і сьомого дня збирати, але нічого не знайшлося.

І звернувся Бог до Мойсея:

— Доки ви будете відмовлятися виконувати мої настанови? Бог дав вам суботу, тому шостого дня Він дає вам хліб на два дні. Сьомого дня ніхто не рушає зі свого місця (т. зв. суботні межі дозволено-го пересування, або тхум шабат, становлять приблизно 1200 метрів)!

Тому сьомого дня народ відпочивав, а той хліб назвали «манна»². Вона була, як коріяндрове насіння, біла, а смак її — як у медяника. Хоча люди казали, що смак манни залежить від того, як її готують. Ізраїлеві сини їли ту манну сорок років, аж до прибуття до Ханаану.

ВІЙНА З АМАЛИКИТЯНАМИ

Вих., 17

Проте навіть такі дива не переконували ізраїльтян, що Бог турбується про них. Вони постійно випробовували Бога, запитуючи:

¹ Субота — спокій.

² Манна — гебрійське man hu? — «що то?».

«Чи Господь із нами?» Якимось люди почали ремствувати, що на одній стоянці не виявилось води. Тоді Бог сказав Мойсею, щоб той ударив палицею по скелі, і зі скелі раптом вилилось джерело, і люди напились.

Якимсь у пустелі на ізраїльтян наскочило кочове плем'я амалікіт'ян. Мойсей обрав на командувача військом Єгошуа¹ Навина й вирядив його битися з ворогом. А сам зійшов на пагорб, тримаючи в руці Божий жезл. І було так, що, коли він здіймав руки, перемогали ізраїльтяни, а коли опускав, гору брали вороги. Проте невдовзі руки Мойсееві стомились, і він не міг більше тримати їх підняти-ми до неба. Тоді Аарон та ще один ізраїльтянин піднялися до нього й підтримували йому руки, доки сонце не сіло. І розгромив Єгошуа амалікіт'ян у кривавій січі.

ЇТРО РАДИТЬ ПРО СУДДІВСТВО

Вих., 18:13—26

Важко було підтримувати лад у таборі. Мойсееві доводилось цілими днями розглядати різні позови. Якимсь до Мойсея на провід-дини прийшов його тесть — священик Їтро. Побачивши, що Мойсей судить народ сам, він сказав йому:

— Так ти виснажиш і себе, і людей. Обери собі щирих, здібних, богобоязних, некорисливих помічників і настанови їх суд-дями. Постав їх над тисяцькими, соцькими, півсоцькими й де-сяцькими. Нехай кожну важливу справу вони передають тобі, а всі дрібні — розглядають самі.

Мойсей послунався тестя й зробив так, як той порадив.

КАМ'ЯНІ ТАБЛИЦІ

Вих., 19:1, 16—17; 20:1—17; Повт., 5:6—33

На третій місяць після виходу з Єгипту, того самого дня, ізраїль-тяни прибули до Сінайської пустелі та й стали табором проти гори. Третього дня, як благословлялося на світ, загримів грім, спалахну-ли блискавки, важка хмара стала над горою Сінай, від луни шофару²

¹ За деякими перекладами Єгошуа — Ісус.

² Шофар — ріг тварини, що використовувався і використовується до сповіщення, зокрема ритуального.

затремтів люд. І вивів Мойсей людей до Бога з табору, і стали вони під горою Синай.

Тоді Бог закликав Мойсея на вершину гори й промовив ці заповітні слова, аби той передав народу попід горою:

— Я — Господь, Бог твій, що вивів тебе з Єгипту, з дому неволі.

Нехай не буде в тебе інших богів, крім Мене.

Не роби собі ніякого тесаного кумира, ані подобини того, що вгорі, на небі, ні того, що внизу, на землі, ні того, що під землею, в воді.

Не падай перед ними ниць і не служи їм, бо Я — Господь, твій Бог, Бог ревнивий, що караю беззаконня батьків на дітях до третього й четвертого покоління тих, хто ненавидить Мене, і творю милосердя до тисячного покоління тим, хто любить Мене і береже Мої заповіді.

Не вимовляй імені Бога твого Всесильного марно.

Не забувай святити день відпочинку в суботу.

Шість днів працюватимеш і робитимеш свою справу. А сьомий день — субота для Бога твого; не робитимеш ніякого діла сам, ані син твій, ані дочка твоя, ані раб твій, ані рабиня твоя; ані худоба твоя, ані чужинець, що перебуває в твоєму дворі.

Бо шість днів творив Господь небо, і землю, й море, і все, що в них, а сьомого дня відпочив; тим і благословив та освятив Господь сьомий день — суботу.

Шануй твого батька і матір твою, щоб на землі тривали твої дні, котрі дає тобі твій Всесильний Бог.

Не вбивай.

Не чини перелюбу.

Не кради.

Не кривосвідчи проти ближнього.

Не зазіхай на дім ближнього твого; не пожадай жінки ближнього твого, ані раба його, ані рабині його, ані вола його, ані його осла, ані будь-чого, що належало б твоєму ближньому.

Люди перелякалися грому, полум'я, суремного звуку й диму, які супроводжували по-

*Монастир Святої Катерини
на горі Синай*

яву Господа на Синаї, і попросили Мойсея, щоб він сам бесідував з Богом, а потім переповідав Його накази. І народ відійшов і став подалі. А Мойсей приступив до темної хмари, де був Бог, і там Господь розмовляв із ним. Крім цих настанов, він дав Мойсееві численні закони, що їх мали виконувати сини Ізраїля.

Тоді біля Сінаю спорудили жертовник, і в основу його було покладено дванадцять каменів за кількістю ізраїльських племен, і принесли там Богу жертву. Мойсей покропив кров'ю жертовник і народ, мовивши: «Ось кров Завіту, що його Господь уклав із нами».

Потім Господь прикликав Мойсея на Синай, і пробув там Мойсей сорок днів і сорок ночей. А коли Бог закінчив розмовляти з ним, то дав йому кам'яні таблиці свідництва, написані Божим перстом.

ЗОЛОТИЙ БИЧОК І ГНІВ БОГА

Вих., 32; 33:1

Тим часом народ стомився чекати на Мойсея і звернувся до Аарона з вимогою зробити якихось богів, яких усі будуть бачити перед собою. Тоді Аарон загадав їм познімати золоті сережки з вух жінок, синів та дочок і принести до нього. Потім він виготовив глиняну форму, розтопив золото і вилив бичка. Народу золотий бичок сподобався, а Аарон ще й збудував жертовника перед ним і оголосив:

— Завтра свято для Господа!

Отож на сороковий день після того, як Мойсей зійшов на Синай, усі повставали якнайраніше, учинили цілопалення й мирні жертви. А далі заходилися їсти, пити й бавитися.

Бог дуже розгнівався й промовив до Мойсея:

— Я винищу цей упертий народ, а тебе зроблю новим великим народом.

Мойсей почав заступатися за свій народ, і довго перекопував Бога і зрештою відвернув

*Бронзове теля – подібне
золотому. 12 ст. до н. е.,
Палестина*

Господь зло, про яке говорив. Відтак Мойсей зійшов із гори, тримаючи в руці дві таблиці свідництва, писані з обох сторін. Єгошуа подумав, що цей людський гамір — військовий сполох, та й сказав Мойсеєві, а той заперечив йому:

— То не звияти голос і не поразки плач, а просто гук пісень.

Уже ближче до табору побачили вони і золотого бичка, і танці. І Мойсей знетямився від гніву — узяв та й потрошив таблиці під горою! Далі — ухопив бичка, спалив на вогні та змолот на порошок, розсипав порошок на воді й напоїв тим синів Ізраїля.

І картав Мойсей Аарона за цю сваволю, а тоді став у брамі табору й сказав:

— Хто за Господа — до мене!

І зібралися до нього всі сини Левія.

Мойсей наказав:

— Господь, Бог Ізраїля звелів кожному з вас узяти меч, пройти від брами до брами в таборі та повбивати свого брата, свого приятеля і свого ближнього.

І зробили це левити. Того дня впало люду близько трьох тисяч. Після того Мойсей сказав кожному освятитися, а Бог дозволив йому вести свій народ далі до призначеного місця. Але наостанок вразив Бог народ, який робив собі золотого бичка, моровицею.

НОВІ ТАБЛИЦІ

*Вих., 34:1-9; Повт. 9:9—21;
10:1—5*

Відтак Бог звелів Мойсеєві витесати нові дві кам'яні таблиці та дерев'яний ковчег. І пообіцяв написати на тих таблицях слова, що були на перших таблицях, і загадав покласти їх у ковчезі.

Мойсей так і вчинив, а Бог відновив текст на таблицях, котрі тепер покладено до ковчега, де вони надалі й зберігалися за Його наказом.

*Десять заповідей.
Гравюра Ю. Шноф
фон Карольсфельда.
Німеччина, 19 ст.*

СПОРУДЖЕННЯ ХРАМИНИ Й СЛАВА ГОСПОДНЯ

Вих., 35; 40:16-38

Тепер зібрав Мойсей усю громаду синів Ізраїля й сказав:

— Господь заповів вам: принесіть від себе пожертву Господеві. Кожен охочий нехай принесе як пожертву золото, срібло й мідь, блакит, порфіру, кармазин, тонке полотно й козячу шерсть, баранячі шкури червоні, борсучі шкури й акацієве дерево, олію на світло, пахощі на миро для помазання і на кадило, онікс-каміння й каміння, щоб вправляти в ефод і в нагрудник. Нехай прийдуть фахівці й роблять внутрішню скинію й зовнішній намет і покриття його, гачки й дошки, засуви, стовпи й підставки до них, ковчег, його нося, віко, завісу, стіл, його нося, усі знадоби його й хліб показний, світильник із посудиною, лампади й олію для них, кадильний жертвник з носями й миро для помазання й благовонне кадило й вхідну завісу при дверях до храмини, жертвник цілопалення з мідними ґратками, нося до нього й посудину, умивальницю з підставкою, запони на подвір'ї, стовпи до них і підставки їхні, і завісу до воріт на подвір'я, кілки до храмини й кілки до подвір'я, мотуззя до них, службові шати, святі ризи для Аарона священика й ризи для його синів.

І виконала громада розпорядження Бога.

Мойсей сказав синам Ізраїля, що до виконання свого задуму Бог покликав поіменно Бецаїла з коліна Юди і сповнив його Духом Божим, мудрістю й розумом і хистом у всякій ділі, щоб продукувати та втілювати мистецькі задуми у золоті, сріблі й міді, гранувати каміння для оправ, різьбити на дереві, виконувати всяку мистецьку роботу, та Оголіява з коліна Дана. Господь вклав їм у серце дар навчати інших, здібність виконувати різьбарську роботу, художньо-ткацьку та гаптарську на блакиті, порфірі, кармазині й тонкому полотні, та ремісничо-ткацьку. До роботи було залучено майстрів до всякої роботи й винахідливих умільців.

І все було виконано, як наказав Господь: поставлено храмину, напнуто над нею на-

Так мала виглядати перша храміна Бога за часів Мойсея

мет, покладено свідоцтво до ковчега та запнуто ковчег завісою, а потім — опоряджено хramину й обгороджено подвір'я навколо неї. Тоді хмара вкрила намет зборів. Мойсей не міг увійти до намету зборів, бо на ньому покоїлася хмара, й слава Господня сповнила хramину. Як хмара піднімалася з-над хramини, сини Ізраїля рушали в дорогу в усіх своїх переходах, а як хмара не піднімалася, то й вони не рушали. Бо хмара Господня була над хramиною вдень, уночі ж вогонь був над нею, перед очима всіх ізраїльтян.

СОРОК РОКІВ ПОКАРАННЯ

Числ., 13:1—3, 17—33; 14:1-35

Нарешті Господь наказав Мойсею надіслати розвідників до Ханаану — по одному чоловікові від племені своїх батьків. Кожен із цих чоловіків був у своєму племені ватажком. Перед випровадженням Мойсей докладно розтлумачив розвідникам їхнє завдання:

— Підіть із пустелі Паран у гори Негева¹ й побачите всю країну: яка вона, який народ у ній — чи сильний він, чи слабкий, чи малий, чи численний? І які там міста: прості табори чи фортеці? Яка там земля, які дерева? І принесіть плоди цієї землі.

Розвідники пройшли через весь Ханаан від пустині Сін до Рехова, що на півночі — дорогою на Хамот, — і на півдні до Хеврону, а там були Ахіман, Шешай та Талмай, діти Анака (дослівно — «велетня»). Сам же Хеврон був збудований за сім літ перед єгипетським Цоаном. Побували вони в долині біля потічка Ешкол² і втяли там галузку з одним гіном винограду, що його несли вдвох на жердині, взяли також гранати й фігі. І через сорок днів повернулися до своїх у Кадеші, що в пустелі Паран.

Прийшли вони до Мойсея й до Аарона та до всієї громади й звітували їм та показали плоди. Вони розповіли, що розвіdana земля тече молоком та медом, але народ там міцний, а великі міста — укріплені. І про дітей Анака згадали.

Більшість розвідників, однак, взялися залякувати людей своїми побрехеньками, і ті знову почали нарікати на Мойсея й Аарона. Навіть такі відважні розвідники, як син Навина Єгошуа та син Єфуней Калев не змогли погамувати народ.

¹ Негев — південний край.

² Ешкол — гіно.

Дійшло до того, що громада хотіла каменувати ватажків та сміливців, аж тут у наметі зборів ізраїльтянам з'явилася слава Господня. Бог промовив до Мойсея:

— Доки буде цей народ зневажати Мене? Та Я їх зараз уражу мором! І зроблю так, що від тебе народиться більший і сильніший народ.

Цього разу Мойсеєві довелося досить довго переконувати й молити Бога пробачити людей. Але на Мойсеєві благання Він відповів:

— Я вже вибачав, проте знову чую нарікання на Мене. І щиро кажу: як ви говорили до вух Моїх, так Я зроблю вам. У пустелі цій поляжуть трупи всіх, старших за двадцять років, крім Калева та Єгошуа. Дітей заколотників Я введу в обіцяну землю, а батьки помруть тут. Діти ваші блукатимуть сорок років пустелею, щоб спокутувати ваші беззаконня, доки не зогниють ваші трупи в пустелі, — за числом сорока днів розвідки, з розрахунку — один день за один рік. Так Я, Бог, учиню з цією ледачою юрбою.

ЗАКОЛОТ

Числ., 16:1-3, 20—35

Коре, Датан, Авірон та Он повстали проти Мойсея, а з ними — двісті п'ятдесят ватажків. Вони заповзялися на Мойсея та Аарона: мовляв, нема чого їм вивисуватися над громадою. Поглянув Бог на заколот і звернувся до Мойсея:

— Скажи людям відійти від осель заколотників, бо пізнають вони, що образили Бога!

Мойсей, а за ним старші Ізраїля, пішов і переповів слова Господа, перестерігаючи, аби люди не загинули за гріхи заколотників. І люди тоді повідходили, а Датан і Авірон вийшли й стали на порозі своїх наметів поруч зі своїми жінками, синами та їхніми дітьми.

Аж ось земля відкрила свої уста й поглинула бунтівників, їхні оселі, кожен Кореєву людину, весь їхній маєток. Ізраїльтяни кинулися врозтіч, тому що

Посох Аарона.

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

боялися страшної загибелі. А потім з'явився вогонь від Бога й поглинув двісті п'ятдесят поплічників заколоту!

ВОДА ЗІ СКЕЛІ

Числ., 20:1-13

Аж ось прийшли ізраїльтяни до Кадешу в пустелі Цин. У громади там скінчилися запаси води, й не було де її взяти, і тому люди пішли до Мойсея та Аарона сваритися. Мовляв, нема чим напувати худобу й нічого не родить без води. У відповідь на це пішли проводирі до скинії заповіту, де їм з'явилася слава Божа. Бог сказав їм узяти жезло, зібрати людей, наказати скелі дати воду та напоїти громаду й худобу.

Мойсей здобуває воду зі скелі.

Мозаїка. Венеція, 13 ст.

Так і вчинили: Мойсей підніс руку, вдарив по скелі жезлом двічі, й звідти ринула вода.

А потому Бог сказав Мойсеєві та Аарону:

— За те, що ви не повірили в Мене, ви не введете цієї громади до обіцяного краю.

Це місце відтоді називається Меріва¹ на згадку про те, що там сперечалися ізраїльтяни з Богом.

СМЕРТЬ ААРОНА

Числ., 20:23—29

Бог прикликав до себе Мойсея та Аарона під горою Гор на межі з Едомом і сказав, що настав час Ааронові померти, бо йому не судилося вийти з пустелі та увійти до обіцяної землі.

— Зійди разом з Аароном на верховину Гор-гори, де він має померти,— звелів Бог,— і нехай з вами буде його син Елеазар.

¹ Меріва — сварка.

Отож зійшли вони з Аароном і Елеазаром на очах усього народу на гору. Мойсей зняв з Аарона священницькі шати та вбрав у них Елеазара.

Помер Аарон на верховині, а Мойсей та Елеазар зійшли з гори, і народ зрозумів, що Аарон помер. Оплакували його тридцять днів.

МІДЯНИЙ ЗМІЙ

Числ., 21:4—9

Змучилися ізраїльтяни в мандрах. Переходи в пустелі були важкі, на ізраїльтян нападали сусідські племена, бракувало їжі й води. Люди ремствували, не маючи сил покладатися на Бога, і в усьому звинувачували Мойсея.

Бог розгнівався і покарав ізраїльтян: Він наслав вогнених гадюк, що кусали людей. Не було рятунку від їхньої отрути, і багато людей загинуло. Лише тоді згадали люди про Бога та вдалися до Мойсея:

— Ми згрішили, бо нарікали на Бога й на тебе. Помолися Господу, щоб Він урятував нас від гадюк.

Мойсей помолився за народ, і Бог звелів йому зробити вогненного змія з міді й повісити його на жердині. І коли гадюка кусала людину, та дивилася на мідяного змія і залишалася жити.

Мідяний змій.

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

БАЛААМ І БЛАГОСЛОВІННЯ ІЗРАЇЛЯ

Числ., 22:1—35; 23:7—20; 24:1—9

Ізраїльтяни таборували у моавських степах по тім боці приєрихонського Йордану. Моавський цар Балак злякався сили прибульців і вислав послів до віщуна Валаама у Петор понад Ефратом, аби той прийшов і прокляв ізраїльтян. Цар сподівався, що після такого прокляття йому вдасться збройною силою вигнати ізраїльтян із моавських степів.

Валаам.

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

І пішли вельможні послы з дарунками до Валаама та передали слова Балака. Віщун залишив їх ночувати, пообіцявши передати слова Бога, коли Він йому з'явиться. Після цього прийшов Бог до Валаама та спитав:

— Хто ці люди?

Валаам відповів, що це послы Балака, який хоче, аби він (Валаам) прокляв вихідців з Єгипту, аби можна було їх вигнати. На це Бог сказав Валааму:

— Не підеш ти з ними, не проклянеш того народу, бо він благословенний!

Уранці Валаам сказав послам, що Бог не дозволив йому виконати їхнє прохання. Моавські вельможі повернулися до Балака й переповіли про відмову. А той знову надіслав послів, ще поважніших, які запропонували за послугу ще більшу винагороду. І відповів Валаам:

— Якщо Балак дасть мені навіть повний свій дім срібла та золота, однаково я не зможу переступити наказу Бога. А тепер посидьте й ви тут цієї ночі, а я пізнаю, що ще Господь говоритиме мені.

Бог прийшов уночі до Валаама та й сказав йому:

— Якщо ці люди прийшли покликати тебе — іди до них. Але ти зробиш тільки те, що Я накажу тобі.

Тож Валаам осідлав уранці ослицю та й подався з моавськими послами. І запалився гнів Божий за це на нього. І перестрів Янгол Божий його на дорозі, коли Валаам їхав на ослиці у супроводі двох слуг. Ослиця побачила на дорозі Янгола з мечем у руці й зійшла на узбіччя та рушила полем, а Валаам ударив її за це.

Янгол став на стежині між виноградниками: стіна з одного боку та з другого. Ослиця його запримітила й сахнулася до стіни та й притиснула до стіни Валаамову ногу. Тож він далі її бив. Тоді Янгол Божий став у тісному, де нема дороги ні праворуч, ні ліворуч. Ослиця те побачила й лягла під Валаамом. Валаам розлютився і вдарив ослицю києм. Тепер Бог дав здатність ослиці говорити, й вона спитала Валаама:

— За віщо ти тричі вдарив мене?

А Валаам їй:

— Бо ти виставила мене на посміх. Коли б меч був у моїй руці, я забив би тебе!

Тут Бог відкрив очі Валаамові, й він побачив Янгола Божого з мечем. Тоді Валаам схилюся, а Янгол зганив його за побиття ослиці, додавши:

— Коли б вона не збочила перед лицем моїм, то я забив би тебе, а її лишив би живою.

Валаам на те визнав:

— Я згрішив, бо не знав, що ти стоїш на дорозі навпроти мене. А тепер, якщо це зле в очах твоїх, я повернуся додому.

Але Янгол Божий заперечив:

— Ні, ти йди з цими людьми, тільки слухай мене.

І пішов Валаам з вельможами на зустріч з Балаком.

На зустрічі він виповів Балаку:

— Я не буду того проклинати, кого не прокляв Бог.

Відтак, всупереч наполяганням царя й вельмож, Валаам тричі благословив Ізраїль за Божою настановою. І завершив він такими словами:

— Які гарні намети твої, Ізраїлю! Вони розкинулись, немов луки, наче садки понад річками, ніби дуби, Господні саджанці схожі на кедри над водою. Благословен, хто Тебе благословляє, проклятий той, хто Тебе проклинає!

ОСТАННІ НАСТАНОВИ МОЙСЕЯ

Повт., 31:1—3; 33:29

І пішов Мойсей та промовив до свого народу:

— Мені сьогодні сто двадцять років. Не можу вже ні виходити, ні входити, а Бог мені сказав: «Ти не перейдеш цього Йордану. Бог піде попереду й вигубить народи перед тобою, й ти заволодієш ними». А попереду, як казав Господь, ітиме Єгипта. Будьте сильні та відважні, не бійтеся й не лякайтеся.

Ізраїль у пустелі.

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

Та й ще перед смертю звернувся Мойсей до народу з величною піснею, що завершувалася такими словами:

«Ти блаженний, Ізраїлю!
Який ще народ так рятує Бог?
Він — щит допомоги твоєї
І твоєї величі меч.
Вороги тобі упокоряться,
а ти по висотах їхніх пройдеши».

СМЕРТЬ МОЙСЕЯ

Повт., 34

Мойсей зійшов із моавського степу на гору Нево, одну з вершин Пізгі проти Єрихону, і показав йому Бог всю землю від вкритого лісом Гілеада до Дану, землі Нафтал Тима, Єфрема та Манасії, всю землю Юди до Західного моря, Негев і околицю та поділля Єрихону, пальмового міста, аж до Цоару. І сказав Мойсееві Бог:

— Це обіцяна земля, що про неї присягав Я Авраамові, Ісакові та Якову. Дивись, але туди ти не ввійдеш.

Там у Моаві й помер Мойсей, Божий раб. Поховано його в долині проти Бет-Пеору, але докладного місця поховання ніхто досі не знає. Було ж Мойсееві сто двадцять років; очі його не потемнішали, і сила його не зникла. Плакали по Мойсееві сини Ізраїля тридцять днів у степу Моав.

А Єгошуа, син Нуна¹, вповнивсь духом мудрості, бо Мойсей, за наказом Бога, покладав на нього свої руки. Тому його слухали сини Ізраїля і чинили, як заповідав Мойсееві Бог.

В Ізраїлі більше не було такого потужного пророка, як Мойсей, з яким Бог розмовляв віч-на-віч.

РАХАВ ТА РОЗВІДНИКИ

Єг. (книга Єгошуа, по-грецькому — Ісуса Навина), 1:1—3; 2

Після смерті Божого раба Мойсея Бог промовив до Єгошуа, сина Нуна:

¹ Єгошуа, син Нуна, по-грецькому — Ісус Навин.

— Мойсей, слуга Мій, помер. Тож разом з усім народом переходь Йордан у землю, що Я обіцяв синам Ізраїля. Усяке місце, де ступите, Я дам вам.

Отож Єгошуа наказав начальникам народу приготувати харчі й ладнатися за три дні перейти Йордан. Але тим часом треба було надіслати розвідників до першої твердині¹ на шляху ізраїльтян — до міста Єрихон. І було послано двох розвідників. Обидва розвідники зупинилися в оселі блудниці на ім'я Рахав.

Єрихонському цареві донесли, що якісь ізраїльтяни проникли до міста. Цар послав сказати Рахаві, щоб вона видала їх. Проте Рахав переховала гостей, а царським слугам сказала, буцім якісь люди справді завітали до неї, але недавно пішли.

— Мерщій женіться за ними й наздоженете їх! — вигукнула наостанок молодиця.

Коли посланці царя рушили на пошуки вивідачів за межі міста, Рахав сказала ізраїльтянам:

— Я знаю, що Бог віддав цю землю вам, ви перейняли нас жахом, і всі мешканці нашої землі бояться вас. Ми чули, як Бог висушив перед вами море і як ви знищили ворогів.

І Рахав просила їх, щоб на віддяку за порятунок ізраїльтяни залишили живою її саму та всіх її близьких, коли завоюють місто. Вивідачі присяглися, що виконають її прохання, і звеліли їй зібратися в своїй оселі тих, чие життя вона хоче врятувати.

Дім Рахав був біля самого міського муру. Вона викинула з вікна мотузку, і вивідачі спустилися по ній за межі міста. Рахав порадила їм, як краще сховатися від переслідників у горах. І через три дні розвідники повернулися до ізраїльського табору й переповіли Єгошуа все, що їм випало побачити та пережити. І сказали йому:

— Бог віддав цю землю до наших рук, і всі мешканці бояться нас.

¹ Твердиня — тут: укріплене місто, фортеця.

*Внутрішній вигляд
палестинського житла.
2 тисячоліття до н. е.*

ПЕРЕХІД ЧЕРЕЗ ЙОРДАН

Єз., 3; 4

Рано-вранці Ісус привів ізраїльтян із Шиттіму до Йордану, і вони отаборилися навпроти Єрихона. Він звелів оголосити людям, що коли вони побачать ковчег Божого заповіту й священників та левитів, що несуть його,

Перехід через Йордан.

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

то нехай ідуть за ними, дотримуючись певної відстані. А священникам Єгошуа сказав, щоб вони, увійшовши з ковчегом до річки, зупинилися там.

Тільки-но священники увійшли до Йордану, води його розступилися: вище за течією вода спинилася валом, а та, що плинула до Солоного моря, пішла в пісок. Священники з ковчегом Господа на руках стояли на суші посеред Йордану, доки народ перейшов річку по сухому. Коли переправа завершилася, Ісус викликав дванадцятьох чоловіків — по одному з кожного ізраїльського племені — і сказав, аби вони взяли по каменю з дна річки на спогад про чудовний перехід через Йордан. Потім Господь сказав Ісусу, щоб він наказав священникам, які несли ковчег, вийти з річки. Щойно вони ступили на суходіл, як вода Йордану поновила свій плин. А народ отаборився вже на східному березі — в Гілгалі, і там було поставлено дванадцять каменів з Йордану.

ЗДОБУВАННЯ ЄРИХОНА

Єз., 6

Єрихон замкнувся перед синами Ізраїля. Настав день, коли Бог сказав Єгошуа: «Я віддаю до твоїх рук Єрихон». І виклав йому план взяття міста.

Виконуючи цей план, Єгошуа прикликав священників і сказав, аби вони несли ковчег заповіту. А семеро з них мали йти перед ковчегом із шофарами й сурмити. Озброєним воякам було нака-

зано йти попереду священників, а решті наказано йти за ковчегом і також сурмити. Єгошуа попередив, щоб під час ходу ніхто не вимовляв ні звуку, доки він сам не накаже.

Шість днів поспіль ізраїльтяни обходили так довкола єрихонського муру раз на день. На сьомий день вони встали удосвіта і сім разів обійшли місто. Коли священники засурмили усьоме, Єгошуа звернувся до народу: «Кричіть, Господь віддав вам це місто!» Люди закричали на повен голос, і місто впало — варта кинулася врозтіч, а ізраїльтяни вдерлися до Єрихона.

Ісус наказав, щоб Рахав і тих, хто був у її оселі, вивели за межі міста й оселили серед ізраїльтян. Так син Нуна Єгошуа дотримав присяги жінці, яка врятувала життя двом ізраїльським розвідникам.

Здобуття Єрихону.

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

ХИТРИСТЬ ГІВ'ОНЦІВ

Єз., 9:1—21; 10:1—15

Царі народів, що жили в Ханаані, вирішили об'єднатися проти ізраїльтян, які почали здобувати великі військові перемоги. Натомість мешканці Гів'она, почувши про те, що вчинив Єгошуа з Єрихоном та з Аєм, вдалися до хитрощів: вони пішли до ізраїльтян і не взяли харчів на дорогу, обвішали ослів драними мішками та старими подертими й позшиваними бурдюками на вино. Взули старі полатані сандалі, одягли на себе рам'я, а хліб узяли черствий та покришений.

Отак вони прийшли в табір під Гілгал та й попросили ізраїльтян укласти з ними союз, бо вони, мовляв, здалеку, але чули і про вихід із Єгипту, і про останні перемоги. Вони визнали себе слугами ізраїльтян, запропонували свого хліба, який, щоправда, почерствів у довгій дорозі. Та й бурдюки з вином встигли подертися. На лахміття перетворився одяг, вичовгалосся взуття.

Не радилися ізраїльтяни з Богом щодо гів'онців, і люди брали їхні харчі, а Єгошуа уклав із ними мир. Аж ось через три дні вия-

вилася брехня, коли ізраїльтяни прийшли до їхніх міст — Гів'она, Кефіри, Беерота і Кір'ят-Єарім. Але через мирову угоду лиха цим містам не заподіяли. Тільки вирішили поробити той народ дроворубами та водоносами для всієї громади.

Як почув єрусалимський цар Адоні-Цедек про останні звитяги та про упокорення великого Гів'она, то вельми злякався й почав захочувати довколишні племена відбити Гів'он. От зібралося велике об'єднане військо й облягло Гів'он.

Тим часом гів'онці звернулись до Єгошуа по допомогу на підставі угоди й попросили виступити проти аморійського союзу племен.

Господь у цій скруті сказав Єгошуа:

— Не бійся, бо Я віддам тобі їх у руки; ніхто з них не встоїть перед тобою.

Ісус напав на аморійців зненацька, бо йшов із Гілгалу цілу ніч. Бог примусив ворога тікати й завдав об'єднаному війську великої поразки під Гів'оном. Ізраїльтяни переслідували їх ще й у далеких горах, а на схилі Бет-Хорону Бог спустив на ворога величезне каміння з неба аж до Азеки. І від кам'яного граду загинуло більше аморійців, ніж від мечів синів Ізраїля.

Тоді полководець Єгошуа промовив до Бога, і Бог віддав аморійців на поталу ізраїльтянам та заради Свого народу зупинив сонце й місяць, доки ті не помстились ворогам. Не було більш такого дня ні раніше, ні після цього, щоб Господь слухав голос людини, тому що Бог воював за ізраїльтян.

І повернувся Ісус і з ним увесь Ізраїль до табору в Гілгал.

ВІДСТУПНИЦТВО ІЗРАЇЛЬТЯН

Єз., 13:1-7; Суд., 2:7-22

За життя Єгошуа, сина Нуна, ізраїльтяни не знали поразок. Однак він не спромігся відвоювати всі землі, що їх Бог дав нащадкам Авраама, а тому ще перед смертю, за наказом Бога, мав поділити край на спадок дев'ятьом племенам та половині племені Манасії.

Помер Божий раб у сто десять років. Поховали його в Тімнат-Хересі, в горах Єфремових, на північ від гори Гааш. Це покоління ще було прилучене до традицій батьків, а по них настало інше

покоління, що не знало Господа і Його звершень для Ізраїля. Тепер ізраїльтяни чинили зло в Божих очах і служили Ваалам, богам тубільців.

Тому запалав гнів Бога на Свій народ, і Він віддав їх на поталу грабіжникам із сусідніх народів. Настала велика скрута.

Тоді Бог поставив суддів, і вони рятували людей від наскоків грабіжників. Але вони й суддів не слухалися, бо блудили за іншими богами і вклонялися їм. Коли Бог ставив їм суддів, то Він був із суддею і рятував народ від ворогів по всі дні правління того судді, тому що Бог зглянувся на ізраїльтян через їхні поневіряння. Однак, коли вмирав той суддя, вони псувалися ще більше.

І запалився Божий гнів на ізраїльтян:

— За те, що люд цей порушив Мій заповіт і не слухався Мого голосу, Я більше не виганятиму перед ними нікого з тих народів, що Єгошуа лишив, умираючи. Хочу випробувати, чи надалі народ триматиметься Божої дороги.

Давньоізраїльські ідоли.

9 ст. до н. е.

ДЕВОРА

Суд., 4—5

Ізраїльтяни дедали більше поринали у гріх, і Бог передав їх до ханаанського царя Явіна в Гацорі. Командувачем у нього служив Сісера з Харошет-Гаггоїму. Він мав дев'ятсот залізних колісниць і уярмлював ізраїльтян протягом двадцятьох років. Отож гноблені ізраїльтяни й зверталися до Бога.

На той час суддею в Ізраїлі була пророчиця Девора, дружина Лапідота. Вона сиділа під Пальною Девори між Рамою та Бет-Елом, і люди приходили до неї на Суд., Вона викликала Авіноамового сина Барака з Нефталимового Кадешу і запропонувала стати на горі Равор¹ зі своїм військом проти війська Сісери. Барак погодився піти лише в тому разі, якщо з ним буде Девора. А вона відказала:

¹ За деякими перекладами — Табор, Табір.

— Я піду з тобою, тільки не твоя слава буде на тій дорозі, якою ти підеш, бо Сісеру Бог передасть у руки жінки.

Девора підвелася й пішла з Бараком до Кедешу.

Тим часом Хевер з Кеніту відділився від Каїна і від племені синів Ховава, тестя Мойсея. Він таборував біля Елону в Уаананімі, що попід Кедешем.

Отож після свого нищівного розгрому Сісера прибіг до намету дружини Хевера Яїл, бо між Явіном і Хевером був мир. Яїла напоїла спраглою втікача й поклала відпочивати. Вона повинна була на його прохання початувати біля намету під час його сну, але жінка взяла наметовий кілок і молоток і пробила Сісері скроню аж до землі.

Аж ось надбігає Барак, і Яїл показала йому забитого ворога. Так справдилися слова Девори.

Це, власне, був кінець Явіна, що тяжко гнобив ізраїльтян. А Девора й Барак співали того дня подячну пісню Богові за визволення їхнього народу з ворожої руки.

ГЕДЕОН

Суд., 6—7; 8:22—23, 32—34

Проте ізраїльтяни й далі чинили зло в очах Господа, і Він віддав їх у руку мідіянам. Поневолювачів була сила-силенна; як сарана, вони спустошували землю, не залишаючи ізраїльтянам жодної поживи. Ізраїль вельми ослаб через мідіян, і заголосили сини Ізраїля до Бога, і Він почув їх.

Якось прийшов Янгол Божий й сів в Офрі під дубом, що належав аві-езеріянину Йоашеві, саме тоді, як син його Гедеон товк пшеницю у ступі, щоб сховати її від мідіян. Янгол Божий з'явивсь йому та й каже:

— Господь з тобою, хоробрий воїне!

А Гедеон до нього:

— Любий Пане, коли Господь з нами, то чого усе це скоїлося з нами? І де всі Його чудеса, що про них нам оповідали батьки?

Господь йому відповів:

— Ти врятуєш ізраїльтян від мідіян. Я тебе поси-лаю!

Та Гедеон заперечив:

— Пане любий! Що я можу? Родина моя найостанніша в Манасії, а я — найменший у батьковому домі.

Господь відповів:

— Я бу-ду з тобою, і ти поб'єш мідіян, як одного чоловіка.

Тоді Гедеон сказав:

— Якщо я знайшов ласку В очах у Тебе, то прошу тебе: дай мені знак, що це Ти зі мною розмовляєш. Не відходь, прошу, звідси, доки не повернусь до Тебе й не принесу Тобі дар від мене.

А Він і каже:

— Гаразд, Я почекаю.

Пішов Гедеон і приготував козеня та неквашених коржів з однієї ефи¹ борошна. М'ясо поклав у кошик, юшку влив у горщик, приніс і поставив під дубом. А Янгол сказав:

— М'ясо й неквашені коржі по-клади на скелю, а юшку вилий.

Гедеон так і вчинив. Тоді Янгол Господній кінцем палиці торкнув м'ясо й коржі, і схопився вогонь із скелі й пожер м'ясо та коржі. А Янгол Господній щез.

Тієї ж ночі Гедеон зруйнував жертovníк Ваалів і спорудив жертovníк Богу на тому місці, яке вказав Господь, і приніс там жертву. Вранці люди побачили зруйнований жертovníк Ваалів і захотіли вбити Гедеона. Але його батько сказав:

— Нащо вам боронити Ваала? Якщо він бог, то нехай сам захистить себе.

Тим часом Гедеон заходився збирати народ, щоб дати бій мідіянам та їхнім спільникам, і знову попросив, щоб Господь дав ознаку, якщо йому справді судилося розбити ворогів. Для цього розстелив Гедеон на землі вовну, і вранці помітив, що роса лягла лише на неї, а докруг було сухо. Гедеон удруге розстелив вовну. Цієї ночі роса лягла на землю, а шерсть залишилася суха.

І ось позбиралися вояки, щоб Гедеон повів їх у бій. Проте Бог сказав:

— Багато з тобою людей. Я не можу віддати мідіян до їхніх рук, щоб Ізраїль не запишався переді Мною й не почав потім казати, ніби він сам переміг своїх ворогів.

Тоді Гедеон усіх відпустив, сказавши, що йому потрібні лише охочі. Двадцять дві тисячі чоловіків пішло, а залишилося десять тисяч. Однак Господь сказав, що і цього забагато.

— Веди їх до води, там Я виберу, хто піде з тобою проти мідіян.

Привів Гедеон своїх вояків до води. Тих, хто став на коліна, аби напиться просто з річки, Господь відкинув, а тих, хто пив воду

¹ Ефа — міра ваги, приблизно 18 кілограмів.

з руки, хлебчучи по-собачому, дав у супутники Гедеонові. Таких назбиралося лише триста душ.

— Проникни до табору мідіян,— сказав Бог Гедеонові,— й послухай, про що там гомонять. Це зміцнить тебе.

Той підкорився і прокрався до табору супротивника. Там він побачив силу людей. Завагався Гедеон: а чи зуміє він розбити ворожі лави? Аж-тут почув він розмову двох вояків. Один із них переповідав свій сон:

— Наснилося мені, ніби буханець ячмінного хліба котився табором мідіян, а докотившись до намету, вдарив у нього так, що перевернув його, і намет розсипався.

Бесідник відповідав йому:

— Це не що інше, як меч Гедеона. Бог віддав мідіян до його рук.

Почувши таку розмову, Гедеон піднісся духом. Перш ніж рушати, він поділив трьохсот своїх вояків на три загони й дав їм усім до рук сурми, світильники й порожні глеки до них, аби до часу приховати вогонь. Прийшовши до табору мідіян, усі гуртом засурмили й порозбивали глеки, а потім закричали:

— Меч Господа і Гедеона!

Перелякані мідіяни кидалися навсбіч по табору й у паніці вражали один одного власними мечами. А тих, кому вдалося втекти, перехопили навмисне надіслані для цього люди.

З Божою допомогою Гедеон здобув ще багато перемог, і народ хотів настановити його на царя. Проте Гедеон відповів:

— Ні я не володітиму вами, ні мій син; нехай Господь буде вам за царя.

Був Гедеон великим суддею в Ізраїлі й шанував Господа. А коли він помер, ізраїльтяни знову повернулися до віри у Ваала і настановили собі за бога Ваал-Берита. І забули сини Ізраїля про Господа.

САМСОН

Суд., 13

За все заподіяне зло Господь віддав ізраїльтян під руку филистимлян на сорок років. Тим часом був такий собі Маноах із Цар'ї. Його жінка була неплідна, але з'явився їй Янгол Бога та заповів, що вона народить сина. Їй заборонялося споживати п'янки напої

та нечисте, бо майбутній син її, якому також не дозволятиметься стригтися й голитися, буде посвячений Богові, тобто стане назореєм. Саме цей назореє почне рятувати Ізраїль із руки филистимлян.

Жінка переповіла про цю звістку чоловікові, а той попросив Янгола розповісти, як виховувати назорея. І Янгол розповів йому про заборону п'яного та нечистого. Маноах подякував йому й повершив цілопалення для Господа. А коли полум'я підіймалося з-над жертовника до неба, Янгол Господній вознісся в полум'ї.

Свого часу жінка народила сина і назвала його Самсон, тобто «сонечко». І виростав той хлопець, і Господь благословляв його, і Дух Господній почав діяти в ньому.

Ноев ковчег.

Мініатюра. Індія, 16 ст.

ЗАГАДКА САМСОНА

Суд., 14

Коли Самсон виріс, він вирішив узяти собі за дружину филистимлянку. Батьки умовляли його: «Хіба у нас нема жінок, що ти йдеш брати дружину до филистимлян?» Проте вони не знали, що Самсон підкоряється Божій волі та шукає причини проти филистимлян, які панували над Ізраїлем.

Вирушив Самсон з батьками на сватання до филистимського міста Тімни. Раптом на Самсона з ревінням вискочило левеня. Але тут на юнака зійшов Дух Господній, і він голіруч розідрав левчука, як козеня. Ні батькові, ні матері Самсон тоді нічого не розповів.

Сватання вдалося, і за кілька днів Самсон вирушив по наречену. Минаючи забитого лева, він помітив рій бджіл, що літали довкруг. Він наблизився і виявилося, що бджоли зробили в трупі ву-

*Самсон перемагає лева.
Середньовічний вітвар*

лик і збирають мед. Самсон узяв меду, їв сам, почастивав батьків, проте нікому не сказав, де знайшов його.

І ось влаштував Самсон у Тімні семиденний бенкет з нагоди свого весілля. На цьому бенкеті він загадав загадку. Тридцять филистимлян узялися відгадати її. Умовилися, що як відгадують вони Самсонову загадку, то одержать кожен по сорочці й по зміні одягу. А якщо не відгадують, то тридцять сорочок і тридцять змін одягу — по одній від кожного — одержить Самсон. Загадка була така: «З

ненаситного — сить, із сильного — солодь, — що це таке?»

Не спромоглися филистимляни відгадати загадку Самсона та й узялись просити й залякувати Самсонову дружину, щоб вивідала в нього правильну відповідь. «Хіба ви покликали нас на свою учту, щоб обібрати?» — обурювалися вони. І ось дружина почала умовляти Самсона, щоб він сказав їй відповідь. Усі сім днів бенкету чіплялася вона до нього, плакала й благала. Нарешті Самсон не витримав і виконав її прохання. А вона передала відгадку филистимлянам.

На сьомий день бенкету филистимляни сказали Самсону, що знають відповідь: «Що може бути солодше за мед і сильніше за лева?» Тоді Самсон збагнув, що дружина зрадила його і відказав їм: «Якби ви моєю телицею та не орали, моєї б загадки не відгадали». Потім подався до іншого филистимського міста, вбив там тридцять филистимлян, забрав їхній одяг і віддав борг у Тімні. Проте залишатися там не схотів, бо дуже розлютився на дружину. А коли за кілька днів гнів його трохи вгамувався і він з'явився по неї, виявилось, що її вже віддали за одного з його товаришів, що був при ньому дружною.

ПОМСТА САМСОНА

Суд., 15:1—16:3

Якось у жнива Самсон з козлям схотів відвідати ту свою жінку, але її батько не пустив його, бо, мовляв, її встигли вже віддати за іншого. І запропонував Самсонові відвідати молодшу сестру дружини. Самсон образився й поклав помститися. Він зловив три сотні лисиць, позв'язував їм хвости подвоє, а між ними прикріпив смолоскипи, підпалив їх і випустив лисиць у филистимські жита. І згоріли скирти та жита і оливкові садки.

Филистимляни довідалися, хто це зробив, і пішли та й спалили дружину Самсона разом із тестем. Після цього Самсон вбивав филистимлян скрізь, де тільки бачив, а тоді пішов і оселився у печері в скелі Етам.

Филистимляни прийшли й таборували в Юдеї — аж до Лехі. Юдеї спитали, чого вони прийшли до їхнього краю, а ті відказали, що хочуть помститися Самсону. Отож три тисячі юдеїв спустилися до етамської печери, зв'язали Самсона двома новими шнурами і забрали його з печери. Аж у Лехі филистимляни перестріли їх. Але на Самсона зійшов Дух Господній, і суکانі шнури поспалили з його рук. Він знайшов свіжу осячю щелепу, схопив і побив нею тисячу чоловік. Через ту осячю щелепу місце так і назване: Рамат-Лехі¹. Але Самсон втопився і дуже прагнув пити. Тоді він покликав до Бога по допомогу. Там пробив Бог джерело, Самсон напився з нього, і вернувся його

¹ Рамат-Лехі — пагірок щелепи.

*Самсон вбиває филистимлянина осячю щелепою.
Скульптура Джамболоньї.
Італія, 16 ст.*

дух, і він ожив. Тому джерело й назвали Ен-Гаккоре, тобто «джерело того, хто кличе». А Самсон судив ізраїльтян за панування филистимлян двадцять літ.

Якось пішов Самсон до Гази, тамтешньої жінки-блудниці. Люди донесли про це газеянам, і вони цілу ніч чатували на нього у міській брамі. Самсон лежав аж до півночі. А опівночі встав, ухопив міську браму й вирвав її разом із засувом, поклав на плечі та відніс на верхів'я гори навпроти Хеврону.

ЗАГИБЕЛЬ САМСОНА

Суд., 16:4—31

Самсон покохав жінку в долині Сорек на ім'я Деліла. До неї звернулися филистимські володарі з проханням вивідати, в чому його велика сила, аби здолати його. Вони пообіцяли Делілі тисячу сто шеклів срібла за це.

Тож узялась Деліла розпитувати Самсона, а він їй відповів:

— Якщо зв'яжуть мене сімома мокрими шнурами, що ще не висушені, то ослабну й стану, як усі.

*Загибель Самсона.
З барельєфу Б. Беллано.
Італія, 15 ст.*

Принесли їй филистимські володарі сім мокрих шнурів, а вона зв'язала його ними. Засідка тим часом сиділа в іншій кімнаті. Тільки-но вона гукнула: «Филистимляни на тебе, Самсоне!» — як він розірвав ті шнури, як розривається обпалена нитка з клоччя.

Коли Деліла знову заходила-ся розпитувати, він їй сказав:

— Якщо зв'яжуть мене новими суканими шнурами, якими не робилася робота, то ослабну й стану, як усі.

Узяла Деліла нові шнури та й зв'язала його ними, а тоді гукнула: «Филистимляни на тебе, Самсоне!», і він зірвав їх із плечей, немов нитку.

Знов уїлась йому Деліла з розпитами, і він сказав:

— Якщо утчеш сім кучерів з моєї голови в основу і приб'єш ткацьким клинком, я стану, як усі.

Вона все так і зробила, а він прокинувся й вирвав клинок разом з основою.

Аж оце йому обридли розпити, і Самсон сказав, як є:

— Бритва не торкалась моєї голови, бо я Божий назорей. Якщо поголити її, то відступить сила, я ослабну й стану, як усі.

Тепер Деліла відчула, що це правда. Вона приспала Самсона на своїх колінах, покликала филистимлян, які принесли їй гроші. А Самсону відстригли сім кучерів, він ослаб, його схопили, вибрали очі, завели до Гази, надягли мідяні ланцюги та й змусили моло-ти на жорнах у в'язниці.

Тим часом у в'язниці волосся на голові почало потроху відростати. А филистимські володарі зібралися, щоб принести велику жертву своєму богові Дагонові та повеселитися. У розпал веселощів вони вирішили зробити з Самсона посміховисько, звеліли привести його й поставити на жарти поміж стовпами. Самсон попросив тільки в юнака, що тримав його за руку, дозволу доторкнутися до стовпів, що на них стоїть дім, і зіпертися на них. На той час у домі разом з усіма филистимськими володарями було повнісінько чоловіків та жінок, а на даху — близько трьох тисяч чоловіків та жінок глядачів.

І заволав Самсон до Бога:

— Владико Господи, згадай же про мене та зміцни мене тільки цього разу, Боже, і нехай я помщуся филистимлянам за двоє своїх очей!

Самсон обійняв обидва серединні стовпи, що на них міцно стояв дім, і зіперся на них правицею та лівицею. І впав той дім на ворогів. Тоді більше загинуло филистимлян, ніж він повбивав їх за свого життя. А родичі поховали його між Цор'єю та Ештаолом. Отак Самсон судив ізраїльтян двадцять років.

СИНИ ВЕНІЯМИНОВІ

Суд., 19—2

Настав час, коли царя в Ізраїлі не було. На підгір'ї Єфремових гір жив левит, який узяв собі дружину з Юдиного Віфлеєму. Та

зрадила чоловіка й повернулась до дому свого батька. Через чотири місяці чоловік пішов, щоб повернути її, а з ним був слуга та пара ослів. Дружина впустила його й повела до батька, з яким зять три дні їв і пив. А на четвертий день уранці встали, щоб іти, а тесть запросив до столу, і обоє разом їли та пили. А тоді вже й час був почувати. Повторилося те саме й наступного дня, та тільки чоловік не схотів почувати — підвівся й пішов до Євусу, тобто Єрусалима. А з ним — пара нав'ючених ослів, слуга та жінка.

Коли пізньої пори прийшли до міста, слуга запропонував зайти до міста й переночувати. Але пан не схотів іти до міста чужинців, а вирішив ночувати в Гів'ї або в Рамі. Отож рушили до Гів'ї, що була Веніяминова, сіли там на майдані, але ніхто не брав їх переночувати. Аж ось дід вертає ввечері з поля; сам він був з Єфремових гір, теж приходько у Веніяминівій Гів'ї. Дід побачив чоловіка на майдані й спитав, куди він прямує, а той відповів, що йде до єфремових гір, але нема нікого, хто узяв би його в дім. Чоловік сказав, що у нього ітих, хто з ним, усе є і для себе, і для того, хто гоститиме в нього. Відтак дід увів його до свого дому; вони пообмивали ноги, їли й пили.

Під ту пору попід домом позбиралися волоцюги, грюкали в двері й хотіли побачити прибульця. Господар пропонував їм власну доньку й жінку гостя взамін, аби не вчинили чоловікові лиха. Однак ті люди не хотіли слухати його. Той чоловік усе-таки вивів свою жінку до них назовні, і вони збиткувалися з неї цілу ніч аж до ранку і відпустили її, як зійшла рання зоря.

Жінка прийшла над ранок, упала і лежала на порозі аж до світанку. А пан її встав рано, відчинив двері дому та й вийшов, щоб іти своєю дорогою, та й побачив жінку і зрозумів, що вона вмерла. Тоді поклав він її на осла, відвіз додому, а там порізав її на дванадцять куснів і порозсилав по всій Ізраїлевій країні.

Тоді зібралася вся ізраїльська громада,— чотириста тисяч пішого люду, хто витягує меч,— бо всі хотіли зрозуміти, як таке могло статися. Чоловік розповів, що на нього напали господарі Гів'ї, бо хотіли його забити, а над жінкою вчинили наругу, і померла вона. Тоді він порізав її та послав по всій країні, бо вони вчинили розпусту та гидоту серед Ізраїля.

Уся ізраїльська громада одностайно зажадала від синів Веніямина пояснень. А Веніяминіві сини лаштувалися до війни з Ізраїлевими синами. З усіх міст Веніямина зібралося двадцять шість тисяч

воjakів та ще сімсот мешканців Гів'ї, а ізраїльтян зійшлося чотириста тисяч душ.

Два дні кривавої січі, в якій полягли тисячі й тисячі ізраїльтян, впритул наблизили перемогу синів Веніямина, то й подалися всі Ізраїлеві сини та весь народ до Бет-Елу, плакали, сиділи перед Господнім лицем і постили того дня аж до вечора. Потім принесли цілопалення та мирні жертви. Пінхас, син Елеазара, Ааронового сина, стояв там і питав Господа, чи продовжувати братовбивчу війну, а Бог пообіцяв перемогу наступного дня.

І сталося все так, як звелів Господь: Веніяминове військо знищене, населення у містах побите, а самі міста в країні спалені. Так відбувся розлам між племенами, хоча й шкодували Ізраїлеві сини за Веніямином, своїм братом.

Того часу не було царя в Ізраїлі, і кожен робив те, що здавалося правдивим в його очах.

НООМА ТА РУТ

Рут., 1

Жила в юдейському місті Віфлеємі сім'я: чоловік Елімелех, дружина Ноомі й двоє синів — Махлон та Кілон. Аж оце почався голод. Щоб урятуватись, їм довелося переселитися до Моаву. Проте незабаром чоловік помер, і Ноомі залишилася сама з двома синами.

Минав час. Сини вирости й узяли собі за дружин моавитянок — Орпу й Рут. Прожили вони разом десять років. Але згодом обидва сини померли, не залишивши по собі дітей. Вельми побивалася Ноомі й вирішила повернутися з невістками до Юдеї, бо до Моаву дійшли чутки, що Господь змилосердився над Своїм народом і дав йому хліб. Покликала Ноомі до себе невісток і сказала їм:

— Нащо вам іти зі мною? Адже в мене більше нема для вас синів, і вам знову треба віддаватись.

Орпа послухалася її й залишилась у Моаві, повернувшись до свого народу й своїх богів. А удова старшого сина, моавитянка Рут, не схотіла розлучатися з Ноомі. Вона сказала їй:

— Не жени мене, а залиш мене,
о де ти підеш, там і я піду,
де ти житимеш, там я житиму,
твій народ буде й мій народ,

а твій Бог буде й мені Бог,
і де ти помреш, там і я помру.
Хай дає Господь
це тобі й мені
нині й повсякчас,
смерть одна розлучить нас.

І разом вони подалися до Віфлеєма.

РУТ НА ПОЛІ ВООЗА*¹

Рут., 2; 3; 4:13—22

Аби якось прогодувати себе й свекруху, Рут пішла працювати в поле Вооза, родича Ноомі з боку чоловіка, де ходила за женцями й підбирала колоски. Там її й побачив Вооз; він пожалів її й сказав, що вона може бути в полі разом із його женцями, пити та їсти з ними.

А женцям звелів віддавати Рут частину зібраного ними зерна. Рут подякувала Воозові й запитала: «Чом ти зглянувся на мене, чужинку?» Вооз відповів їй: «Я знаю, що ти так любиш свою свекруху, що покинула батьків і свою вітчизну й прийшла до народу, якого досі не знала. Нехай винагородить тебе за це Господь, Бог Ізраїля, до Якого ти прийшла».

*Рута на полі Вооза.
Із середньовічного
рукопису Біблії, Англія*

Упоравшись із роботою й повернувшись додому з цілою ефою змолоченого ячменю, Рут перепоповіла про те, як зглянувся на неї Вооз. Ноомі зраділа й склала подяку Господу за допомогу.

Отак упродовж жнив Рут збирала колоски на полі Вооза, а той всіляко полегшував їй працю й потроху допомагав Ноомі. За цей час Вооз покохав Рут і вирішив свататися до неї. Рут радо погодилась і стала його дружиною. Незабаром вона народила

¹ Вооз — за деякими перекладами Боаз.

сина Оведа, і Ноомі бавила його. А ізраїльтянки тішилися й казали Ноомі: «Благословен Господь, що Він не залишив тебе без нащадка!»

А правнуком Вооза й Рут був Давид — видатний цар Ізраїля, великий воїн, поет і пророк.

МОЛИТВА АННИ

1 Сам., 1

Жив у Ізраїлі чоловік на ім'я Елкана, і мав він дві дружини. Одну звали Анна, а другу — Пеніна. У Пеніні було багато дітей, а в Анни — жодної дитини. Проте Елкана все одно більше любив її, і коли на свята уся сім'я частувалася, він завжди передавав їй найсмачніше. За це заздрала Пеніна увесь час ображала суперницю і глузувала з її бездітності. Нещасна Анна часто плакала й молила Бога, щоб Він подарував їй сина. Вона обіцяла, що якщо в неї народиться хлопчик, вона віддасть його Богу на служіння.

Якось, коли вона палко молилась Господу Саваоту і плакала в храмі, її побачив священник Ілій, котрий саме був неподалік. Він підійшов до неї й запитав:

— Що з тобою? Чи ти часом не п'яна?

Анна розповідала йому про своє нещастя. Тоді священник відповів їй:

— Іди з миром. І нехай Бог Ізраїля виконає твоє прохання.

Незабаром мрія Анни та її чоловіка здійснилася: вона народила сина. Назвали його Самуїлом¹. Коли він трохи підріс, Анна прийшла до Ілія й віддала йому хлопчика, як обіцяла. А сама палко молилася:

«Моє серце радіє, Господи,
міць моя зростає завдяки Тобі,
і відкрилися мені вуста на ворогів,
бо я чую Твою допомогу, Господи!»

ГАНЬБА ДОМУ ІЛІЯ

1 Сам., 2:11—31

Елкана з Анною повернулися додому, а хлопчик служив Господеві при священникові Ілії. Водночас сини Ілія були люди негідні, вони

¹ Самуїл (Шмуел) — випроханий у Бога.

не дбали про Господа, про обов'язки священика перед народом. Коли хто приносив жертву, то, як варилося м'ясо, приходив священиків слуга з тризубим видельцем у руці і витягав для свого пана з мідниці, казана, горщика усе, що витягнеться, й забирав. Відбирали у жертводавців сире м'ясо для священиків. Так вони робили всьому Ізраїлеві, що приходив туди до Шіло. Тож дуже великий перед Господнім лицем був гріх тих юнаків, бо вони безчестили Господню жертву.

У той час Самуїл служив перед Господнім лицем, оперезаний лляним ефодом, а малу верхню одежину робила йому мати, і приносила йому з року на рік, коли приходила з чоловіком приносити річну жертву.

Ілій поблагословив Елкану і його дружину та звістив, що в них ще будуть діти за Самуїла, назорея. І Господь згадав про Анну, і вона народила трьох синів та дві дочки. А Самуїл ріс із Господом.

Ілій уже був дуже старий. Він чув усе, що сини його роблять усьому Ізраїлеві, і докоряв їм, але рішучо не втручався в їхні лиходіяння. Вони не слухали голосу батька, і Господь постановив погубити їх. Господь сповістив Ілія через одного чоловіка Божого, що весь його дім загине за гріхи.

ВИДІННЯ САМУЇЛА

1 Сам., 3:1—10, 20

Минав час. Самуїл служив Господу під доглядом Ілія. Якось уночі він почув, що його кличе голос. Самуїл подумав, що то Ілій, і мерщій побіг до нього, але той сказав, що не кликав його. Так повторювалося ще двічі. Нарешті Ілій збагнув, що це Бог звертається до Самуїла, і сказав: «Коли голос покличе тебе знову, скажи: «Говори, Господи, я чую Тебе». Знову з'явився Бог Самуїлу, і той відповів, як навчив його Ілій. Господь сказав Самуїлу:

— Ось Я зроблю таке в Ізраїлі, що вразить кожного, хто почує: Я виконаю над Ілієм усе, про що попереджав його дім, бо він знав про гріх синів, та не спиняв їх. Довіку ніякою жертвою той дім не очиститься.

Уранці Самуїл боявся розповісти Ілію про те видіння. Але Ілій наполягав на розповіді, а коли почув — погодився з Божою волею.

Самуїл виростав, а Господь був із ним, і кожне слово його справджувалося. Увесь Ізраїль незабаром переконався, що Самуїл обраний пророком Господа.

ПОРАЗКА ІЗРАЇЛЬТЯН

1 Сам., 4:1—11; 5—6

Почалася війна Ізраїля проти филистимлян, і филистимляни у запеклому бою розгромили ізраїльське військо. Полягло близько чотирьох тисяч вояків. Повернувшись до табору, Ізраїлеві старші зажадали забрати з Шіло ковчег Господнього заповіту, аби він у битві захищав від ворогів.

Із ковчегом заповіту Господа Саваота прибули й двоє синів Ілія — Хофні та Пінхас. Коли це сталося, в таборі пролунав такий зойк, аж застогнала земля! За цим криком филистимляни зрозуміли, що до табору принесли ковчег заповіту. Полякалися филистимляни, але стали до бою і доценту розгромили Ізраїль, який втратив тридцять тисяч піхоти. Хофні та Пінхас полягли, а ковчег филистимляни перенесли з Евен-Езеру до Ашдоду та поставили біля Дагона в його храмі.

Филистимляни віддають назад скриню Господнього заповіту.

Фреска 13 ст., Італія

Уранці ашдодяни повставали й побачили, що Дагон валяється перед ковчегом Господа! Вони поставили Дагона на місце. А наступного дня — те саме, тільки Дагонові відбито голову й руки. А як несла було ашдодянам терпіти тягар Господній — недуги, спустошення докільля, — вирішили вони вдатися до филистимських володарів, аби ті щось робили зковчегом. І ті перенесли його в місто Гат. Тоді Господь ударив людей того міста від малого до великого, і з'явилися на них болячки. Відіслали Божий ковчег до Екрону. А там люди повстали і зажадали від филистимських володарів повернути ковчег на місце. На цей час ковчег пробув у филистимській землі сім місяців. Скликали филистимляни жерців та ворожбитів, і ті порадили повернути ковчег Ізраїлю разом із жертвами та дарами й воздати славу Богові Ізраїля.

Відтак филистимляни віддали ковчег Господнього заповіту, котрий повернувся до свого народу.

САУЛА ЦАРЮЄ

1 Сам., 7:15-17; 8; 9:15—21; 10:1, 9—11, 17—27;
13:13—14; 15:22—28, 35

Протягом багатьох років Самуїл був суддею Ізраїля. Він щороку об'їздив міста й повертався в Раму, де жив і де спорудив Господові жертовник. За його життя филистимляни не наважувалися нападати на міста, й усі міста, які вони захопили раніше, були повернуті. А коли Самуїл постарів, то настановив суддями своїх синів. Але синів тягло до наживи, вони брали дарунки й кривили правдою.

Тому старші Ізраїля прийшли гуртом у Раму й звернулися до Самуїла, прохаючи настановити царя.

Самуїл після цього звернення помолився до Бога. Але Бог йому відповів:

— Слухай голос народу в усьому, що вони тобі скажуть. То не тебе вони відкинули, а Мене, аби Я не царював над ними. Так люди чинили, відколи Я вивів їх з Єгипту — кидали Мене й служили іншим богам. Прислухайся до їхнього голосу, але попереду і поясни права царя, що царюватиме над ними.

Усі слова Господні Самуїл переказав народові:

— Цар візьме ваших синів і поратимуться вони з колісницями й кіньми та бігатимуть перед його колісницею. Він призначить тисяцьких і півсоцьких для догляду за ланами та зброярством. Зробить ваших дочок мироварницями, кухарками, пекарками. Позабирає поля й виноградники. Встановить десятину й роздаватиме її своїм урядникам. Забере й використовуватиме задля себе ваших людей і худобу. Колись обраний цар так дошкулить вам, що ви звернетесь до Господа, але Він вас не почує.

Проте народ старого вже не слухав. За деякий час Господь сказав Самуїлу, що до нього прийде людина, яка й царюватиме в Ізраїлі. І ото прийшов до Самуїла по пораду високий, ставний юнак з племені Веніямина на ім'я Шауль (або Саул, як його називають у нас). Він був син Кіша, заможної людини, й шукав зі слугою батькових ослиць, які зайшли кудись пустопаш. Самуїл помазав йому голову оливою й пророкував, що він царюватиме в Ізраїлі. Саул здивувався: адже він і в думці не покладав такого. Але на нього зійшов Дух Господній, і він раптом відчув, що в нього з'явилися нові сили і він готовий прийняти царство. Тоді Самуїл скликав на-

род і відрекомендував усім царя, котрого обрав Господь. І більшість вигукувала: «Хай живе цар!»

Саул був хоробрий вояк. З Божою допомогою він переміг багатьох ворогів. Але згодом почав порушувати звичаї свого народу та настанови Божі. І сказав Господь Самуїлові:

— Шкода Мені, що Я зробив Саула царем, бо він відвернувся від Мене й не виконав Моїх велінь.

Вирок Господа Самуїл переповів Саулу і більше з ним до дня своєї смерті не бачився.

ОБРАННЯ ДАВИДА

1 Сам., 16

Бог сказав Самуїлові:

— Наповни рога свого оливою та йди до віфлеємлянина Єссея, бо Я наглянув царя між його синами.

А Самуїл на те:

— А якщо почує Савл, то вб'є мене.

Господь йому відповів:

— Візьми з собою теля і скажеш, буцім прийшов принести жертву для Господа. Тоді запросиш з собою Єссея, а Я тобі дам знати, що маєш робити, і помажеш Мені того, кого скажу тобі.

Самуїл так і зробив. У Віфлеємі старшим міста він сказав, ніби прийшов принести жертву Господеві. При цій нагоді він всіх запросив з собою, а також освятив Єссея та його синів. Коли всі позбиралися, Самуїл побачив ставного Еліява й подумав, що той і є обранець Господа. Проте обранцем виявився не Еліяв, не Авінадав, не Шамма, ні ще четверо, а наймолодший з вісьмох синів Єссея — Давид, який саме пас отару.

Оце ж Давида й помазав Самуїл. І Дух Господній злинув на Давида, і був на ньому від того дня й далі. А Самуїл повернувся до Рами.

Помазання Саміїлом
Давида на царство.
Фреска 3 ст. н. е., Сирія

Дух Господній відступився від Саула, а напав його дух злий, посланий від Господа. Щоб розважити якось свого пана, слуги запропонували привести до нього доброго музику. Цим музикою виявився син віфлеємлянина Ессея — розумний, ставний лицар та воїн Давид. Саул полюбив Давида. Відтоді, коли злий дух від Бога нападав на Саула, Давид брав кінор¹ і розраджував царя своєю грою та співами. І легшало Саулові, і ставало йому добре, і відступав від нього той злий дух. Згодом, коли Давид переміг Голіята, Саул призначив Давида своїм зброєношею.

ДАВИД І ГОЛІЯТ

1 Сам., 17

Тим часом филистимляни знов розпочали війну. Війська филистимлян та ізраїльтян розташувалися на пагорбах по різні боки долини Елі. Ото вийшов від филистимлян одно борець заввишки шість ліктів і п'ядь на ім'я Голіят із Гату. На голові в нього — мідяний шолом, на тілі — лусковий панцир, що його вага — п'ять тисяч шеклів міді. На ногах — бронзові наголінники, за плечима — бронзовий спис. Ратище — завтовшки з ткацький вал, а вістря списа важило шістсот шеклів заліза. Попереду йшов щитоноша. Став Голіят і кинув виклик полкам Ізраїля:

— Гей, раби Саулові, я, филистимлянин, пропоную вам когось обрати з-поміж себе до двобою. Якщо він вб'є мене, ми станемо вам за рабів. А якщо я переможу і вб'ю його, ви будете рабами нам.

І чув Саул та увесь Ізраїль ці слова филистимлянина; вони вельми налякалися. Тим часом із синів Ессея в ізраїльському війську було троє — Еліяв, Авінадав, Шамма, а наймолодший Давид і до братів устигав приходити, і вертався пасти батькову отару в Віфлеємі. А филистимлянин перед військом збиткувався вранці та ввечері протягом сорока днів.

У ті дні Ессея сказав Давиду:

— Візьми для братів ефу підсмаженого зерна та десять буханців і хутко віднеси до табору. А десять кусків сиру віднесеш тисяцькому й розпитаєш його про братів.

¹ Кінор — улюблений старожитній музичний інструмент свого народу, схожий на пізнішу грецьку китару.

Давид встав удосвіта, полишив отару на вартівника і встиг до обозу, коли військо саме шикувалося до бою. Ізраїль та филистимляни стояли лава проти лави. Аж ось Давид почув, як хизується Голіят, і спитав тих, хто стояв поруч, що буде тому, хто вб'є цього филистимлянина. Йому пояснили, що сміливця цар щедро винагородить, віддасть за нього свою дочку і звільнить родину його батька від податків.

Еліяв почув братові розпити й нагримав на Давида, наказавши йому вертатися до отари. Але Давид не вгавав, і тоді слова його донесли до Саулові. Коли Саул покликав Давида, той сказав цареві:

— Хай через нього не лякається нічеє серце. Раб твій піде і буде битися з отим филистимлянином.

Саул заперечив Давиду:

— Ти не можеш піти на филистимлянина, бо ти малий, а він досвідчений вояк.

Давид наполягав:

— Твій раб пас батькову отару. Бувало, прийде лев або ведмідь і вхопить вівцю, а я йшов і відбивав худобину. Лева і ведмедя побивав твій раб. І филистимлянин, який зневажив полки Живого Бога, буде побитий! Господь, що врятував мене з лап лева та ведмедя, врятує мене й цього разу.

І Саул погодився:

— Іди, і нехай Господь буде з тобою!

Саул дав Давидові свій бойовий обладунок і меч, але той приміряв усе й відмовився з подякою, бо не звик до такого тягара. На-

Давид. Статуя Мікеланджело.
Італія, 16 ст.

томість узяв свій вівчарський кийок, вибрав п'ять гладких камінців з потічка, поклав їх у пастушу торбу та з пращею в руці пішов до филистимлянина.

Филистимлянин зі щитом попереду нього підходив до Давида, але подивився на юнака і злегковажив його, сказавши:

— Хіба я пес, що ти вийшов на мене з кийком? Ходи-но, я віддам твоє тіло птаству небесному та звірині польовій.

А Давид йому:

— Ти йдеш на мене з мечем, списом та ратищем, а я йду на тебе в Ім'я Господа Саваота. Сьогодні Бог віддасть тебе мені, я поб'ю тебе, відітну твою голову і твій труп разом із трупами вояків із филистимського табору кину птаству небесному та земній звірині. І пізнає вся земля, що є Бог Ізраїля! Вся громада пізнає, що Господь спасає не мечем та списом, бо це війна Господа, і Він віддасть вас у нашу руку.

Отож, коли филистимлянин рушив до Давида, Давид побіг йому назустріч, вийняв із торби камінець і зацідив ним з пращі филистимлянина в чоло. І Голіят звалився на землю долілиць. Давид підбіг до нього, вихопив його меча та й відтяз йому голову! Филистимляни побачили, що помер їхній силач, і стали втікати, а вояки Ізраїля та Юди схопилися і з криком погнавши филистимлян. Перемога була цілковита.

САУЛ ПЕРЕСЛІДУЄ ДАВИДА

1 Сам., 18; 21; 22:13—19; 24; 26:1; 27:12

Після перемоги над Голіафом Саул наблизив до себе Давида. Давид чудово виконував будь-яке доручення царя і здобував дедалі більшу любов народу. Особливо полюбив його син Саула Йонатан. Усе це викликало у царя заздрість. Якось Саул казався у своєму домі, бо його посів злий дух. Давид грав на кінорі, щоб відволікти й заспокоїти царя. Раптом Саул ухопив списа й кинув у Давида. Але Давид ухилився від різкого удару, і Саул збагнув, що Господь, Який відступився від нього, полюбив цього юнака.

Саул перелякався і вирішив будь-що занапастити суперника. Він пообіцяв віддати за нього свою дочку, — тільки нехай спочатку вб'є сто филистимлян. Так Саул сподівався знищити Давида руками ворогів. Проте Давид виконав вимогу царя, і кількість убитих

филистимлян була навіть удвічі більша, ніж хотів Саул. Саулу довелося виконати свою обіцянку: його дочка Мелхола¹ стала дружиною Давида.

Лише щира дружба Йонатана допомогла Давидові кілька разів уникнути загибелі від рук Саула та його слуг. Нарешті, за порадою Йонатана, який знав усі плани свого батька, Давид був змушений тікати з дому царя. Він переховувався в лісах і печерах, а Саул ступав йому у слід. Ненависть царя була настільки велика, що він навіть наказав замордувати усіх мешканців міста, де священики дали хліба Давидові та його супутникам.

Рятуючись від гніву царя, Давидові довелося податись у филистимлянську землю. Треба було удати божевільного, щоб вороги не вбили його. А коли він повернувся до Ізраїля, Саул знову почав переслідування. Якось Давидові повідомили, що филистимляни атакують одне ізраїльське місто. Він прийшов на допомогу, порозганяв ворогів і оселився у цьому місті. А Саул вирішив, що нарешті Давид у нього в руках. Він зібрав своїх вояків і рушив проти суперника.

Довелося Давидові знову тікати від царя. Але він не мав ненависті до нього й не хотів мститися, навіть коли міг легко вбити його. Однак він спромігся настільки наблизитися до царя, що відрізав крайчик його одягу; іншим разом, проникнувши до намету переслідника, лише викрав його списа. Коли Саул довідався, що Давид мав можливість його вбити, але не скористався нагодою, він розкався і вигукнув: «Хто, заставши ворога зненацька, відпустив би його на свій розсуд? Господь відплатить тобі добром за те, що ти мені зробив, і тепер я напевно знаю, що ти конче царюватимеш. Повернися, сину мій, Давиде, і я більше не завдаватиму тобі лиха; я вельми грішний перед тобою».

Розкаяння Саула було щире, проте нетривале. Божевілля знов заволоділо його, і він кинувся на пошуки Давида, прагнучи знищити свого суперника. Розуміючи, що довіку уникати зустрічі з Са-

¹ У гебрійському оригіналі Міхаль, у грецьких текстах — Мелхола.

Давид перед Савлом.

Картина Рембранта.

Нідерланди, 17 ст.

улом буде важко, Давид утік до филистимлян. Саул, довідавшись про це, припинив переслідування. А Давид зі своїми людьми пішов служити до Ахіша, царя одного з филистимлянських міст, і пробув там рік і чотири місяці. Увесь цей час він винищував різні племена, що ворогували з Ізраїлем і жили у тому краї, а цареві казав, ніби воює зі своїми одноплемінцями. Ахіш радів і гадав, буцім Давид, ображений ізраїльтянами, завжди йому слугуватиме.

ЗАГИБЕЛЬ САУЛА

1 Сам., 28:3-4; 29; 31; 2 Сам., 1

Самуїл помер, і увесь Ізраїль за ним плакав, і поховали пророка в його місті Рамі. А Саул натовді повиганяв з краю чарівників і віщунів.

Филистимляни ж у в черговий раз збирали військо, аби напасти на Ізраїль. Давид також вирушив із військом. Проте филистимлянські князі не хотіли, аби Давид брав участь у битві, побоюючись, що він поверне зброю проти них. Давид змушений був повернутися.

Филистимляни розбили військо Саула і вбили трьох його синів.

Одним із них був відданий друг Давидів Йонатан. Не повернувся з битви й сам Саул: його було смертельно поранено.

Коли Давид довідався про смерть Саула та Йонатана, він у жалобі розірвав свій одяг і ридав, і постив. Загинув ізраїльський цар, помазанець Божий, зазнало поразки ізраїльське військо, поліг найкращий друг — Йонатан. Через це й тяжко тужив Давид. Він співав тужливу пісню над Саулом і над його сином Йонатаном: «Ой, слава твоя, Ізраїлю, лежить прощита стрілами на твоїх горах!»

А людину, котра добилася Саула, що вмирав, і принесла Давидові звістку про його загибель, було страчено.

Прощання Давида з Йонатаном. Картина Рембранта. Нідерланди, 17 ст.

ДАВИД СТАЄ ЦАРЕМ

2 Сам., 2:1—4; 4:1—5; 9

Тепер Давидові не було чого залишатись у филистимлян, і він рушив у землю, яка належала нащадкам Юди. Там його проголосили царем Юдеї, а над рештою племен Ізраїля зацарював син Саула Іш-Бошет. Утім, царювання Іш-Бошета виявилось нетривалим. Двоє наблизених прокралися до відпочивальні, підступно вбили царя і віднесли його голову до Юдеї — Давидові. Давид розгнівався: «Якщо того, хто приніс мені повідомлення про загибель Саула і хто вважав себе вісником радісної новини, я схопив і скарав, а не нагородив, то тепер, коли злочинці вбили чесну людину в її домі на її ліжку, — невже я не зітру вас з лиця землі?» І Давид наказав стратити вбивць Іш-Бошета.

Загибель Самсона.
З барельєфу Б. Беллано.
Італія, 15 ст.

Народ Ізраїля здавна хотів, аби Давид був у нього за володаря. Тож по смерті Іш-Бошета всі старші Ізраїля прийшли в Хеврон і помазали Давида царем.

Йому було тоді тридцять років, а царював він сорок років. Давид обрав своєю столицею Єрусалим і здобув твердиню Сіон, що захищала місто, та й оселився там.

ПЕРЕНОСЕННЯ СКРИНІ ЗАПОВІТУ

2 Сам., 6:1—12

Давид зібрав тридцятитисячне військо в Ізраїлі, щоб вивезти ковчег заповіту з іменем Господа Саваота на ній з дому Авінадава на новому возі. Давид ішов разом з усім домом Ізраїля. Весело грали музики на всіх інструментах свого народу: тут звучала суремна

хацоцра, солодкозвучні кінор і небел, десятиструнний асор, озивався давній бубон тоф. Люди гучно співали, запально пританцювували.

І прийшли вони аж до Горен-Нахону, а Узза простяг руку до Божого ковчега і схопив його, бо зновилась була худоба. Аж запалився Господній гнів на Уззу, і Бог уразив його там за цю провину. І він помер там при Божому ковчезі.

Давид засумував, що Господь покарав Уззу, і назвав це місце Перец-Узза, тобто «вибух гніву проти Уззи». А тоді злякався нести ковчег заповіту до свого міста і вирішив занести до дому ґатянина Овед-Едома. Три місяці простояв там ковчег, і Господь поблагословив Овед-Едома та весь його дім. Аж тоді пішов Давид і радо переїхав ковчег заповіту до свого міста.

МЕЛХОЛА ДОКОРЯЄ ДАВИДОВІ

2 Сам., 6: 16—23

Коли увесь народ звеселявся в місті Давида, Мелхола, Саулова дочка, виглядала через вікно і побачила царя Давида, що в захваті танцював перед Господнім лицем. Те, що вона побачила, обурило її.

Тим часом ковчег заповіту поставили серед намету, який спорядив Давид, влаштували цілопалення й принесли мирну жертву. По всьому цар поблагословив народ Іменем Господа Саваота й роздав людям по одному буханцеві хліба, по кусню печеного м'яса та по пундиківі з родзинок. І народ розійшовся по домівках.

Повернувся й Давид, щоб поблагословити свій дім. Тут вийшла Мелхала, Саулова дочка, і почала йому вичитувати:

— Отакої! Цар Ізраїля, ніби якийсь пустун, оголювався сьогодні перед очима невірниць своїх рабів!

А Давид їй відказав:

— Перед лицем Господа, що радше вибрав мене, ніж твого батька і дім його, та мені наказав бути володарем над Ізраїлем, я буду веселитися! І ще більше принижуся. Ти гордуватимеш мною, але згадані тобою невірниці славитимуть мене!

І в Мелхоли, дочки Саула, по цьому вже ніколи не було дітей.

ГРІХ ДАВИДА

2 Сам., 11: 2—27

Якось надвечір у Єрусалимі Давид походжав по даху царського дому і угледів звідти жінку, що купалася. А та жінка була вельми вродлива. Тому Давид послав розпитати про неї. Слуга, прийшовши, відтак доповів:

— Це Вірсавія, дочка Еліяма, жінка хеттита Урії!

Давид наказав привести її. Після їхньої зустрічі Вірсавія завагітніла, про що й сповістила Давидові. Давид наказав військовоначальнику Йоаву, своєму небожу, прислати до нього хеттита Урію. І Йоав виконав наказ. Коли Урія прийшов, Давид поцікавився станом війська, станом народу і станом війни. А тоді сказав:

— Іди додому та відпочинь.

Урія вийшов, а за ним понесли царський дарунок. Але він спав на порозі царського дому разом зі слугами. Коли цар поцікавився, чому той так вчинив, він відповів:

— Хіба можу я розкошувати в своєму домі, коли ковчег, Ізраїль та Юда сидять у шатрах, а пан мій Йоав та раби мого пана таборують на голому полі?

Отож і того дня, і наступного Урія лишився в Єрусалимі й частувався у царя. А вранці Давид передав через Урію листа до Йоава: «Постав Урію в бою попереду, й нехай його вб'ють». Так і сталося, і про це доповіли цареві.

А дружина Урії прочула про загибель чоловіка та й почала голосити. А як минула жалоба, Давид забрав її до свого дому, і вона стала йому за дружину, й породила йому сина. Та вчинок цей не сподобався Господеві.

Давид і Вірсавія.

Гравюра Ю. Шнор фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

НАТАН ДОРІКАЄ ДАВИДОВІ

2 Сам., 12: 1—24

Господь послав пророка Натана до Давида. Він сказав цареві:

— В одному місті жили два чоловіки: бідний і багатий. У багатія було дуже багато худоби, а бідняк мав лишень одну овечку. Вона

*Так виглядали стародавні ізраїльтяни та сірійці.
Асирійський кам'яний обеліск*

росла разом з його дітьми. Якось прийшов до багатія подорожній, але той, аби почастувати прихоська, свою худобину пожалкував і забрав для цього в бідняка овечку. Давид, почувши це, спалахнув гнівом і сказав Натану:

— Цього багатія вбити мало! А за овечку має сплатити вчетверо.

Отоді Натан і мовив Давиду:

— Але ж це мова про тебе! Ти той чоловік! Господь, Бог Ізраїля, помазав тебе над Ізраїлем, врятував тебе від Саула, і ще на додачу дарував усяку всячину. А ти зневажив Господнє слово і вчинив зло,— вбив Урію, а його дружину забрав собі. За це довіку меч не відступить від твого дому.

Господь покрав Давида за його гріх: дитинка, яку народила йому Вірсавія захворіла і, попри всі батькові моління та благання, на сьомий день померла.

За якийсь час Вірсавія народила Давидові другу дитину; цар назвав сина Соломоном. І Господь знову полюбив його.

СТАРІСТЬ, ЗАПОВІТ І СМЕРТЬ ДАВИДА

1 Цар., 1:1, 28—37; 2:1—4, 10—12

Збіг час, і Давид постарів. Якось Давид покликав Вірсавію і присягнув їй:

— Як живий Господь, що визволив душу мою від усякого лиха, як присягнув я тобі Господом, Богом Ізраїля, говорячи, що син твій Соломон царюватиме по мені, так і зроблю нині!

А ще наказав цар Давид привести священика Садока, пророка Натана та Бенаю, сина Єгояди, і промовив до них:

— Візьміть із собою слуг вашого пана і посадіть мого сина Соломона на мулицю й завезіть його до Гіхону. А там помаже його

священик Садок та пророк Натан на царя над Ізраїлем. Потім син сяде на моєму троні і царюватиме замість мене!

А як зовсім наблизилися дні смерті Давида, він заповів Соломонові:

— Я скоро помру, а ти виконуй накази та заповіді Господа, Бога Твого, як написано в Мойсеевім Законі, аби тобі щастило в усіх твоїх справах і аби Господь виконав тоді Своє слово про те, що не буде переводу твоїм нащадкам на троні Ізраїлевім!

І спочив Давид, і був похований у Давидовому місті. Він царював над Ізраїлем сорок літ: у Хевроні царював сім, а в Єрусалимі — тридцять три роки.

Відтак Соломон сів на троні свого батька Давида, і його царювання було дуже міцне.

ПІСНЕСПІВИ ЦАРЯ ДАВИДА

Пс., 62 (63)

Господь любив Давида і зробив його не тільки великим правителем і воїном, але також музикою, співаком і поетом. Свої піснеспіви, або псалми, він супроводжував чарівною грою на кінорі. Пісні Давида — і з тих часів, коли він був вівчарем, і з часів царювання — разом з піснями ще низки авторів укладалі Біблії включили згодом до книжок піснеспівів Сифер Тегілім або «книги хвали». Згодом усі книжки об'єднали й назвали по-грецькому «Псалми».

Пісні хвали склалися про Господа, про звернення людей до Бога у хвилини радощів або біди.

Вони сповнені глибокої віри у всемогутність і всеприсутність Господа, в Його здатність завжди прийти людині на допомогу. Один такий псалом Давид написав, коли перебував у Юдейській пустелі:

Боже! Ти ж Бог мій — я ранкову Тобі творю молитву;

Тебе прагне душа, за Тобою тіло тужить

у безживній, у виснаженій, у безводній землі,—

Ноев ковчег.

Мініатюра. Індія, 16 ст.

прагну бачити силу Твою та славу,
як у храмі, коли я Тебе споглядав.

Ласка Твоя за життя дорожча.
Тому Тебе уста мої вславлять.

Доки житиму я,
буду Тебе благословляти,
руки свої здійму в Твоє ім'я.

Ніби лоем і оливою насичується душа,
і хвалять Тебе уста мої в захваті, —

і в ліжку згадую я про Тебе і міркую в досвітній молитві.
Бо Ти - оборонець мій, і у притінку крил Твоїх
мене виповнює захват.

Душа прихилилась до Тебе, і правиця Твоя мені підтримує.

А ті, хто на душу мою зазіхає,
зійдуть у прірву підземну.

Віддадуть їх тракійському мечу на поталу,
лисам покинуть на здобич.

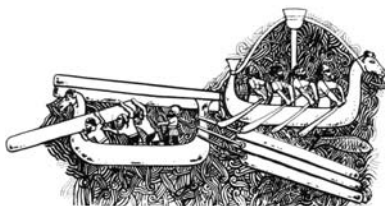
А володар утішиться в Бозі,
бо уславиться кожний, хто Богом клянеться,
а уста тих, хто ширить брехню, замкнуться.

Псалми справили величезний вплив на формування духовного світу багатьох народів світу. В українському християнстві до цих книжок піснеспівів зверталися численні проводирі нації, що серед них чи не найбільше — Тарас Шевченко.

МУДРІСТЬ СОЛОМОНА

1 Цар., 3:5—14; 2 Хр., 1:7—12

Якось Соломон побачив уві
сні Господа. Господь йому сказав:
— Прости Мене, що хочеш!
Соломон і попросив Бога:
— Ти зробив моему батькові
Давидові велику ласку і настано-

Фінікійські кораблі.
Асирійський рельєф

вив мене царем над народом численним, як земний порох. Дай же мені тепер мудрість і знання, щоб я зміг врятувати, бо хто може правити Твоїм великим народом?

І відповів Бог Соломонові:

— За те, що в тебе це було на думці, і ти не просив багатства, скарбів і слави, ані смерті твоїх ворогів, ба навіть не просив довгого віку, а просив собі мудрості й знання, щоб правити Моїм народом, над яким Я настановив тебе царем, буде тобі дано премудрість і знання; а багатство, скарби й славу дам тобі такі, яких не було у царів, що були перед тобою, і не буде у тих, що будуть після тебе.

СУД СОЛОМОНА

1 Цар., 3:16—28

Якось до Соломона прийшли
дві жінки і попросили в царя справ-
ведливості. Вони принесли із со-
бою двох немовлят: живе й мертве.
Перша жінка почала оповідати:

— Пане мій! Ми удвох меш-
каємо в одному домі, і в обох нас
одночасно народилися сини. Проте
її син незабаром помер. Тоді
вона вночі, доки я спала, підкра-
лася до мого ліжка, забрала моє
немовля, а мені підклала мертве.

А друга казала:

— Ні, пане мій, це її дитина
померла, а моя жива.

Вислухав їх Соломон і наказав:

— Подайте-но мені меча й розітніть живу дитину навпіл, і нехай кожна жінка матиме по половині.

Одна з жінок у жаху і закричала:

— Ні! Краще віддайте дитину тій жінці. Тільки нехай не вбивають!

А друга жінка сказала:

— Нехай не буде ні мені, ні тобі — розтинайте!

Тоді Соломон наказав віддати дитину тій, котра пожаліла маля:

— Вона і є справжня мати.

Суд Соломона.

З фрески Рафаеля. Рим, 16 ст.

СПОРУДЖЕННЯ СВЯТИНИ

1 Цар., 6; 2 Хр., 2—7

480 року після виходу синів Ізраїля з Єгипетської землі, четвертого року царювання Соломона над Ізраїлем, у місяці Зів, що є другим

*Зведення нового Храму
у Єрусалимі.*

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

місяцем року, почав Соломон будувати храм Господеві. Цей храм мав 60 ліктів завдовжки, 20 ліктів завширшки і 30 ліктів заввишки. У самому храмі було зроблено ґратовані ліжуваті вікна.

Довкола храму йшла прибудова зі світлицями. Нижчий її поверх був 5 ліктів завширшки, середній 6, а третій — 7 ліктів завширшки, бо знадвору ще пороблено уступи, аби балки не входили в стіни храму. Каміння для храму обробляли ще в каменярні, так що в храмі не було чути ні мо-

лота, ні сокири, ані гуку від якогось іншого залізного знаряддя.

Коли будівельні роботи завершилися, храм вкрили кедровими балками й дошками. Зсередини його облицьовано кедровими дошками від підлоги аж до балок, а підлогу вистелено кипарисовими дошками. Кедрина в храмі була оздоблена різьбленими плодами й квітами, що звисали.

Соломон уперше поставив обкладений щирим золотом святе святих¹, тобто всесвяте, у храмі, щоб там став ковчег. Сам храм у середині також увесь — разом із жертовником — обкладено золотом, а перед всесвятим на золотих ланцюжках влаштував завісу.

У всесвятому зробив він двох позолочених херувимів з оливкового дерева, яких поставив серед храму так, що крило одного торкалось однієї стіни, а крило другого торкалось другої стіни; другі ж крила їх торкались крило об крило посеред храму. По всіх стінах храму навкруги вирізьблено подобу херувимів, пальм і квіток, що звисали.

До входу у всесвяте вели аналогічно оздоблені двостульні двері з оливкового дерева; надвірок і одвірки були як п'ятикутник.

¹ Інша назва — дебір.

Подвір'я обмуровано тесаним камінням і кедровими дошками. Четвертого року, в місяці Зів, була закладена основа храму, а одинадцятого року, в місяці Бул — восьмий місяць року — храм завершено. Будував його Соломон 7 років.

ЦАРИЦЯ ШЕВИ

1 Цар., 10:1—13

Прочувши про незвичайну мудрість ізраїльського царя, до Єрусалима прибула цариця з південного царства Шеви: їй здавалося, що поголос перебільшує чесноти Соломона. І ось, щоб випробувати його, вона узялася загадувати йому різні загадки, але не виявилось таких, яких Соломон не відгадав би. Не знайшлося в неї і запитань, на які він не відповів би. А побачивши храм, споруджений Соломоном

Соломон і цариця Шеви.

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

в Ім'я Господа, і царський палац з його пишнотою, побачивши, як живуть його слуги, вона збагнула, що мудрості й багатства в Соломона навіть більше, ніж про це оповідали. Тоді цариця Шеви вирішила подарувати Соломону величезну кількість запашностей, коштовностей і золота, щоб виявити йому свій захват. Соломон не залишивсь у боргу й дав їй усе, чого вона жадала, а на додачу зробив їй царські дарунки.

СМЕРТЬ СОЛОМОНА Й ПОДІЛ ЦАРСТВА

1 Цар., 11:1—13, 29—38, 43; 12:1—24

Соломон мав чимало дружин, крім дочки фараона. Серед них було багато моавитянок, аммонійок, едомійок, сидонійок, хеттиток, відданих своїм богам. Коли Соломон постарів, дружини спромоглися вмовити його спорудити жертовники тим богам, яким вони вклонялися. Жінки молилися до них, і сам цар почав разом з ними

приносити жертви та ухилятися від служіння Господеві Богу. Соломон радше пішов за Астартою, богинею сидонійців, та за Молохом, гидотою амонійців.

Розгнівався Господь на Соломона. Неодноразово Він з'являвся до нього й забороняв шанувати чужих богів, але Соломон не послухався. Тоді Господь надіслав пророка Ахію попередити царя. Зустрівши дорогою одного з наблизених Соломона, Єровоама, Ахія зняв

Богиня родючості Астартя

свій новий плащ і подер його на дванадцять частин — за кількістю племен Ізраїля. А потім сказав Єровоамові:

— Візьми собі десять частин, бо так каже Господь, Бог Ізраїля: Я забираю царство з руки Соломона й даю тобі десять племен. Лише одне плем'я залишається за ним заради Давида й заради міста Єрусалима, котре Я обрав.

Незабаром Соломон помер, процарювавши в Ізраїлі сорок років. Поховали його в місті Давида.

Натомість царювати почав його син Ровоам. Проте ізраїльтяни не захотіли визнати його за царя, бо він сказав: «Батько вас карав, а я каратиму ще гірше». Ізраїльтяни вчинили заколот і закликали царювати Єровоама, який досі переховувався в Єгипті. Лише племена Юди та Веніямина зберегли відданість Ровоаму. Так царство поділилося на Ізраїльське (північне) та Юдейське (південне). Перше проіснувало з 931 до 722 р. до н.е. — від Єровоама до Осії, а друге — від 931 до 587 р. до н.е., тобто від Ровоама до Седекії.

ЧОЛОВІК БОЖИЙ

1 Цар., 12:26-32; 13:1-26

Єровоам побоювався, що народ Ізраїля недовго зберігатиме вірність йому: ізраїльтяни ходитимуть до Єрусалима вклонятися Богу в храмі, спорудженому Соломоном, і поступово перейдуть на

бік Ровоама. Тоді він вирішив зробити двох золотих бичків і звістити народів:

— Годі вам ходити до Єрусалима! Ось той бог, Ізраїлю, що вивів тебе з єгипетського краю.

Одного бичка поставили в Бет-Елі, другого — в Дані. Біля підніжжя поробили жертovníки й призначили священників служити бичкам, а Єровоам ходив до такого жертovníка запалювати кадило.

Під цю пору, за словом Господа, прийшов до жертovníка чоловік Божий з Юдеї. Він сказав:

— Цей жертovníк розсядеться, і попіл, котрий на ньому, розсиплеться.

За ці слова Єровоам наказав схопити чоловіка Божого. Але зненацька рука його, що показувала на чоловіка, всохла, і цар не міг нею поворухнути. А жертovníк зруйнувався, і попіл розсипався.

Єровоам перелякався через цю ознаку Господа і узявся благодіти чоловіка Божого повернути силу його руці. Чоловік Божий помолвився, і Господь повернув Єровоамові здатність рухати рукою. Тоді цар запросив чоловіка Божого до свого дому, пообіцявши нагодувати й обдарувати його. Проте чоловік Божий відповів цареві:

— Навіть якби ти давав мені півдому свого, я не пішов би з тобою. Так звелів мені Господь: «Не їж там хліб і не пий воду, і не повертайся тією дорогою, котрою ти йшов». На цьому слові він рушив у дорогу.

А в Бет-Елі жив ще один пророк. Почувши про руйнування жертovníка, він подався за чоловіком Божим і запропонував йому повернутися до міста, щоб він зміг подякувати йому за звершені чуда. Чоловік Божий знову відмовився. Тоді старий сказав, що йому з'явився Янгол Господній і наказав привести до себе додому чоловіка Божого, дати йому їсти й пити. Чоловік Божий повірив йому, повернувся до міста, пішов до пророка й прийняв його частування. Розплата за порушення наказу Господа була жорстока: щойно чоловік рушив у дорогу, як на нього накинувся лев і розідрав його.

ПОСУХА

1 Цар., 16:29—34; 17:1—9

Попри пересторогу Бога, Єровоам і далі ухилявся від праведного життя. Продовжував споруджувати жертovníки й призначати з наро-

Стародавній склеп у Єрусалимі

ду священників, хоча служити Господу мали тільки нащадки Левія. Так само чинили й наступні царі Ізраїля, а цар Ахав і його дружина Єзавель почали служити Ваалові й вклонятися йому. Для цього в Самарії спорудили храм Ваала та жертвник. Тоді до Ахава прийшов великий пророк Ілля й сказав йому, що Господь розгнівався і насилає на Ізраїль посуху. «Цими роками не буде ні роси, ні дощу, доки я не скажу», — переказав Ілля слова Бога.

І ось почалась велика посуха. Господь наказав Іллі сховатись біля потічка Керіт і звелів крукам приносити йому хліб і м'ясо вранці та ввечері. Воду Ілля пив з Керіту. Коли ж через брак дощів джерело пересохло, Господь сказав Іллі, щоб він пішов до сидонської Сарепти.

САРЕПТСЬКА ВДОВА

1 Цар., 17:10—24

Біля міської брами Ілля побачив, як там збирає дрова одна вдова. Він попросив її принести трохи води в глечик, аби напиться. Вона відразу пішла, а він їй ще навздогін:

— І принеси мені й шматок хліба.

А вона йому:

— Як живий Господь, Бог твій, я не маю нічого печеного — лишень пригорщу борошна в дзбанку та трохи олії в горнятї. Оце назбираю дровець, приготую, що маю, собі та синові. З'їмо та й помремо...

І сказав їй Ілля:

— Не журися! Іди й роби своє. Тільки спочатку спечи мені коржика й принеси, а тоді зробиш собі й синові. Бо Господь, Бог Ізраїля, обіцяв, що в дзбанку борошно не скінчиться і не забракне в горнятї олії аж до того дня, як Господь пошле дощ на землю.

Удовиця пішла й усе докладно виконала, і їла вона й син ще довгі дні, бо Господь виконав обіцяне.

Аж оце тяжко захворів її син, вже й дихати припинив. І вона якось спересердя дорікнула Іллі, буцім той прийшов вчитувати їй за гріхи та вбити сина. А Ілля їй відповів:

— Дай мені сина!

Поніс його Ілля до гірнички, де жив, і поклав на своєму ліжку. Та й заволав до Господа:

— Господи, Боже мій! Невже Ти покараєш її смертю сина?

Ілля тричі простягся над дитиною, прикликаючи Господа:

— Господи, Боже мій, нехай повернеться душа до цієї дитини!

І вислухав Господь Іллю, і хлопець почав дихати. Ілля зніс сина до матері вниз і віддав:

— Ось він живий!

Тоді жінка сказала Іллі:

— Тепер я знаю, що ти Божий чоловік, а Господнє слово в устах твоїх — правда!

ІЛЛЯ ТА ПРОРОКИ ВААЛА

1 Цар., 18:1—40

Через довший час Господь загадав Іллі піти й показатися царю Ахаву, бо збирався послати дощ на землю.

У Самарії саме був сильний голод. Ахав покликав свого богобійного домоправителя Овдія і загадав іти разом з ним та шукати траву біля водних джерел, бо інакше доведеться вирізувати коней та мулів. Вони поділили між собою територію, і Ахав пішов однією дорогою, а Овдій — іншою. Аж перестрів Овдія Ілля в дорозі. Овдій упав долілиць, а Ілля загадав йому піти до Ахава й сповістити про пророка. А Овдій на те:

— У чому моя провина? Ти хочеш, аби Ахав убив мене? Тебе скрізь шукали, і ніде тебе не було. Ахав брав клятву з царства й народу, що тебе не знайшли. І тепер, щойно я піду сповіщати, ти зникнеш, і мене вб'ють!

Однак Ілля відказав:

— Як живий Господь Саваот, що я стою перед Його лицем, сьогодні я покажуся йому!

Після цього пішов Овдій до Ахава, і той вийшов назустріч Іллі та й спитав:

— Це ти збурюєш Ізраїль?

Ваал – фінікійський бог грози та дощу

лудня волали до Ваала та ходили вистрибом довкола жертовника. Вони навіть за своїм давнім звичаєм завдавали собі поранень мечами та ратищами, аж лилася з них кров. Усе дарма!

Тоді до справи взявся Ілля: поправив розбитого жертовника Господа, зробив навколо рів, наклав дрова, зарізав бичка та й поклав згори на дрова і запропонував людям тричі залити цілопалення й наповнити рів водою під час принесення хлібної жер-

¹ Єзавель — сміття.

А той відказав:

— Це ти та дім твого батька порушили Господні заповіді й пішли за Ваалами. А тепер збери до мене на гору Кармел увесь Ізраїль та чотириста п'ятдесят пророків Ваала, чотириста пророків Астарті, що їдять зо столу Єзавелі¹.

Ахав виконав це бажання, і Ілля звернувся до всього народу:

— Чи довго ви ще прислужуватиме двом панам? Якщо Господь — Бог, ідіть за ним, а якщо для вас Ваал бог — ідіть за Ним! Я оце єдиний пророк Господа, а пророків Ваала — чотириста п'ятдесят. Оце нехай дадуть нам двох бичків: вони виберуть собі одного бичка, заріжуть, покладуть на дрова, але не будуть підпалювати. І я зроблю те саме. А далі ви покличете ім'я вашого бога, а я — Господа. Той бог, що запалить вогонь, і є справжній Бог!

І люди погодилися.

Пророки Ваала виконали все, як домовлялися, а відтак зранку й до полудня, а потім і після полудня волали до Ваала та ходили вистрибом довкола жертовника.

Потім Ілля звернувся зі словом до Господа, і впав Господній вогонь та пожер цілопалення, дрова, порох і висушив воду в рові.

Як люди це побачили, всі попадали долілиць і говорили:

— Господь є Бог!

Потім Ілля наказав схопити пророків Ваала, відвів їх до потоку Кішон та зарізав усіх.

ТИХИЙ ПОДУВ ВІТРУ

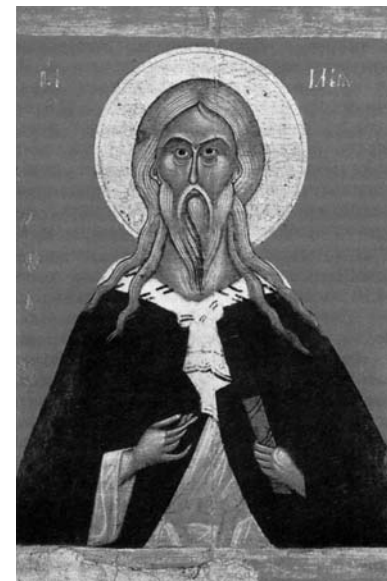
1 Цар., 19

Довідавшись, що всі жерці Ваала винищені, цариця Єзавель, дружина Ахава, присяглася звести зі світу Іллю. Йому довелося тікати від її гніву, і був він у такому розпачі, що прийшов до пустелі й почав благати Господа про смерть. Одначе Господь двічі послав Янгола, щоб нагодувати й підбадьорити Іллю.

Сорок днів і сорок ночей прямував Ілля до гори Хорив, як звелів йому Господь. І звернувся Господь до Іллі:

— Зійди та стань на горі перед лицем Господа. Господь пройде, і налетить буревій, що розламає гори й руйнує скелі, але — не у вітрі Господь. Після буревію буде землетрус, але — не в землетрусі Господь. Після землетрусу спалахне вогонь, але — не у вогні Господь. Після вогню ти відчуєш тихий подув вітру.

З'явився Господь Іллі в тихому повітрі й звелів йому помазати на царство у Сирії Хазаїла, на царство в Ізраїлі — Єгу, а Єлисея висвятити на пророка. І Єлисей пішов за Іллею та служив йому.

*Ілля Пророк.
Ікона. Новгород, 14 ст.*

ГОСПОДЬ ЗАБИРАЄ ІЛЛЮ

2 Цар., 2:1—13

Коли Господь мав узяти Іллю в вихорі на небо, той з Єлисеєм вертав із Гілгалу до Бет-Елу, де до них приєдналися бет-ельські пророчі учні, а звідти — пішли до Єрихону, де теж учні приєдналися до них. І тепер півсотні учнів разом з учителями подалися до Йордану. Над Йорданом Ілля взяв плаща, згорнув, ударив ним по воді — й річка розступилася. Тож гурт перейшов по сухому.

*Ілля підіймається на небо
у вогненому візку.*

Російська ікона 17 ст.

На протилежному боці Ілля спитав Єлисея, чи є в нього якесь бажання. І Єлисей відповів, що хотів би мати подвійний дух Іллі. На це Ілля відповів:

— Ти просиш про серйозну річ. Отож, коли бачитимеш, як мене заберуть від тебе, твоє бажання виповниться, а як не бачитимеш, то не виповниться.

— Ти просиш про серйозну річ. Отож, коли бачитимеш, як мене заберуть від тебе, твоє бажання виповниться, а як не бачитимеш, то не виповниться.

І раптом під час розмови з'явилася вогненна колісниця з вогненним запрягом, і Ілля знявся в вихорі на небо.

Єлисей, побачивши це, заволав і роздер на собі одержу. А тоді підняв плащ, що впав із плечей Іллі, та повернувся на берег Йордану.

ПРОРОК ЄЛИСЕЙ

2 Цар., 2:13—15; 4:1—7, 38—44

Єлисей ударив плащем Іллі по воді, річка розступилася, і Єлисей перейшов Йордан, а учні бачили й казали:

— Дух Іллі спочив на Єлисеї.

Пророк Єлисей був людиною доброю і зичливою, коли йшлося про нещасних людей, що зверталися до нього по допомогу. Але він був нещадний до тих, хто порушував заповіді Господа.

Якось до Єлисея прийшла жінка, у якої нещодавно помер чоловік — пророчий учень, і розповіла, що обох її синів мають забрати у рабство через борги. Єлисей довідався, що у неї вдома нема нічого, крім горнятка оливи. Тоді він сказав їй, щоб вона понабирала у сусідів побільше посудин, а потім виповнила їх оливою з того горнятка, що стояло у неї вдома. І справді, з одного горнятка наповнилося багато посудин. І лише коли посуду більше не стало, олива у горнятку закінчилася. Удова продала оливу й сплатила борги, і її діти залишилися вільними.

Якось, прийшовши у Гілгал, де шалів голод, Єлисей наказав поставити великий казан і зварити юшку для пророчих учнів. Один чоловік укинув туди плоди дикої рослини, не знаючи, що вони отруйні. Коли юшка зварилася, ніхто не міг її їсти. Тоді Єлисей укинув до казана трохи борошна, і юшка стала їстівна. Невдовзі хтось приніс йому двадцять ячмінних буханців і свіжого зерна у колосках. Єлисей наказав слугі нагодувати голодних. Слуга здивувався, бо їжі було замало, щоб нагодувати сто душ. Але Єлисей сказав: «Так каже Господь: усі наїдяться і ще залишаться». Так і сталося.

ЄЛИСЕЙ І ШУНАМІЙКА

2 Цар., 4:8—37

Одного разу, коли Єлисей проїздив через Шунам, одна заможна жінка змусила його почастуватися в неї. Відтоді, потрапляючи до міста, він їв у неї. Шунамійка з чоловіком навіть гірничку в своєму домі добудували для Божого чоловіка.

Якось, гостюючи у неї вдома, Єлисей запитав:

— Ти так опікуєшся мною, — що я можу для тебе зробити?

Жінка відповіла, що нічого не потребує. Але слуга Єлисея Ге-хазі сказав йому, що у шунамійки нема дітей. Тоді Єлисей покликав жінку й напроорокував їй, що за рік у неї народиться дитина. Та не повірила, бо вона і її чоловік були вже немолоді.

— Ні, пане мій, чоловіче Божий, не обманюй мене! — вигукнула вона.

Однак слово Єлисея виконалося, і за рік жінка народила сина.

Минуло кілька років. І от сталося лихо: син шунамійки заслаб, перебуваючи у полі з батьком та з женцями, а до полудня помер. Жінка поклала його на постіль у кімнаті, виділеній для Єлисея,

а сама подалася до нього. Знайшовши Елисея, вона почала гірко дорікати йому:

— Хіба я просила у тебе сина? Хіба я не казала: не обманюй мене?

Тоді Елисей збагнув, що з дитиною сталося лихо. Він вирядив свого слугу до дому шунамійки, сказавши:

— Якщо зустрінеш когось, не вітай його, а якщо хтось вітатиме тебе, не відповідай йому. І поклади мою палицю на обличчя дитини.— А сам рушив слідком.

Коли він прийшов до Шунама, слуга сказав йому, що зробив усе так, як було йому загадано, але нічого не сталося. Тоді Елисей сам увійшов до кімнати й почав молитися Господеві. Потім він притулив свої губи до губів хлоп'ятка, очі — до оченят, руки — до рученят, пригорнувся до маляти й зігрів його. А тоді — походив по кімнаті й повторив усе. Аж ось хлоп'ятко сім разів чхнуло й розплющило оченята. Радість матері не мала меж: її син був урятований.

ЗЦІЛЕННЯ НААМАНА

2 Цар., 5

Якось Господь дав перемогу араміям через те, що Нааман, командувач араміїської армії, був видатною і поважаною людиною. Проте цей хоробрий чоловік хворів на лепру. Під час одного наскоку араміїці взяли до неволі з Ізраїлевого краю дівчатко, яке тепер слугувало жінці Наамана. При нагоді вона розповіла своїй пані про пророка в Самарії, який лікує людей. Нааман переповів це араміїському цареві, і той дозволив йому піти, пообіцявши ще й написати листа до царя Ізраїля.

Нааман узяв десять талантів срібла, шість тисяч шеклів золота, десять змін одяжі та листа і рушив до ізраїльського царя. Той перечитав листа, роздер на собі шати й сказав:

— Хіба я Бог, Котрий забирає чи залишає життя, що до мене посилають з проханням вилікувати чоловіка від лепри?

Але Елисей почув про цареву біду й пообіцяв допомогти. Після цього Нааман прибув із кіньми та колісницею до Елисеевого дому. Елисей через слугу сказав йому викупатися сім разів у Йордані, після чого тіло має загоїтися. Нааман розгнівався на пророка, бо гадав, що той особисто мусить прикладати руки до ран і приклика-

ти ім'я Бога. Бо, мовляв, хіба дамаські річки Авана та Парпар гірші за всі води Ізраїля?

Але слуги умовили свого командувача: він занурився сім разів у Йордан, і тіло його стало таким же чистим, як тіло хлоп'яти. І увірував Нааман в силу Бога Ізраїля й запропонував Божому чоловіку дарунки, проте Елисей твердо відмовився і відіслав його з миром.

Натомість пожадливи слуга Елисея Гехазі був іншої думки: йому кортіло мати зиск від зцілення. Він кинувся навздогін за Нааманом та взявся канючити від імені Елисея талант срібла та дві зміни одяжі. Вдячний Нааман дав йому два таланти срібла у двох торбах та дві зміни одяжі. Слуги Наамана занесли це додому слуги Елисея, а той своєму панові нічого про все це не сказав.

Але Божий чоловік і так все зрозумів та зганив слугу:

— Нааманова лепра приліпиться до тебе та до нащадків твоїх навіки!

І слуга вийшов від нього увесь від лепри білий, як сніг!

ЕЛИСЕЙ ТА АРАМІЇ

2 Цар., 6:8—23

Арамійський цар пішов воювати з Ізраїлем, але йому ніяк не вдавалося заскочити ворога зненацька. Здавалося, що ізраїльтяни знають усе про пересування його війська. Цар запідозрив зраду. Він зробив висновок, що хтось повідомляє ізраїльтянам усі плани араміїв. На скликаній нараді цареві підлеглі взялися переконувати царя, що саме пророк Елисей переказує ізраїльтянам усі відомості. Тому араміїський цар вирішив схопити Елисея.

Довідавшись, де він перебуває, арамії рушили в похід і обложили місто. Проте Елисей помолився Господу, у відповідь на молитву пророка арамії засліпли. А Елисей вийшов до них і сказав: «Ідіть за мною! Я проведу вас до тієї людини, яку ви шукаєте»,— а сам привів їх до Самарії. Тут він знову звернувся до Господа, щоб Він повернув араміям зір. Арамії прозріли, побачили, що перебувають в оточенні ізраїльського війська, й перелякались. А цар Ізраїля запитав Елисея, чи не дозволить він перебити ворогів. Проте Елисей відповів цареві: «Хіба ти полонив їх своєю зброєю, щоб убивати? Запропонуй їм хліба та води: нехай їдять та п'ють, а потім повер-

таються до свого володаря». Цар справив араміям бучний бенкет, а потому вони повернулися до свого пана. З того часу арамії більше не робили наскоків на ізраїльську землю.

ОБЛОГА САМАРІЇ

2 Цар., 6:24—33; 7

Зібрав Бен-Гадад, араміський цар, усе своє військо, і обложив Самарію. Там запанував лютий голод. Харчі коштували несамо-

Штурм фортеці.

Асирійський рельєф 9 ст. до н. е. Серед людей почалося людожерство. Про це довідався цар Ізраїля, проходячи по муру: йому одна жінка розповіла про свою домовленість з іншою жінкою про те, що вони по черзі з'їдять своїх синів. І ось сина цієї жінки вони приготували і з'їли, а тепер та інша жінка сховала свого сина. Почувши таке, цар роздер свої шати, а оскільки він ходив по мурі, народ бачив, що на споді в царя — верет. І цар вирішив стягти голову Єлисею.

Тим часом Єлисей зі старшими сидів у своєму домі. Ще посланець від царя не встиг зайти до дому, а вже Єлисей попередив присутніх, що син душогуба хоче стягти пророкові голову. І ще лунали слова Божої людини, як з'явився вельможний посланець, несучи цареві нарікання на Господа.

І сказав Єлисей:

— Послухайте слово Господнє: цього часу взавтра буде міра пшеничного борошна за шекель і дві міри ячменю за шекель у брамі Самарії.

Вельможа царя відмовлявся вірити Божому чоловікові, і той відказав:

— Ти побачиш на власні очі, але їсти того не будеш.

А біля входу до брами сиділи четверо лепруватих¹ і балакали:

— Чого ми сидимо тут, аж поки не помремо? Як підемо до голодного міста, то помремо там, а якщо далі сидітимемо тут, теж

¹ Лепруватий — прокажений.

помремо. Ходімо до араміського табору: як там нас не вб'ють, будемо жити, а якщо вб'ють, то помремо.

І подались вони надвечір до араміського табору. Аж там — нікого! Бо Господь учинив так, що араміський табір почув ніби гуркіт колісниць, іржання коней та галас великого війська. Арамії гадали, буцім цар Ізраїля найняв хеттських та єгипетських царів, і повтікали надвечір, покинувши намети, ослів, табір та рятуючи життя.

Лепрувати потинялись по табору, спожили їжу, яку знайшли в одному наметі, позбирали в покинутих наметах срібло, золото, одяг і переховали. А тоді все-таки вирішили повідомити про події царя, бо ще й боялися звинувачень за свої дії.

Отож вони пішли й переповіли про все брамникам, а вже ті — передали донесення до царського дому.

Була вже ніч, коли про все почув цар. Він не повірив і після наради з підлеглими вирішив послати на розвідини п'ятьох колісничників на двох колісницях, що залишалися з війська, яке вимерло від голоду. Ті проїхали за араміями аж до Йордану і тільки того й побачили, що дорогу, встелену речами, які покидали втікачі. Про це розвідники й доповіли цареві.

Тоді люди кинулися і розграбували араміський табір. Та й була міра пшеничного борошна за шекель і дві міри ячменю за шекель, як обіцяв Господь. Цар призначив того вельможу головним брамником, але люди його затоптали у брамі, і він помер, як казав Божий чоловік.

ЦАРЮВАННЯ ЙОАША

2 Цар., 11; 12; 2 Хр., 24:1—25

Ахазія був одним з юдейських царів. Коли він загинув в битві, його мати, нечестива і зла Аталія, вирішила винищити всіх членів царського роду, щоб успадкувати престол. Але Єгошева, дочка царя Йорама і сестра Ахазії, сховала від Аталії Йоаша¹, сина Ахазії, у відпочивальні, і він залишився живий. Протягом шістьох років переховувала Єгошева Йоаша в Господньому храмі, доки Аталія царювала в Юдеї.

Коли Йоашу минуло сім років, священник Єгояда скликав у будинок Господній всіх воїнів, сотників, скороходів і царських охоронців.

¹ За окремими перекладами — Йоас.

Він показав їм царського сина і змовився з ними посадовити його на престол. Воїни оточили з усіх боків храм, охороняючи його, а священник Єгояда вивів Йоаша, поклав на нього царський вінець і помазав на царство. Всі вітали Йоаша, вигукуючи: «Хай живе цар!» Почувши про це, весь ізраїльський народ зрадів. Тим часом Аталія була вбита.

Поки священник Єгояда був наставником молодого царя, Йоаш робив бажане Богові. Коли Йоаш підріс, він наказав виправити те, що було колись пошкоджене в Божому храмі. Проте після смерті Єгояди цар почав слухати поганих радників і, залишивши Живого Бога, звернувся до поганства й пішов проти волі Господа.

Одного разу син Єгояда, священник Захарій, викривав гріх народу. Почувши про це, Йоаш звелів убити його просто у дворі храму. Після цього на країну звалилися нещастя: арамії спустошили Ізраїль і як здобич вивезли скарби храму. А коли цар Йоаш лежав хворий, двоє слуг — Завад і Єгозавад — прийшли і вбили його. Поховано Йоаша в місті Давида.

СМЕРТЬ ЄЛИСЕЯ

2 Цар., 13:14—20

Коли Єлисею прийшов час померати і він захворів на смертельну хворобу, до нього прийшов ізраїльський цар Йоаш. Єлисей звелів йому взяти лук і вкласти в нього стрілу. Потім пророк наклав своїми руками руки царя і наказав йому випустити стрілу. «Це від Господа стріла перемоги над Арамом», — сказав Єлисей і провістив цареві перемогу над араміями. Потім пророк звелів цареві взяти стріли й бити ними по землі. Цар ударив тричі й зупинивсь. Єлисей розгнівався: «Якби ти вдарив п'ять або шість разів, то розгромив би Арама дощенту. А тепер ти лише тричі переможеш араміїв».

Незабаром Єлисей помер, і тривалий час не було в країні пророка, що дорівнював би йому.

УЗЗІЯ

2 Хр., 26

Після Йоаша 15 років царював його син Амація, який відступив від Господа. За це проти нього в Єрусалимі вчинили змову, й він

утік до Лахішу, але за ним подались і туди і вбили його там. Поховали Амацію разом із батьками в місті Давида.

Відтак юдеї настановили собі царем шістнадцятирічного Уззію, який царював 52 роки в Єрусалимі. Доки жив Захарій, який навчив його страху Божого, він звертався до Господа.

Уззія багато уваги приділяв сільському господарству та реформі війська, запровадив чимало удосконалень, відбудував і перебудував військові укріплення. Все це дозволило йому успішно боротися з багатьма ворогами свого народу й перемогати з Божою допомогою.

Але як він убився в силу, він, собі на погибель, загордував і згрішив проти Господа, бо увійшов у храм Господній, щоб палити кадильне кадило на кадильному жертovníку. За ним увійшов священник Азарія, а з ним вісімдесят Господніх священників. Ці хоробрі люди наважилися зауважити йому:

— Не слід тобі, Уззіє, кадити Господеві; це діло священників. Вийди зі святині, бо ти завинив, і не буде тобі за це честі у Господа Бога.

Розсердився Уззія, який саме тримав кадильницю, і цієї миті в присутності священників у домі Господньому, коло кадильного жертovníка, з'явилась на його чолі лепра. Коли Господь його так вразив, першосвященник Азарія разом з іншими допомогли йому швидше піти звідти. Відтоді він жив на відлюдді, як усі лепруваті, а урядував його син Йотам. Поховали Уззію у полі, біля царських гробівок.

ЯК ЗНАЙШЛИ КНИГУ ЗАКОНУ

2 Цар., 21:1—9; 22:1; 23—26; 2 Хр., 33:1—10; 34:1; 35:19

Царі мінялися в Ізраїлі та Юдеї. Були серед них богобійні, які вели народ шляхами Господа, але багато хто служив чужим богам і зрікався заповіту, укладеного Господом з Авраамом та його нащадками.

Одним із таких нечестивих царів виявився Манасія, який став царем Юдеї в дванадцять років і царював 55 років у Єрусалимі. Він вклонявся усьому війську небесному в обох дворах Господнього храму. Він закликав чаклунів, ворожок, чарівників і некромантів, улаштував вівтарі для шанування чужих бовванів, спорудив жертovníки Ваалу та іншим божествам. Навіть у самому храмі Госпо-

Сучасні євреї читають Тору – П'ятикнижжя Мойсея (перші п'ять книг Старого Заповіту).

да він збудував жертовник і поставив статую богині Астарти. І протягом усього свого владарювання він не звертався до Господа і не виконував Його волі.

Онук його, Йосія, став царем у вісім років і царював 31 рік в Єрусалимі. Він чинив те, що Господеві було до вподоби. Він згадав про Бога й почав виправляти стіни храму, що на той час постаріли. Оце тоді першосвященик Хілкія знайшов у храмі книгу Законів, які Господь дав Мойсею. Коли писар Шафан прочитав Йосії слова Закону, той вжахнувся, зрозумівши, наскільки великий гнів Господа на народ і його володарів, які не

виконували Закону. А Господь тоді через пророчицю Хулду пообіцяв навести лихо на місто і його мешканців і сказав, що тільки Йосія за своє впокорення перед Господом тієї біди не побачить.

Закликавши до храму весь народ, цар прочитав уголос книгу Закону, знайдену в домі Господнім. Потім він зійшов на підвищення і пообіцяв перед лицем Господа виконувати Його завіти, Його закони та Його статuti від щирого серця та від усієї душі. І увесь народ знову підтримав угоду з Господом.

І звелів Йосія повиносити з храму геть і попалити всі речі, зроблені для інших божеств. Вівтарі, влаштовані для служіння бовванам, були зруйновані, жерці, ворожбити, чаклуни й некроманти — вигнані. Подався Йосія і до Ізраїльського царства й там також винищив усі ознаки ідолства.

Повернувшись до Єрусалима, він знову зібрав народ у храмі, і за його наказом було відправлено Песах. Сорок тисяч голів дрібної худоби й чотириста волів було принесено в жертву Господу. Уперше з доби пророка Самуїла свято учинено за всіма приписами. Сім днів юдеї та ізраїльтяни святкували Песах.

Проте великий був гнів Господа за всі образи, завдані нечестивими царями.

МОЛИТВА ЄЗЕКІЇ

2 Цар., 17:2—6, 24—33; 18:1—7; 19:9—19

Осія був останнім царем Північного царства юдеїв — Ізраїлю. Він царював дев'ять років — з 732 до 722 року до н.е. і робив те, що Господеві не до вподоби. На північному сході від Ізраїлю розташовувалося величезне царство Ассирії, столицею якого було місто Ніневія.

Правителі Ассирії були жорстокі і властолюбні. 724 року могутнє військо Ассирії на чолі з царем Салманасаром вступило до Ізраїлю. Ізраїльський цар Осія потрапив під владу Салманасара і став виплачувати йому данину. Але невдовзі цар Ассирії довідався, що Осія змовляється з Єгиптом, то й кинув його до в'язниці.

А сам пішов війною на увесь край: тримав Самарію в облозі три роки. На дев'ятому році царювання Осії цар Ассирії Саргон II узяв Самарію і переселив ізраїльтян до Ассирії. У Самарії залишилися лише селяни й дрібні ремісники й нові поселенці з Вавилону та інших підкорених народів, а депортованих знайомих переселенців Саргон оселив у Халаху, в Гозані біля річки Хавор та по мідіанських містах на південь від Каспійського моря. Це було кінцем Північного царства. А сталося так, бо Господь покарав Свій народ за його беззаконня.

Це трапилося 722 року до н.е. Тільки через два сторіччя небагато ізраїльтян повернулися з Ассирії до Ізраїлю, одночасно з поверненням із полону частини юдеїв, тобто євреїв з Південного царства.

Більшість нового населення Самарії жила в містах. Спочатку люди з Вавилону, Кути, Авви, Гамоту, Сефарваїму не шанували Господа, і Господь посилав на них левів, які роздирали їх. Цареві Ассирії доповіли, що поселенці в самарійських містах не знають Божих законів тієї землі, і за це Господь посилає левів, які убивають людей. І цар звелів вирядити до Самарії одного депортованого звідти священика, щоб він жив там і вчив самарян Божого закону. Такий священик справді прибув і оселився в Бет-Елі.

А проте кожний народ шанував і Господа, і власних бовванів у поганських капищах, колись влаштованих самарянами.

Тому самаряни завжди ворогували з тими євреями, які поверталися з полону додому. У них витворилися свої обряди, самарянське п'ятикнижжя відрізнялося від єврейської Тори, самаряни збудували собі окремий храм на горі Гарізім.

Отож ассирійці захопили Північне царство і переселили десятки тисяч ізраїльтян до Ассирії, а невеличке Південне царство Юдея з Божою допомогою проіснувало ще 130 років.

Одним з юдейських царів був Єзекія. Він царював у Єрусалимі двадцять дев'ять років. Він був найкращим юдейським царем, бо не відступав від Господа, дотримуючи всіх заповітів, даних через Мойсея. Єзекія почав боротьбу з поганством. Він понищив бовванів і закликав народ покладатися на Живого Бога. Єзекія вийшов з-під влади царя Ассирії і перестав служити йому. Тоді цар Ассирії Санхерів став загрожувати Єзекії, вимагаючи, щоб він здався. Цар прислав Єзекії послання, в якому зарозуміло висміював покладання надії юдейського царя на Бога і вимагав беззастережного підкорення йому, цареві Ассирії, бо всі царства навколо вже давно йому впокорилися і ніякі боги не допомогли їм встояти перед могутністю Санхеріва.

Єзекія, отримавши послання, пішов до Божого храму і розгорнув його перед Господом. А далі почав молитися:

— Господи, Боже Ізраїля, що сидиш на херувимах! Ти один Бог над усіма царствами землі, Ти створив небо і землю. Прихили, Господи, вухо Твоє і почуй, відкрий, Господи, очі Твої і поглянь. Послухай, Господи, ці образливі слова Санхеріва проти Тебе, Бога Живого! Правда, Господи, що царі Ассирії розорили народи і землі їхні й покидали їхніх богів у вогонь; але це не боги, а виріб рук людських, дерево і камінь, тому вони і були винищені. Але нині Господи, Боже наш, врятуй нас від руки його, і хай визнають усі царства землі, що тільки Ти, Господи, Бог.

Господь почув цю молитву віри Єзекії й покарав ассирійця за зухвалість проти святого Імені Його. Ще тієї самої ночі прийшов Янгол Господній та побив 18 5000 вояків в ассирійському таборі. Санхерівові довелося мерщій повертатися додому, в Ніневію.

ПРОРОЦТВА ЄРЕМІЇ

Єр., 1:9—10; 19:13—15; 20:1—13; 36

Господь простяг Свою руку до пророка Єремії, торкнувся його губів і сказав:

— Ось Я поклав Мої слова тобі в уста. Нині Я настановляю тебе над народами і царствами, щоб ти викорінював і руйнував, вигублював і валив, будував і насаджував.

Тож пророк Єремія постійно свідчив про Бога. Одного разу він викривав жителів Тофета і Єрусалима за те, що вони вклонялися чужим богам і приносили їм жертви. Спочатку Єремія вимовив про них пророцтво в місті Тофеті. Потім прийшов до Єрусалима, став у дворі Божого храму і сказав народу:

— Так говорить Господь Саваот, Бог Ізраїля: «Ось я наведу на це місто і на всі сусідні міста все те лихо, що ним погрожував йому, бо вони зтялися й не слухали Моїх слів».

Як почув Пашхур, син Іммера, священик, старший наглядяч у Господнім домі, що Єремія таке пророкує, то звелів бити пророка й посадити його в колоди в горішній Веніяминовій брамі у домі Господнім. Але наступного дня випустив Пашхур Єремію з колодок, а той йому й сказав:

— Господь віднині дає тобі ім'я не Пашхур¹, а «Звідусіль Жах». Господь каже: «Я поставлю тебе на пострах тобі са-мому й усім твоїм приятелям. Вони поляжуть від ворожого меча на очах у тебе. Усього Юду Я віддам на поталу вавилонському цареві, і він забере їх у полон до Вавилону й поб'є мечем. Я віддам усі багатства цього міста й усе його майно, усі коштовності, всі клейноди юдейських царів їхнім ворогам, а вони їх розграбують, заберуть і повезуть у Вавилон. Ти сам, Пашхуре, разом із родиною підете у неволю. Прийдеш до Вавилону і там помреш, і там тебе поховають,— тебе й усіх тих, кому ти пророкував неправду».

І далі нарікав пророк, що друзі чигали на його падіння. Але з ким Господь, того гонителі й переслідники не здолають, бо на них чекає ганьба.

— Господи Саваоте! Ти, що вивідуєш праведного! Дай мені узріти відплату Твою над ними, бо я на Тебе поклався з моєю справою. Співайте Господеві, хваліте Господа, бо Він рятує душу вбогого з рук лиходіїв,— молився Єремія.

Аж от на четвертому році юдейського царя Єгоякіма, сина Йосії, надійшло слово від Господа до Єремії:

¹ Пашхур — визволитель.

Плач Єремії.

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

— Візьми сувій та позаписуй у ньому всі слова, що Я тобі говорив про Ізраїль і Юду. Може, дім Юди, почувши про всі нещастя, що Я мав на думці, відвернеться від своєї лихої дороги, і Я прощу їхній гріх.

Гукнув Єремія Баруха, сина Нерії, і Барух усе позаписував зі слів Єремії. І Єремія наказав прочитати сувій у день посту в домі Господа, щоб кожен міг зійти з лихого шляху, аби далі не гнівити Бога. Барух так і вчинив: прочитав перед усіма слова Єремії із сувою в домі Господа, у світлиці Гемарії, сина генерального писаря Шафана, на верхньому подвір'ї, коло входу в нові ворота. А Михей, син Гемарії, сина Шафана, вислухавши всі слова Господні з книги, пішов і доніс у царський палац.

Відтак урядовці послали по Варуха, аби він і їм прочитав книгу з сувою. Вони все вислухали й перелякались, а тоді, наказавши Варухові з Єремією сховатися, подалися до царя.

Цар послав Єгудія до писаря Елішами по сувій, аби він та його найближчі піддані могли все докладно вислухати. Щоразу, як Єгудія перечитував три-чотири стовпці, цар відрізув їх писарським ножиком і кидав на вогонь у горщиківі, доки увесь сувій не згорів. Ні цар, ні слуги його не сполохались і не роздерли на собі одержі, коли вислухали всі ці слова. І хоч Елнатан і Делая, і Гемарія благали царя не палити сувою, він не послухав їх. Ще й звелів схопити писаря Варуха та пророка Єремію, але Господь сховав їх.

Після того, як цар спалив сувій, Господь сказав Єремії:

— Візьми інший сувій та перепиши на ньому всі слова, що були на першому сувої. А щодо юдейського царя Єгоякіма, перекажи йому: не матиме він нащадка на Давидовому престолі; труп його лежатиме, кинутий на денну спеку й на нічний холод. Я покараю царя, його нащадків та слуг і пошлю на них і на всіх єрусалимлян та юдеїв усе лихо, яким Я їм погрожував.

Єремія виконав наказ Господа, а тим часом на місці Конії, сина Єгоякіма, царював Седекія, син Йосії, що його настановив вавилонський цар Навуходоносор царем над юдейською землею. Але ні Седекія, ні єрусалимляни не слухалися слів Господа, і послав цар Седекія Єгухала, сина Шелемії, та священника Софонію¹ до Єремії, аби той за них помолився Господові. Тоді з Єгипту прийшло фараонове військо, і халдеї, які облягали Єрусалим, довідались про те і відступили. І от Господь сказав Єремії:

¹ У деяких перекладах Софонія — Цефаній.

— Перекажи юдейському цареві, що фараонове військо, яке прийшло на підмогу, повернеться у Єгипет, а халдеї прийдуть знов, здобудуть місто й спалять його.

Але ще до повернення халдеїв Єремія подався у Веніяминову землю, щоб розділити спадщину в своїй родині. Біля Веніяминої брами вартувий Їрія зупинив пророка, закинувши йому, ніби Єремія хоче перекинутися до халдеїв. Відтак пророка побили й вкинули до в'язниці, де він просидів багато днів. Аж якось цар Седекія схотів довідатися про волю Господа і наказав привести Єремію. І той щиро сказав:

— Ти потрапиш у руки вавилонському цареві.

Седекія звелів перевести Єремію у в'язничний двір і давати йому з Пекарської вулиці по буханцеві хліба на день, поки не скінчивсь увесь хліб у місті. Так і сидів Єремія у в'язничному дворі, де над ним жорстоко збиткувалися, кидаючи в багнюку. Керівники оборони міста вимагали вбити чоловіка, який своїми пророцтвами відбирає завзяття у вояків та буцімто бажає не добра народові, а тільки лиха.

Проте цар Седекія і кушій Евед-Мелех не дали вбити Єремію. Цар потай навіть зустрівся з пророком у храмі, щоб дізнатися волю Бога. Єремія відказав Седекії:

— Як я тобі все скажу, ти вб'єш мене; як дам тобі раду, ти не послухаєш мене.

А цар потайки заборонив:

— Як живий Господь, що дарував нам життя, я не вб'ю тебе й не віддам у руки тих людей, що важать на твоє життя.

Тоді Єремія сказав:

— Так говорить Господь Саваот, Бог Ізраїля: якщо ти вийдеш до князів вавилонського царя, врятуєш своє життя й міста цього не спалить. А як ні — місто впаде, його спалить, а тебе візьмуть у полон.

Седекія відказав, що боїться тих юдеїв, котрі вже попереходили до ворога, бо вони вчинять над ним розправу. І хоча Єремія продовжував змальовувати страшну картину знищення міста й заохочував прислухатися до слів Господа, Седекія не залишив залогів міста напризволяще, потурбувавшись про збереження життя пророка. І сидів Єремія у в'язничному дворі аж до того дня, коли було здобуто Єрусалим.

РУЇНА ХРАМУ

2 Цар., 25:1—16

На дев'ятому році Седекії, юдейського царя, десятого місяця, прибув вавилонський цар Навуходоносор з усім своїм військом під Єрусалим та й обліг його. А на одинадцятому році Седекії,

*Ізраїльські полонені.
Асирійський рельєф*

четвертого місяця, дев'ятого дня військо вдерлося до міста й отаборилось біля Середніх воріт. Седекія з рештками залоги спробували втекти через царський садок до єрихонського степу. Проте втікачів наздогнали й судив їх сам Навуходоносор. Переможець звелів повбивати синів Седекії у нього на очах разом з усіма юдейськими вельможами. Седекію ж звелів осліпити й закувати у кайдани, щоб відвести у Вавилон. Палац і будинки спалили й розкидали. Храм Господній спалили; мідні стовпи у дворі храму, все мідне богослужбове начиння загарбники поламали й віднесли мідь до Вавилону. Вони забрали всі мідні посудини, які використовувалися під час служіння, кадила, чаші,— все, що було із золота і срібла. Храм Соломона простояв понад 400 років.

Майновитих міщан і посадовців халдеї забрали у полон, а юдейську бідноту начальник охорони Невузар'адан не чіпав. Їм понаділювали при цій нагоді виноградники й поля та залишили працювати вдома. Що ж до Єремії, то Навуходоносор наказав начальникові охорони Невузар'аданові:

— Візьми його, опікуйся ним і не чини йому нічого лихого, поведься з ним, як він тобі скаже.

Так Єремію визволили з ув'язнення, і він залишився зі своїм народом.

Це сталося в 587—586 роках до н. е.

ЧЕТВЕРО ПОЛОНЕНИХ ЮНАКІВ

Дан., 1:3—20

Цар наказав Ашпеназові, старшому над своїми скопцями, щоб привів ставних і розумних хлопців із синів Ізраїля для служби в царському палаці, та навчив їх письма й халдейської мови. Цар призначив для них щоденний харч із царського столу й вино, що сам пив, і звелів виховувати їх три роки, а потім віддати до послуг цареві. Для вибрали Даниїла, Ананію, Мисаїла та Азарію. Старший над скопцями перейменував їх, відповідно, на Валтасара, Шадраха, Мешаха та Авед-Него.

Даниїл вирішив не сквернитися харчами з царського столу й просив Ашпеназа споживати іншу їжу. З Божої ласки старший прихильно ставився до Даниїла, але він щиро визнав, що це наказ самого царя, і якщо хлопці змарніють, йому буде непереливки. Тоді Даниїл запропонував:

— Зроби з твоїми слугами випробування протягом десятиох днів: нехай дадуть нам городину і воду, а потім порівняйте наші обличчя з обличчями тих, хто їсть царський харч. І тоді зробіте свої висновки.

Аж виявилось після десятиох днів, що обличчя в цих юнаків покращали та й тілом вони поповнішали супроти всіх тих хлопців, що їли царський харч. Отак наглядач брав їхній харч і вино, а давав їм городину.

Усім чотирьом хлопцям Бог дав знання й розуміння всякого письма та мудрості, а Даниїл мав ще й дар розуміти всілякі видіння та сни. Коли після призначеного часу привели всіх хлопців до царя, то Навуходоносор вибрав Даниїла, Ананію, Мисаїла та Азарію, і вони почали служити цареві. У кожній справі, де треба було розуму й розсуду, і про яку питав їх цар, він бачив, що вони вдсятеро розумніші за всіх віщунів та чародіїв, які були в цілому його царстві.

Перські вельможи

СОН ЦАРЯ

Дан., 2

Якось царю Навуходоносору наснився дивний сон. Цар ніяк не міг збагнути, що він означає, і через цю тривогу навіть втратив спокій. Тоді він скликав усіх вавилонських мудреців: віщунів, ворожбитів, чаклунів і звіздарів, аби вони витлумачили його видіння.

— Ви повинні,— сказав він їм,— не тільки витлумачити сон, який я бачив, але й вгадати, що саме мені наснилося. За це я по-царському вам віддячу. Але якщо ви цього не зможете, я звелю вас стратити, а ваші будинки зруйнувати до решти.

— Великий царю,— відповідали вони,— у світі нема людини, котра спроможна це зробити! Жоден цар, який би великий та могутній він не був, ніколи нічого схожого не вимагав від віщунів, заклиначів або звіздарів. Жодна людина не може знати, що ти бачив уві сні. Лише боги знають це, проте вони не живуть серед нас, смертних людей.

Розсердився цар і наказав повбивати усіх мудреців Вавилону.

Почувши царський указ, слуги кинулися шукати й Даниїла з друзями, щоб їх убити, бо й вони були знамениті своїми знаннями та мудрістю.

Проте Даниїл, довідавшись, у яку біду вони потрапили, сам пішов до начальника царської сторожі Аріоха й запитав його:

— Що сталося? Чому цар видав такий жорстокий наказ?

Той розповів йому про все. Тоді Даниїл пішов до царя:

— Великий царю! — почав він благати.— Дай мені одну лише ніч, і я витлумачу тобі твій сон.

Цар повірив юнакові й погодився. Тоді Даниїл пішов додому й переповів друзям, що сталося. «Благайте Бога Небесного, щоб

Він зглянувся на нас. Просіть, аби Він відкрив нам те, що приховано, інакше ми загинемо разом з мудрецами Вавилону».

І тієї ж ночі в нічному видінні Бог розкрив Даниїлові таємницю. І він довідався про те, що було приховане для інших.

Прокинувшись, Даниїл прославив Бога і подався до Аріоха:

Цар Дарій.
Перський рельєф

— Скажи цареві, що я можу витлумачити його сон.

Той привів його до Навуходоносора:

— Я знайшов серед юдеїв одного, хто здатний витлумачити твій сон. Він стоїть перед тобою: це Даниїл, котрий у нас називається Валтасаром.

Цар запитав Даниїла:

— Чи можеш ти розповісти мені, що я бачив уві сні, й пояснити, що це означає?

— Те, про що ти питаєш,— відповів Даниїл,— не може тобі розповісти ні мудрець, ні заклинач, ні віщун, ні звіздар. Але на небі є Бог, Який відкриває таємниці. Я оповім тобі твій сон — усе, що ти бачив. Царю, ти лежав на своєму ліжку й думав про майбутнє. Бог відкрив тобі майбутнє. Я не мудріший за інших людей, проте Богові вгодно, щоб я витлумачив тобі сон і щоб ти зрозумів, що ти бачив. Уві сні ти бачив величезного осяйногобоввана. Вигляд його був страшний. Голова боввана була зі щирого золота, груди й руки — зі срібла, живіт і стегна — з бронзи, ноги — з заліза. Проте ступні його були з заліза, перемішаного з глиною. Раптом від скелі відірвався камінь і вдарив боввана по ногах. Вони розбились, і тоді впав і розбився бовван: залізо й глина, бронза, срібло й золото,— все перетворилося на пил. Від боввана не залишилося й сліду. А камінь, котрий розбив боввана, почав раптом рости й обернувся на гору, а та гора вкрила всю землю... А тепер я витлумачу тобі твій сон. Ти — найбільший з царів. Небесний Бог зробив тебе могутнім і славетним. Ти владарюєш над людьми, де б вони не жили. Золота голова — це ти! Але після тебе прийде інше царство, слабше за твоє, а потім — третє, бронзове, але й воно пануватиме світом. І, нарешті, прийде четверте царство, міцне, як залізо. Як залізо здатне усе кришити, так це царство придушуватиме решту. Ти бачив, що ступні статуї були частково з заліза, а частково — з глини. Це означає, що царство поділиться надвоє, і частина його буде міцна, як залізо, а частина — слабка, як глина. Суміш заліза й глини означає, що ці два царства об'єднаються, а злучить їх шлюб між царськими родинами. Проте залізо не сполучається з глиною, тому й царства не зіллються в одне. А коли виповниться час, Небесний Бог створить нове царство. Це царство не буде зруйноване й підкорене іншим народом. Усі земні царства впадуть, а це — стоятиме довіку. Воно й було тим каменем, котрий сам по собі відокремився від скелі. І він розтросив залізо й бронзу, глину, срібло й золото.

Так Бог дав тобі пізнати майбутнє. Те, що тобі наснилося,— правда. І моєму тлумаченню ти можеш вірити.

Тоді могутній цар Навуходоносор низько вклонився Даниїлові й сказав:

— Тепер я знаю, що ваш Бог — найбільший, і що ваш Господь — вищий за всіх царів. Він відкриває таємниці, й тому ти зміг витлумачити мій сон.

Після цього цар підвищив Даниїла, дав йому чимало коштовних дарунків і призначив бути намісником над усім Вавилоном і начальником над усіма мудрецьми. Але той відмовився:

— Нехай троє моїх друзів керують справами країни, а мені дозволь залишитися при твоєму дворі.

ТРОЄ ЮНАКІВ У ПЕЧІ

Дан., 3:1—30

Якось цар Навуходоносор зробив золотого боввана й поставив його на рівнині Дура у Вавилонській провінції. Потім наказав сурмити в усі сурми та грати на всіх музичних інструментах, а увесь народ і всі наближені царя, почувши сурми, мали впасти на землю і вклонитися боввану. А хто не вклониться, того повинні були спалити в печі.

У призначений час, коли залунали сурми, всі вклонилися боввану, крім юдеїв. Адже вони пам'ятали заповіт Бога, що псевдобогам вклонятися не можна. Але халдеї, що заздрили юнакам, котрих, попри їхню молодість, настановили керувати країною, вирішили скористатися з цього й донести на них Навуходоносорові:

— Ці юдеї, котрих ти настановив над справами вавилонського краю,— Шадрах, Мешах та Авед-Него,— не коряться твоєму велінню, богам твоїм не служать і золотому боввану, котрого ти поставив, не вклоняються,— сказали вони цареві.

Тоді Навуходоносор у гніві та люті наказав допитати юнаків. Проте ті сміливо відповідали:

— Нехай відомо тобі буде, царю, що ми твоїм богам не служитимем і золотому боввану не вклонимося. Наш Бог, Якому ми служимо, має силу врятувати нас і від розжареної печі, і від твого гніву.

Навуходоносор розгнівився ще дужче: він наказав розпалити піч усемеро сильніше, ніж звичайно, і кинути туди юнаків. Воя-

ки негайно зв'язали їх і кинули в самісіньке пекло. Але через те, що піч була занадто розжарена, полум'я вихопилося з неї і попало вояків.

І сталося чудо: юнаки не згоріли! Вони ходили серед полум'я живі й неушкоджені, хвалячи Бога й дякуючи Господеві: «Врятуй нас своїми чудесами! Господи, дай славу Імені Твоєму! Хай осоромляться всі ті, що Твоїм слугам зло чинять! Хай збентежаться, позбавлені всієї своєї могутності, нехай розіб'ється їхня сила! Нехай знають, що Ти, Господи, Бог єдиний і славний в усьому світі!»

Янгол Господній віддалив тоді розпалений вогонь від печі й зробив так, немовби там повівав росистий вітерець.

Побачивши це, Навуходоносор у подиві вигукнув:

— Чи не трьох зв'язаних юнаків ми кинули до вогню? А я бачу чотирьох, ще й не зв'язаних, котрі ходять посеред вогню! І четвертий схожий на Божого Янгола!

Навуходоносор приступив до челюстей розжареної печі й сказав:

— Шадраху, Мешаху та Авед-Него, слуги Найвищого Бога! Вийдіть із вогню та йдіть сюди!

І юнаки вийшли з печі — і всі побачили, що жодне волоссячко у них на голові не підсмалене вогнем, одежа не змінилася і чад вогню їх не торкнувся.

Тоді Навуходоносор сказав:

— Нехай благословиться ваш Бог, Який послав Свого Янгола й визволив вас від смерті.

Після цього вавилонський цар ще більше вивищив трьох юдейських юнаків і на увесь світ уславив царство Всемогутнього Бога.

ВАЛТАСАРОВЕ ВИДІННЯ

Дан., 5

Цар Валтасар, син Навуходоносора, улаштував великий бенкет. Напідпитку він звелів принести золотий та срібний посуд, що його батько забрав з єрусалимського храму, аби гості пили з нього. Відтак бенкетарі пили з храмового посуду та славили богів золотих, срібних, мідних, залізних, дерев'яних та камінних.

Під ту пору раптом з'явилися пальці людської руки й почали писати навпроти свічника на вапні стіні царського палацу, і цар уздрів кінцівку пишучої руки. Відразу ж змінився цар на виду, його

думки стривожили його, у тілі зникла вся сила. Він гукнув, щоб привели чарівників, халдеїв та звіздознавців, і сказав:

— Хто прочитає те, що тут написано, і витлумачить мені значення, того вберуть у пурпур, і золотий ланцюг буде на шиї у нього, й стане той третім правителем у царстві.

Але всі царські мудреці не спромоглися прочитати й витлумачити написане. А цариця й каже:

— Є в твоєму царстві муж, у якому дух святих богів; за часів твого батька відкрили в ньому світлий розум і мудрість, подібну до мудрості богів. Твій батько настановив його головою над віщунами, чарівниками, халдеями та звіздознавцями,— це Даниїл, котрому цар змінив ім'я на Валтасара.

Тоді до царя привели Даниїла. І цар йому сказав:

*Видіння Валтасара.
Картина Рембранта.
Нідерланди, 17 ст.*

— Якщо ти можеш прочитати написане й витлумачити мені, то тебе зодягнуть у пурпур, повісять золотий ланцюг на шию і ти станеш третім за значенням правителем у царстві.

А Даниїл на те:

— Подарунки мені не потрібні, а написане я прочитаю й поясню його значення. Тут написано: «Мане, текел, фарес». Це означає таке: мане — Бог облічив твоє царство й визначив йому кінець. Текел — тебе зва-

жено на терезах і знайдено легким. Фарес — твоє царство розділено й віддано мідянам та персам.

Тоді Валтасар звелів убрати Даниїла в пурпур, покласти золотий ланцюг йому на шию й оголостити його третім правителем у царстві. Тієї ж таки ночі Валтасара, халдейського царя, було вбито.

ДАНИЇЛ У ЯМІ З ЛЕВАМИ

Дан., 6

Аж ось у Вавилоні став царем мідянин Дарій, коли йому минуло 62 роки. Над своїм царством він призначив сто двадцять сатра-

пів. Сатрапи підкорялися трьом найвищим урядникам, яким мали доповідати про все, що вони робили.

Одним із цих трьох урядників був Даниїл. Він був кращий і за двох інших, і за всіх сатрапів разом. Цар міркував також над тим, чи не поставити його на чолі усього царства. Заздрі урядники й сатрапи намагалися знайти якусь ваду в справах Даниїла, щоб звинуватити його перед царем, але не могли знайти жодної хиби. Тоді вони сказали один одному: «У справах Даниїла годі знайти недогляд. А чи не можна щось відшукати у Законі Бога, Якому він служить?»

І ось вони придумали видати такий закон, за яким протягом тридцятьох днів не можна було звертатися з жодним благанням чи проханням ні до кого, крім царя. А того, хто не підкориться, мали вкинути до ями з левами. Цареві сподобалася ця думка, і він підписав указ. Коли Даниїл почув про новий закон, він одразу пішов додому. У горішній кімнаті дому в нього завжди були відчинені вікна, що виходили у бік Єрусалима. Там він молився тричі на день. І тепер він став на коліна, щоб ушанувати свого Бога. А ті, хто хотів його звинуватити, підгледіли й побачили, як Даниїл палко молиться своєму Богові.

Вони подалися до царя і сказали:

— Хіба ти не оголосив, що протягом цих тридцятьох днів усі мають звертатися лише до тебе й ні до кого іншого — чи то Бог, чи то людина,— а того, хто порушить цей закон, кинуть до ями з левами?

Цар відповів:

— Авжеж, я так сказав. Це закон для всіх — закон, який не можна змінити.

Тут урядники зарепетували:

— А от Даниїл, один з юдеїв, не звертає уваги на твої слова! Він порушує твій закон! Тричі на день він стає навколішки, аби молитися своєму Богу.

*Даниїл у ямі з левами.
Рельєф. Франція, 12 ст.*

Почувши це, цар засмутився. Йому хотілося врятувати Даниїла. Цілий день він міркував, як позбавити його покарання. Проте урядники не давали цареві спокою. Вони торочили:

— Закон у твоїй країні не можна змінити — це закон для всієї Мідії й Персії.

І цареві довелося наказати, щоб Даниїла кинули до ями з левами. А Даниїлові він сказав:

— Сподіваюсь, що Бог, Якому ти віддано служиш, врятує тебе.

І ось Даниїла кинули до ями, а згори її затулили великим каменем, аби покараний не зміг утекти. Цар запечатав камінь власною печаткою і печаткою своїх міністрів та й пішов до палацу. Того вечора він відмовився від вечері й протягом усієї ночі не зміг заснути. На світанку цар підвівся і подався до лев'ячої ями.

З острахом і сумом він вигукнув:

— Даниїле! Чи зміг Бог, Якому ти так віддано служиш, врятувати тебе?

— Царю,— озвався з ями Даниїл,— навіки живи! Мій Бог послав Янгола, і він позамикав левам пащі. Вони мене не чіпали. Богу відомо, що я чистий перед Ним. І перед тобою, царю, я провини не маю.

Цар зрадів і звелів звільнити Даниїла з ями. І всі побачили, що він цілий і неушкоджений. Тоді цар звелів схопити тих, хто звинувачував Даниїла, й кинути їх самих до лев'ячої ями. І леви вмиль розшматували їх.

Відтак цар Дарій написав до всіх народів і племен свого царства: «Я наказую, щоб в усьому моєму царстві усі шанували Бога, Якому служить Даниїл. Він — Бог Живий нині й довіку. Царство його нездоланне, він владарює вічно. Він рятує і звільняє. Він творить чуда на небі й на землі. Це Він урятував Даниїла від лев'ячих ікол».

БОГ ВІДКРИВАЄ ТАЄМНИЦІ ДАНИЇЛУ

Дан., 7:9-14

За свого життя Даниїл пророкував не лише долю людей і держав, а Бог сподобив його ще знати долю людства, яка розкривалася у вісних снах. Про один такий доленосний сон Даниїл писав:

— Дививсь я — аж доки не були розставлені престולי, і не засів Споконвічний. Одіж на Ньому, немов сніг, була біла; волосся на го-

лові у Нього, немов чиста вовна; престол Його — полум'я вогненне; колеса його — вогонь палючий. Вогненна річка розливалась, виходила з-перед нього. Тисячі тисяч йому служили, і безліч людей перед ним стояла. Суд засів, і було розгорнуто книги.

Дививсь я тоді через великий галас гордовитих слів, що вимовляв риг. Дививсь я, аж доки звір не був убитий, і тіло його не було понівечене й кинуте на спалення у вогні. Та й в інших звірів відібрано їхню владу, а час їхнього життя був визначений їм до пори й до години.

Бачив я в нічних видіннях, як на небесних хмарах ішов ніби Син Людський — дістався до Споконвічного, і приведено Його поперед Нього. І дано Людському синові владу, славу й царство, і всі народи, племена та різномовці Йому служили. Влада Його — влада вічна, непроминуща, і царство Його не занепаде ніколи.

*Пророк Даниїл.
Фреска Мікеланджело.
Рим, 16 ст.*

ПОВЕРНЕННЯ З ПОЛОНУ

Езд., 1—6

Усі імперії гинуть у час, який визначає Бог. Спіткало це й могутню Вавилонську імперію, що уярмлювала численні завойовані народи. Її захопили мідійці й перси. Персидський цар Кір дозволив євреям повернутися додому. Він оголосив:

— Господь, Бог Небесний, звелів мені побудувати Йому храм у Єрусалимі. Нехай Його народ повертається до Єрусалима та будує храм Господа.

На батьківщину повернулося понад сорок тисяч євреїв з двадцяти колін Ізраїля, переважно юдеїв. Але багато євреїв залишилося в персидських країнах. Наступного року після повернення

Євреї повертаються з Вавилонського полону

на батьківщину юдеї зібралися в Єрусалимі й заклали підвалини нового храму. Старі священники, левити й старші серед людей і плакали, і раділи.

Будівництвом керував Зоровавель, онук юдейського царя Єхонії. Але поселенці та їхні нащадки на юдейських землях зненавиділи поверненців і почали заважати спорудженню храму, залякуючи євреїв і звинувачуючи їх перед персидським царем Артаксерксом. Їм вдалося затримати будівництво на п'ятнадцять років — до настання царювання іншого персидського царя, який теж мав ім'я Дарій.

Цар Дарій підтвердив веління царя Кіра і послав до Єрусалимп листа з наказом завершити спорудження храму. Зведення нового храму було завершено до третього дня місяця Адара, в шостий рік царювання Дарія.

ВІДНОВЛЕННЯ МУРІВ ЄРУСАЛИМА

Неем., 1:1; 2—6

Персидський цар володів імперією і мав багато наблизених. Якось він помітив на обличчі свого чашника Неемії сум. Цар запитав Неемію, чого він засмучений. Неемія відповів:

— Як же мені не сумувати, коли моє рідне місто стоїть пустою і брами його спалено? — і попросив царя відпустити його до Єрусалима, аби відбудувати місто.

Цар погодився і призначив Неемію зверхником краю.

Прийшовши до Єрусалима, Неемія зібрав народ і почав будувати міські мури. Але царські намісники, що були зверхниками у сусідніх землях, ремствували на ізраїльтян. Вони казали: «Що роблять ці нікчемні євреї? Невже їм це дозволять? Невже вони відживлять каміння з порохнявих руїн?»

Мури відбудовувалися, пошкодження замурувалися, і тоді вороги вирішили йти на Єрусалим і зруйнувати його. Проте Неемія створив спеціальні загони, які захищали робітників. Та й ті, хто споруджував мури, в одній руці тримали списа. Кожен із них був озброєний мечем.

Проте опір був настільки сильний, що вороги відступили. Так був побудований мур довкола Єрусалима.

*Дарій Великий.
Перська монета*

СВЯТО СУККОТ

Неем., 8

Як настав сьомий місяць і сини Ізраїля вже влаштувалися по своїх домівках, увесь народ одностайно зібрався на майдані перед Водяною брамою. Книжникові Ездрі сказали принести Торю. І священник приніс Закон і читав його громаді на майдані. Книжник Езра стояв на дерев'яному помості, а коло нього стояли праворуч Маттіїа, Шема, Аная, Урія, Хілкія, Масея, а ліворуч — Педая, Мішаїл, Малкія, Хашум, Хашбадана, Захарій, Мешуллам. Коли відкрив Езра книгу, увесь народ підвівся. Езра воздав хвалу Господеві, великому Богові, а увесь народ відповів: «Амінь, амінь», знявши руки вгору, й вклонився, впавши перед Господом обличчям до землі. Єгошуа, Бані, Шеревія, Ямін, Аккув, Шавтай, Годія, Масея, Келіта, Азарія, Йозавад, Ханан, Пелая та левити тлумачили народові Закон, виразно читали книгу Закону Божого та викладали значення, щоб читане було зрозумілим. Тоді Неемія, Езра й левити, що вчили народ, сказали людям, які плакали, слухаючи слова закону:

*Про початок єврейського
свята сповіщає священний
ріг – шофар*

— Цей день — святий Богові; не сумуйте й не плачте! Ідіть, їжте жирне й пийте солодке та посилайте частки тим, у кого не наготовлено нічого, бо день цей — святий Господеві нашо-
му, й не журіться, бо радість у Господі — це ваша сила.

Наступного дня зібрались голови родин усього народу, священники й левити до Ездри, щоб зрозуміти слова Закону. І знайшли в законі, що Господь наказав через Мойсея жити в суккот, тобто в невеличких наметах, під час свята сьомого місяця, і що вони мали оголосити по всіх своїх міс-

тах і в Єрусалимі, аби люди йшли на гори й приносили гілля садової й дикої оливи, миртів і пальм, густолистих дерев та робили суккот на покрівлях, у дворах, на майдані біля воріт Водяних і Єфрема. Усі раділи, бо так не чинили від доби Єгошуа, сина Нуна.

НАРОД ЗВЕРТАЄТЬСЯ ДО БОГА

Неем., 9—10

У двадцять четвертий день того місяця зібрались всі сини Ізраїля в жалобному одязі з грубої тканини. Голови були посипані попелом, як робили юдеї під час посту. Вони сповідувались у своїх гріхах і в злочинах своїх батьків. Чверть дня читали вони з книги Закону Господа, Бога свого, і чверть дня сповідувались й вклонялись Господу. На помості стояли левити Єгошуа, Бані, Кадміел, Шеванія, Бунні, Шеревія, Бані та Хенані й звертались до Бога. Левити казали:

— Підводьтєся й славте Господа довіку.

І всі благословили Ім'я Господа.

Народ глибоко розкався в своїх гріхах і відступництві від Господа та ревно молився. А потім високопосадовці підписали заповіт і поставили свої печатки. Зобов'язання взяли на себе простолюди,

священники, левити, брамники, співаки, храмові служники, чужинці, що прийняли Закон Божий, їхні дружини, сини й дочки, всі притомні приєдналися до братів своїх.

ЕСТЕР

Ест., 1-10

Сталося це за часів Ахашвероша або Ксеркса, як його назвали греки, що царював від Індії до Ефіопії над 127 країнами. Ніхто не наважувався виявити йому непослух. І була в нього красуня дружина, цариця Вашті. От якось зажадав Ксеркс, щоб цариця вийшла до нього та його гостей, що бенкетували в палаці. Проте горда Вашті відмовилася. Ксеркс, який звик до загальної покори, розгнівався. Він звелів вигнати царицю і послав своїх наближених, щоб вони знайшли найгарніших дівчат і привели їх до палацу: він вибере собі нову дружину.

Багато гарних дівчат з усіх усюд держави відшукали царські слуги й привели до палацу. Цілий рік їх тримали у палацових покоях, купали в духмяній олії, розтирали запашностями й оточували розкішшю до смаку. А коли виповнився час, їх привели до царя. Проте з усіх красунь йому найбільше впала в око юдейка Естер, вихованка Мордехая. Мордехай був переселений з Єрусалима разом з іншими юдеями, а Естер була його родичкою, котру він удочерив після смерті її батьків. І от Естер стала дружиною Ксеркса, персидською царицею. Мордехай часто відвідував її. Якось, сидячи біля царської брами, він почув, як двоє царських слуг змовляються, аби вбити Ксеркса. Мордехай розповів Естер про змову, а та передала цареві. Справу було викрито, винних покарано, а вчинок Мордехая записано до царської хроніки.

Головним князем і радником Ксеркса був Гаман. Високо підніс цар свого улюбленця. Коли люди зустрічали його, мусили вклонятися і падати перед ним ницьма — так звелів цар. А Мордехай не вклонявся Гаману. І замислив Гаман убити Мор-

*Так міг виглядати палац
перського царя*

дехая і винищити увесь його народ, юдеїв, за те, що вони вклонялись єдиному Богу, а його, Гамана, шанувати не бажали.

Якось прийшов він до царя і сказав:

— Великий царю! У твоїй державі є один народ, який розкиданий і розпорошений по всій державі. Він живе за власними законами, що не схожі на закони інших народів, і не виконує твоїх наказів. Як ти гадаєш, що нам робити з ним?

Ксеркс відповів йому, щоб він робив так, як хоче. Гаман зрадів і наказав підготувати указ, у якому передбачалося знищити всіх юдеїв — малого й старого, чоловіків і жінок — в усьому персидському царстві. А зробити це треба було протягом одного дня, про який було скрізь оголошено.

Довідавшись про це, Мордехай подався до Естери і звелів їй негайно йти до царя і убагати його скасувати нищівний указ.

— Але усі піддані Ксеркса знають, що цар має такий звичай: хто прийде до нього без заклику, того стратять. І лише якщо цар вкаже на того, хто увійшов, своїм золотим жезлом, той уникне смерті,— заперчила Естер.

— Не думай, що ти одна з усіх юдеїв урятуєшся в царському домі,— відповів їй Мордехай.— Якщо ти промовчиш, свобода й визволення прийдуть до юдеїв якось інакше, а ти загинеш! І хтозна, чи не заради цього випробування ти стала царицею?

Три дні юдеї постили — ні вдень, ні вночі не їли й не пили. Нарешті, Естер подалась до царя. Цар побачив дружину і помилював її — простягнув своє золоте жезло, а потім запитав:

— Що ти хочеш? Проси, і я виконаю будь-яке твоє бажання.

— Якщо тобі це вгодно,— відповіла Естер,— я б хотіла, щоб ви разом із Гаманом прийшли сьогодні увечері на бенкет, який я для вас приготувала.

Увечері Ксеркс разом із Гаманом прийшли до Естер і їли, й пили вино. Напідпитку цар знову сказав:

— Проси в мене хоч півцарства — я виконаю будь-яке твоє бажання!

— Якщо тобі це вгодно, приходьте й завтра до мене на бенкет. Тоді я відкрию вам своє прохання,— відповіла Естер.

Цар погодився. Зрадів і Гаман — он як вивищено його над князями й царськими слугами: і багатством вирізняв його цар, і шаною, ось і цариця кличе на свій бенкет лише його з усіх царських наближених. Проте, вийшовши з царського палацу, Гаман побачив Мор-

дехая, і той знов не впав перед ним на землю. І Гаман вирішив, що щастя його ще не виповнилося, доки живий Мордехай. Він навіть звелів приготувати дерево, щоб завтра повісити непокірного.

Уранці Гаман прийшов до Ксеркса, щоб просити царя стратити Мордехая. А цареві тієї ночі не спалося, і він читав хроніку і знайшов у ній запис про те, як Мордехай колись викрив змову проти нього. Цар поцікавився:

— Як винагородили Мордехая за цей учинок?

Царські слуги відповіли:

— Ніяк.

Тоді Ксеркс звелів покликати Гамана й запитав його:

— Як ти гадаєш, що мені зробити людині, котру я хочу нагородити?

Гаман подумав, що цар хоче йому виявити нову шану, й сказав:

— Я вважаю, що цю людину треба вбрати у царські шати, вкласти їй на голову царську корону, привести царського коня, і щоб один із перших царських князів ступав поперед нього й вигукував: «Ось що цар робить тому, кого хоче вирізнити шаною!»

І ось Ксеркс звелів Гаману, щоб він зробив усе це для Мордехая. Довелося йому, стримуючи ненависть, провести Мордехая в царських шатах на царському коні та увінчаного царською короною по місту, а самому виголошувати: «Ось що цар робить тому, кого хоче вирізнити шаною!»

І ось настав час знову йти до цариці на бенкет. Ксеркс ще раз її запитав:

— Що ти хочеш просити в мене?

І тоді Естер відповіла:

— Милостивий царю! Увесь мій народ, а отже, і я сама, приречені на винищення і загибель через жорстокий наказ твого вельможі. Адже я — єврейка! Благаю тебе, даруй життя мені й моєму народу!

— Хто ж наслідився видати такий наказ?! — вигукнув цар.

Естер гнівно вказала на переляканого Гамана, котрий з страху навіть захлинувся вином. Ксеркс розлютився і наказав схопити злобного царедворця. Тут хтось сказав цареві, що Гаман вже наготував дерево, аби повісити на ньому Мордехая.

— То повісьте на ньому його самого! — наказав цар.

Так і сталося з підступним Гаманом: жорстокий жереб, який він готував тисячам безневинних людей, спіткав його самого. А Мордехая, наставника Естер, який зробив цареві важливу послугу, Ксеркс

настановив над усіма персидськими князями й зробив другою після себе людиною в державі.

Відтоді на спомин про ту подію євреї святкують дні Пурім, роздаючи убогим милостиню на ознаку звільнення від своїх ворогів, бо їхній смуток обернувся на радість, а жалоба — на веселощі.

ЙОНА В ЧЕРЕВІ РИБИ

Йона 1—4

Якось Бог звелів пророку Йоні¹: «Підведись і йди до міста Ніневії й розкажи мешканцям про їхні гріхи, бо не можу більше терпіти їхньої злоби».

Проте Йона не хотів виконувати доручення й вирішив тікати. Він у Яффі сів на корабель, котрий відпливав у Таршіш, подалі від Ніневії.

Але Бог наслав на море великий шторм, що загрожував розстрошити корабель. Корабельники запитали Йону, чи не знає він, через кого їх спіткало це лихо. Тоді Йона визнав, що він тікає від Господа Бога, Який створив море й суходіл. «Візьміть мене й укиньте в море — шторм утихне, бо я знаю, що лютує він через мене», — сказав він.

Корабельники не хотіли зводити його зі світу, проте шторм не вщухав, і тоді вони викинули Йону за борт, — і море відразу вгамувалося. Проте Йона не загинув; Господь звелів великій рибі проковтнути його. Йона пробув у череві риби три дні й три ночі та звернувся до Бога з молитвою. Бог почув щире каяття Йони й звелів рибі виринути його на берег.

Вдруге звернувся Бог до Йони й звелів йому йти до Ніневії, аби попередити мешканців про гнів Божий. Йона пішов і почав проповідувати, кажучи: «Ще сорок днів — і Ніневію буде зруйновано!» Мешканці Ніневії почули слово Боже, звернене до них через Йону, перелякались і почали каятись. Господь побачив це і вирішив не карати місто.

Але Йона розсердився, що його пророцтво про загибель Ніневії не справдилося, і сказав Господу: «Ліпше було б мені померти, ніж бачити, як грішники unikнули покарання!»

І сказав Господь: «Невже це так тебе засмутило?»

Йона вийшов з Ніневії і сів неподалік від міського муру, аби побачити, що станеться з містом. І високо виросла з волі Божої ричина і вкрила Йону своєю тінню. А наступного дня Бог влаштував

¹ Йона — голубка.

так, що хробак підточив рослину, і вона всохла. Сонце почало пекти Йоні в голову, аж він знеміг і знову почав волати до Господа: «Ліпше мені померти, ніж жити!»

Тоді Бог сказав йому: «Ти шкодуєш рослину, до якої не докладав зусиль і яку не вирощував, котра за одну ніч виросла і за одну ніч пропала. Як же тоді не шкодувати мені Ніневії, великого міста, в якому живе понад сто двадцять тисяч душ, що не вміють відрізнити правиці від лівиці, та ще й безліч худоби?»

ГОСПОДЬ ВИПРОБОВУЄ ЙОВА

Йов, 1:1—5; 2:1—10

Жив собі чоловік на ім'я Йов у землі Уц. Він був щирий, праведний і богобійний. І мав він семеро синів та три дочки. Йов був щасливий та багатий.

Якось сатана прийшов до Господа і сказав:

— Я обійшов довкола всю землю.

Господь запитав:

— Чи звернув ти увагу на Мого слугу Йова? Ніде на землі нема схожого щирого та богобійного чоловіка.

Відповів Господу сатана:

— Хіба Йов дарма богобійний? Адже Ти борониш і захищаєш його і його дім та родину! Але простягни руку й торкнись усього, що в нього є, — чи не лихословитиме він Тебе?

На це Господь сказав:

— То роби йому все, що схочеш, але його самого не чіпай.

Спливало трохи часу, і ось прийшов вістун і повідомив, що всі воли та ослиці Йова загинули. Щойно він закінчив свою оповідь, як з'явився наступний і оголосив, що нема тепер у Йова й овечих отар. Відтак прийшов ще один, який повідомив, що загубилися верблуди. Нарешті, нова сумна звістка, що перевершила всі попередні лиха: під руїною дому загинули всі діти Йова.

Тоді Йов на знак жалоби розідрав свій одяг, обстриг голову, впав долілиць і сказав:

— Господь дав — Господь і взяв, нехай благословиться Його ім'я!

Знову постав сатана перед Господом, і Господь сказав:

— Ти бачиш, Йов і тепер непохитний у своїй невинності, а ти підбурював Мене проти нього.

Відповідав сатана:
— Простягни руку й торкнись його тіла — чи залишиться він відданий Тобі?

І знову Господь дозволив випробувати Йова.

Тоді сатана уразив Йова лепрою. Дружина Йова в розпачі вигукнула:

— Який пожиток із твоєї праведності?! Прокляни Бога хоча б перед смертю!

Натомість Йов відповів:

— Невже радість ми прийматимем від Бога, а біду — ні?

І в усьому цьому не згрішив Йов вустами.

СТРАЖДАННЯ ЙОВА

Йов, 2:11—13; 4; 5; 19:25—26

Довідавшись про біду Йова, до нього прийшли троє приятелів, аби розважити і втішити його. Але ще здаля, кинувши на нього

*Йов і троє його друзів.
З рукопису 12 ст.*

оком, не впізнали його. І заплакали вони ревними сльозами, пороздирали на собі одяг і заходилися кидати порошок проти неба над головами. Сиділи вони так біля нього на землі сім діб. І ніхто не зронив ні слова, бо бачили, що біль був вельми великий.

Відтак вони його потішали, а тоді перейшли до звинувачень, кажучи, що Господь не карає праведників, а отже, Йов у чомусь винний.

Проте Йов стояв на своєму. Його не вдовольняли докази приятелів: він хотів говорити з Богом. Йов питався в Господа, за віщо йому така біда, хоча й живила його надія на порятунок. Кожної миті своїх злигод Йов, незважаючи ні на що, вірив, що Бог не кине його напризволяще.

ЙОВ ПІСЛЯ ВИПРОБУВАНЬ

Йов, 38—42

Під час бесіди Йова з приятелями раптом долинув гук бурі, і серед бурі почувся голос Господа. Бог загадував Йову питання, на які людині несила відповісти, і Йов збагнув, що не можна бажати звіту від Господа. Бог вищий за наші уявлення про Нього. Коли Господь закінчив говорити, Йов сказав Йому в покорі:

— Я знаю, що Ти все можеш і що намірам Твоїм протистояти неможливо.

Випробувавши Йова, Бог повернув йому втрачене і дав удвічі більше за те, що той мав. І прийшли до Йова брати, сестри, знайомі з подарунками. А Бог благословив останні дні Йова ще більше, ніж раніше. У Йова ще народилося семеро синів і три доньки, що гарніших за них не було на всій землі. Йов знову став щасливий і помер у глибокій старості.

ЖИТИ ЗА СЛОВОМ БОГА

Прит., 14

Є в Біблії книга, що містить зібрання приповісток різного часу й різних авторів (гебрайська назва «Мешалім», грецька — «Паремії», латинська — «Провербія», російська — «Притчі», українська — «Приповіді»). За роздумом Божим, зібрана мудрість допомагає богобійній людині вибрати правильний шлях серед життєвого виру. Серед творів багатьох встановлених і невстановлених авторів є в Приповідях нібито й дві збірки приповісток Соломона, що з них ми й обрали кілька зразків:

Мудрість будує свій будинок, а глупота власноруч його руйнує.

Шукає мудрості насмішник, а знання для розумного — річ легка.

Мудрість розумного — знати свою дорогу, безумство дурнів — обман.

*Притчи.
Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.*

Дім лихих розпадеться, а намет праведних процвітатиме.
Є шлях, що здається людині простим, але кінець-кінцем він веде до смерті.

Кожна праця приносить користь, а марна балаканина — голод.
Лагідне серце — життя для тіла, а заздрість гризе кістки.

ЩО ТАКЕ МУДРІСТЬ У БОГА?

Екл., 3:1—8

На зламі III й II сторіч до Р. Х. кілька авторів уклали збірку, що по-гебрайському називається Когелет, а по-грецькому — Еклесіяст. Тут ми знаходимо поетичні твори, сентенції, прислів'я, спостереження, роздуми, в яких сфокусовано роздуми народу, вчених і державних діячів про долю людей, держави, світу, про мету існування людини й виконання Божої волі. Сама назва «Когелет» (або «Еклесіяст») означає «той, хто промовляє до громади», «проповідник».

Настільки піднесені й глибокі ці міркування, що й досі не втратили своєї величі й важливості:

На все свій час і на все слухна хвилина під небом: час народитись і час померти, час садовити і час посаджене виривати. Час убивати й час лікувати, час руйнувати і час будувати. Час плакати і час сміятись, час сумувати і час танцювати. Час розкидати каміння і час його збирати, час обіймати і час обіймів уникати. Час шукати і час губити, час зберігати і час розкидати. Час роздирати і час ізшивати, час мовчати і час говорити. Час любити і час ненавидіти, час на війну і час на мир.

ПІСНЯ НАД ПІСНЯМИ

Пісн., 5:4—8

Цей ліричний твір написано не пізніше першої половини IV сторіччя до Р. Х.. У ньому використано відгомони межиріцької обрядової поезії та єгипетської літератури. Але увесь дух «Пісні над піснями» свідчить про єднання повняви людського життя у розквіті його сил і Божого роздуму про велич і значення створеного на землі.

Багатьох теологів та інтерпретаторів бентежила «надмірна» почуттєвість окремих віршів, а атеїсти просто називали цю книгу літературним записом весільного обряду. Насправді ж за тих дав-

ніх часів, особливо коли йдеться про людей богобійних, кожний обряд не був послідовністю абстрактних дій, а відбивав зв'язок Божих створінь з їхнім Богом. Тим більше, коли йшлося про такий важливий ритуал, як шлюбний. Тому й не дивно, що є і багато алегоричних витлумачень «Пісні над піснями» в різних християнських сповіданнях. У кожному разі слід підкреслити, що в світовій літературі дуже мало духовно піднесених поетичних творів, що могли б стати на один рівень із художньою сміливістю гаданого автора «Пісні над піснями». Ось лишень невеличкий уривок із цього божественного архітвору:

Пісня Пісень.

Гравюра Ю. Шноф фон Карольсфельда. Німеччина, 19 ст.

Мій любий просунув руку
через щілину в дверях,
і серце моє стрепенулось.
Я встала любому відчинити,
а з рук моїх закапотіло мирро,
та ще й з пальців текло моє мирро
на ручку засувки, що на дверях.
Я відчинила любому двері,
але він відвернувся і вже десь подався,
й наче все життя з мене вийшло,
коли він віддалився.
Я шукала його, та дарма,
я гукала — та тільки й того.
А знайшла мене сторожа,
що обходить моє місто.
Вони мене били й ранили тіло.
Здирала плащ із мене
Варта, що стоїть на мурах.
Я закликаю вас, єрусалимські доньки,
як знайдете ви мого любого,
то скажіть йому й не баріться,
що з любові я тут знемагаю.

ПОРЯТУНОК — У МЕСІЇ

Мих., 1: 1—3; 2: 1—5; 3: 1—3; 4: 3—4; 5: 1—4; 7: 13—16

У містечку Морешет, у південному царстві Юди, жив пророк Михей, котрий брав близько до серця поневіряння своїх співвітчизників по селищах і селах, які поневірялись у часи лихоліть. Він розповідав їм, що Бог і Месія врятують його народ.

— Слухайте, усі народи! — закликав Михей у натхненні. — Уважай, земле, і всі її мешканці! Нехай буде Господь Владика проти вас свідком, Господь зі Свого святого храму. Бо ось Господь виходить зі Свого святого місця, зійде вниз і візьме під ноги земні висоти. Гори під ним розтануть, розсядуться долини, неначе віск від вогню, як вода, що рине по схилах.

Дивіться, люди творять собі бовванів, зловмисники забирають ниви й будинки і не бояться ганьби.

Слухайте, провідники Якова й начальники дому Ізраїля, які ненавидять добро і люблять зло, які здирають з людей шкіру й тіло з їхніх кісток, — ви ще волатимете до Бога, але Він не відповість, сховає Своє обличчя, бо лихі ваші вчинки.

Бог судитиме численні племена й вирішуватиме долю могутніх народів ген-ген далеко. Вони перекують свої мечі на рала, а списи — на серпи. Народ проти народу не буде меча піднімати, і ніхто не вчитиметься воювати. Кожен сидітиме під своєю виноградною лозою, і кожен — під смоківницею, і ніхто нікого не буде лякати.

А ти, Віфлеєме з Єфратської землі, занадто малий, щоб писатись серед родів Юди. З тебе вийде Той, Хто стане володарем в Ізраїлі. Його походження — з давніх-давен, з днів споконвічних. Він стоятиме й пастиме у Господній силі та величі імені Господа, Свого Бога. Він пробуде великим аж до кінців землі.

Земля стане пустелею через своїх мешканців, через їхні вчинки. Господь пастиме народ Своєю палицею, стадо Своє, що живе на пасовиськах щедрих серед лісу.

Народи те побачать і засоромляться. Дарма, що такі сильні, — на уста покладуть собі руку, вуха в них оглухнуть. Вони будуть лизати порошок, мов гадюка, вони тремтітимуть і повилазять зі своїх притулків, прийдуть з острахом до нашого Господа Бога і будуть Його боятись.

НОВИЙ ЗАПОВІТ

ВТІЛЕННЯ СЛОВА

Ів., 1:1—4, 9—14, 18

Спочатку було Слово, і Слово було з Богом, і Богом було Слово, котре спочатку було з Богом. Усе існування Бог створив Словом, і без Нього й поза Ним ніякого існування не існує. У Ньому було та є джерело життя, і життя є Світло для усіх людей. Світло це світить у темряві, і темрява його не поглинає.

Є Світло, Світло істинне, котре освічує людей, що прийшли до цього світу. Отож Він у світ прийшов, але світ, що був Ним створений, не спромігся Його пізнати. До Свого дому прийшов Він, але й удома свої не прийняли Його. А ті, що прийняли Його, ті, що повірили у Нього, з ласки, дарованої Ним, усі стали Божими

Трійця. З картини А. Дюрера. Німеччина, 16 ст.

дітьми, котрі не кров'ю, тілом, і не бажанням батьковим, а Богом були народжені.

І Слово втілилось, і в skinії перебувало з нами (тож бачили ми славу, ту славу, що була у Ньому,— єдинороднім Сині у Свого Отця), сповнене благодаті та істини.

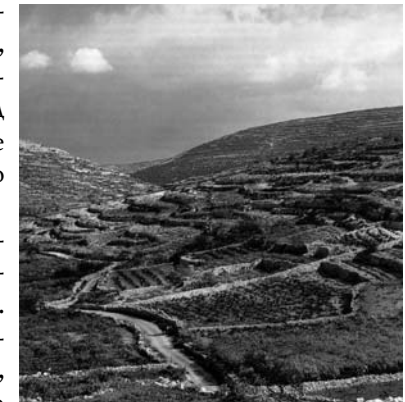
Ніхто ніде не бачив Бога. Та Син Його єдинородний, що пробуває в надрах Отця, в Собі відкрив Його для нас.

ПОХОДЖЕННЯ ІСУСА

Мт., 1:1—17

Христос — це грецький переклад гебрайського слова Месія, про котрого пише Старий Заповіт, а Ісус — грецький переклад гебрайського імені Є(го)шуа, яке означає «Ягве рятує» або просто «порятунок, спасіння».

Ісус Христос походить від Давида. Тобто всіх поколінь від Авраама до Давида — чотирнадцять. І від Давида до переселення у Вавилон — чотирнадцять поколінь, і від переселення у Вавилон до Христа — чотирнадцять поколінь.

*Благодатна земля Палестини:
виноградники на схилах гір*

БЛАГОВІСТ ЗАХАРІЯ

Лк., 1:5—25

За царювання Ірода жив у Юдеї священик з Авієвої богослужбової черги на ім'я Захарій з дружиною Єлисаветою з роду Аарона. Вони обоє були праведні перед Богом, бездоганно виконували усі приписи Закону та Господні настанови, але, попри похилий вік обох, дітей вони не мали, бо Єлисавета була неплодна. Якось, коли Захарій за своєю чергою правив богослужбу, йому треба було за освяченим жеребом палити тиміям у Господньому вівтарі. І коли

він увійшов до нього, а безліч богомольців під час кадіння молилась поза храмом, з'явився йому Господній Янгол, поставши праворуч від кадильного жертownika.

Побачивши Янгола, Захарій розгубився, і охопив його страх. Але Янгол мовив йому:

— Не бійся, Захарію, молитви твої почуті: дружина твоя, Єлисавета, народить тобі сина, і ти назвеш його Іван¹; народження його принесе тобі радість і веселощі, і багато хто зрадіє з тобою. Він буде великий перед Господом, не питиме ні вина, ні сікери² і, виповнившись Святим Духом ще у череві матері, багатьох синів Ізраїля наверне потім до Господа Бога.

І сказав Захарій Янголові:

— Хіба я здатний на це? Адже я старий, та й дружина моя похилого віку.

А Янгол йому на те:

— Я — Гавриїл, що стоїть перед самим Богом, надісланий Ним оголосити тобі цю радісну звістку; ти ж бо за те, що не повірив мені, не зможеш говорити до того самісінького дня, коли це станеться.

Людам же, що чекали на Захарія, було невтямки, чом той затримується у вівтарі. А коли він вийшов, то нічого не міг сказати їм, і лише на мигах пояснив, що йому було видіння у вівтарі. І от закінчилися дні його служби, і він повернувся додому. Незабаром завагітніла Єлисавета, дружина його, і протягом п'ятьох місяців ретельно приховувала це від усіх, кажучи:

— Ось що сотворив мені Господь, коли задумав звільнити мене від дорікань людських.

БЛАГОВІСТ МАРІЇ

Ак., 1:26—38

За півроку Бог надіслав Янгола Гавриїла до галілейського містечка Назарета, до дівчини на ім'я Марія, зарученої з Йосипом з роду Давида. Поставши перед нею, Янгол сказав:

— Не бійся, Маріє: ти сподобилась ласки у Бога і народиш Сина, Якого назвеш Ісус. Він буде великий, і називати Його поч-

¹ Іван (Йоханан) — Бог дає благодать.

² Сікера — п'яний напій.

нуть Сином Усевишнього, Господь Бог доручить Йому престол Давида, батька Його, і царюватиме Він над родом Якова довіку, і царству Його не буде кінця. Дух Святий зійде на тебе, і міць Усевишнього огорне тебе, тому народженого тобою Святого називатимуть Божим Сином. Єлисавета ж бо, родичка твоя, попри старість свою, понесла сина і вже на шостому місяці, бо для Бога нема нічого неможливого.

І відповідала Марія:

— Я — слуга Господня; нехай станеться мені за словом твоїм.

І пішов од неї Янгол.

Благовіщення – Добровіст Марії. Картина С. Мартіні. Флоренція, 14 ст.

У ДОМІ ЄЛИСАВЕТИ

Ак., 1:39—56

За кілька днів, вирядившись у дорогу, Марія поквапилась до розташованого на узвишші міста Юдиного і, увійшовши до дому Захарія, привіталася з Єлисаветою. Єлисавета, заледве почула слова Марії, як дитина стрепенулась в утробі її. І, виповнившись Духом Святим, Єлисавета вигукнула щосили: «Ти найблагодословенніша серед жінок! Благодословен плід лона твого! Хіба я гідна того, що прийшла мати Господа мого до мене? Навіть дитина в утробі моїй і собі радо стрепенулась, тільки-но я почула слова твого вітання». І Марія, остаточно переконана, що звершиться обіцяне їй Господом, вигукнула:

«Величає душа моя Господа,

і духом радію Богу моєму Спасу!

Зглянувсь Господь на покору рабині Своєї, і хвалитимуть мене відтепер народи.

Могутній, Він возвеличив мене; і Ймення Його святе, і милість його з роду до роду на тих, хто Його шанує!

Він виявив силу правиці Своєї: знівечив таємні задуми гордунів, державців скинув із тронів і покірливих возвеличив; прагнучим усього дав достатньо, а багатіїв залишив ні з чим». І лишилась Марія у Єлисавети, а за три місяці повернулась додому.

НАРОДЖЕННЯ ІВАНА

Лк., 1:57—79

Народження Івана Посвятника. Картина Я. Тинторетто. Італія, 16 ст.

Єлисавета народила сина. Довідавшись про це, з нею разом раділи родичі та сусіди. Немовля домовлялись назвати на честь батька Захарієм. Проте мати стояла на своєму: назвати сина слід Іваном. Їй заперечували й заходились на мигах розпитувати батька, і той, попросивши писальну табличку, на подив усім написав на ній ім'я: Іван. І раптом повернулась до нього мова, і Захарій почав уголос хвалити Бога. Усі сусіди не могли вийти з дива, і поголос про це пішов по всій нагірній Юдеї, а Захарій виповнився Духом Святим і пророкував, вигукуючи: «Благословен

Господь, Бог Ізраїля, Котрий прийшов до народу Свого та дарував йому порятунки! Він підняв нам ріг спасіння!»

БЛАГОВІСТ ЙОСИПУ

Мт., 1:18—23

Марія, заручена з Йосипом, понесла в утробі ще до того, як пізнались вони, від Духа Святого. Але Йосип, заручений її, був людиною порядною і не хотів неславити її, а тому вирішив потай розірвати заручини з нею. Тільки-но він це надумав, як уві сні йому явився Янгол Господній і сказав: «Йосипе з роду Давида, бери собі

спокійно Марію за дружину, бо Той, Кого понесла вона, від Духа Святого. Вона Сина народить, і назвеш його Ісус, бо Він визволить людство від гріхів». А звершилось усе це на виконання прореченого Богом через пророка: «Понесе діва в утробі й народить Сина, і назвуть Його Іммануїл¹».

НАРОДЖЕННЯ ІСУСА

Лк., 2:1-20

Незабаром вийшла постанова імператора Августа про перепис населення в усій країні. Цей перепис був перший за правління Квірінія в Сирії. І всі пішли відмічатись: кожен до свого міста. Йосип за походженням належав до роду Давида, тому він з галілейського Назарета рушив до юдейського Віфлеєма, аби там відмітитись разом з дружиною Марією, котра була вагітна.

У Віфлеємі вона народила свого Первістка та, сповивши, поклала Його до ясел, бо в оселі місця їм не знайшлося. А неподалік було поле, де пастухи вночі охороняли череду. Несподівано перед ними постав Янгол Господній, і слава Божа осяяла їх. Вони дуже перелякались, але Янгол сказав: «Не бійтесь. Оце я благовістую: сьогодні у місті Давида народився ваш Спаситель, який є Христос, Господь. Ось вам ознака: знайдете Немовля у сповитку в яслах». Раптом поруч з Янголом постало численне небесне воїнство, що хвалило Бога: «Слава Богові на небі, а на землі мир, і серед людей добра!»

Тільки-но Янголи полинули від них на небо, чередники сказали: «Нумо, ходім до Віфлеєма й подивімось, що за подія там

Марія з немовлям Ісусом (Мадонна Літта). Картина Леонардо да Вінчі. Італія, 16 ст.

¹ Іммануїл (Еммануїл) — «з нами Бог».

сталась, котру звістував нам Господь». І вони негайно рушили й знайшли Марію, Йосипа та Немовля, котре лежало у яслах, а побачивши, переповіли про те, що було мовлене їм про це Немовля. І розповідь чередників усіх вразила, а Марія слухала ці слова та брала їх до свого серця.

ПРОРОЦТВА СЕМЕНА Й АННИ

Лк., 2:22-38

Свята родина зі Святою Ганною. Картина Ель Греко.

Іспанія, 16 ст..

Аж ось вони принесли Дитя до Єрусалима, щоб явити Господові, бо записано у Законі Божому, що кожен первісток чоловічої статі посвячуватиметься Богу, та щоб офірувати¹, як сказано у Законі, пару горлиць або двох пташенят голубиних.

Тим часом у Єрусалимі жив чоловік на ім'я Семен. Він був спасений і добродішній, чекав на визволення Ізраїля, і Дух Святий спочивав на ньому. Дух Святий провістив йому, що він не помре доти, доки не побачить Господнього Месію. І от привів Дух Семена до храму, а коли батьки принесли Немовля Ісуса,

щоб повершити над Ним належне за Законом, Семен узяв немовля і, віддавши хвалу Богові, вигукнув:

— Сьогодні відпускаєш раба Свого, Владико, за словом Твоїм, з миром.

Бо бачили очі мої спасіння Твоє, котре приготував Ти перед лицем усіх народів: світло на просвіту народів чужинських і для слави народу Твого — Ізраїля.

Йосип і мати дивом дивувались на ці слова, а Семен благословив їх і сказав Марії, матері Ісуса:

¹ Офірувати — принести в жертву.

— Цей Малюк лежить на загибель і відродження багатьох в Ізраїлі, ніби камінь спотикання; завдяки йому відкриються таємні подуми багатьох; а тобі самій, ніби меч, вразить серце.

Була там і пророчиця Анна Фануїлова з роду Асира. Вона була похилого віку, а з чоловіком прожила лише сім років та й овдовіла. Наразі їй було вісімдесят чотири роки; храму вона не залишала й цілодобово служила Богові молитвою й постом. Отож і ця пророчиця, склавши дяку Богові, сповістила про Малюка всім, хто чекав на спасіння Єрусалима.

ПОКЛОНІННЯ

Мт., 2:1—12

Коли у Віфлеємі народився Ісус, до Єрусалима зі сходу прибули мудреці та й почали розпитувати:

— Де тут народився юдейський цар? Бо ми бачили зірку Його на сході й прийшли Йому поклонитися.

Почувши про це, цар Ірод занепокоївся і весь Єрусалим разом з ним. Зібравши всіх архієреїв і вчителів народу, він допитувався у них:

— Де повинен народитися Месія?

І ті відказували йому, що у юдейському Віфлеємі, бо так записано у пророка: «І ти, Віфлеєме, не менший серед міст Юдиних, бо з тебе постане Владика, Котрий плекатиме Мій ізраїльський народ». Тоді Ірод потай запросив мудреців, вивідав у них докладний час появи зірки та, скерувавши їх

до Віфлеєма, сказав: «Ідіть і довідайтесь усе про Маладько, а якщо знайдете Його, сповістіть мене, щоб і я міг прийти та поклонитися Йому». І, вислухавши царя, вони пішли. А зірка, котру вони бачили на сході, вела їх доти, доки не прийшла і не спинилась над оселею, де перебувало Маладько. Помітивши, що зірка зупинилась, вони дуже зраділи. Мудреці увійшли до дому й побачили Ма-

Поклоніння пастухів. Картина М. СтOMEpa.

лятко разом з Марією. Припавши ницьма, вони вклонились Йому і, відкривши скарбнички свої, піднесли йому дари — золото, ладан і смирну. А потім, остережені уві сні не повертатись до Ірода, вони іншим шляхом подалися до своїх країв.

ПОБИТТЯ НЕМОВАЛЯТ

Мт., 2:13—18

Як пішли вони, Йосипові уві сні з'явився Господній Янгол і сказав: «Прокинься, бери з собою Малаьтко разом з Його матір'ю і негайно рушай до Єгипту; там ти лишайся доти, доки я не сповіщу тебе, бо Ірод прагне знайти Малаьтко і звести Його зі світу». Прокинувшись, Йосип узяв малаьтко та його матір і тієї ж ночі рушив до Єгипту, де перебував до самої смерті Ірода. Тим часом Ірод, збагнувши, що мудреці перехитрували його, розлютився і — згідно з часом, вивіданим у мудреців — звелів винищити у Віфлеємі та по всьому довкіллі усіх малят віком до двох років. Так справдилося те, що мовив пророк Єремія: «У Рамі чутно голосіння, плачі та гучне ридання,— Рахіль оплакує дітей своїх безпорадно, бо нема їх».

ПОВЕРНЕННЯ З ЄГИПТУ

Мт., 2:19—23

*Втеча до Єгипту.
Фреска Джотто. Італія, 14 ст.*

Коли Ірод помер, Йосипові в Єгипті знов уві сні явився Господній Янгол і мовив: «Прокинься, бери з собою Дитя та Його матір і рушай до землі Ізраїля, бо померли ті, хто зазіхав на життя Малаьтка». Прокинувшись, Йосип узяв Дитя та Його матір і повернувся до землі Ізраїля. Однак, прочувши, що в Юдеї василевсом став Архелай після свого батька Ірода, він побоювався йти туди і, діставши уві сні одкровення, рушив до

галілейських країв та, прийшовши, оселився у місті Назареті на виконання звістованого пророками: «Його зватимуть назореєм».

ІСУС У ХРАМІ

Лк., 2:40—52

Хлопчик тим часом підростав та зміцнювався духом, сповнюючись премудрістю, і ласка Божа спочивала на Ньому. Щороку на свято Песах батьки Його ходили до Єрусалима. І от, коли хлопцеві минуло дванадцять років, вони за звичаєм рушили до Єрусалима. А коли по святах повертались додому, підліток Ісус лишився у місті, а мати та Йосип не знали про це, гадаючи, що Він серед тих, хто йшов разом з ними. Наступного дня узялись шукати Його серед родичів та знайомих, проте, не знайшовши, повернулись до Єрусалима та й почали розшукувати там. За три дні вони знайшли його у храмі, де він сидів серед учителів, учуваючи їх та відповідаючи на їхні запитання. Усі, хто слухав Ісуса, дивувались розумові та відповідям його. Побачивши його, батьки обурились, і мати спитала його: «Сину мій, чому ти так учинив з нами? Адже батько твій та я дуже хвилювались, доки шукали тебе». А він їм на те: «Навіщо ви шукали Мене? Хіба ви не знаєте, що Мені належить бути у домі Мого Отця?» Та вони не збагнули слів, мовлених їм. І Він пішов з ними та повернувся до Назарета, де жив у послуху в них. Тим часом Його мати берегла усі ці слова у своєму серці. А Ісус підростав, вирізняючись з-поміж людей велемудрістю та ласкою від Бога.

ІВАН У ПУСТЕЛІ

Лк., 1:80; 3:1—18

Іван підростав і міцнів духом, перебуваючи в пустелі до свого з'явлення Ізраїлю. І от п'ятнадцятого року Бог прикликав з пустелі Захарієвого сина Івана, і пройшов він по всьому Надйорданню, проповідуючи посвячення¹ каяття задля відпущення гріхів, згідно з тим, що було написано у книзі пророка Ісаї: «Голос волаючого в пустелі: готуйтеся до зустрічі Господа, прямі торуйте шляхи для Нього; нехай кожна ущелина буде засипана, кожна гора і кожний

¹ У деяких перекладах — хрещення (або хрищення)

Іван Посвятник – янгол пустеля. Ікона П. Чіріна. Росія, 17 ст.

пагорб будуть понижені, криві шляхи випростаються, а вибоїни на шляхах зарівнюються; тоді усі люди побачать спасіння Боже». І говорив він людям, що прийшли посвячуватись у нього:

— О зміїне поріддя, хто сказав вам, ніби ви зможете уникнути прийдешнього гніву? Сотворіть-но гідні плоди каяття! І в думці не покладайте виправдовуватись тим, що батько у вас Авраам; запевняю вас: Бог може навіть з цього каміння витворити нащадків Авраамові. Вже й сокира біля коріння дерев лежить, і кожне дерево, що не дає

доброго плоду, піде на поруб і до вогню.

Люди питали:

— То що ж робити нам, аби врятуватись?

А Іван їм на те:

— Хто має два хітони¹, нехай поділиться з тим, хто не має жодного, і хто має харч, нехай так само чинить.

Коли ж бо прийшли митники, аби посвятитися, вони спитали його:

— Учителю, а що нам робити?

І він відповів їм:

— Не стягайте нічого понад те, що належить вам.

А воїнам, котрі спитали його, що їм робити, він відповів:

— Нікого не скривджуєте, не доносьте, задовольняйтесь належною вам платнею.

Усі люди, перебуваючи в очікуванні, міркували у своїх серцях про Івана — чи то ж не він в Месія. І сказав Іван, звернувшись до всіх:

— Я посвячую водою заради вашої покути, але незабаром прийде Той, Хто аж так перевершує мене, що я не гідний навіть розв'язати реміні на Його сандалях; Він посвячуватиме вас Духом Святим та вогнем. Уже й війка у руках у Нього: Він розчистить тік Свій та збере зерно до житниці, а полову попалить вогнем непогасним.

І ще багато про що благовістував Іван, проповідуючи народові.

¹ Хітон — у деяких перекладах — сорочка, тут мається на увазі одяг узагалі.

ПОСВЯЧЕННЯ ІСУСА

Мт., 3:13—17

Тими днями до Івана на Йордан прийшов із Галілеї Ісус, щоб висвятитися у нього. Проте Іван відмовляв Йому в цьому, кажучи:

— Чи Тобі ж бо йти до мене? Це я маю висвячуватися в Тебе.

Однак Ісус відповів йому:

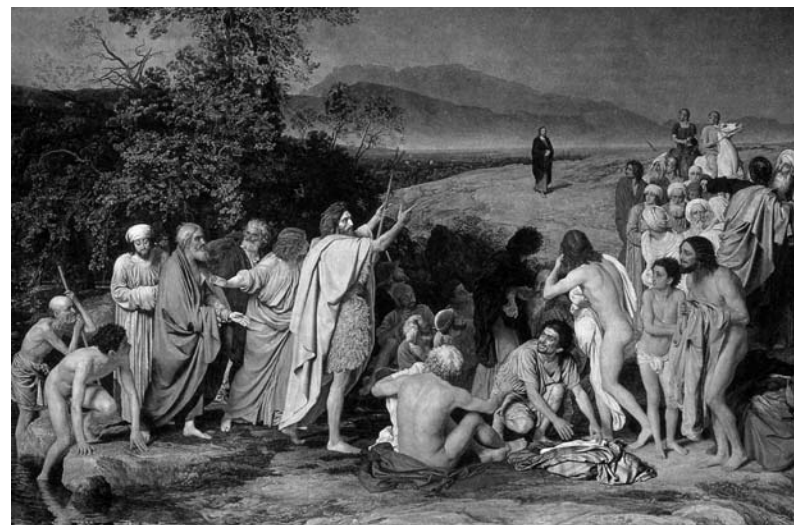
— Зараз ти допусти Мене, бо саме так нам належить звершити вищу правду.

Тоді Іван допустив Його до посвяти. Заледве Ісус вийшов з води, як над Ним розкрилося небо, і побачив Він, як надлітає голуб — то Божий Дух у його подобі зійшов на Ісуса. І пролунав голос із неба: «Це Мій улюблений Син, у котрому Моя ласка».

СПОКУШАННЯ ІСУСА ХРИСТА

Лк., 4:1—13

І от, сповнений Святим Духом, Ісус пішов за Йордан, і Дух послав Його в пустелю, де протягом сорока днів диавол спокушав Його.

Поява Христа перед народом. Картина А. А. Іванова. Росія, 19 ст.

*Христос у пустелі.
Картина І. Н. Крамського.
Росія, 19 ст.*

Ісус нічого не їв у ці дні, і відтак відчув сильний голод. А диявол сказав Йому:

— Коли ти Божий Син, то звели цьому каменю перетворитись на хліб.

І мовив Ісус йому у відповідь:

— Не хлібом самим житиме людина.

І, вивівши Його на високу гору, диявол умить показав Йому всі володіння та сказав:

— Усі багатства їхні я можу дати Тобі й цілковиту владу над ними, бо її передано мені, і я даю її кому хочу. Отож, коли Ти вклонишся мені, усе це буде Твоє.

У відповідь Ісус сказав йому:

— Написано: «вклоняйся Господу Богу своєму і шануй тільки Його».

Тоді диявол вивів Його до Єрусалима і, поставивши на птеригій¹ храму, каже:

— Коли Ти Божий Син, кинься звідси вниз; адже написано: «Він доручить Янголам Своїм охороняти тебе, і вони понесуть тебе на руках, аби ти не перечепився за камінь своєю ногою».

У відповідь мовив йому Ісус:

— Сказано також: «Не випробовуй Господа Бога свого».

Цим завершилися усі спокушання, і диявол на деякий час дав Йому спокій.

ІВАН, АНДРІЙ ТА ПЕТРО ЗУСТРІЧАЮТЬСЯ З ІСУСОМ

Ів., 1:35—42

Наступного дня Іван знов стояв там же, а з ним двоє його учнів. Помітивши Ісуса, що йшов повз них, Іван сказав їм:

— Дивіться-но, ось Боже ягня.

Почувши ці слова, обидва учні пішли за Ісусом. Озирнувшись і побачивши, що вони йдуть слідком, Ісус до них звернувся:

¹ Птеригій — крило, частина даху будівлі.

— Що вам треба?

Вони ж бо спитали його: «Учителю, де ти живеш?» І Він відповів їм:

— Ходімо — побачите.

Вони пішли і, побачивши, де Він живе, лишилися у Нього. А бралось тоді на десяту годину. Одним із тих двох був Андрій, брат Симона Кифи. Передусім він розшукав свого брата Симона й каже йому:

— Ми знайшли Месію¹,— і привів Симона до Ісуса.

Поглянувши на нього, Ісус мовив:

— Ти — Симон, син Івана; відтепер тебе називатимуть Кифа².

*Чудесний улов риби.
З картини Рафаеля.
Рим, 16 ст.*

ПОКЛИКАННЯ ПИЛИПА Й НАТАНАЇЛА

Ів., 1:43—51

Наступного дня Ісус вирішив піти до Галілеї і, зустрівши дорогою Пилипа, сказав йому: «Іди за мною». А Пилип був з Віфсаїди — міста, де жили Андрій та Петро. І от Пилип розшукав Натанаїла й каже йому:

— Ми знайшли Того, про Кого писали Мойсей у Законі й пророки,— Ісуса, сина Йосипа з Назарету.

А Натанаїл спитав його:

— Що доброго може бути з Назарету?

Тоді Пилип йому відповів:

— Ходімо — побачиш.

Запримітивши Натанаїла, що наближався, Ісус мовив, показуючи на нього:

— Ось щирий ізраїльтянин, у котрому нема облуди.

Натанаїл спитав Його:

— Звідки ти мене знаєш?

А Ісус Йому на те:

¹ Месія — помазанець.

² Кифа (кефа) — камінь, відповідає українському імені Петро.

— Перш ніж Пилип тебе покликав, коли ти був під смоквою, Я бачив тебе.

Натанаїл відповідав Йому:

— Учителю, Ти — Божий Син, Цар Ізраїлю. У відповідь Ісус мовив йому:

— Ти, мабуть, повірив, почувши слова Мої, що Я бачив, як ти сидиш під смоквою? Ще й не таке побачиш.

І веде далі Ісус, звертаючись до нього:

— Запевняю вас, ви бачитимете небо розкрите і Янголів Божих, що линути угору та вниз до Сина Людського.

ПЕРШЕ ЧУДО: ПЕРЕТВОРЕННЯ ВОДИ НА ВИНО

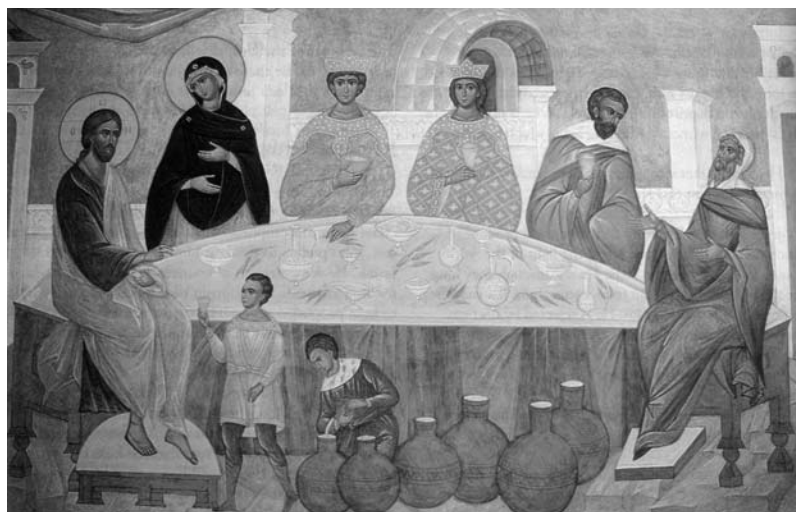
Ів., 2: 1—11

За три дні у галілейській Кані свякувалося весілля. Мати Ісуса вже була там, коли Самого Ісуса з учнями запросили на весільну учту. Тим часом закінчилося вино, і мати Ісуса каже Йому:

— У них нема вина.

Ісус відказує:

— Жінко, що ти хочеш від мене? Ще Мені не час.

Весілля у Кані Галілейській: перетворення води на вино

А мати Його звеліла служникам: «Що Він скаже вам, те й зробіть». А там стояло шість кам'яних посудин, на два чи три мегрети води для обмивання за юдейським звичаєм, тобто кожний по 70—100 літрів. І каже їм Ісус:

— Наповніть посудини водою.

І слуги наповнили їх укрαι. Потім каже:

— Тепер зачерпніть і віднесіть весільному батькові.

І вони віднесли. Коли ж весільний батько скуштував вино, на яке перетворилась вода (а він не знав, звідки воно, бо це знали тільки слуги, що черпали воду), він покликав молодого і каже:

— Кожна людина спочатку подає добре вино, а коли гості захмеліють, тоді — гірше. Ти ж бо добре вино лишив наостанок.

Так, створивши у галілейській Кані перше чудо, Ісус явив славу Свою, і повірили у Нього Його учні.

У КАПЕРНАУМІ. ПЕРШИЙ ПЕСАХ: ВИГНАННЯ ГЕНДЛЯРІВ ІЗ ХРАМУ

Ів., 2: 12—25

Потім Ісус рушив до Капернаума, а разом із Ним мати, брати та учні; і зупинились вони у місті на кілька днів. Тим часом надходив Песах, й Ісус рушив до Єрусалима, де побачив, що у храмі продають волів, овець і голубів та сидять міняйли. Він зробив пугу з мотуззя та повиганяв усіх разом з вівцями та волами з храму, а міняйлам поперевертав столи та дрібні гроші їхні розсипав. І сказав продавцям голубів:

— Геть повиносьте їх звідси; не перетворюйте на емпорій дім Мого Отця.

І згадали учні Його сказане у Писанні: «Турбота про дім Твій спокою Мене позбавляє». А юдеї, звернувшись до нього, спитали:

Руїни Капернаума

— Якою ознакою можеш довести нам, що маєш право так чинити?

У відповідь Ісус їм сказав:

— Зруйнують цей храм, і Я за три дні споруджу його.

Юдеї сказали йому:

— Цей храм будувався сорок шість років, а Ти за три дні спорудиш його?

Але ж Ісус говорив про Храм тіла Свого. І коли Він воскрес із мертвих, учні згадали, що Він казав про це, і переконались у слушності Писання та слів, котрі сказав Ісус. І доки Він був у Єрусалимі на святкуванні Песаху, багато хто, бачивши чуда, звершені Ним, повірили у Нього. Але Сам Ісус звирявся на них, бо Сам знав усіх і не потребував нічиїх свідчень про ту чи іншу людину,— Він Сам знав, що то за людина.

БЕСІДА З НИКОДИМОМ

Ів., 3:1—21

Якось уночі прийшов до Ісуса чоловік на ім'я Никодим, юдейський начальник, член партії фарисеїв, і сказав Йому:

— Учителю! Я знаю, що Ти подісланий Богом учитель, бо такі чуда, як Ти звершуєш, ніхто не може звершити без Божої допомоги.

У відповідь Ісус сказав йому:

— І Я більше скажу тобі: той, хто не народиться вдруге за вищим велінням, той не зможе побачити Божого царства.

Никодим Йому на те:

— Хіба стара людина може вдруге народитись? Невже вона може удруге увійти до черева матері своєї та народитись?

А Ісус відповів:

— Хто не народиться від води й Духа, той не зможе увійти до Божого царства. Народжене тілом є тіло, а народжене Духом є дух. Не дивуйся тому, що Я сказав тобі: треба вдруге народитись. Вітер дме, як йому заманеться: звук його чуєш, а звідки він приходить або куди йде — не знаєш,— так само з кожним, хто народжений Духом.

У відповідь Никодим спитав:

— Як це може відбутись?

Ісус йому на те:

— Ти — один з учителів Ізраїлю, а цього не тямиш? Запевняю тебе: Я звістую про те, що знаю, і свідчу про те, що бачив, а ти свідчення Моє не розумієш. Якщо Я сказав тобі про земне і ти не віриш, то як повіриш, якщо Я скажу про небесне? Адже ніхто не сходить на небо, крім Сина Людського, Котрий пробуває на небі й зійшов із неба. І як Мойсей підніс змія у пустелі, так має бути піднесений і Син Людський, щоб кожен, хто повірив у Нього, не загинув, але успадкував вічне життя. Бо так Бог полюбив світ, що віддав єдинородного Сина, аби кожен, хто повірив у Нього, не загинув, але успадкував вічне життя. Адже Бог подіслав до світу Сина Свого не для того, щоб засудити світ, а щоб світ був порятований Ним. Віруючий у нього не судитиметься, а невіруючий уже засуджений, бо не повірив у єдиного Божого Сина; а сам осуд полягає у тому, що Світло прийшло у світ, але люди темряву полюбили більше за Світло, бо вчинки їхні злі. Адже кожен, хто чинить зло, ненавидить Світло й не йде до Світла, щоб не викрились учинки його, а хто чинить добро — йде до світла, аби видні були вчинки його, бо вони звершуються з Божої волі.

ІСУС У ЮДЕЇ

Ів., 3:22—26

Ісус вирушив зі Своїми учнями та прибув до Юдеї, де жив та посвячував людей. А Іван Посвятик¹ перебував у Еноні, біля Салиму, де було вдосталь води, і багато хто приходив до нього й приймав водопосвяту². Тим часом між учнями Івана та юдеями виникла суперечка про очищення, і вони прийшли до Івана й сказали йому: «Учителю! Той, Котрий був із тобою на березі Йордану і про Котрого ти свідчив, тепер Сам посвячує, і всі йдуть до Нього».

РОЗМОВА З САМАРЯНКОЮ

Ів., 4:1—42

Коли Ісус довідався, ніби фарисеї прочули про те, що Він посвячує і що учнів у Нього стало значно більше, ніж у Івана (хоча тоді посвячував уже не Сам Ісус, а Його учні), Він покинув Юдею

¹ Посвятик — у деяких перекладах Христитель (або Хреститель).

² Водопосвята — хрещення водою.

та знов рушив до Галілеї. А дорога лежала через Самарію. Отож приходив він до Сіхара, самарійського міста (самарійці називають його Шхем), що неподалік від наділу, котрий Яків заповів синові Йосипу. Там була криниця Якова. І ось близько шостої години, утомившись із дороги, Ісус сів біля криниці перепочити. Тим часом прийшла брати воду самарянка. Ісус їй каже:

— Дай мені напиться.

Учні Його під ту пору відлучились до міста, щоб купити харчів. І відповідає жінка Йому:

— Чому Ти, юдею, просиш напиться в мене, самарянки? Адже юдеї не знаються з самарянами.

У відповідь Ісус їй сказав:

— Якби ти знала, Хто сказав тобі: «Дай Мені напиться»,— ти сама прохала б Його, щоб Він дав тобі живу воду.

А вона Йому на те:

— Криниця глибока, а Тобі й черпати нічим,— де ж Ти візьмеш живу воду? Невже Ти перевершуєш нашого батька Якова, який дарував нам цю криницю, з котрої пили й він сам, і сини його, і всі нащадки?

А Ісус мовив їй:

— Кожен, хто п'є цю воду, захоче пити знову, а хто нап'ється води, котру Я дам йому, той не захоче пити довіку, і вода, котру Я дам йому, стане у ньому джерелом води, що тече у вічне життя.

Розмова Ісуса з самарянкою. Фреска 11 ст., Італія

Жінка Йому:

— То дай мені цієї води, щоб мені не хотілося пити й не треба було ходити сюди по воду.

Ісус каже їй:

— Піди поклич свого чоловіка, й приходьте сюди.

А жінка Йому на те:

— Я не маю чоловіка.

Ісус підтвердив:

— Слушно ти відповіла, що не маєш чоловіка, бо п'ятеро чоловіків було в тебе, і той, якого зараз маєш,— не чоловік тобі; це ти правильно сказала.

Жінка мовить Йому:

— Пане! Бачу, що Ти пророк. Батьки наші молились Богу на цій горі, а чому ви твердите, що місце, де треба молитись Богу, в Єрусалимі?

Ісус відказує:

— Повір Мені, жінко: надходить час, коли не тільки на цій горі або в Єрусалимі молитимуться Отцеві. Ви не тямите, чому поклоняєтесь, а ми знаємо, кому поклоняємось, бо спасіння прийде через юдеїв. Проте настане час (а він уже зовсім близький), коли істинно віруючі молитимуться Отцеві духовно та істинно, бо Він жадає таких молільників. Бог є Дух, і віруючі в Нього повинні молитись духовно та істинно.

Жінка Йому каже:

— Я знаю, що мусить прийти Месія і що коли Він прийде, то про усе звістує Сам.

Ісус каже їй:

— Це я, що говорю з тобою.

Під ту пору повернулися учні й здивувались, що Він розмовляє з жінкою. Але ніхто не спитав: «Що Тобі треба від неї?» або «Про що Ти балакаєш з нею?» А жінка, полишивши глек, поквапилась до міста й каже мешканцям:

— Підійть подивіться на Чоловіка, Котрий розповів мені все, що було зі мною. Чи не Месія Він?

І, вийшовши з міста, вони рушили до Ісуса.

Тим часом учні припрохували Його:

— Учителю, поїж.

А Він їм на те:

— Я маю поживу, що про неї ви не знаєте.

Тоді учні взялись питати один одного:

— Може, хтось уже приніс Йому попоїсти?

Ісус каже їм:

— Пожива Моя полягає у тому, щоб чинити волю Того, Хто послав Мене, та звершувати Його справи. Чи не кажете ви: ще чотири місяці — й настануть жнива? А Я кажу вам: розплющіть очі та погляньте на лани: вони уже вистигли до жнив. Жнивяр одержує винагороду та збирає врожай для життя вічного, аби раділи й сівач, і жнивяр,— за відомою приповідкою: один сіє, інший жне. Я вас послав жати те, над чим ви не трудилися, працювали інші, а ви лише жнивете плоди їхньої праці.

Водночас багато самарян з того міста повірило словам жінки, котра розказала, як Ісус їй розповів про все, що було з нею. Тому, коли самаряни прийшли до Нього, вони попросили Його залишитися в них. І Він залишився там на два дні. Послухавши Його слова, сила юдеїв повірила у Нього, а жінці тій вони казали:

— Ми не з твоїх слів віруємо, але самі чули Його та переконались, що Він воістину спаситель світу, Месія.

ЗЦІЛЕННЯ СИНА САНОВНИКА

Ів., 4:43—54

За два дні Ісус звідти попрямував до Галілеї. І хоча Він Сам неодноразово казав, що не шанують пророка у його вітчизні, проте, коли Він прийшов до Галілеї, галілеяни радо зустріли Його, бо вони ходили на свята до Єрусалима й бачили всі чуда, звершені Ним під час свята.

А Він знов прийшов до галілейської Кани, де колись перетворив воду на вино.

Пробував там у той час один сановник, у котрого хворів син у Капернаумі. Зачувши, що Ісус з Юдеї повернувся в Галілею, сановник прийшов до Нього та почав просити зцілити сина, котрий був при смерті. А Ісус йому сказав:

— Ви, якщо не побачите чуда й ознаки,— не повірите.

Сановник відказав Ісусові:

— Господи! Піди, доки не помер мій син.

Ісус каже йому:

Іди! Син твій здоровий.

І той повірив словам, котрі сказав йому Ісус, і рушив у дорогу. Коли ж він зближався до містка, його перестріли слуги й повідомили, що син одужав. Сановник спитав, о котрій годині йому покращало, і вони відповіли, що гарячка ще вчора о сьомій годині полишила його. І збагнув батько, що то була та сама година, коли Ісус сказав йому: «Син твій здоровий». І повірив сам, і увесь його дім. Так, повернувшись із Юдеї, Ісус уже друге чудо звершив у Галілеї.

УВ'ЯЗНЕННЯ ІВАНА

Мр., 6:17—20

Ірод через Іродіаду, дружину свого брата Пилипа, звелів схопити Івана Посвятника та, зв'язавши, вкинути до в'язниці, бо Іван казав Іроду: «Не личить тобі жити з братовою». А Іродіада затаїла злість на нього і хотіла його вбити, але не могла. Хоча Ірод вважав Івана спасенником і святим, і тому боявся, оберігав та охоче слухав його, хоча виступи Посвятника були Іродові не до душі.

ПОЧАТОК ГРОМАДСЬКОГО СЛУЖІННЯ ІСУСА В ГАЛІЛЕЇ

Мт., 4:12—17; Лк., 4:16—30

Почувши, що Івана ув'язнено, Ісус попрямував до Галілеї, проте в Назареті не зупинявся, а оселився в Капернаумі, приозерному містечку біля кордону між Завулоном і Нефталимом. Звідти Він ходив до Назарета — міста, де він виріс.

У суботу Ісус прийшов до синагоги і став, щоб читати Писання. Йому подали книгу пророка Ісаї, і Він, розгорнувши книгу, знайшов те місце, де написано: «На мені Дух Господа, котрим Він осінив Мене; Він послав Мене благовістити бідним, потішати засмучених серцем, звістувати полоненим про повернення і в'язням про звільнення, відпускати уярмлених на волю, звістувати про сприятливий час Господній». Закривши книгу, Він віддав її служці та й сів. Тим часом очі всіх у синагозі були прикуті до Нього. І Він почав мовити їм:

— Сьогодні звершилося все, що написане у цьому Писанні.

Усі погоджувалися з Ним. Однак, дивуючись словам про доброчинство, що линули з Його вуст, питали:

— Хіба Він не син Йосипа?

А Він їм на те:

— Ви, звичайно, можете відповісти Мені відомим прислів'ям: лікарю, вилікуй себе самого. Можете зажадати, аби Я створив тут те, що звершив у Капернаумі. Запевняю вас, нема такого пророка, що його визнали б на своїй батьківщині. І ще скажу вам: справді багато чудів було в Ізраїлі за часів Іллі, коли протягом трьох з половиною років небо не давало дощу і пройшов великий голод по всій землі, але Іллію надіслано лишень до вдови у сидонську Сарепту. Так само лепруватих було багато в Ізраїлі за часів Єлисея, але жоден з них не був очищений, лишень сирієць Нааман.

Ці слова всіх розлютили: вийшовши з синагоги, вони вивели Ісуса за місто — до краю гори, на котрій стояло місто, та хотіли скинути Його в урвище, але Він невидимо пройшов поміж ними і зник.

ПОКЛИКАННЯ ПЕТРА, АНДРІЯ, ЯКОВА, ІВАНА

Лк., 5:1—11

Якось, коли Ісус стояв на березі озера Кінерет¹, а народ, чуючи слово Боже, тиснув на Нього зусібіч, Він помітив два човни біля берега, а рибалки, вийшовши з них, промивали невода. Ступивши до човна, що належав Симонові, Ісус попросив відплисти трохи від берега і, сидючи у човні, продовжував проповідувати народowi. Закінчивши промову, Він сказав Симонові:

— Відплиньте далі, де глибше, й закиньте невода на полов.

*Сучасні рибалки на
Тіберіадському озері*

І, коли ті підпливли, вони так наповнили обидва човни, що почали потопати. Побачивши це, Симон Петро упав до ніг Ісусові й вигукнув:

¹ Кінерет — євангелісти називають його ще Генесаретським озером чи морем Галілейським або Тиберія.

У відповідь Симон сказав Йому:

— Ми цілу ніч рибалили і нічого не зловили. Але, за словом Твоїм, закинемо невода.

Зробивши це, вони піймали безліч риби, і невід їхній почав дертися. Тоді вони подали знак рибалкам, котрі були в іншому човні, щоб прийшли їм на допомогу.

— Залиш мене, Господи! Адже я грішна людина.

Усіх, хто там був, охопив жах, у тому числі і Якова з Іваном, синів Зеведея, котрі рибалили разом із Симоном. І сказав Симонові Ісус:

— Не бійся, відтепер ти ловитимеш людей.

І, коли човни пристали до берега, рибалки покинули все та рушили за Ісусом.

ЗЦІЛЕННЯ БІСНУВАТОГО В СИНАГОЗІ, ТЕЩІ ПЕТРА ТА ІНШИХ ХВОРИХ

Мр., 1:21—34

І от прибувають вони до Капернаума. Першої ж суботи пішов Ісус до синагоги і проповідував там. І чудувались усі вченню Його, бо Він повчав ніби за вищим натхненням. Зненацька біснуватий, що перебував тоді в синагозі, зарепетував: «Що Тобі треба від нас, Ісусе Назарянине? Прийшов погубити нас? Знаю, хто Ти,— святий Божий!» Але Ісус йому звелів: «Замовкни та вийди з нього». І нечистий дух, труснувши біснуватого так, що той заволав на весь голос, вийшов із нього. Усі дивом дивувались і питали одне одного: «Хто цей новий Учитель, Котрий владно наказує нечистим духам, а ті скоряються Йому?» І невдовзі чутка про Нього поширилась по всьому доквіллі Галілеї.

Вийшовши з синагоги, подались вони разом з Яковом та Іваном до дому Симона й Андрія. А теща Симона лежала з гарячкою, і Його відразу ж повідомили про це. Підійшовши до неї, Ісус підняв її, узяв за руку, і хвороба ураз її залишила, і жінка взялася слугувати їм. А коли зайшло сонце, почали приводити до Нього всіх хворих і біснуватих, так що незабаром усе місто зібралося біля дверей, і Він зцілив багатьох схорованих та вигнав безліч демонів, не дозволяючи нікому розголошувати, що Він Месія і вони знають про це.

У ГАЛІЛЕЇ

Мр., 1:35—39

Ледь благословилося на світ, Він тихо підвівся і вийшов з дому та, подавшись на відлюддя, молився там. Тим часом узялись шукати Його Симон і всі, хто був із ним, а коли знайшли, кажуть Йому:

«Всі розшукують Тебе». У відповідь Він сказав їм: «Ходімо звідси до інших селищ і міст, аби й там проповідувати, бо Я для цього й прийшов». І перейшов Він усю Галілею, проповідуючи у синагогах і виганяючи бісів.

ЗЦІЛЕННЯ ЛЕПРУВАТОГО Й ПАРАЛІТИКА

Мр., 1:40—45; 2:1—12

Якось надбігає до Нього лепруватий і, вклякнувши, звертається до Нього з благанням: «Коли схочеш, то зможеш мене очистити». Зглянувшись на нього, Ісус торкнув його рукою та сказав: «Хочу, очисться». Тільки-но Він вимовив ці слова, як із того зійшла лепра, і чоловік очистився, після чого Ісус одразу відіслав його, суворо звелівши йому: «Гляди ж, нікому нічого не кажи, але піди покажись священникові для свідчення усім та, як заповів Мойсей, за очищення своє принеси жертву. А той, ледь відійшов, почав скликати людей та про все переповідати,— тому Ісус уже не міг відкрито увійти до міста і перебував за його межами, у місцях відлюдних. І приходили до Нього звідусіль.

За деякий час Ісус прийшов знову до Капернаума, і ширилась чутка, що Він уже вдома. Відразу біля дверей зібрався такий натовп, що невдовзі й місця порожнього ніде не лишилось,— і Він звернувся до них із повчанням. І прийшли до нього з паралітиком, що його несло четверо, і, не маючи можливості піднести хворого до Нього через тисняву людей, розібрали покрівлю над кімнатою, де був Ісус, і крізь отвір опустили ліжницю, на котрій лежав паралізований. Ісус, побачивши таку їхню віру, каже паралітикові:

— Ну-бо, дитино моя, прощаються тобі гріхи твої.

А там сиділо кілька вчителів Закону¹, і почали вони міркувати в серцях своїх: «Як може він говорити так? Він блюзнує! Хто, крім самого Бога, може прощати гріхи?» Тоді Ісус, відразу визнавши духом Своїм, що вони думкують у собі, питає їх:

— Що це ви міркуєте у ваших серцях? Що легше — сказати паралітику: «Вибачаються тобі гріхи твої» чи сказати: «Підведись, візьми ліжницю свою та ходи»? Тож знайте: Син людський владний на землі прощати гріхи,— і мовить паралітику:

— Тобі кажу: підведись, візьми ліжницю та повертайся додому.

¹ Закон (Закон Божий) — Тора.

І той ураз підвівся та, взявши ліжницю, вийшов на очах у всіх. Тим-то всі дивувались і славили Бога, кажучи, що нічого схожого вони ніколи не бачили.

ПОКЛИКАННЯ МАТВІЯ

Лк., 5:27—32

Вийшовши потому надвір, Ісус побачив митника на ім'я Левій Матвій, що сидів біля митниці, і сказав йому:

— Іди за мною.

І той, покинувши все, підвівся й рушив за Ним. І влаштував Левій на пошану Його щедрі учту у себе вдома. Там зібралося повнісінько митників і подібних до них, котрі возлежали при столі вкупі з усіма. Натомість учителі Закону та фарисеї заповзялись на учнів Ісуса і питають їх:

— Чом це ви їсте та п'єте з митниками й грішниками?

Та Ісус відказав їм:

— Не здоровим потрібний лікар, а хворим: Я прийшов закликати до каяття не спасених, а грішників.

ЗЦІЛЕННЯ БІЛЯ КУПЕЛІ

Ів., 5

На юдейське свято Ісус пішов до Єрусалима. У Єрусалимі біля Овечої брами є оточена п'ятьма портиками купіль, що називається Віфесда¹.

Попід дашками портиків лежало безліч хворих, сліпців, калік, паралітиків. Там був один чоловік, що тридцять вісім років потерпав од своєї хвороби. Побачивши, що він лежить, і довідавшись, відколи він хворіє, Ісус питає його:

— Хочеш одужати?

Хворий відповів Йому:

— Нема в мене нікого, хто опустив би мене до купелі, коли заклекаче вода, а доки я самотужки йду, хтось уже занурюється у воду поперед мене.

¹ Віфесда — по-арамійському Бейт Зата або Бейт Хазда (у нас цю назву переінаклили на Бетезда), що означає «дім милосердя».

Ісус каже йому:

— Підведись, візьми свою ліжницю та йди.

І чоловік цей ураз одужав та, узявши ліжницю, пішов. А сталося те у суботу, і тому юдеї зауважили зціленому:

— Сьогодні субота — тобі не слід носити ліжницю.

А він відповідає їм:

— Той, Хто зцілив мене, сказав: візьми ліжницю та йди.

Тоді вони поцікавилися:

— Хто ця людина?

Проте одужалий не міг показати Його, бо Ісус загубився серед людської юрми. Коли ж по цьому Ісус зустрів одужалого чоловіка в храмі, то сказав йому:

— Ти здоровий — відтепер не гріши, аби не скоїлось тобі гірше.

А чоловік цей пішов та й розповів, що його зцілив Ісус.

І взялись юдеї звинувачувати Ісуса за те, що Він зробив це у суботу. Ісус їм на те:

— Отець Мій досі продовжує творити, — тому і Я творю.

Юдеї ж бо через те, що він не лише порушив заповіт про суботу, а й батьком Своїм назвав Бога, зрівнявши Себе з Богом, навіть хотіли вбити Ісуса. Тоді Ісус мовив:

— Якби Отець не творив, то й Син сам по собі нічого не міг би сотворити, та оскільки Син бачить, що Отець творить, то й Він творить те саме. Адже Отець любить Сина і показує йому все, що Сам творить, і надалі показуватиме Йому всі творіння Свої, що, звичайно, дивно для вас. А що Отець оживлює померлих, то й Син може оживити будь-кого. Хто чує слова Мої та вірує, той успадкує життя вічне. Настане час, а вже він зовсім близький, коли померлі почують поклик Божого Сина і, почувши, оживуть. Якби Я Сам засвідчив про Себе, то свідчення Моє не було б істинне, але інший свідчить про Мене, і Я знаю, що свідчення, котрим він свідчить про Мене, істинне.

Ви посилали до Івана, і він засвідчив істину. Мені ж бо свідчення людини не потрібне, і кажу Я вам це для науки. Іван був схожий на світиль, що світить і гріє, і ви могли деякий час радіти світлу його. Отець, котрий послав Мене, Сам засвідчив про Мене. Ви ж бо ні голосу Його ніколи не чули, ні обличчя Його не бачили, і слово Його не бережете у собі, а через те й не вірите Тому, Кого Він послав. Вивчайте Писання: завдяки йому ви сподіваєтесь одержати життя вічне, а тим часом воно свідчить про Мене. Але ви не хочете прийти до Мене, аби успадкувати життя вічне. Хіба здатні ви повірити, якщо пошановуєте один одного, а про шанування єдиного Бога забули?

СУПЕРЕЧКА ПРО СУБОТУ

Мт., 12:1—8; Мф., 3:1—6

Однієї суботи Ісус із учнями ішли ланами, і учні, зголоднівши, узялися зривати колосся та їсти. Фарисеї помітили це і сказали Йому:

— Твої учні роблять те, що не можна робити у суботу.

А Він їм на те:

— Хіба не читали ви, що зробив Давид, коли зголоднів разом зі своїми супутниками? Як увійшов він до Божого храму та їв хліб показний, який не дозволялося їсти ні йому, ні тим, хто був з ним, а тільки священикам? І хіба не читали ви в Законі, що священики у храмі можуть порушувати суботу, залишаючись невинними? Кажу ж вам: тут Той, Хто понад храм. І якби ви знали, що означає «милосердя хочу, а не жертви», то не засудили б невинних, бо Син Людський — пан суботи.

Ісус прийшов до синагоги, а там був сухорукий. Дехто, щоб звинуватити Ісуса, стежив, чи зцілить Він чоловіка у суботу. Тоді Ісус звелів сухорукому стати посередині й спитав присутніх:

— Що треба робити у суботу: добро чи зло? Врятувати душу чи занепастити?

Але вони мовчали. І, гнівно глянувши на них, сумуючи через скам'яніння їхніх сердець, Ісус мовив сухорукому:

— Підними руку.

Той підняв, і стала рука така ж здорова, як і друга. Тож, вийшовши, фарисеї та іродіани враз задумали погубити Його.

ЗМОВА ПРОТИ ІСУСА. ОБРАННЯ ДВАНАДЦЯТЬОХ

Мт., 12:14—21; Мк., 3:13—19

Ісус довідався про змову й пішов звідти, а за Ним пішов цілий натовп. Він усіх зціляв, заборонивши розголошувати про

*Дванадцять апостолів.
Ікона. Візантія, 14 ст.*

Себе. Потім зійшов на гору, прикликавши тих, кого знав. З них обрав дванадцятьох, назвавши їх апостолами, котрі завжди мусили бути з Ним, щоб згодом посилати їх проповідувати, наділивши владою зціляти хвороби та виганяти бісів.

НАГІРНА ПРОПОВІДЬ

Лк., 6:20—49

Ісус поглянув на учнів і проголосив:

«Блаженні убогі, бо вам належить Царство Боже.

Блаженні голодні, бо ви наїстесь. Блаженні плачущі нині, бо ви втішитесь.

Блаженні будете й ви, коли через Сина Людського зненавидять люди вас

і візьмуться виганяти, паплюжити та ганьбити ваше ім'я.

Радійте тоді та звеселяйтесь, бо ваша нагорода на небі:

так чинили з пророками батьки цих людей.

Але біда вам, багаті, бо ви вже одержали винагороду свою!

Біда вам, угодовані нині, бо голодуватимете!

Біда вам, веселуни сьогодні, бо будете сумувати та плакати!

Біда вам, якщо всі люди казатимуть про вас лише добре,

Бо так чинили з псевдопророками батьки цих людей.

А вам, слухачам, кажу: любіть ворогів ваших, творіть добро ненавидникам вашим, благословляйте тих, хто проклинає вас, моліться за ганьбителів ваших. Тому, хто вдарив тебе по щоці, підстав ще й другу, а тому, хто відбирає в тебе плащ¹, не борони й сорочку² відібрати. Прохачеві твоєму не відмовляй і в того, хто твоє привласнив, не вимагай повернення. З людьми поводьтеся так, як хочете, щоб вони вам чинили.

Звідси Ісус проголосив свою Нагірну проповідь

Якщо ви любите тих, хто любить вас,— яка вам користь від цього? Адже й грішники

¹ Тут мається на увазі: верхній одяг узагалі (в оригіналі — гіматій).

² Тут ідеться про спідній одяг узагалі (в оригіналі — хітон).

люблять тих, хто їх любить. А якщо ви добродіям вашим чините добро,— яка вам користь від цього? Адже й грішники так чинять. І якщо ви позичаєте тим, від кого сподіваєтесь одержати,— яка вам користь від цього? І грішники грішникам позичають, щоб одержати від них стільки ж. Ви ж бо любіть ворогів ваших, і добродійте, і позичайте іншим, нічого за це не сподіваючись. І велика буде нагорода ваша, і синами будете Всевишнього, бо Він добрий до невіддячних та злих. Будьте ж бо милостиві, як милостивий ваш Отець. Не звинувачуйте — і вас не звинуватять, не засуджуйте — і вас не засудять, вибачайте — і вам вибачать. Давайте — і вам дадуть, віддають повною мірою, бо якою мірою міряєте, такою і вам відміряють.

А ще насамкінець — людям для науки — розповів Ісус приповідки: про сліпого проводаря сліпого, про порошинку в оці, про дерево і його плоди та низку інших, викриваючи облудників і грішників.

ЗЦІЛЕННЯ СЛУГИ СОТНИКА

Лк., 7:1—10

Ісус закінчив проповідувати й повернувся до Капернаума. А там в одного сотника¹ заслаб слуга, яким той дорожив. Він, власне, був уже при смерті. Почувши про Ісуса, сотник послав до Нього юдейських старійшин з проханням прийти та вилікувати слугу. І вони, прийшовши до Ісуса, умовляли Його:

— Сотник достойний, щоб Ти зробив це, бо він шанує наш народ і навіть спорудив нам синагогу.

¹ Сотник — центуріон.

*Римський центуріон.
Античний рельєф*

І Ісус пішов із ними. А неподалік від дому перестріли його друзі сотника із словами від нього:

— Господи, не обтяжуй Себе, бо я не гідний, щоб Ти увійшов до оселі моєї. Тому-то і себе самого я вважав недостойним прийти до Тебе. Промов лише слово, і мій слуга одужає. Адже і я людина, наділена владою; маючи підвладних вояків, я кажу одному: іди — і той іде, другому кажу: прийди — і той приходить; і слуги своєму кажу: зроби це — і він робить.

Почувши це, Ісус повернувся до людей, що супроводили Його, і мовив:

— Запевняю вас: ніде в Ізраїлі такої віри не зустрічав Я.

А посланці, повернувшись до оселі сотника, побачили хворого слугу зціленим.

ВОСКРЕСІННЯ СИНА ВДОВИ

Ак., 7:11—17

Наступного дня рушив Ісус до міста Наїн; разом із Ним пішло багато учнів та велика юрба. І от, коли наближався Він до міської брами, саме виносили ховати померлого, одинака у матері, а вона ж була удова; і з міста чимало людей ішло разом з нею. Побачивши її, Господь зглянувся на неї та сказав:

— Не плач.

Підійшовши, Він рукою зупинив тих, хто ніс сина, і сказав:

— Юначе, велю тобі: підведись!

І, підвівшись, хлопець сів і почав говорити; відтак Ісус переручив сина матері. І всі, перелякані, хвалили Бога, вигукуючи:

— Великий пророк з'явився серед нас, і Бог навідав народ Свій.

Ця чутка про Ісуса поширилась по всій Юдеї та по всьому довкіллю.

ВІДПОВІДЬ ІСУСА ІВАНОВІ

Ак., 7:18—35

Про все це сповістили Іванові його учні. Тоді Іван надіслав двох учнів до Господа спитати: «Чи Ти Той, Хто мав прийти, чи нам чекати на іншого?» Прийшовши до Ісуса, вони сказали:

— Іван Посвятник надіслав нас до Тебе спитати, чи Ти Той, що мав прийти, чи нам чекати на іншого?

А Ісус відповів:

— Ідіть, звістуйте Іванові про те, що бачили й чули: сліпі — прозрівають, кульгаві — ходять, лепруваті — очищаються, глухі — чують, мертві — воскресають, а злидарі чують благовіст. І той блаженний, хто не помилиться у Мені.

Коли ж бо пішли посланці, Ісус почав говорити народові про Івана:

— На що ви приходили подивитися на відлюдді? Чи не на очерет часом, що його хилитає вітер? То на кого ж ви приходили подивитись? На чоловіка, може, убраного в м'який одязі? Але ж ті, у кого коштовні одязі та хто живе у пишноті, перебувають у царських палацах. То на кого ж приходили ви подивитись? На пророка? Так оце кажу вам: навіть більше, ніж на пророка, бо це про нього написано: «Перед Тобою Я пошлю Свого вістуна, котрий звістує про пришествя Твоє». Тим-то запевняю вас: нема більшого пророка серед народжених жінками, ніж Іван. Але у Божому Царстві і найостанніший перевершує його. Почувши це, усі люди й митники, що прийняли хрещення від Івана, склали хвалу Богові. А фарисеї та вчителі Закону, що не посвятилися від нього, відкинули тим самим Божу волю. І сказав Ісус:

— До кого Я уподібню людей цієї доби? На кого вони схожі? Вони схожі на дітей, що, сидючи на ринку, звертаються до друзів своїх і промовляють: «Ми веселої вам грали — ви не танцювали, ми сумної заспівали — ви не заридали». Бо прийшов Іван Посвятник, котрий і хліба не їсть, і вина не п'є, а ви кажете: у ньому демон. Прийшов Син Людський, Котрий і їсть, і п'є, а ви кажете: цей Чоловік ненаїда й п'яниця, друг митників і грішників. Тим часом про життєву мудрість судять за плодами її.

ГРІШНИЦЯ БІЛЯ НІГ ІСУСА

Ак., 7:36—50

Фарисей запросив Ісуса на обід. Прийшовши до дому фарисея, Ісус возліг біля столу. Тим часом одна жінка, грішниця, принесла невеличку алабастрову посудинку з миром і, плачма припавши до ніг Ісусові, облила їх слізьми та, цілуючи Йому ноги, взялась обтирати їх

*Христос і грішниця.
Картина Л. Кранаха.
Німеччина, 16 ст.*

п'ятсот динарів, а другий п'ятдесят. Але, оскільки їм не було чим платити, він дарував обом. Скажи, хто з них буде йому вдячніший?

І Симон відповів:

— Вважаю, що той, котрому він більше дарував.

А Ісус йому на те:

— Ти правильно розважив.

І, повернувшись до жінки, сказав Симонові:

— Бачиш ти цю жінку? Я прийшов до твого дому, і ти води для ніг Мені не подав, а вона слізьми обмила Мені ноги та витерла їх своїм волоссям, ти не привітав Мене поцілунком, а вона, відколи прийшов Я, невпинно цілує Мені ноги, ти голову Мені оливою не намастив, а вона миром намастила ноги Мені. Багато гріхів їй прощено — тому вона така Мені вдячна, а кому менше прощається, той менше й вдячний.

А жінці Він сказав:

— Прощаються тобі гріхи твої.

Ті ж бо, що обідали разом з Ним, подумали: «Хто Він такий, що й гріхи прощає?» Тоді Ісус мовив жінці:

— Тебе врятувала віра твоя. Іди з миром.

У ГАЛІЛЕЇ

Лк., 8:1—3; Мт., 12:22—37

І ходив Він, проповідуючи по містах і селищах, благовістуючи про Боже Царство. Разом з Ним ходили дванадцятро апостолів та

волоссям своєї голови та намащу-вати миром. Побачивши це, фарисей, що запросив Ісуса, подумав: «Якби Він був пророк, то знав би, що вона грішниця». А Ісус, звернувшись до нього, сказав:

— Симоне, Я хочу про щось тебе запитати.

А той відказує:

— Запитуй, учителю. Тож Ісус мовив:

— У лихваря було два боржники: один заборгував йому

жінки, котрих Він зцілив од недуг і злих духів: Марія, називана Магдалиною¹, з котрої вийшло сім демонів, Іванна, дружина Худзи, доморядника Іродового, Сусана та багато інших, що ділилися з ними своїм набутком.

І от привели до Ісуса сліпого й німого біснуватого. Ісус зцілив його, і той почав говорити й бачити. Дивом дивуючись, усі люди питали: «Чи ж Він не син Давида?» Почувши це, фарисеї почали говорити, буцім Він бісів виганяє силою бісівського владаря Веельзевула². А Він, знаючи подуми їхні, відказує їм:

— Кожне царство, в якому вибухнуть чвари, спустошіє,

і кожне місто чи дім, у якому вибухнуть чвари, не вистоїть. І коли сатана виганяє сатану, то він уже ворогує з самим собою. Як же вистоїть царство його? І коли Я силою Веельзевула виганяю бісів, то чією ж силою виганяють їх ваші сини? Нехай же вони будуть вам суддями. А коли Я Духом Божим виганяю бісів, то вже таки наблизилось до вас Боже Царство. Хіба хтось подужає увійти в дім сильної людини і, пограбувавши дім її, викрасти речі її, якщо насамперед не зв'яже сильного? Хто не зі Мною, той проти Мене; і хто не збирає зі Мною, той розкидає. Тому кажу вам: будь-який гріх і блюзнірство можуть прощатися людям, але блюзнірство проти Духа Святого не проститься їм. І той, хто скаже слово навіть проти Сина Людського, буде прощений, але той, хто скаже проти Духа Святого, не буде прощений ні в цьому сторіччі, ні в майбутньому. Або визнайте дерево добрим і плоди його добрими, або визнайте дерево згнилим і плоди його гнилими, бо дерево пізнається за його плодами. О зміїне поріддя, як ви у злі своєму можете говори-

*Каяття Марії Магдаліни.
Картина Тіціана.
Венеція, 17 ст.*

¹ Магдалина названа так за походженням із місцевості Магдала, що на західному березі від озера Кінерет (або Генесаретського озера).

² Веельзевул — князь злих духів, у перекладі з гебрайської означає «пан мух», «пан пекла».

ти про добро? Адже губи говорять те, що переповнює серце. Добра людина зі схованок доброго виносить добро, а зла людина зі схованок злого виносить зло. Кажу ж бо вам, що за кожне марне слово, мовлене людьми, відповідатимуть вони у день суду, бо за слова твої тебе буде виправдано і за слова ж твої тебе засуджено буде.

ФАРИСЕЇ ВИМАГАЮТЬ ОЗНАКИ

Мт., 12:38—45

Тоді звернулось до Нього кілька вчителів Закону й фарисеїв:

— Учителю! Хотіли б ми, щоб Ти дав нам ознаку.

А Він їм на те:

— Рід облудний та перелюбний вимагає ознаки, але жодної ознаки йому не дасться, крім ознаки пророка Йони, бо як Йона перебув у череві кита три доби, так і Син Людський буде в надрах землі три доби. Ниневійці постануть для суду з тим родом і засудять його, бо вони покались після проповіді Йони,— аж тут Той, Хто перевершує Йону. Цариця з південної держави¹ воскресне для суду з цим родом і засудить його, бо вона здалеку прийшла послухати повчання Соломонові,— аж тут Той, Хто перевершує Соломона. Вийшовши з людини, нечистий дух тиняється безводними світами, шукає спокою і не знаходить. Тоді каже він: «Повернись-но я в дім свій, що з нього вийшов». І, прийшовши, бачить його вільним, заметеним і прибраним. Тоді він іде та запрошує ще сімох духів, зліших за нього, і, увійшовши до людини, вони оселяються там. І це гірше для людини, ніж раніше було. Так буде і з цим родом облудним.

МАТИ Й БРАТИ ІСУСА

Мр., 3:31—35

Тим часом прийшли мати, брати й сестри Ісуса, зупинилися на подвір'ї та послали сказати, аби Він прийшов. А Він у відповідь спитав: «А хто Моя мати чи Мої брати? — і обвівши поглядом тих, що сиділи круг Нього, сказав: — Ось Моя мати й Мої брати, бо кожен, хто виконує Божу волю,— брат Мені, сестра та мати».

¹ Тут ідеться про царицю Шеви (див. 1 Цар. 10:1—13).

ІСУС ЗАСУДЖУЄ ФАРИСЕЇВ ТА ВЧИТЕЛІВ ЗАКОНУ

Лк., 11:37—54

Якось фарисей запросив Ісуса до себе трапезувати¹. Увійшовши до дому, Ісус одразу возліг біля столу. Та фарисей здивувався, побачивши, що Він не звершив обмивання перед їжею. Але Господь сказав йому:

— Ви, фарисеї, очищаєте ззовні і кухню, і таріль, а самі усередині сповнені жадоби та підступу. Нерозумні! Хіба зовнішнє створив не Той, Хто створив і внутрішнє? Ліпше ви пороздавали б свій маєток як милостиню,— тоді все у вас очистилося б. Але біда вам, фарисеям! Ви віддаєте десятину з м'яти, рути та всіляких овочів, а Божим правосуддям і любов'ю нехтуєте, тоді як це треба виконувати, але й того не втрачати. Біда вам, фарисеям! Ви полюбляєте займати передні лавки у синагогах і полюбляєте, щоб вас вітали на ринках. Біда вам, облудники! Ви схожі на занедбані могили, що по них люди ходять і не знають про це.

Тоді один учитель Закону сказав Йому:

— Вчителю! Мовлячи так, Ти й нас ображаєш.

А Ісус відповів: «І вам біда! Ви покладаєте на людей тягар нестерпних обов'язків, а самі й пальцем не ворухнете, щоб виконати їх. Ви ставите надгробки пророкам, а це ж ваші батьки вбили їх. Цим самим ви свідчите про те, що схвалюєте вчинки ваших батьків, бо вони вбили їх, а ви ставите їм надгробки. Ось і Божя мудрість свідчить: «Я посилаю до вас пророків та апостолів: одних ви вб'єте, а других виженете». Нехай стягнеться з роду цього кров усіх пророків, пролита від створення світу, від крові Авеля до крові Захарія, вбитого між вітарем і храмом!» І коли йшов Ісус, учителі Закону та фарисеї присікалися до Нього та й почали загадувати Йому силу підступних запитань, аби у відповідях знайти зачіпку на звинувачення Йому.

¹ Трапезувати — споживати їжу, обідати.

Грішники у пеклі. З картини Анжеліко. Флоренція, 15 ст.

ІСУС ПРО НАЙВАЖЛИВІШЕ В ЖИТТІ

Лк., 12:1—59

Тим часом зібралася тиснява людей,— і почав Ісус говорити, звертаючись насамперед до Своїх учнів:

— Стережіться запари фарисейської, цебто облуди. Нема нічого прихованого, що не відкрилося б, і нічого потаємного, що не стало б відомим. А тому те, що ви сказали потемки, буде почуто при світлі, а те, про що ви шепотіли на вухо у внутрішній кімнаті, проповідуватиметься привселюдно. Кажу вам, друзям Моїм: не бійтесь тих, хто вбиває тіло, але більше нічого зробити не може. А кого треба боятись, Я підкажу вам: бійтесь того, хто, вбивши, може ввергнути душу до геєни. Ось кого треба боятися, запевняю вас. Чи не за два аси продають п'ятьох горобців? Але жоден із них не позбавлений Божої опіки. А у вас навіть волосся на голові пороховане Ним. Тому не бійтесь: адже ви кращі за горобців. Запевняю вас: хто сповідає Мене перед людьми, того й Син Людський сповідає перед Янголами Божими, а хто зречеться Мене перед людьми, від того відступляться перед Янголами Божими; і хто скаже слово навіть проти Сина Людського, тому проститься, а хто блюзнірствує на Святий Дух,— не проститься.

Тут один чоловік з юрби сказав Йому:

— Вчителю! Скажи братові моєму, аби уділив мені частину спадщини.

А Ісус відповів йому:

— Хіба хтось призначив Мене суддею або посередником між вами? — і додав:

— Дивіться ж, уникайте корисливості, бо життя людини не залежить від того, яка вона заможна.

Потім Ісус оповів їм притчу.

У багатія добре вродила земля, і взявся він міркувати: «Що ж мені робити? Куди мені зібрати врожай?» І вирішив ось що зробити: зруйнувати свої сховища та спорудити більші й позбирати туди увесь врожай та все майно і тоді сказати душі своїй: «Душе! Тут вистачить майна на багато років: відпочивай, їж, пий, веселись». Але Бог сказав йому: «Шаленцю! Цієї ночі душу твою відберуть у тебе,— кому ж припаде те, що ти заготовив?» Так трапляється з тими, хто нагромаджує багатство для себе, а не для Бога.

Тоді звернувся Ісус до учнів:

— Тим-то Я вам і кажу: не турбуйтеся ні про те, що є у вас для підтримання вашого життя, ні про те, що зодягти, аби зігрити ваше тіло, бо душа важливіша, ніж їжа, а тіло — ніж одяг. Подивіться на гав: вони не сіють, не жнуть, нема в них ні комор, ні сховищ, а Бог їх годує. А хіба набагато ви відрізняєтеся від цього птаства? Хто з вас турботами своїми може збільшити власний зріст бо-дай на один пехій*? А якщо ви до такої простої справи не здатні, то навіщо клопочетесь про решту? Подивіться, як ростуть лілеї: вони не працюють, не тчуть, але, кажу вам, що й Соломон у величі своєї слави не вбирався так, як будь-яка з них. Якщо ж Бог убирає так польові квіти, що сьогодні вони є, а завтра вкинені будуть до печі, то наскільки краще убере Він вас, маловіри! Тож не метушіться та не шукайте, що вам їсти або пити, бо все це шукають поганці, а шукайте Царства Божого. Не бійся, черідко маленька, бо ваш Отець зласкавився дати вам Царство. Розпродуйте майно та подавайте як милостиню; собі ж бо на небі, де не скрадаються злодії та міль не нищить, споруджуйте сховища нестаріючі для скарбів невичерпних, бо де скарби ваші — там і серця ваші. Вогонь Я прийшов звести на землю, і як би Я хотів, щоб він уже запалав! Ви гадаєте, Я прийшов мир принести на землю? Ні, запевняю вас, ворожнечу. Бо відтепер ворогуватимуть у кожному домі: де п'ятеро — там троє проти двох, а двоє — проти трьох. Ворогуватиме батько з сином і син із батьком, мати з донькою і донька з матір'ю, свекруха з невісткою і невістка зі свекрухою.

І ще до людей Ісус промовив:

— Коли ви бачите, як із заходу суне хмара, то відразу кажете: «Піде дощ»,— і він іде. А коли віє південний вітер, ви кажете: «Буде спека»,— і вона приходить. Облудники! Земні та небесні явища ви вмієте розпізнавати,— чому ж тоді ви часу цього не пізнаєте? Невже ви й самі не тямите, яка ж то справедливість у цьому світі? Тому, коли йдеш із ворогом своїм до суду, то дорогою подбай про примирення з ним, щоб він тебе не привів до судді, бо суддя віддасть тебе в'язничникові, а в'язничник посадовить тебе до в'язниці. Запевняю тебе: не вийдеш звідти, доки не віддаси й останньої лепти.

—* У деяких перекладах — лікоть.

ПРО ВБИТИХ ГАЛІЛЕЯН

Лк., 13:1—5

Під ту пору прийшли люди й переповіли Йому про галілеян, що їхню кров Пилат перемішав з кров'ю храмових офір. І мовив Ісус, звернувшись до них: «Ви гадаєте, буцім ті галілеяни зазнали такого лиха через те, що були грішніші за всіх галілеян? Анітрохи. Тому, якщо ви не покаєтесь, усі так само загинете. Або, може, ви гадаєте, ніби ті вісімнадцять людей, на котрих упала Сілоамська вежа та вбила їх, провинніші за всіх, що живуть в Єрусалимі? Ні, запевняю вас. Бо якщо ви не покаєтесь, усі так само загинете».

ПРО НЕБЕСНЕ ЦАРСТВО

Мт., 13:1—53

Того ж дня, вийшовши з дому, Ісус сів біля моря, а коло Нього з'юрмилася така сила людей, що довелось Йому ступити у човен, тоді як усі люди стояли на березі, і, сидячи в ньому, Він довго проповідував притчами:

— Вийшов сівач сіяти. Коли він сів, одні зернини впали край дороги, і позліталосся птаство небесне та видзьобало їх; інші впали на каменистий ґрунт, де обмаль землі, і крізь тонкий шар землі відразу проросли, та, коли зійшло сонце, вони посохли й, не маючи коріння, зачахли; а інші попадали в терня, і терня, вигнавшись, поглушило їх; інші ж бо впали на добру землю і вродили: які у сто разів, які у шістдесят, а які у тридцять. Хто має вуха слухати — нехай почує!

І, підійшовши, учні спитали Його:

— Чому Ти проповідуєш їм притчами?

А Він їм на те:

— Бо вам дано знати таємниці Царства Небесного, а їм не дано. Бо хто має, тому дасться й примножиться, а хто не має, у того відбереться й те, що має. А притчами Я проповідую через те, що люди дивляться й не бачать, слухають, але не чують і не тямлять. Тепер слухайте значення притчі про сівача. До кожного, хто слухає слово про Царство, але не прислухається до нього, приходить лукавий та викрадає слово, посіяне у серці його,— ось кого означає посіяне край дороги. Натомість посіяне на каменистому ґрунті означає того, хто, ледве почувши слово, негайно радо сприймає його,

а що сам по собі він безвільний та непостійний — відразу й зрікається слова, тільки-но починається гоніння або переслідування за нього; воно не родить. А посіяне на добрій землі означає того, хто слухає слово, прислухається до нього, і воно родить: у кого в сто разів, у кого в шістдесят, а в кого в тридцять.

Тоді ж таки Ісус повідав людям другу притчу:

— Царство Небесне схоже на те, як ото людина засіяла свій лан добрим зерном. А коли всі спали, прийшов ворог людини, насіяв куколю межі пшениці та й пішов. А як почало колосіти й уродило зерно, тоді й кукіль показався. Слуги прийшли та спитали: «Пане, хіба не добрим зерном засіяв ти лан свій? Звідки ж узиявся кукіль?» А той відказав їм: «Ворог людей учинив це». Слуги запропонували: «Якщо хочеш, ми підемо і визбираємо його». Проте той сказав: «Ні, бо, визбираючи кукіль, ви повисмикуєте разом із ним і пшеницю. Нехай росте і те, й інше до жнив, а у жнива я скажу жінцям: визбирайте насамперед кукіль і пов'яжіть у снопи, щоб спалити його, а пшеницю занесіть до моєї клуні».

Потім Ісус повідав іншу притчу:

— Царство Небесне схоже на гірчичне зерно, котре людина висіяла на своєму лану. Найдрібніше з усіх зернят, воно, виростаючи, перевищує будь-яке збіжжя, ніби дерево,— так що прилітає птаство небесне та кублиться на гіллі його.

І ще одну притчу оповів:

— Царство Небесне схоже на розчину, котрою жінка учинила три сати борошна, доки все не розчинилось.

Згодом удома учні підійшли до Ісуса й попросили витлумачити притчу про кукіль на лану. І Він пояснив:

— Сівач доброго зерна — це Син Людський, лан — це світ, добре зерно — це сини Царства, а кукіль — сини лукавого; ворог, що

Всі мертві повстануть з могил для Страшного Суду.

Із середньовічного рукопису

підсіяв його,— це диявол, жнива — кінець віку цього, а женці — це Янголи. Як кукіль визбирують і спалюють у вогні, так буде й наприкінці віку: пошле Син Людський Янголів, а ті повизбирують з Царства всі спокуси та чинителів беззаконня і вкинуть їх до вогняної печі; там буде плач і скрегіт зубів. Тоді праведники засяють, ніби сонце у Царстві їхнього Отця. Хто має вуха слухати, нехай почує!

ПРО СЛІДУВАННЯ ЗА ІСУСОМ

Мт., 8:18—22

Побачивши, що Його оточує натовп, Ісус звелів рушати на другий берег. Тут до Нього підійшов один учитель Закону та й каже:

— Вчителю, я піду за Тобою, хоч куди б Ти пішов.

І відповів йому Ісус:

— Лисиці мають нори, птахи небесні — гнізда, а Людський Син не має де голову прихилити.

Відтак учень звернувся до Нього:

— Господи, дозволь мені насамперед піти й поховати мого батька.

А Ісус відповів:

— Іди за Мною, і нехай мертві ховають своїх мерців.

УГАМУВАННЯ ШТОРМУ

Мр., 4:35—41

Надвечір Ісус запропонував:

— Перепливімо на інший берег.

Тоді, залишивши людей, учні разом з Ісусом посідали в човен, а вже інші човни трималися їх. Несподівано знявся вітриган і повернуло на бурю: хвилі вдарились об човен і почали захлюпуватися досередини. А Ісус спав на подушці на самій кормі. І от учні розбуркали Його й кажуть:

— Учителю! Невже ти не бачиш, що ми гинемо?

Підвівшись, Він звелів ущухнути вітригану, а хвилям сказав:

— Змиріться, вгамуйтеся! — та й дорікнув учням:

— Чому ви так перелякались? Чому у вас нема віри?

Вражені, вони з острахом питали один одного:

— Хто ж бо Він такий, коли і вітер, і хвилі слухаються Його?

ПРО ПІСТ

Мт., 9:14—17

До Ісуса прийшли учні Івана й питають:

— Чом це ми й фарисеї часто тримаємо піст, а Твої учні не постять?

А Ісус їм на те:

— Чи треба сумувати весільним гостям, коли молодий з ними? Але придуть дні, коли заберуть від них молодого,— тоді ж бо й триматимуть піст. Адже ніхто не вставляє до старої одежі латку з грубої полотнини, бо вставлене відірветься від одежі й дірка буде ще більша. Не вливають також молодого вина до старих бурдюків, бо бурдюки прорвуться, вино витече, і вино та бурдюки пропадуть; натомість молоде вино треба вливати до нових бурдюків,— тоді збережеться одне й друге.

НЕВІРА В НАЗАРЕТІ

Мт., 13:54—58

Прийшовши до Назарету, Ісус почав проповідувати у місцевій синагозі, а всі питали з подиву:

Звідки в Нього це: і велемудрість, і чудеса? Хіба Він не син теслі? Хіба не Його матір звать Марією і хіба не Його брати Яків, Йосип, Симон та Юда? Хіба не всі сестри Його серед нас? Тож звідки у Нього все це?

І ремствували на Нього. А Ісус їм сказав:

— Ніде не зневажають пророка — лише на його батьківщині та в його домі.

І через невіру їхню Ісус не звершив там жодного чуда.

ВИРЯДЖАННЯ ДВАНADЦЯТЬОХ НА ПРОПОВІДЬ

Лк., 9:1—6

Ісус зібрав дванадцятьох учнів, дав їм владу над усіма бісами та постачив силу зціляти хвороби, послав проповідувати Боже Царство й лікувати недужих. І напучував їх: «Нічого не беріть у дорогу з собою — ні палиці, ні торби, ні хліба, ні сріб-

ла ні навіть двох хітонів. До якого дому ввійдете — залишайтеся там і звідти рушайте в дорогу. А якщо десь не приймуть вас, то, йдучи з того міста, обтрусіть порошок з ваших ніг на свідчення його мешканцям». То й пішли учні по селищах, скрізь благовістуючи та зціляючи.

ВБИВСТВО ІВАНА ПОСВЯТНИКА

Мр., 6:14—16, 21—29

Цар Ірод почув про справи Ісуса і вирішив, що це Іван Посвятник постав із мертвих, а тому й творить чуда. Проте одні казали, що це Ілля, а інші — буцім це пророк, схожий на одного

Ірод з головою Івана Посвятника. Рельєф Донателло. Італія, 15 ст.

з давніх пророків. Але Ірод думав про Івана, бо на день свого народження він влаштував бенкет для вельмож, хіліархів¹ і галілейських старійшин, а донька Іродіади увійшла й танцювала перед бенкетарями і так сподобалась їм, що цар сказав дівчині:

— Преси мене, що бажаєш, і дам тобі.

Ще й присягнув їй:

— Що б ти не попросила у мене — хоч півцарства мого — дам тобі.

Тоді вона спитала в матері:

— Що маю просити?

А та відповіла:

— Голову Івана Посвятника.

І донька так і сказала цареві. Цар засмутився, але, присягнувши перед бенкетарями, не міг відмовити їй. Тож ураз, пославши вартового, цар звелів принести голову Івана, і той виконав наказ. Довідавшись про це, Іванові учні прийшли та, випрохавши тіло, поховали його у домовині.

¹ Хіліархи — тисячники.

ЧУДО НАГОДУВАННЯ П'ЯТИ ТИСЯЧ

Ів., 6:1—14

Багато людей пішло на протилежний бік озера, аби побачити, як Ісус лікує. А Він зійшов на гору й сидів там з учнями. Це було напередодні Песаху. І от, обвівши поглядом довкіл, Ісус побачив величезний натовп і сказав Пилипові:

— Було б хліба купити, щоб нагодувати їх.

А казав це Він, випробовуючи Пилипа, бо знав, що збирається робити. Пилип відповів йому:

— Тут і двохсот динарів не стане, аби кожному з них перепало хоч трохи хліба.

А один з учнів, Андрій, каже:

— Тут один хлопець має п'ять буханців хліба і дві рибки, але що це для такого стовпища?»

У відповідь Ісус сказав:

— Розсадуйте цих людей.

Там були чималі луки, і всі посідали. А серед них лише чоловіків було близько п'яти тисяч. Тоді Ісус узяв ці буханці та, склавши подяку Богу, пороздавав учням, а учні роздавали кожному, хто сидів; так само пороздавали й рибу. Коли ж усі наїлись, Ісус сказав учням:

— Позбирайте решту куснів, аби нічого не пропало.

Вони зібрали й наповнили дванадцять кошів куснями, котрі залишилися після тих, хто їв п'ять буханців хліба. А люди, які бачили чудо, котре Ісус звершив, гомоніли, що Він воістину той пророк, котрий мав з'явитися світу.

ІСУС ЙДЕ ПО ВОДІ

Мт., 14:22—33

По цьому Ісус відпустив людей, зійшов на гору помолитись і молився там до вечора. А човен тим часом усе ще був посеред моря, бо вітер був стрічний, і хвилі кидали його. І от посеред ночі пішов Ісус до учнів по хви-

Ісус йде по воді. Фреска 11 ст., Італія

лях. А ті як побачили — перелякались, гадаючи, буцім то привид, і закричали з перестрашу. Ісус, одначе, відразу їх заспокоїв:

— Це Я, не бійтеся.

Тоді Петро звернувся до Нього:

— Господи, якщо це Ти, дозволь мені піти до Тебе по воді.»

— Іди,— відповів Ісус. І той вийшов з човна та й пішов, але, побачивши, що знявся сильний вітер, злякався, почав тонути й закричав:

— Господи! Рятуй!

Ісус простяг руку і підтримав його, а потім каже:

— Маловіре, чого ж бо ти засумнівався?

І коли вони зайшли в човен, вітер ущух, а ті, що були в човні, вклонились Йому й сказали:

— Справді, ти — син Божий.

ХЛІБ ЖИТТЯ

Ів., 6:22—71

— Божа воля полягає в тому,— вчив Ісус людей, які прийшли слухати Його,— щоб ви повірили у Того, Кого Він послав.

На це вони Йому сказали:

— Яку ж ознаку Ти покажеш, щоб ми, побачивши її, повірили в тебе? Наші батьки їли у пустелі манну. Ти можеш це зробити?

А Ісус їм на те:

— Не Мойсей давав їм небесний хліб, а Мій Отець, Котрий і тепер подає вам істинний хліб небесний, бо хліб Божий — це той, хто зійшов з неба і приніс світові життя.

Вони ж бо не вгадали:

— То подавай нам завжди цей хліб!

На це Ісус їм сказав:

— Це Я хліб життя. Хто прийде до Мене, той не почуватиме голоду, і хто повірить у Мене, той ніколи не відчуже спраги. Ваші батьки, що їли манну в пустелі, померли, а той, хто їстиме хліб, що зійшов з неба, не помре. Дух — основа життя, а тіло немічне. Слова, котрі Я вам кажу, це і є дух та життя, але дехто з вас не вірить цьому.

Адже Ісус від початку знав, хто вірить, а хто — ні та хто зрадить Його. І сказав:

— Тим-то Я й кажу вам, що ніхто не зможе прийти до Мене, як це не буде дане йому Моїм Отцем.

Відтак багато учнів відійшло від Ісуса. Тоді Він спитав апостолів: — Може, й ви хочете покинути мене?

І Петро відповів:

— Господи! До кого ми подамось? У Твоїх словах — життя вічне. Ми повірили у тебе й знаємо, що Ти — Месія, Син Живого Бога.

Ісус тоді ж сказав:

— Чи не дванадцятьох вас Я обрав? Та один з вас диявол.

Це Він мав на увазі Юду, сина Симона з міста Каріота (котрого у нас називають Іскаріотом), одного з дванадцятьох, котрий згодом зрадив Ісуса.

НАГОДУВАННЯ ЧОТИРЬОХ ТИСЯЧ

Мр., 8:1—9

Тими днями знову зібрались юрми, а що їсти їм було нічого, то, прикликавши Своїх учнів, Ісус каже їм:

— Шкода Мені цих людей; оце вже три дні вони зі Мною, і нічого їм попоїсти; як відпущу їх голодних додому, вони можуть охляти дорогою, а дехто ж із них прийшов здалеку.

І почали Йому заперечувати учні:

— Хто ж бо зможе тут, на відлюдді, нагодувати їх хлібом?

А Він питає їх:

— Скільки знайдеться у вас паляниць?

Вони відповідають:

— Семеро.

Тоді Він звелів людям посідати на землю, а потім, узявши оці семеро паляниць і склавши дяку Богові, поділив їх і дав Своїм учням, аби вони пороздавали людям. Ще було у них кілька рибок; благословивши їх, Ісус сказав, аби і їх роздали. І вони їли й наїлись. Решту куснів зібрали у сім кошів, а їдців було близько чотирьох тисяч. І Він відпустив їх.

КЛЮЧІ ВІД НЕБЕСНОГО ЦАРСТВА

Мт., 16:13-20

В околицях Пилипової Кесарії Ісус запитав учнів:

— За кого люди вважають Мене, Сина Людського?

А вони відповідають:

— Одні — за Івана Посвятника, інші — за Іллю, дехто — за Єремію або одного з пророків.

Тоді Він поцікавився:

— А ви за кого вважаєте Мене?

І Симон Петро відповів:

— Ти — Христос, Син Живого Бога.

А Ісус, звернувшись до нього, сказав:

— Щасливий ти, Симоне, сину Йони, бо не люди відкрили тобі це, але Отець Мій Небесний. І оце кажу тобі: ти — Петро, і на цей камінь спиратиметься вся Моя громада. Я дам тобі ключі від Небесного Царства; і те, що ти зв'яжеш на землі, буде зв'язано на небі, а те, що ти розв'яжеш на землі, буде розв'язано на небі.

Учням бо Він наказав, аби вони нікому не казали, що Він Ісус Христос.

ХРИСТОС ПРОВІЩУЄ ВЛАСНУ СМЕРТЬ І ВОСКРЕСІННЯ

Ак., 9:22—27

Найближчим учням Ісус мовив, що Синові Людському належить зазнати багато страждань, бо Він буде засуджений старійшин, архієреями та учителями Закону, буде страчений, а за три дні воскресне.

І вже всім іншим сказав Ісус: «Якщо хтось хоче йти за Мною, нехай зречеться себе самого, того ж дня візьме свій хрест та піде за Мною. Бо хто хоче своє життя врятувати — той загубить його, а хто загубить життя своє заради Мене — той врятує його. Яка ж бо користь людині набуті всесвіт, а себе саму занепастити? Отож хто соромитиметься Мене та Моїх слів, того соромитиметься і Син Людський, коли прийде у славі Своєї, Свого Отця і святих Янголів. Запевняю вас: дехто з тих, хто стоїть тут, ще не звідає смерті, як побачить Боже Царство.

ПРЕОБРАЖЕННЯ¹

Ак., 9:28—36

Днів за вісім після цих слів, узявши з Собою Петра, Івана та Якова, Ісус зійшов на гору помолитись. Під час молитви увесь виг-

¹ Преображення — зміна образу, вигляду. Нині на спомин цієї події християн святкує Преображення Господнє (по-народному — Спас).

Христос у славі. Картина Фра Анжеліко, Італія, 15 ст.

ляд Його змінився, одяг забілів та засяяв. Обіруч від Ісуса стояли Мойсей та Ілля й розмовляли з Ним, променіючи сяйвом; і говорили вони про те, що належить Йому зазнати після прибуття до Єрусалима. У той час Петра та інших супутників Ісуса зморив сон. Раптом, прокинувшись, вони побачили сяйво, що випромінювалось від Ісуса та від тих двох, котрі стояли поруч із Ним. Коли ж бо ті почали віддалятися від Ісуса, Петро сказав Йому: «Вчителю! Як нам добре тут! Дозволь, ми спорудимо тут три намети: один — для Тебе, другий — для Мойсея, а третій — для Іллі,— не тямлячи, що він каже. Він ще казав це, як зненацька з'явилася хмара та вкрила їх,— учні перелякались, опинившись у хмарі. А з хмари пролунав голос: «Це Син Мій улюблений, у Котрому Моя ласка; Його слухайте!» Коли цей голос відлунав, Ісус лишився сам. І учні тривалий час нікому нічого не переповідали, зберігаючи побачене у таємниці.

НАСТАНОВИ ПРО СМІРЕННЯ

Мр., 9:33—51

Як прийшли вони до Капернаума, Ісус удома спитав їх:

— Що це ви дорогою поміж себе обговорювали?

Проте вони мовчали, бо дорогою сперечались один з одним про те, хто з них найголовніший. І, сівши, гукнув Він усіх дванадцятьох і каже їм:

— Як хтось із вас хоче бути першим, нехай буде останнім і слугою всім.— І, взявши дитину, поставив її серед них і, обійнявши її, сказав їм:

— Хто прийме хоч одне таке маля в ім'я моє, той Мене прийме, а хто Мене прийняв,— той не Мене прийняв, але Того, Хто надіслав Мене».

При цьому Іван сказав Йому:

— Вчителю! Ми зустріли чоловіка, що Ім'ям Твоїм виганяє демонів, і заборонили йому це, бо він не ходить разом з нами.

А Ісус сказав:

— Не треба боронити йому, бо будь-хто, сотворивши чудо Моїм Іменем, не зможе вже обмовляти Мене, бо хто не проти нас, той за нас. І хто напоїть вас бодай кухлем води в Моє Ім'я, запевняю вас: той не позбавиться нагороди своєї. А хто спокусить бодай одного з тих небагатьох, хто вірує в Мене, то для нього було б значно краще, якби йому почепили на шию млинове жорно та кинули в море. І як спокусить тебе рука твоя,— відітни її; бо ліпше тобі калікою увійти до життя, ніж з обома руками бути вкинутим до геєни, до вогню непогасного, де черва їхня не помирає і вогонь їхній не погасає. І якщо нога твоя спокусить тебе, відітни її,— ліпше тобі кривим увійти до життя вічного, ніж з двома ногами бути вкинутим до геєни, до вогню непогасного, де черва їхня не помирає і вогонь їхній не погасає. І якщо око твоє спокусить тебе, то вирви його,— ліпше тобі однооким увійти до Царства Божого, ніж з двома очима бути вкинутим до геєни вогненної, де черва їхня не помирає і вогонь їхній не погасає, бо кожен вогнем очищається і кожна жертва солиться сіллю. Сіль — гарна річ, але якщо сіль стане несолонна, на що вона придатна? Тож бережіть сіль у собі та мир між собою.

ІСУС ОСТАТОЧНО ЗАЛИШАЄ ГАЛІЛЕЮ; САМАРІЯ ВІДКИДАЄ ЙОГО

Ак., 9:51—56

І от, коли вже наблизилися дні вознесіння Його, Ісус задумав іти до Єрусалима і вислав поперед Себе вістунів. Вони прийшли до одного самарянського селища, аби підготувати людей до зустрічі з Ним. Але ті не прийняли Його, бо Ісус був схожий на прочанина, котрий простує до Єрусалима. Побачивши це, учні Яків та Іван сказали:

— Господи, якщо дозволиш, ми накажемо вогню зійти з неба та знищити їх, як зробив Ілля.

Проте Ісус заборонив їм це:

— Невже ви не розумієте, що Син Людський прийшов не нищити душі, а рятувати?

І вони подалися до іншого селища.

СУПЕРЕЧКА З ЮДЕЯМИ ПІД ЧАС СВЯТА

Ів., 8:12—59

Ісус пояснював людям:

— Я — світло для світу; хто піде зі Мною — не блукатиме в пільмі, бо життя його осяється світлом.

На це фарисеї відказали йому:

— Ти Сам про Себе свідчиш, тому свідчення твоє не істинне.

У відповідь Ісус їм сказав:

— Хоч Я й свідчу Сам про Себе,— істинне це свідчення, бо Мені відомо, звідки прийшов Я й куди піду, а вам це не відомо. Про Себе ж Самого Я свідчу Сам та Отець, Котрий послав Мене, свідчить про Мене.

Тоді вони спитали Його:

— А де Твій Отець?

Ісус їм на те:

— Ви не знаєте ні Мене, ні Отця Мого. Якби ви знали Мене, то знали б і Отця Мого.

Це він промовляв у проповіді біля храмової скарбниці, і ніхто не боронив Йому, бо час Його ще не настав.

Тоді Ісус звернувся до юдеїв, що повірили в нього:

— Якщо ви триматиметеся Мого вчення,— ви воістину Мої учні; ви пізнаєте істину, й істина дарує вам свободу.

Вони відповіли Йому:

— Ми з роду Авраама і нічиїми рабами ніколи не були. Що означають Твої слова «ви станете вільними»?»

Ісус їм на те:

— Хто грішить — той раб гріха, але раб тимчасово перебуває у домі, а Син пробуває довіку; тому, якщо син звільнить вас, ви дійсно станете вільні. Я знаю, що ви з роду Авраама, але ви хочете вбити Мене, бо вам не до тями Моє вчення. Я кажу вам про те, що бачив у Свого Отця, а ви чините з направи отця вашого.

Юдеї сказали Йому у відповідь:

— Наш отець Авраам.

А Ісус їм відповідає:

— Якби ви були діти Авраамові, то й чинили б, як Авраам. Нині ж ви хочете вбити Мене — Людину, Котра принесла вам істину, дану Їй Богом. Авраам так не чинив.

Юдеї Йому й кажуть:

— Тобі й п'ятдесят не минуло — і Ти бачив Авраама?

А Ісус їм сказав:

— Я був раніше, ніж народився Аврам.

Вони вже хапалися за каміння, щоб Його побивати, але Ісус, пройшовши крізь юрму, вийшов із храму й пішов звідти.

ПРО ДОБРОГО САМАРЯНИНА

Ак., 10:25—37

Якось учитель Закону, випробовуючи Ісуса, спитав:

— Учителю! Що мені робити, аби спадкувати життя вічне?

А Ісус його спитав:

— У Законі що написано? Як ти читаєш?

І той сказав у відповідь:

— Полюби Господа Бога свого усім серцем своїм, і всією душею своєю, і всією силою своєю, і всім розумом своїм і ближнього свого, як самого себе.

На це Ісус йому відповів:

— Слушно ти говорив: так роби — і житимеш.

Але той, прагнучи виправдатися, запитав Ісуса:

— А хто мій ближній?

Замість відповіді Ісус оповів:

— Один чоловік ішов з Єрусалима до Єрихона, і на нього напали розбійники. Зранивши та пограбувавши чоловіка, вони пішли та покинули його напівмертвим.

Так сталося, що тією ж самою дорогою йшов один ієрей¹ і, побачивши його, пройшов повз нього. Левит також, коли прийшов на це місце, подивився та й пішов собі геть. А самарянин якийсь, проїжджаючи тією дорогою, побачив чоловіка і зглянувся на нього. Підійшов, перев'язав рани, намастивши їх оливою та вином, потім умолив його на свого осла й привіз до заїзду, де доглядав його.

¹ Ієрей — священнослужитель.

Ідучи наступного дня, самарянин дав господареві заїзду два динари і сказав: «Потурбуйся про нього, а коли витратиш більше за це, то я на зворотному шляху доплачу». То хто ж із цих трьох, на твою думку, був ближній потерпілому від розбійників?

Учитель Закону сказав:

— Той, хто виявив милосердя до нього.

А Ісус йому на те:

— Іди та роби так само.

МАРТА Й МАРІЯ

Ак., 10:38—42

Сталося так, що громадка послідовників Ісуса прийшла до якогось селища, і одна жінка, на ім'я Марта, запросила Ісуса до свого дому. А в неї була сестра, котру звали Марія, і ось вона, сівши біля ніг Ісуса, почала слухати повчання Його. Натомість Марта, клопочучись про велике частування, підійшла й сказала:

— Господи, хіба Ти не бачиш, що сестра покинула мене саму готувати? Скажи їй — нехай вона мені допоможе.

У відповідь сказав їй Господь:

— Марто, Марто, ти клопочешся і турбуєшся про багато чого, але потрібне тільки одне. А Марія обрала душевнішу долю; хай вона не відлучиться від неї!

ЯК МОЛИТИСЯ

Ак., 11:1—13

Якось в одному селищі Ісус молився, а коли закінчив, один з учнів сказав йому:

— Господи! Навчи нас молитись так, як Іван своїх учнів навчив.

І сказав їм Ісус:

— Коли ви молитесь, кажіть:

Отче наш Небесний!

Нехай вславиться ім'я Твоє!

Нехай прийде Царство Твоє!

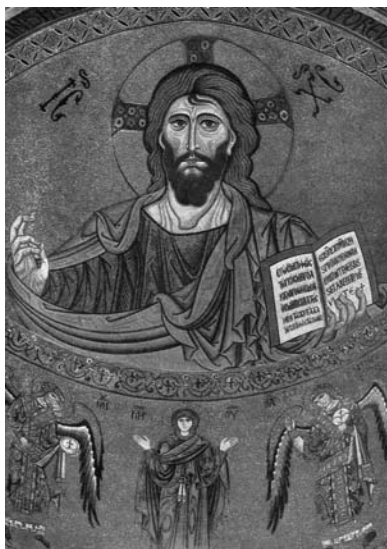
Нехай звершиться воля Твоя

як на небі, так і на землі!
А нині подай нам хліб наш щоденний
і даруй нам провини Наші,
як ми даруємо винуватцям своїм,
і не доведи нас до спокуси,
а також визвали нас від лукавого.

ДОБРИЙ ПАСТИР

Ів., 10:1—18

Ісус розповів ще й таке юдеям у науку: «Хто до кошари входить не крізь ворітця, а загороду перелізає,— той грабіжник та злодій. А чередник тим вівцям той, хто йде крізь ворітця. Йому відкриває брамник, і він овець прикликає, кожну називаючи на ім'я, і вівці пізнають його голос. А як усіх овець своїх повиганяє, то ступає попереду, а вівці йдуть за ним, бо пізнають цей голос. За чужим вони не підуть, а втечуть від нього, бо чужого голосу не пізнають». Ще й пояснив: «Я — ворітця для овець. Усі,— скільки б їх не при-

Христос у славі

ходило поперед Мене,— злодії й грабіжники, але вівці не визнали їх. Я — ворітця; ті вівці, що увійдуть через Мене, врятуються; вони увійдуть, і вийдуть, і пасовище знайдуть. Злодій приходять, лише аби вкрати, вбити й занапастити. А Я прийшов, аби вони здобули життя, життя нескінченне. Я — Добрий Пастир. Добрий Пастир життя своє покладе за овець. А наймит — не чередник, бо вівці належать не йому. Тільки-но він побачить, що вовк напав на овець, він кидає їх і тікає, а вовк краде овець, і вони розбігаються. Наймит тікає тому, що він наймит і йому до овець байдуже. А Я — добрий пастир: Я знаю Своїх овець, і вів-

ці знають Мене, як знає Мене Отець і Я знаю Отця. Мої вівці знають, що Я життя Своє покладу за них. Але є в Мене й інші вівці, не з цього двору,— Я повинен і їх привести; вони також почнуть пізнавати голос Мій, то й буде одна череда і один чередник. Отець тому любить Мене, що Я життя Своє покладаю, аби потім знову прийняти його. Ніхто не відбирає його Мені, Я Сам віддаю його. Я владний не віддавати його і владний знову прийняти його. Таке веління Мені від Мого Отця».

НА ШЛЯХУ ДО ЄРУСАЛИМА

Лк., 13:22—35

Підійшли до Ісуса кілька фарисеїв і сказали:
— Не барися та йди звідси, бо Ірод хоче Тебе вбити.
А він їм на те:

— Ідіть і скажіть цьому лисові: ще сьогодні та завтра Я виганятиму демонів та зцілятиму, а на третій день припиню. Проте Мені треба йти далі сьогодні, й завтра, і в наступні дні, бо неможливо, аби пророк загинув поза Єрусалимом. Єрусалиме, Єрусалиме, що побиваєш пророків та каменуєш посланих до тебе! Скільки разів Я хотів зібрати дітей твоїх, як птаха збирає своїх пташат попід крила, але ви не схотіли цього. То нехай дім ваш залишається порожній! Ось Я кажу вам: не побачите Мене доти, доки не вигукнете: благословен, Хто йде в Ім'я Господнє!»

*Ісус приїхав до Єрусалима.
Мозаїка. Італія, 12 ст.*

БЛУДНИЙ СИН

Лк., 15:11—32

А ще Ісус розповів: «Мав чоловік два сини. І ось молодший сказав батькові: «Батьку, виділи мені належну частку майна». І той поділив пожиток між ними. За кілька днів молодший син зібрав-

ся й поїхав до однієї з далеких країн і там усе проциндрив, живучи розпусно. А коли змарнував усе, почавсь у тій країні сильний голод, і він зазнав злигоднів. Тоді він пішов наймитом до одного з жителів тієї країни, а той послав його на свої поля пасти свиней. І він радий був би пожитись хоча б стручками, що їли їх свині, але ніхто не давав йому. Отямившись, він сказав собі: «У першого-ліпшого наймита у батька мого вдосталь хліба, а я тут гину з голоду! Ось піду до батька та скажу: батьку, завинив я перед небом і перед тобою і не вартий більше називатися твоїм сином,— візьми мене хоча б наймитом». І він рушив до батька. Син був ще далеко, коли батько запримітив його та зрадів; побігши, він кинувся на шию йому та розцілував його. А син сказав: «Батьку, завинив я перед небом і перед тобою і не вартий більше називатися сином твоїм: візьми мене хоча б наймитом». А батько звелів своїм слугам: «Принесіть мерщій кращий одяг та одягніть його, надіньте перстень на руку та сандалі на ноги; заріжте відгодоване теля; нумо бенкетувати й веселитися, бо цей мій син був мертвий — та ожив, пропав — і знайшовся». І заходились вони бенкетувати. А старший син був у полі; і от, повертаючись, неподалік від дому він почув музику й пісні і, гукнувши одного зі слуг, спитав: «Що тут коїться?» Той відповів: «Брат твій повернувся, і батько зарізав відгодоване теля на відзнаку того, що зустрів його цілком здоровим». Брат розсердився і навіть до дому не схотів увійти. Тоді батько вийшов та почав кликати його. Але той відрубав: «Скільки ж бо років я, не ремствуючи, слухаюсь тебе, жодного разу не порушивши наказів твоїх, а ти жодного разу й козеня не дав мені, щоб я міг повеселитися з друзями. А коли прийшов цей твій син, котрий прогуляв майно твоє з блудницями, ти теля відгодоване зарізав для нього». І сказав йому батько: «Дитино моя, адже ти завжди зі мною, і все, що є у мене, твоє; веселимося ж і радіємо ми тому, що брат твій був мертвий — і ожив, пропав — і знайшовся».

ЗРАДЛИВИЙ УПРАВИТЕЛЬ

Лк., 16:1—13

Якось Ісус сказав учням: «В одного багатія служив доморядник, і панові донесли, що той розкрадає його майно. Покликавши доморядника, пан йому сказав: «Що це я чую про тебе? Звітуй мені

про твоє керування, бо віднині ти в мене не керуватимеш». І замислився доморядник: «Що ж мені робити? До керування будинком пан мене не допускає, а землю обробляти я не вмію, та й жебрати соромно. Знаю, що робити, аби після того, як усунуть від керування цим домом, мене поставили до роботи в якомусь іншому домі». І, запросивши почережно боржників свого пана, він спитав одного: «Що ти винен моєму панові?» Той відповів: «Сто кадок оливи»,— тоді доморядник сказав йому: «Ось тобі твій борговий запис, сідай та пиши мерщій: п'ятдесят». Потім він спитав другого: «А ти що винний?» Той відповідав: «Сто мірок пшениці». Тоді він каже йому: «Ось тобі твій борговий запис, напиши: вісімдесят». І похвалив Господь нечесного доморядника за винахідливість, сказавши: «Інколи й грішники можуть правити за своєрідний приклад для спасених». Тим-то я кажу вам: набувайте друзів, роздаючи оманливе багатство своє, аби після смерті прийняли вас до вічних осель. Відданий у малому буде відданий і в більшому, а нечесний у малому буде нечесний і в більшому. Тому, якщо ви оманливому багатству не зуміли дати раду,— хто довірить вам істинне? І якщо з чужим ви не впорались,— хто ваше доручить вам?

Жоден слуга не може слугувати двом панам, бо або одного зненавидить, а другого полюбить, або одному почне слугувати дбайливо, а другому небдливо. Отож не можете служити Богові та мамоні».

ПРО ЛАЗАРЯ

Лк., 16:19—31

Розповів Ісус фарисеям про багатія і жебрака: «Жив собі один багатій; він вбирався у порфіру й вісон, щодня бенкетував і звеселявся. І жив жебрак на ім'я Лазар; він, суцільно вкритий струпом, сидів попід брамою свого дому і жадав з'їсти всі крихти, що пада-

Палестина: стара виноградна лоза

ли зі столу цього багатія, і лише пси підходили до нього й зализували йому рани. І ось помер Лазар, і перенесли Янголи жебрака під опіку Авраама. Помер також багатій, і поховали його, а в пеклі, знаючи мук, звів багатій очі та побачив удалечині Авраама й Лазаря під його опікою. І заментував він: «Отче Аврааме! Зглянься на мене й надішли Лазаря, щоб він змочив хоча б пучку пальця свого у воді та охолодив мій язик, бо я страждаю у цьому полум'ї». Авраам йому на те: «Дитино моя, пригадай: належні тобі блага ти вже одержав за життя, як і Лазар — злигодні; тепер тут він втішається, а ти натомість страждаєш. І крім того, нас із вами розділяє таке глибоке провалля, що ніхто, якби й схотів, ні звідси до вас дістатися не може, ні звідти до нас не може перейти». І сказав багатій: «Тоді я прошу тебе, отче, надішли його до дому мого батька, бо там у мене лишилося п'ятеро братів; нехай він переповість їм про це, аби й вони не потрапили до цього місця мук». І сказав йому Авраам: «У них є закон Мойсея й Писання пророків: нехай пильнують їх». А він на те: «Ні, отче Аврааме; от коли хтось із мертвих прийде до них, — тоді вони покаяться». І той відповів йому: «Коли вони Закону Мойсея та Писань пророків не пильнують, то нехай би хтось із мертвих воскрес, — навіть це не спонукає їх».

ВОСКРЕСІННЯ ЛАЗАРЯ

Ів., 11:1—44

У селищі Віфтанія, де жили Марія і Марта, хворів чоловік на ім'я Лазар, брат Марії. І от надіслали сестри до Ісуса людину зі словами:

— Той, кого Ти любиш, хворий. Довідавшись про це, Ісус сказав:

— Ця хвороба не на смерть, а на Божу славу; завдяки їй Син Божий вславиться.

Тому, хоча й любив Ісус Лазаря, Марту і її сестру, Він, довідавшись, що Лазар хворий, ще два дні залишався там, де й був. Відтак Ісус каже учням:

— Ми знов рушаємо до Юдеї.

Учні кажуть Йому:

— Вчителю, адже нещодавно юдеї хотіли побити Тебе камінням, нащо ж Ти знову підеш туди?

Ісус відповів:

— Хіба день триває не дванадцять годин? Хто ходить удень: той не спотикається, бо бачить світло, а хто ходить поночі, той спотикається, бо вночі нема світла.— На цьому слові Він каже їм: — Лазар, наш друг, заснув. Але Я піду та розбуджу його.

Учні сказали Йому:

— Якщо заснув, то одужає.

Ісус говорив про упокій його, а вони вирішили, буцімт Він каже про звичайний сон. Тоді Ісус відверто мовив їм:

— Лазар помер, і Я радий, що Мене там не було, бо тепер ви повірите; втім, ходімо до нього.

Прийшовши, Ісус довідався, що Лазар вже чотири дні лежить у домовині. А від Віфанії до Єрусалима недалеко — стадій з п'ятнадцять; тож прийшло багато юдеїв до Марти й Марії, аби поділити з ними сум за братом їхнім. Марта ж бо, зачувши, що Ісус іде до них, вийшла Йому назустріч, а Марія сиділа вдома. Марта сказала Ісусові:

— Господи, якби Ти був тут, не вмер би брат, бо що б ти не прохав у Бога, Бог дасть Тобі.

Ісус відказує їй:

— Воскресне брат твій.

Марта йому на те:

— Знаю, що воскресне: коли всі воскреснуть, останнього дня.

Тоді Ісус їй сказав:

— Я — воскресіння й життя. Хто вірить у Мене, той, якщо й помре, оживе. Кожен, хто живе вірою в Мене, житиме вічно. Чи ти віриш цьому?

Вона каже Йому:

— Так, Господи! Я вірю, що Ти — Месія, Божий Син, що прийшов у світ.

На цьому слові вона повернулася додому та, непомітно для інших покликавши Марію, сестру свою, сказала їй:

— Учитель тут, Він кличе тебе.

Ледве зачувши це, Марія поквапилась до Нього. Ісус не вхпив до селища, так і залишившись там, де Марта перестріла Його. А юдеї, котрі були у домі разом з Марією й потішали її, побачив-

*Воскресіння Лазаря.
Фреска Джотто.
Італія, 14 ст.*

ши, як вона квапливо підвелась і вийшла, вирішили, що вона пішла плакати до домовини, і пішли за нею. Тим часом Марія, прийшовши туди, де був Ісус, і побачивши Його, впала до ніг Йому та вигукнула:

— Господи! Якби Ти був тут, не вмер би брат.

Ісус поринув у смуток і печаль, а тоді спитав:

— Де ви поклали Його?

Відказують Йому:

— Ось, Господи, поглянь.

Ісус заплакав. У ще більший смуток поринув Ісус, коли Він підійшов до домовини. Це була печера, вхід до якої закривав камінь. Ісус каже:

— Відваліть камінь.

А сестра померлого Марта каже Йому:

— Господи, від нього вже тхне,— адже чотири дні минуло.

Ісус відказує їй:

— Хіба не мовив Я тобі, що, як віритимеш, побачиш велич Божу?

І от відвалили камінь від печери, де лежав померлий. А Ісус, поглянувши на небо, вигукнув:

— Отче! Дякую Тобі за те, що Ти почув Мене! Я знав, що Ти завжди чуєш Мене, але кажу це заради громади, щоб вони повірили, що Ти подіслав Мене.

На цьому слові Він крикнув щодуху:

— Лазарю, виходь звідти!

І враз з'явився померлий, руки й ноги котрого були сповиті жалобним серпанком, а обличчя закривала хустка. Ісус каже юдеям:

— Розв'яжіть його, щоб він міг ходити.

РАДА КАЯФИ

Ів., 11:45—54

Побачивши звершене Ісусом, багато тих, що прийшли разом із Марією, повірили в Нього. А дехто пішов до фарисеїв і переповів їм про подію. Тоді архієреї та фарисеї скликали раду й почали радитись:

— Що ж нам робити? Ця Людина звершує дедалі більше чудес. Коли Йому й надалі дозволити чинити так, багато хто повірить у Нього, і тоді прийдуть римляни, котрі погублять і країну, і народ.

А один із них, Каяфа, який був того року архієреєм, сказав їм:

— Нічого ви не тямите. Поміркуйте, що краще: щоб одна Людина померла за народ чи щоб увесь народ загинув?

А сказав він це не сам від себе, але, будучи того року архієреєм, напроорокував, що Ісусу померти судилося за Свій народ, і не лише за Свій народ, а й заради того, щоб інших дітей Божих, розпорошених по світах, згромадити до купи. І ухвалили вони того дня вбити Його, тому Ісус більш не ходив одверто серед юдеїв і подався звідти до міста Єфрема, що лежить неподалік від пустелі, і залишився там з учнями.

Тим часом наближався Песах, і багато людей з усього краю прийшло до Єрусалима, щоб очиститись від гріхів. Вони розшукували Ісуса і, зупиняючись у храмі, питали одне одного:

— Як ви гадаєте: прийде Він на свято чи ні? А архієреї та фарисеї, аби схопити Його, оголосили наказ: «Той, хто довідається, де Він, повинен донести про це».

ХРИСТОС БЛАГОСЛОВЛЯЄ ДІТЕЙ

Мт., 19:13—15

До Ісуса привели дітей, щоб Він поклав на них руки й помолився за них, проте учні не підпустили їх. Ісус їм сказав: «Не перешкоджайте їм. Нехай діти підходять до Мене, бо таким, як вони, належить Небесне Царство».

І поклав руки на них, а потім рушив у дорогу.

ЮНАК-БАГАТИЙ

Мт., 19:16—30

Якось юнак спитав Ісуса:

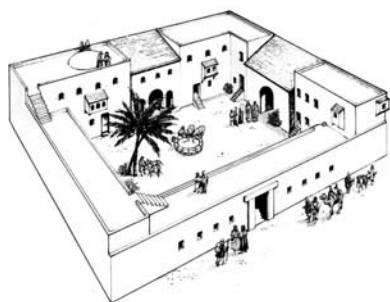
— Учителю добродійний! Яке добро я маю зробити, щоб одержати вічне життя?

А Ісус відповів йому:

— Чом ти звеш Мене добродійним? Добродійний лише Бог. А як хочеш мати вічне життя, виконуй заповіді.

— Які? — спитав юнак.

А Ісус на те:

Так виглядав будинок багатого єврея у римську добу

— Не вбивай, не чини перелюбу, не кривосвідчи, шануй батька й матір та люби свого ближнього, як себе самого.

Юнак відказав:

— Я змалку дотримуюсь цього всього; чого ж мені ще бракує?

І відповів Ісус йому:

— Як хочеш бути досконалим,— піди, продай свій маєток та пороздавай злидарям і набудеш скарб на небі, а відтак — іди за Мною.

Почувши ці слова, юнак відійшов засмучений, бо був дуже багатим.

ІСУС УТРЕТЄ ПРОВІЩУЄ ВЛАСНУ СМЕРТЬ

Ак., 18:31—34

Ісус скликав апостолів і сказав: «Оце йдемо ми до Єрусалима, і звершиться все, що пророки звістували про Сина Людського: Його віддадуть поганам, і Він зазнає від них наруги, образ, обплювання, і після побиття вони стратять Його, а за три дні Він воскресне». Але апостоли з цих слів нічогосінько не втямили; значення всього цього було ще приховане від них, і тому вони не розуміли мовленого.

ПЕРЕД ПЕСАХОМ

Ів., 11:55—12:19

Багато людей з усього краю прийшло перед Песахом до Єрусалима, щоб очиститись від гріхів. Усім цікаво було дізнатися, чи прийде Ісус, а архієреї та фарисеї, аби схопити Його, оголосили наказ: «Той, хто довідається, де Він, повинен донести про це».

За шість днів до свята Ісус прийшов до Віфанії, де жив Лазар, котрого Він воскресив із мертвих. Там Ісуса запросили на вечерю, і Лазар був один із тих, хто сидів поруч з ним, а слугувала їм

Марта. Марія ж бо принесла літр кошовного народного мира та, намастивши миром ноги Ісуса, витерла їх власним волоссям, і в усьому домі повіяло пахощами.

Тут один з учнів, Юда з Кіріоту, котрий невдовзі зрадив Його, каже:

— Хіба не можна було продати це миро за триста динарів та пороздавати злидарям?

Тільки він сказав це не тому, що турбувався про злидарів, а тому, що був грошолобом: він носив скарбницю для пожертви й потроху цупив з неї. Тоді Ісус сказав:

— Облиш її; вона берегла це миро на день Мого поховання. Злидарі завжди будуть з вами, а Я буду не завжди.

Наступного дня стало відомо, що Ісус прибуває до Єрусалима, і чимало людей, що прийшли на свято, вийшло Йому назустріч, змахуючи пальмовим віттям і викукуючи:

— Осанна! Благословен цар Ізраїлю, що йде в Ім'я Господа!

Тим часом Ісус, знайшовши віслючка, сів на нього, як сказано у Писанні: «Не бійся, донько Сіону; ось цар твій наближається верхи на молодому віслюку». Учні Його спочатку не зрозуміли цього, але відколи Ісус був ушавлений, вони пригадали ці слова й збагнули, що слова ці мовилися про Нього і тоді ж таки збулися. Люди, котрі були зібгато хто виходив зустрічати Його, бо начулися про ознаку, що Він створив. А фарисеї говорили один одному:

— Ми так нічого й не встигли зробити: погляньте, усе місто йде за Ним.

*Пеферахунок грошей.
Давньоримський рельєф*

ВИГНАННЯ ГЕНДЯРІВ ІЗ ХРАМУ

Мф., 11:15—18

Учні з Ісусом зайшли до Єрусалимського храму, і Він узявся виганяти з храму тих, хто гендлює та купує там, а столи міняйл і лавки продавців голубів перевернув, не дозволяючи навіть проносити будь-яку річ через храм. І там Ісус промовив: «Хіба не написано: дім Мій назветься серед усіх племен домом молитви? Але ж пере-

творили його на вертеп розбійників». У відповідь на це архієреї та вчителі Закону почали обмірковувати, як би занапастити Його, бо вони побоювалися Ісуса через те, що людність уся була розтривожена Його вченням.

ЧИНОВНИКИ-АРХІЄРЕЇ ОСПОРЮЮТЬ ПРАВО ІСУСА

Мр., 11:27—33

Наступного разу підійшли до Ісуса в храмі архієреї, старійшини та вчителі Закону й питають Його:

— Яким правом Ти так чиниш?

А Ісус їм на те:

— І Я загадаю вам одне запитання, — як відповісте Мені, то і Я скажу вам, яким правом чиню так. Відповідайте-но Мені: небо чи люди надихнули Івана на посвячення?

І заходились вони міркувати між собою, бо як відповісти «натхнений небом», то Він питає: «Чом же ви тоді не повірили його словам?», а відповісти — «людьми» — боялись народу, бо всі вважали, що Іван був насправді пророком. І, звернувшись до Ісуса, кажуть:

— Ми не знаємо.

Тоді Ісус відповідає їм:

— І Я не скажу вам, яким правом чиню так.

Ісус у Храмі. Картина П. Веронезе. Італія, 16 ст.

СУПЕРЕЧКА З ІРОДІЯНАМИ, ФАРИСЕЯМИ ТА ВЧИТЕЛЯМИ ЗАКОНУ

Мр., 12:13—37

Підіслали до Ісуса кількох фарисеїв та іродіян, аби зловити Його на слові. Ті звернулись до нього з підлесними словами:

— Вчителю! Ми знаємо, що Ти справедливий і що Ти нікому не догоджаєш, бо безсторонньо всіх людей по правді напучуєш на Божий шлях. Тож повинні ми платити податок кесареві чи ні? То платити нам чи ні?» Але Він зрозумів підступ і сказав їм:

— Ви, либонь, випробовуєте Мене? Дайте-но подивитися на динар.

І, коли вони дали, Він спитав їх:

— Чиє це зображення і напис?

Вони відповіли Йому:

— Кесаря.

Тоді Він сказав їм:

— Кесареве віддавайте кесарю, а Божове — Богу.

І вони дивом дивувались відповіді Його.

Тоді спитав Його один з учителів Закону:

— Яка заповідь найважливіша?

І відповів Ісус:

— Ось перша заповідь: «Слухай, Ізраїлю! Господь Бог наш — єдиний Господь. Тож полюби Господа Бога свого всім серцем, і всією душею, і усім розумом, і всією силою!» Друга схожа на неї: «Полюби ближнього свого, як самого себе». Нема заповіді більшої за ці.

І сказав йому вчитель Закону:

— Ти слушно сказав, Учителю, що достоту Бог один, і нема іншого, крім Нього, і що любити Його треба всім серцем, усією силою і всією душею та любити ближнього, як самого себе, — важливіше за всі цілопалення та офіри.

Бачачи, як тямуще той відповідає, Ісус йому сказав:

— Не далекий ти від Царства Божого.

Продовжуючи проповідувати у храмі, Ісус говорив:

Римська монета з портретом імператора (кесаря) Тіберія, за часів якого проповідував

Христос

— Як же вчителі Закону твердять, буцім Христос — син Давидів, коли сам Давид мовив: сказав Господь Господові моему: сиди праворуч від Мене, доки не покладу ворогів Твоїх до Твого підніжжя? Коли сам Давид називає Його Господом, то як же він Син йому?

І багато хто охоче слухав Його.

ЛЕПТА ВДОВИ

Лк., 21:1—4

Озираючись, Ісус побачив, як якісь багатії кладуть до скарбниці свої дари. А потім Він побачив, як одна нужденна вдова поклала туди дві лепти, і сказав: «Запевняю вас, ця нужденна вдова поклала туди більше за всіх, бо всі вони від надміру свого принесли дари Богові, а вона, попри свої злидні, поклала усе, що мала».

ОСТАННІ НАСТАНОВИ

Ів., 12:20—55

Серед прочан були й елліни (цю меншину так називали, бо вони вважали, що євреї повинні розмовляти по-грецькому й стояти ближче до грецької культури). Вони підійшли до Пилипа з галілейської Віфсаїди і звернулися до нього з проханням:

— Пане, ми хочемо побачити Ісуса.

Той пішов і сказав про це Андрієві, а потім Андрій і Пилип сказали про це Ісусові. А Ісус звернувся до них:

— Наближається час, коли Син Людський прославиться. Якщо пшеничина, упавши в землю, не помре, вона залишиться одна, а якщо помре, то принесе багато нових зернин. Хто дорожить своїм життям, той втратить його, а хто нехтує своїм життям у цьому світі, той набуде вічного життя. Моя душа збентежена. І що мені сказати? — а потім звернувся Він до Бога: — Отче, визволи Мене від того, що тепер

Перепахунок грошей. Давньоримський рельєф

на Мене чекає. Проте заради цього Я сюди й прийшов. Отче! Прослав же своє Ім'я!

Раптом пролунав голос із неба:

— І прославив, і ще прославлю!

Серед людей, що там стояли та чули це, одні казали:

— Грім прогуркотів.

А інші казали:

— Це Янгол розмовляв із Ним.

А Ісус промовив до них:

— Не для Мене був цей голос, а для вас. Незабаром відбудеться суд над цим ладом, невдовзі ладу цього настановник буде вигнаний геть. І коли буду вознесений над землею, Я всіх приверну до Себе.

Це Він сказав, даючи зрозуміти, якою смертю Йому судилось померти. На це люди зауважили:

— З Писання нам відомо, що Месія пробуде довіку. Чом же Ти кажеш, буцім Син Людський має бути вознесений? І хто Він, цей Син Людський?

А Ісус їм на те:

— Недовго лишилося світлу бути серед вас; ходіть, доки у вас є світло і темрява не огорнула вас. А хто ходить у пільмі, той не знає, куди він іде. І доки світло серед вас, ви маєте час повірити у нього, щоб стати синами світла.

На цьому слові Ісус відійшов і сховався від них.

А Ісус навчав далі:

— Хто вірить у Мене, той не в Мене вірує, але в Того, Хто послав Мене. І хто бачить Мене, той бачить Того, Хто послав Мене. Я — Світло і прийшов у світ для того, щоб кожен, хто вірить у Мене, не залишився у пільмі. Я не засуджую тих, котрі не чинять за словами Моїми, бо Я прийшов не для того, щоб засудити світ, а щоб врятувати його.

ПРОРОЦТВО ПРО ХРАМ І ЄВАНГЕЛІЄ ЦАРСТВА

Мт., 24:1—14

Вийшовши з храму, Ісус хотів був піти, але тут приступили до Нього учні, щоб показати храмові споруди. А Він, звертаючись до них, сказав:

— Бачите усе це? Запевняю вас: не залишиться тут і каменя на камені, усе стане руїною.

І коли наодинці з учнями Він сидів на Оливній горі, вони підійшли до Нього й спитали:

— Скажи нам, коли це станеться і чи буде якась ознака перед Твоїм пришествям та кінцем цього віку?

У відповідь Ісус сказав:

— Стережіться, аби хтось не обдурив вас, бо багато хто прийде під Моїм Іменем, твердячи: «Це я Христос»,— і багатьох обдурять. Коли ж бо почнуть долимати до вас чутки про битви й війни, не жахайтесь лишень: це має статись, але то ще не кінець. Бо піде народ на народ і царство на царство; станеться то тут, то там моровиця та землетруси. Це початок лихоліття. Тоді візьмуться вас катувати і вбивати, і всі народи зненавидять вас через Мое Ім'я. Тоді багато хто зненавидить та почне зраджувати один одного. З'явиться чимало облудних пророків і багатьох одурить. Коли збільшиться беззаконня, у багатьох послабне любов. А хто витерпить до кінця,— врятується. І проповідуватиметься Євангеліє Царства по всій землі як свідчення усім народам; і тоді настане кінець.

ОБІЦЯНКА ПРО ЗРАДУ

Лк., 22:1—6

Свято маци (або опрісноків), котре євреї називають Песах, наближалось. А вчителі Закону та архієреї все шукали нагоди, аби

*Іуда отримує 30 монет.
Кадр із фільму С. Мілле
(1927 р.)*

занапастити Ісуса, бо побоювалися народу. І ввійшов сатана в Юду, апостола з Каріоту, і подався він до архієреїв та храмових розпорядників, аби узгодити з ними умови, на яких він зрадить їм Ісуса. Вони зрадили та згодилися дати йому гроші. Юда дав обіцянку й почав шукати слушної нагоди, щоб зрадити їм Його, коли не буде людей.

ХТО БУДЕ ПЕРШИЙ?

Лк., 22:7—18, 24—30

І ось настало свято маци, коли належало офірувати¹ пасхальне ягня. Ісус послав Петра та Івана, сказавши їм:

— Ідіть-но, приготуйте нам святкову трапезу.

Вони ж бо запитали:

— А де Ти звелиш приготувати її?

Ісус відповів:

— Як увійдете до міста, вас перестріне чоловік, що нестиме глек з водою; ідіть за ним до оселі, до котрої увійде він, і скажіть господареві:

— Вчитель питає: «Де кімната, що в ній Я святкуватиму з учнями?»

Тоді він покаже світлицю — там і приготуйте.

Так все і сталося. І от, у визначену годину, сидючи разом з апостолами, Ісус сказав:

— Як жадав Я спожити з вами це офірне ягня до Моїх страждань! Запевняю вас: Я вже не споживатиму його доти, доки це не звершиться у Царстві Божому.

Потім, узявши чашу з вином і склавши подяку Богові, Ісус сказав:

— Прийміть її та поділіть між собою; а Я більше не питиму від плоду лози виноградної доти, доки не настане Царство Боже.

А учні засперечались, хто з них найголовніший. Тоді Ісус їм сказав:

— Царі народів панують над народами, котрі тих, що керують ними, називають добродійцями. Нехай у вас так не буде, натомість старший з вас хай буде за меншого, а головний — за слугу. Бо хто головніший: той, хто при столі, чи той, хто слугує? Часом не той, хто при столі? А межі вас Я тим часом за слугу.

ТАЄМНА ВЕЧЕРЯ

Лк., 22:19—23

Узявши хліб та склавши подяку Богові, Ісус поділив його й передав апостолам, сказавши: «Це тіло Моє, що за вас жертву приноситься; звершуйте це на спогад про Мене.

¹ Офірувати — жертвувати.

Таємна вечеря. Картина Леонардо да Вінчі. Італія, 16 ст.

І на завершення трапези Він знову подав їм чашу, сказавши: «Ця чаша з вином — Новий Заповіт у Моїй крові, що за вас проливається. Але тут, при столі, поруч з Моєю — рука того, хто зрадить Мене, бо Син Людський іде, як призначено; але біда тій людині, що зрадить Його». Вони ж бо взялися розпитувати один одного, хто з них міг би це зробити.

ПРО ПЕТРОВЕ ЗРЕЧЕННЯ

Лк., 22:31-34

Сказав Господь:

— Симоне, Симоне! Оце сатана й домігся того, щоб роз'єднати вас, ніби пшеницю при переточуванні. Але Я молився за тебе, щоб не вичерпалася дощенту віра твоя і щоб ти, коли знову затвердишся у ній, зміцнів її і в цих братах твоїх.

А він Ісусові на те й каже:

— Господи! З Тобою я ладен і до в'язниці, і на смерть піти.

Але Ісус сказав:

— Запевняю тебе, Петре: не встигне нині півень проспівати, як ти тричі зречешся того, що знаєш Мене.

ГЕТСИМАНСЬКА МОЛИТВА

Мт., 26:36—46

Тим часом приходить Ісус разом з учнями до місцини, що називалась Гетсиманія¹, і каже до них:

¹ Гетсиманія — інша назва — Гат-Шманіш.

— Посидьте тут, доки я піду й помолюсь неподалік.

І, взявши з собою Петра та двох синів Зеведея, Він зі смутком і скорботою мовить їм:

— Душа Моя оповита скорботою в передчутті смерті. Побудьте тут і чуйте зі Мною.

А Сам, трохи відійшовши, впав на землю й молився: «Отче! Коли можна, нехай Мене доля ця мине! Проте нехай звершиться не те, що Я хочу, але що Ти хочеш». Повернувшись до учнів, Він побачив, що вони поснули, й мовив Петрові:

— Хіба не могли ви хоч одну годину чувати зі Мною? Чувайте й моліться, щоб не спокуситись, бо дух бадьорий, а тіло немічне.

І, відійшовши вдруге, Він знову почав молитися: «Отче! Як неможливо цій долі обминути Мене і Мені судилось пити з цієї чаші, то нехай повершиться воля твоя!» Повернувшись, Він знову побачив, що поснули учні, бо сон зморив їх. І, відійшовши, Він утретє почав молитись, повторюючи знову ті самі слова. Потім, повернувшись до учнів, Він звернувся до них:

— Ви все спите та спочиваєте? Оце наближається година, коли Сина Людського буде віддано до рук грішників. Підводьтесь, ходімо. Ось наближається той, хто зрадив Мене.

*Молитва про чашу.
Картина А. Мантенї.
Італія, 15 ст.*

АРЕШТ. ЗРЕЧЕННЯ. ЗБИТКУВАННЯ

Лк., 22:47—65

Він ще говорив, коли раптом з'явився натовп на чолі з Юдою. Той підійшов до Ісуса, аби поцілувати Його, бо домовився з приидами про умовний знак: «Кого я поцілую, той Він і є». Ісус його запитав:

— Юдо, невже ти цілунком зраджуєш Сина Людського?

А ті, хто був з Ним, забачивши, до чого йдеться, спитали:

— Господи, чи не добути нам мечі?

А один з них ударив раба архієрея та відтяв йому праве вухо. Ісус, обернувшись, сказав:

*Поцілунок Юди.
Картина Джотто.
Італія, 14 ст.*

— Пустіть його сюди,— і, торкнувши вухо, зцілив його.

Відтак Ісус сказав архієреям, уповноваженим і старійшинам, що прийшли по Нього:

— Ви, наче на розбійника, вийшли з мечами та дрюками, хоча Я щодня перебував разом з вами у храмі і ніхто на Мене навіть руки не здійняв; але нині ваш час та влада темряви.

Вони ж бо, схопивши Ісуса, привели Його до дому архієрея. А Петро йшов слідком, здаля, і коли, розіклавши на подвір'ї багаття, усі посідали кружма, сів і Петро разом з ними. Тут одна

служниця побачила Петра, що сидів біля вогню, та, придивившись до нього, сказала:

— І цей був разом з ним.

Але він зрікся Ісуса, сказавши:

— Жінко, я не знаю Його.

Трохи згодом ще якийсь чоловік, побачивши Петра, сказав:

— І ти один з них.

Проте він відповів:

— Зовсім ні!

Минуло близько години, і ще один чоловік взявся уперто твердити:

— Воістину й цей був разом з Ним, адже й він галілеянин.

Однак Петро відповів:

— Не розумію, про що ти кажеш.

Тільки-но він це промовив, як тієї ж миті проспівав півень. А Господь, обернувшись, поглянув на Петра, і пригадав Петро слова, котрі Господь сказав йому: «Перш ніж нині півень проспівав, ти тричі зречешся Мене». І, вийшовши, Петро ревно заплакав.

Тим часом люди, що стояли довкруг Ісуса, знущалися з Нього та били Його, зав'язавши Йому очі, ще й питали при цьому:

— Вгадай, хто вдарив Тебе?

І ще довго, лихословлячи, збиткувалися з Нього.

СУДИЛИЩЕ

Ак., 22:66—71

Наступного ранку старійшини, архієреї та вчителі Закону скликали раду, і, коли Ісуса привели до них на суд, вони спитали Його:

— Дай нам відповідь: Ти Месія?

Христос сказав їм:

— Якщо Я вам відповім, ви однаково не повірите; якщо ж Я почну питати вас, ви не відповісте Мені й не звільните Мене. Але знайте, що віднині Син Людський сидітиме у славі праворуч від Бога.

І всі спитали: «То Ти Син Божий?

А Він їм на те:

— Ви самі стверджуєте, що Я.

Тоді вони сказали:

— Навіщо нам дошукуватися ще якогось звинувачення, якщо ми чули звинувачення з власних Його вуст?

ІРОД І ПИЛАТ

Ак., 23:1—12

Тоді вони всі підвелись і відвели Ісуса до Пилата, де оскаржили його:

— Ми вважаємо Його заколотником, бо Він забороняв нашому народові платити імператору податок і називав Себе Месією. Тоді Пилат спитав Його: «То ти — Юйський Цар?»

А Ісус йому у відповідь:

— Це ти стверджуєш.

Пилат сказав архієреям і всім присутнім:

— Я вважаю, що Ця Людина ні в чому не винна.

Але вони стояли на своєму:

— Він, почавши проповідувати у Галілеї, в усій Юдеї та навіть у Єрусалимі підбурював людей до бунту.

А Пилат, зачувши про Галілею, де владарює Ірод, відіслав Ісуса до Ірода, котрий саме під цю пору перебував у Єрусалимі. Ірод, побачивши Ісуса, дуже зрадів: начутий про Нього, Ірод довго шукав зустрічі з Ісусом, сподіваючись побачити якесь чудо, звершене Ним. Він почав загадувати Йому силу запитань, проте Ісус нічого не відповідав. А присутні при цьому архієреї та вчителі Закону затято зви-

нувачували Його. Однак Ірод уже втратив цікавість до Нього і взяв-ся разом зі своїми воїнами глузувати з Нього, а потім, перебравши Його у ясні шати, відіслав назад до Пилата. І відтоді заприятелюва-ли Ірод з Пилатом, бо раніше вони один з одним ворогували.

ЗНОВ У ПИЛАТА

Ак., 23:13—25; Ів., 19:1—16

Пилат, скликавши архієреїв, старійшин і народ, сказав:

— Ви привели до мене Цього Чоловіка як заколотника, але я

у вашій присутності провів роз-слідування й переконався, що Цей Чоловік не винний у тому, в чому ви оскаржуєте Його. Ірод вважає так само і не звинувачує Його ні в чому, що заслуговува-ло б на страту. Отож я накажу провчити Його, а потім звільню.

Однак присутні взялися гур-том кричати:

— Смерть Йому! Відпусти Варавву!

Варавва ж бо був повстанець, винний в убивстві. Бажаючи звіль-нити Ісуса, Пилат знову звернув-ся до них із промовою. А всі ж за-репетували:

— Розіпни Його!

Пилат утретє звернувся до них:

— То який же злочин Він скоїв? Я вважаю, Він не винний ні в чому, що заслуговувало б на страту, тому накажу провчити Його, а потім звільню.

Але всі так само горлали, ви-магаючи розіпнути Його. Тоді Пилат вирішив пристати на їхню

Христос перед судом народу. Скульптура М. М. Антоколь-ського. Росія, 19 ст.

вимогу і наказав звільнити повстанця Варавву, що про нього вони прохали, а з Ісусом звелів чинити за їхнім бажанням.

РОЗП'ЯТТЯ І СМЕРТЬ

Ак., 23:26—46

Коли повели Ісуса на страту, то зупинили одного чоловіка — Симона з Кірінеї, котрий теж ішов до міста, — та звеліли йому не-сти хреста позаду Ісуса. А за Ісусом посунуло безліч людей, у тому числі й жінок, які голосили за Ним. Ісус їм мовив:

— Доньки єрусалимські! Не голосіть по Мені, а голосіть по собі та дітях своїх, бо надходять дні, коли скажуть: «Щасливі бездітні й ті, що ще не народжували й не годували дітей своїх!» Тоді поч-нуть кричати горам: «Упадіть на нас!» І пагорбам: «Покрийте нас!» Бо якщо з зеленим деревом так чинять, то що ж судилось засохло-му?»

— Разом із Ним вели на страту ще й двох злочинців.

Коли прийшли до місця страти, що зветься Голгоतोю¹, Ісуса та злочинців розіпнули — одного праворуч, а другого ліворуч. А Ісус ще мовив:

— Отче, вибач їм, бо вони не тямлять, що роблять.

Тим часом розпиначі кидали жереб, ділячи Його одяг. Люди стояли і придивлялись, старій-шини глузували з Ісуса та вигу-кували:

— Він інших рятував, то не-хай порятує Себе Самого, якщо Він Месія, Божий обранець!

Збиткувались з Ісуса і воїни, котрі підходили та, пропонуючи Йому оцет, казали:

— Якщо Ти — Юдейський Цар, порятуй Себе Самого.

А над Ісусом був напис грецькою, латиною та гебрійсь-кою: «ЦЕ ЮДЕЙСЬКИЙ ЦАР».

¹ Голгота — Черепне (місце); Чере-повище.

Розп'яття. Картина Антона Воєнзама, 16 ст.

Глузував з Ісуса і один з розпнутих злочинців, вигукуючи:

— Чи не Ти Месія? То порятуй Себе Самого й нас!

А друг докоряв йому:

— Бійся Бога і нам хоч по заслугі відплатили, а Він нічого поганого не зробив.— Ісусові ж цей злочинець сказав:

— Згадай про мене, Господи, коли будеш у Своєму Царстві!

І відповів йому Ісус:

— Запевняю тебе: сьогодні ж ти будеш Зі мною в раю.

Бралось вже на шосту годину, і от зненацька затьмарилося сонце і по всій землі залягла темрява до дев'ятої години. І завіса у храмі роздерлася навпіл. І скрикнув Ісус на весь голос:

— Отче! До рук Твоїх віддаю дух Мій!

Після цих слів Він віддав дух.

ПОХОВАННЯ

Ак., 23:45—56

Йосип з Ариматеї¹ — добрий і справедливий чоловік, котрий очіку-

вав на Боже Царство — прийшов до Пилата й попросив тіло Ісуса. Знявши тіло з хреста й сповивши плащаницею, Йосип поклав його до гробу, котра була вирубана у скелі та в котрій ще нікого не ховали. А було це саме у п'ятницю, і наближалася субота.

Жінки ж бо, що прибули з Ісусом з Галілеї, йшли за Йосипом та бачили гробівку, до котрої було покладено тіло Ісуса. Повернувшись додому, жінки приготували миро і запашності та, як заповідалося, у суботу стримувалися від справ.

Зняття з хреста. Картина Дж. Баттисти Чима де Конельяно

¹ Ариматея — інша назва — Раматаїм.

СТРАХ ПЕРЕД ВОСКРЕСІННЯМ

Мт., 27:62—66

Наступного дня архіереї та фарисеї зібрались у Пилата й кажуть:

— Пане! Ми пригадали, що цей дурисвіт ще за життя сказав, ніби за три дні Він воскресне. Тому накажи охороняти гріб до третього дня, щоб учні Його уночі потай не викрали Його й не сказали народу, буцім Він воскрес, бо останнє ошуканство буде гірше за перше.

А Пилат їм на те:

— Маєте варту — ідіть і охороняйте, як вважаєте за потрібне.

Тоді вони пішли і приклавши до каменя печатку, поставили біля гробу варту.

Стародавній склеп у Єрусалимі

БІЛЯ ГРОБУ

Ак., 24:1—12

Першого дня тижня, ледь почало світати, жінки, що супроводжували Ісуса від Галілеї, прийшли до гробу й принесли наготовані запашності; разом з ними прийшли ще й інші жінки. Тут вони побачили, що камінь від входу до гробу відсунуто, і, увійшовши до неї, не знайшли там тіла Господа Ісуса. Коли ж вони вагалися та міркували про це, перед ними несподівано постало двоє чоловіків ув осяйних шатах. Жінки перелякались і похилили голови, але ті сказали їм: «Чому ви шукаєте Живого серед мертвих? Його тут нема, бо Він воскрес. Пригадайте: адже Він попереджав вас про це ще у Галілеї, коли казав, що Сина Людського віддадуть до рук грішників, розпнуть, і за три дні Він воскресне». І пригадали тоді вони слова Ісуса. Повернувшись із гробу, вони переповіли про все це одинадцятьом апостолам та всій решті. Але ті сприйняли слова їхні за вигадку й не повірили їм. І лише Петро, підвівшись, кинувся до гробу, за-

*Після воскресіння Христос першим з'явився Марії Магдалині.
З картини А. А. Іванова. Росія, 19 ст.*

зирнув досередини й побачив тільки плащаницю, котра лежала осторонь, і повернувся назад, не виходячи з дива щодо цієї події.

НА ШЛЯХУ ДО ЕММАУСА

Лк., 24: 13-35

Того ж дня двоє учнів Ісуса подалися до Еммауса — селища за шістдесят стадій¹ від Єрусалима — і гомонили межі собою про все, що відбулося. І от, коли вони під час бесіди засперечалися, сам Ісус наблизився до них і пішов поряд з ними. Але ніби полуда заступала їм очі, й вони не пізнавали Його. Тоді він запитав їх:

— Що це ви дорогою з таким похмурим виглядом обговорюєте поміж собою?

А один із них, на ім'я Клеопа, замість відповіді запитав Його:

— Невже Ти єдиний, хто прийшов до Єрусалима і не знає про те, що відбулось там у ці дні?

І Ісус запитав їх:

— І що ж відбулося?

¹ Стадія — міра на 600 стіп.

Тоді вони переповіли Йому про те, що сталося з Ісусом Назарянином:

— Він був Божий пророк, ушавлюваний всіма людьми за Його чуда й слова; але архієреї та старійшини наші засудили Його на смерть, і Його розіпнули. Ми ж бо сподівалися, що Він той, хто мав звільнити Ізраїль. І ось тепер, на третій день по цій події, наші жінки ходили до гробу й сказали нам, ніби тіла Його не знайшли, а бачили Янголів, котрі твердять, буцім Він живий. Дехто з нас також ходив і теж тіла не побачив.

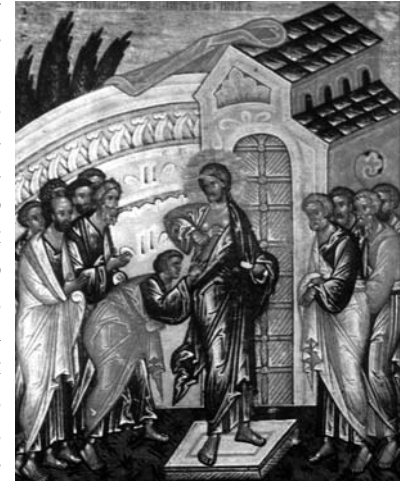
Тоді Ісус дорікнув їм:

— Хіба не так мав постраждати Христос, щоб досягти Своєї слави?

Коли наблизились до Еммауса, Ісус хотів іти далі, але вони переконали Його не йти проти вечора, і Він погодився залишитися з ними. І от, сидячи при столі, Ісус узяв хліб, благословив і, поділивши його, подав їм. Раптом їм ніби полуда впала з очей, і вони впізнали Його, але Він раптом щез. І сказали вони один одному:

— Хіба не палали наші серця, коли дорогою Він заговорив з нами чи коли тлумачив нам Писання?

І враз підвівшись, вони повернулись до Єрусалима, де застали одинадцятьох апостолів укупі з рештою учнів, котрі розповідали їм, що Господь дійсно воскрес і з'явився Симонові, а вони переповіли тим, що зібрались, про випадок у дорозі й про те, як вони впізнали Його за поділянням хліба.

*Переконання апостола Хоми.
Ікона. Новгород, 15 ст.*

ВОЗНЕСІННЯ

Лк., 24: 36—53

Вони ще обговорювали усе це, коли ураз Ісус Сам з'явився серед них і привітався. А вони, перейняті жахом, подумали, буцім бачать привида. Але Він сказав їм:

Вознесіння.

Мініатюра з рукопису 6 ст.

бувши з вами: має справдитись усе, що мовиться про Мене у Законі Мойсея, Писаннях пророків та Псалмах.— І коли Він їх напоумив, як розуміти Писання, то сказав їм:

— Христос мусив зазнати страждань і за три дні воскреснути з мертвих, як і зазначено у Писанні, щоб в Ім'я Його усі народи, починаючи від Єрусалима, закликались до каяття для відпущення гріхів. А ви — свідки усього цього.

Потім Ісус повів їх звідти до Віфанії, де, здійнявши руки Свої, поблагословив їх. І так, благословляючи їх, Він почав даленити від них і підноситись на небо. А вони, вклонившись Йому, з великою радістю повернулись до Єрусалима і постійно перебували у храмі, складаючи хваління та подяки Богові.

П'ЯТДЕСЯТНИЦЯ

Дії, 2

На давнє єврейське свято прочан Шавуот, котре тепер в Україні називають П'ятдесятницею¹ або Трійцею, усі послідовники Ісуса Христа зібралися разом. І з'явилися їм нібито вогнисті язика, роз-

¹ П'ятидесятниця (Шавуот) — свято Трійці, по-народному Зелені Свята.

— Погляньте на Мої руки та ноги: це Я. Торкніться Мене й ви пересвідчитесь у цьому, бо при- вид не має тіла й кісток, а Я, ба- чите, маю.

Мовивши це, Ісус показав їм руки та ноги. Але вони на ра- дощах не могли прийти до тями і все ще сумнівались. Тоді Він за- питав їх:

— Чи є у вас тут щось їстівне?

Вони запропонували Йому кусень запеченої риби та щіль- никового меду, і Він, узявши, на очах у них з'їв це. Потім Ісус сказав їм:

— Оце ж бо й означали сло- ва Мої, котрі Я вам говорив, ще

поділились та спочили по одному на кожному з присутніх. Усі ви- повнилися Святим Духом і почали промовляти іншими мовами — як Дух давав їм говорити. У Єруса- лимі тоді селилися побожні люди з усіх народів під небом; ото ж, коли зашуміло, зібралася і розт- ривожилася юрба, бо всі вираз- но чули, як кожен із них говорив їхньою власною мовою. Вражені присутні казали:

— Хіба ж не галілеяни усі ті, хто промовляє тут? Як же ста- лося, що кожен із нас чує рідну мову? Адже тут парти, мідійці, еламіти, мешканці Месопота- мії, Юдеї та Кападокії, Понту й Асії, Фрігії та Памфілії, Єгипту й лівійських країв поблизу Кіре- ни, прибульці з Рима, юдеї й прозеліти, критяни й аравійці! Ми чує- мо, як вони розповідають нашими мовами про Божі звершення!

Дивом дивуючись, розпитували одне одного:

— Що це має означати?

А інші брали їх на кпини:

— Вони понапивалися солодкого молодого вина.

Став тоді Петро поміж одинадцятьма і, звертаючись до них, підніс свій голос:

— Чоловіки юдейські та всі мешканці Єрусалима! Ці люди не п'яні, як ви гадаєте, бо зараз лише третя година дня. Про це звістував пророк Йоїл: «І станеться ув останні дні,— проголошує Бог,— виллю Свій Дух на кожнісіньке тіло, і пророкуватимуть ваші сини та донь- ки, бачитимуть видіння юнаки, і літнім людям снитимуть сні. І на слуг, і на служниць Своїх Я виллю у ті дні Свій Дух — І вони проро- куватимуть. Я покажу дива на небі угорі, А на землі внизу — ознаки: кров, полум'я і клуби диму. Тоді сонце перетвориться на темряву, а місяць — на кров, аж доки не настане день Господній, великий та пречудовий. І тоді врятується той, хто прикличе Ім'я Господа». Не- хай же знають усі ізраїльтяни, що Бог створив Його і Господом, і Помазанцем — оцього самого Ісуса, Котрого ви розіпнули.

Трійця.

Ікона. Новгород, 15 ст.

Присутні сприйняли почуте близько до серця й сказали Петрові та іншим апостолам:

— Що ж нам, браття, робити?

Петро їм відповів:

— Покайтесь, і нехай кожен із вас христиться в Ім'я Ісуса Христа задля відпущення гріхів,— і ви одержите дар Святого Духа. Бо ця обітниця стосується вас і ваших дітей, і тих, хто від нас далеко,— усіх, кого закличе Господь наш Бог.

Відтак ті, хто щиро прислухався до його слова, прийняли водохрищення, а разом того дня приєдналося віруючих близько трьох тисяч душ.

Вони сумлінно вчилися в апостолів, трималися їхньої громади, брали участь у ламанні хліба та молитвах. А душі усіх були оповиті страхом, бо в Єрусалимі через апостолів повершилося чимало чудес і ознак. Усі ж бо християни трималися громади та мали все спільне: розпродавали маєтки та всілякий набуток і розподіляли всім за потребою. Щодня одностайно ходили до храму, а поділяючи хліб по домівках, споживали їжу в радощах та щирості серця, хвалячи Бога та маючи ласку від усіх людей. А Господь день при дні примножував громаду тих, хто мав урятуватися.

ПЕТРО ТА ІВАН ПЕРЕД СИНЕДРІОНОМ

Дії, 3; 4:1—22

Петро та Іван ішли до храму разом на час молитви о дев'ятій годині. Біля святині їм нагодився кульгавий з народження чоловік: його щодня приносили й садовили біля так званого Оздобного входу, аби він старцював у тих, хто приходить до храму. Жебрак, побачивши Петра та Івана біля входу до святині, попросив у них милостиню. Петро та Іван придивились до нього уважно та й сказали:

— Поглянь-но на нас.

Той уважно поглянув на них, сподіваючись щось одержати.

Проте Петро сказав:

— Срібла й золота у мене нема, але я даю тобі те, що маю: в Ім'я Ісуса Христа з Назарета підведись і ходи!

І, взявши його за праву руку, підвів: ураз зміцніли стопи каліки й кісточки. Жебрак скочив і рушив з місця, пішов з ними до святині, походжаючи вистрибом і хвалячи Бога. Усі люди бачили, як він хо-

дить і хвалить Бога; вони упізнали його: це той, що сидів і жебрав біля Оздобного входу до храму, і сповнилися жаху та подиву через те, що сталося з ним. Зцілений кульгавий увесь час тримався Петра та Івана; люди не могли вийти з дива й позбігались до них. Побачивши це, Петро сказав людям:

— Ізраїльтяни! Що здивувало вас і чого ви дивитесь на нас, боцім ми власною силою або чеснотою зробили так, що він ходить? Бог Авраама, Ісака та Якова, Бог наших батьків уславив Свого Сина Ісуса, Котрого ви зрадили й зреклися перед Пилатом, коли він схильний був Його звільнити. Проте ви Святого і Праведного відцурались: благами вибачити убивцю, а закатували Засновника життя, Котрого Бог воскресив із мертвих, що ми усі й засвідчили. І Його Ім'я — завдяки вірі у це Ім'я — зміцнило того, котрого ви бачите й знаєте, і віра, котра від Нього, дарувала йому оце зцілення перед усіма вами. Втім, я знаю, браття, що вчинили ви це не свідомо, як і зверхники ваші; адже Бог виконав те, що говорив через вуста Своїх пророків про терпіння Помазанця. Отож покайтесь та наверніться до Бога, аби загладилися ваші прогріхи.

Коли вони промовляли до народу, до них підійшли ієреї, доглядач храму та садукеї. Їх обурило те, що Петро та Іван учили людей і пропагували на прикладі Ісуса воскресіння. Отже, апостолів схопили і до ранку вкинули до в'язниці. Багато з тих, хто слухав слово, повірили, а було їх разом близько п'яťох тисяч.

Наступного дня позбиралися до Єрусалима зверхники їхні, страйшини та вчителі Закону, і архієрей Анна, і Каяфа, і Іван, і Олександр, і ще багато хто з архієрейського роду та, поставивши апостолів посередині, питали:

— Якою силою або чиїм ім'ям ви зробили це?

Тоді Петро, сповнившись Святим Духом, відповів їм:

— Начальники народні та старійшини ізраїльські! Якщо нас позивають сьогодні за добродієство, завдяки котрому хворий зцілювався, то нехай відомо буде всім, що робилось це Ім'ям Ісуса Христа з Назарета, Котрого ви розіпнули, а Бог воскресив. Завдяки Йому чоловік оцей стоїть перед вами здоровий.

Вони побачили, що Петро та Іван — сміливі, хоч невчені й прості люди, і здивувались, бо пізнали їх і пригадали, що це ж вони були з Ісусом, але побачили й те, що поруч стояв зцілений чоловік, і тому не змогли суперечити. Тільки наказали їм вийти геть з синедріону¹ та міркували:

¹ Синедріон — вищий суд, єврейський сенат.

— Що робити нам з цими людьми? Усі єрусалимці бачили, що вони звершили справжнісіньке чудо, і відкинути це ми не можемо. Але щоб серед народу поголос не пішов далі, полякаємо їх і заборонимо говорити про це Ім'я людям.

І, гукнувши апостолів, наказали ні в якому разі не говорити і не вчити про Ім'я Ісуса. Але Петро та Іван відповіли їм:

— Поміркуйте, чи слушно перед Богом слухати вас більше, ніж Бога? Ми не можемо не говорити про те, що бачили й чули.

А вони пригрозили їм та й відпустили, не знаходячи підстав для прилюдного покарання, бо всі хвалили Бога за те, що сталося.

ЯНГОЛ ЗВІЛЬНЯЄ АПОСТОЛІВ. НОВИЙ ДОПИТ У СИНЕДРІОНІ Дії, 5:16—42

Апостоли повершили багато чудес, уздоровили чимало хворих не лише з Єрусалима, а й з навколишніх міст.

Первосвященики й садукєї, край незадоволені великою славою учнів Христових, знову схопили їх та вкинули до в'язниці. Проте уночі Янгол Божий відімкнув двері в'язниці й вивів звідти апостолів, звелівши їм іти проповідувати до храму.

Тим часом архієреї з поплічниками прийшли і скликали синедріон та всю старшину Ізраїля й послали до темниці, щоб поприводили в'язнів. Але виконавці, прийшовши, не побачили їх у темниці та, повернувшись, доповіли:

— В'язниця якнайстаранніше замкнута і сторожа стоїть біля дверей, але коли ми відчинили, то не знайшли усередині нікого.

Почувши ці слова, ієрей, доглядач святині та інші архієреї не могли вийти з дива, що б воно означало. Аж ось хтось прийшов і доніс:

— Ото чоловіки, котрих ви ув'язнили, стоять у святині й навчають людей.

Тоді доглядач подався зі служниками та привів їх без примусу, бо боялись, що люди їх укаменують¹; оце привели їх і поставили у синедріоні, а архієрей спитав:

— Хіба ми не суворо заборонили вам учити про це Ім'я? А ви натомість виповнили Єрусалим вашою наукою і хочете наклепати на нас кров Тієї Людини.

¹ Укаменувати — побити камінням (один із видів покарання).

А Петро та апостоли відповіли:

— Треба більше слухати Бога, ніж людей; Бог наших батьків воскресив Ісуса, котрого ви замордували, повісивши на дереві: Його вивищив Бог правцею Своєю на Проводаря і Спасителя, щоб дарувати Ізраїлеві покуту й вибачення гріхів; а ми — свідки усього сказаного про Нього, а також Святий Дух, якого Бог дав тим, хто слухає Його».

Почувши це, вони аж зайшлися од люті та хотіли їх повбивати. Але підвівся у синедріоні фарисей на ім'я Гамаліїл¹, учитель Закону, котрого поважав увесь народ, і звелів на деякий час вивести апостолів, а тим, що залишились, сказав:

— Добре розважте, що збираєтеся робити з цими людьми, бо нещодавно з'явився Тевда², кажучи, ніби він бозна-хто, і до нього приєдналося душ із чотириста. Коли вбили його, усі спільники розпорошились і зникли. Відтак під час перепису з'явився Юда Галілеянин³ і потягнув за собою чимало людей, але він загинув, а усі спільники його розпорошились. І тепер, кажу вам, відчепіться від цих людей і дайте їм спокій, бо якщо від людей походять ці заходи та вчинки, то вони зійдуть нанівець, а якщо — від Бога, то ви їх не знищите, а самі станете богоборцями.

Вони послухались його і, гукнувши апостолів, побили їх та, заборонивши говорити від Імені Ісуса, відпустили. Натомість вони пішли з синедріону, тішачись, що їх зневажено за Його Ім'я. Відтак вони щодня у храмі та по домівах навчали та звіщали Євангеліє про Ісуса Христа.

СТЕПАН — ПЕРШИЙ МУЧЕНИК Дії, 6; 7; 8:1—4

Дедалі більше людей, які чули проповідь апостолів, починали вірити в Ісуса. Громада віруючих швидко зростала; треба було керувати її повсякденним життям. Тоді апостоли скликали учнів і зап-

¹ Гамаліїл — член єрусалимського синедріону, видатний учений свого часу.

² Тевда оголосив себе Месією і мав чимало прихильників; римляни стягли йому голову.

³ Юда Галілеянин підняв повстання проти римлян, коли Квіріней прибув до Юдеї переписати маєтки для оподаткування.

ропонували їм обрати сімох найдосвідченіших і наймудріших з них, які опікувалися б щоденними питаннями громадського життя, щоб апостоли могли й далі нести людям Боже Слово. Учні обрали сімох чоловіків, і апостоли, прочитавши молитву, поклали на них руки.

Серед обраних був учень на ім'я Степан. Він звершував багато чудес в Ім'я Ісуса. Представники різних релігійних напрямів спробували посперечатися з ним, але не могли нічого заперечити мудрим, сповненим Святого Духа висловлюванням Степана. Тоді його супротивники вирішили підмовити людей, щоб ті оббрехали Степана — ніби він блюзнував на Мойсея та Бога.

Збуджений натовп, у якому були також учителі Закону й фаризеї, схопив Степана й повів його до синедріону. Кривосвідки заявили, що Степан ображав Єрусалимський храм і Закон та віщував, як Ісус Назорей зруйнує святе місце і перегляне заповіді Мойсея.

Первосвященик запитав Степана, чи визнає він ці звинувачення. У відповідь Степан виголосив пристрасну промову. Він оповів, як за всіх часів Бог беріг і рятував народ і як народ чинив Богу опір, гнав та вбивав пророків, які звістували Слово Боже.

— А тепер ви й самі,— продовжував Степан,— стали вбивцями Праведника — Того, чий прихід провістили пророки.

Члени синедріону слухали все це спересердя і скреготали на Степана зубами. А він виповнився Святим Духом і, споглянувши на небо, побачив славу Божу та Ісуса, Котрий стояв праворуч від Бога, й мовив:

— Оце бачу небо розкрите й Сина Людського, Який стоїть праворуч від Бога.

Проте вони зарепетували, позатуляли собі вуха та гуртом кинулись на Степана, а тоді вивели за місто і взяли його каменувати. Свідки перші познімали плащі з себе, поскладали їх біля ніг юнака на ім'я Савл, і заходились каменувати Степана, котрий мовився: «Господи Ісусе, прийми дух мій».— І, вклякнувши, Степан закричав щодуху:

— Господи, не залічуй їм гріха цього!

Сказав оце й спочив. А Савл його вбивство схвалював.

У ті дні почалося велике переслідування єрусалимської християнської громади й усі розпорошилися по юдейських та самарійських селах, крім апостолів. Тим часом побожні чоловіки поховали Степана й дуже за ним побивались. А Савл нищив громаду: ходив по домівках, витягав звідти чоловіків і жінок та кидав їх до в'язниці. Незважаючи на це, утікачі ходили світами та звіщували Христове слово.

НАВЕРНЕННЯ САВЛА

Дії, 9

Тим часом Савл, погрожуючи смертю учням Господа, пішов до архієрея і випрохав у нього листи до синагог у Дамаску, щоб, знайшовши християн, зв'язати їх та привести до Єрусалима. У дорозі ж, коли наближався він до Дамаска, раптом осяяло його світло з неба. Савл упав на землю й почув, як до нього мовить голос:

— Савле, Савле, нащо Ти мене переслідуєш?

Савл озвався:

— Хто Ти, Господи?

А Господь сказав:

— Я — Ісус, Котрого ти переслідуєш.

Савл, дуже вражений, спитав із тремтінням:

— Господи, що Ти звелиш мені робити?

І Господь йому на те:

— Підведись і рушай у місто: тобі скажуть, що робити.

А люди, що йшли разом із Савлом, заціпеніли, бо голос чули, але нікого не бачили. Савл підвівся, проте й з розплющеними очима нічого не бачив; до Дамаска його привели за руку. Він три дні нічого не бачив, а також не їв та не пив.

У Дамаску був один учень на ім'я Ананій, і Господь у виданні сказав йому:

— Підведись і рушай на Прямую вулицю та спитай у Юдиній оселі тарсійця на ім'я Савл. Він зараз молиться й побачив у видінні чоловіка на ім'я Ананій, котрий прийшов і поклав на нього руку, аби він прозрів.

Ананій відповів:

— Господи, я від багатьох чув, скільки лиха заподіяла ця людина Твоїм святим в Єрусалимі, та й тут є в нього від архієреїв повноваження неволити всіх, хто вірить у Тебе.

Але Господь сказав Ананію:

— Іди, бо цього чоловіка обрав Я знаряддям звістування Мого Імені народам і володарям, синам Ізраїля; і Я сам сповіщу, скільки треба йому потерпати заради Мого Імені.

Ананій пішов і увійшов до оселі, поклав на Савла руки й мовив:

— Брате Савле, Господь надіслав мене — Ісус, Котрий з'явився тобі у дорозі,— щоб ти прозрів і виповнився Святим Духом.

Янгол. Фреска
з Константинополю, 14 ст.

І враз ніби луска відпала Савлові від очей, і він несподівано прозрів та, підвівшись, христився. А коли Савл поїв, то знову почувся на силі.

З учнями у Дамаску Савл пробув лише кілька днів, і відразу потому взявся проповідувати у синагогах про Христа, Котрий і є Сином Божим. Люди не могли вийти з дива й казали: «Хіба це не той, що переслідував у Єрусалимі християн?» Але Савл дедалі зміцнювався і доводив дамаським євреям, що отой чоловік — це Христос. Невдовзі юдеї змовилися вбити Савла. Вони удень та вночі чатували біля брами, аби вбити його. Проте учні вночі взяли його та у коші спустили з міського муру.

Повернувшись до Єрусалима, Савл намагався прибитися до учнів, але всі його остерігались, не ймучи віри, що й він — учень Христа. Але Варнава привів його до апостолів та оповів, як дорогою Савл бачив Господа, Котрий звернувся до нього, і як у Дамаску він сміливо навчав ув ім'я Ісуса. Савл залишився з ними, вільно ходив Єрусалимом та сміливо проповідав ув ім'я Господа Ісуса. Геллен теж почали зазіхати на його життя. Коли учні про це довідались, то вирядили його до Кесарії й припровадили до Тарсу.

З'ЯВЛЕННЯ ЯНГОЛА КОРНЕЛІЮ. ВИДІННЯ ПЕТРА

Дії, 10:1—16

У Кесарії жив чоловік на ім'я Корнілій, сотник із так званої Італійської когорти; добродішній і богобоязливий, він мешкав з родиною, давав людям щедру милостиню та повсякчас молився Богу. Він удень, близько дев'ятої години, виразно бачив Божого Янгола, котрий підійшов до нього й звернувся: «Корнілію! Молитви твої та

милостині пам'яткою зринули перед обличчям Божим. Отож пошли людей до Йопії та запроси Симона, котрого називають Петром: він гостює в чинбаря Симона, що має дім біля моря,— він скаже тобі, що робити». Коли Янгол, що промовляв, одійшов, Корнілій гукнув двох домівників¹ і добродішного воїна зі своєї обслуги та, переповівши їм усе, вирядив до Йопії.

Наступного дня, коли вони підходили до міста, Петро близько шостої години вийшов на дах помолитись. Він зголоднів і схотів їсти, а коли готували страву, ним опанував захват; і ось бачить він розкрите небо, з якого спускається до нього ніби величезна полотнона, що припиналася за чотири краї до землі,— там були у ній усі земні чотириногі, звірина, плазуни й небесне птаство. І пролунав до нього голос:

— Ну-бо, Петре, заколи та їж.

Однак Петро відповів:

— Ні, Господи, ніколи не їв я несвячене або нечисте.

А голос до нього звертається вдруге:

— Те, що Бог очистив, не є несвячене.

Це сталося тричі, й полотнона відлинула знову на небо.

ПЕТРО ГОСТЮЄ В КОРНИЛІЯ

Дії, 10:17—48

Доки Петро гадав, що б то означало, прийшли посланці Корнілія, котрі розпитали, де дім Симона, зупинились біля брами і запитали-ли голосно:

— Чи тут Симон, котрого звуть Петром?

Петро не чув, бо поринув у роздуми, і Дух йому сказав: «Онде троє чоловіків розшукує тебе; ну-бо зіхось і йди з ними, бо це Я їх надіслав». Петро спустився до людей, виряджених Корнілієм, та й сказав:

— Я — той, кого ви шукаєте. У якій ви справі?

Вони відказали:

— Сотник Корнілій — людина добродішна і богобійна. Його шанує весь юдейський народ. Янгол звелів йому запросити тебе до свого дому й вислухати тебе.

Тоді Петро запросив їх та почастивав, а наступного дня пішов з ними. І прийшли вони до Кесарії. Корнілій уже чекав на них,

¹ Домівники — домові слуги.

скликавши до себе родичів і найближчих друзів. Коли Петро увійшов, Корнилій перший рушив йому назустріч, припав до ніг і вклонився. Петро ж підвів його, кажучи:

— Встань, я — теж лише людина.

Розмовляючи з Корнилієм, Петро увійшов до дому, побачив, що зібралось чимало людей, і звернувся до них:

— Ви знаєте, що юдеєві заборонено знатися з чужинцями або відвідувати їх, але мені Бог розтлумачив, аби жодну людину не називав я позбавленою святості чи нечистою. Отож мене покликали, і я прийшов. А тепер питаю: у якій справі ви мене покликали?

Корнилій відповів:

— Чотири дні тому я тримав піст до такої ж, як оце зараз, години, а о дев'ятій молився удома, коли раптом постав переді мною чоловік у ясних шатах і каже: «Корнилію, твоя молитва почута, і милостині твої пригадалися перед Богом. То ж пошли до Йопії та закликай Симона, котрого звуть Петром: він гостює біля моря в оселі чинбаря Симона. Він прийде та поговорить з тобою». Я негайно послав по тебе, і ти добре зробив, що прийшов. А тепер — ось ми всі перед Богом, аби вислухати все, що Бог тобі звелів. Й вчення та про страту й воскресіння. І ще Петро продовжував говорити, як Святий Дух зійшов на всіх слухачів слова. Тоді Петро сказав:

— Хто може заборонити христитись тим, хто, як і ми, отримав Святого Духа? — і звелів їм христитися в ім'я Господа. А вони відтак запросили його залишитись у них на кілька днів.

ПОЧАТОК ПРОПОВІДІ ПОГАНАМ

Дії, 11:1—26

Коли апостоли та їхні учні в Єрусалимі почули, що Слово Боже проповідувалось неєвреям, вони взялись дорікати Петрові:

— Ти спілкувався з ними та споживав їжу при одному столі!

Тоді Петро докладно розповів усе, що сталося з ним у Йопії та в будинку Корнилія.

— І якщо Бог дарував їм те саме, що й нам, які повірили в Господа Ісуса Христа, то хто я такий, аби ставати Богу на заваді?! — схвильовано вигукнув Петро.

Вислухавши оповідь Петра, апостоли вирішили, що й неєвреям Бог дарував можливість спасіння й нового життя. Вони заспокої-

лися і звершили молитву подяки. Тим часом деякі неєвреї, які повірили в Ісуса, принесли Добру Звістку¹ до Антіохії. Чимало тубільних мешканців навернулося до Христа. Довідавшись про це, апостоли надіслали проповідувати до Антіохії Варнаву. Варнава знайшов у місті Тарсі Савла та узяв його з собою. Цілий рік вони проповідували в Антіохії. Саме там їхні учні уперше почали називатися християнами.

*Апостоли Павло і Петро.
Рельєф 4 ст.*

ЧУДЕСНЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ПЕТРА З В'ЯЗНИЦІ

Дії, 12:1—19

Під ту пору Ірод зазіхнув на учасників християнських громад, аби заподіяти їм зло, і вбив мечем Якова, Іванового брата. А тоді заповзявся й на Петра: заарештував його, ув'язнив та звелів вартувати чотирьом тетрадіям (загонам оружної варті з чотирьох во-яків), наміряючись одразу після Песаху притягти його до суду. Отож Петра вартували у в'язниці, а тим часом громада ревно молила за нього Бога.

Уночі, напередодні того, як Ірод хотів його вивести, Петро, прикутий двома ланцюгами, спав поміж двох вояків, а перед дверима вартували в'язничники. Аж ось постав Господній Янгол, і світло осяяло камеру. Янгол штурхнув Петра у бік, розбуркав його та сказав:

— Мерщій підводься!

І ланцюги упали з його рук. Янгол мовив:

— Підпережись та взуй сандалі.

Петро виконав це. Потім янгол каже:

— Одягни гіматій та йди за мною.

Петро рушив за ним, не тямлячи, чи насправді відбувається те, що робить Янгол, чи це просто сон. Вони минули першу й другу в'язничну сторожу, підійшли до залізної брами, що вела до міста, і вона сама

¹ Добра Звістка — у деяких перекладах — Блага Вість, Добра Новина, Євангеліє.

*Визволення Петра із в'язниці.
Фреска Рафаеля. Рим, 16 ст.*

розчинилась. Вони вийшли та пройшли вулицею, і раптом Янгола з ним не стало. Тоді Петро прийшов до тьми й сказав:

— Тепер я достеменно бачу, що Господь надіслав Свого янгола і врятував мене від рук Ірода.

Усвідомивши це, Петро подався до дому Марії — матері Івана, котрого звуть Марком, — де до спільної молитви згромадилось багато людей. Коли Петро постукав у хвіртку брами, відгукнулася служниця на ім'я Рода.

Пізнавши голос Петра, вона на радощах не відімкнула брами, а побігла й сповістила, що Петро стоїть біля брами. Їй відповіли на те:

— Чи ти при своєму розумі?

Вона наполягала на своєму, і вони їй сказали:

— Це його Янгол.

Тим часом Петро стукав далі; коли нарешті відчинили, то побачили його і здивувались, а він знаком руки погамував їх та оповів, як Господь вивів його з в'язниці, й сказав:

— Перекажіть про це Якову та його братям.

Потому Петро вийшов і подався в інше місце.

Коли настав день, воєнки стривожились, де подівся Петро. А Ірод пошукав його й не знайшов, а тому притягнув до суду вартових і звелів їх стратити.

ПРОПОВІДЬ ПАВЛА НЕСВРЕЯМ

Дії, 14:1—22

Павло (так тепер називали Савла) після свого хрищення став палким проповідником Божого Слова. Разом із Варнавою вони переходили з одного краю до іншого, наvertsаючи до Христа юдеїв та поган.

Але багато хто відмовлявся прийняти Добру Звістку і навіть погрожував апостолам смертю. Так, у місті Іконії, у Малій Азії, населення поділилося на прибічників апостолів і їхніх супротив-

ників. Юдеї, котрі не повірили, підбурили краян і налаштували їх проти учнів. Міщани теж розподілились: одні стояли за невірних юдеїв, інші — за апостолів. Проте, коли серед краян і юдеїв з їхніми верховодами почався розрив, і вони схотіли зневажити й каменувати апостолів, то ті довідались і подались до лікаонських міст Лістри й Дервії та їхніх околиць. І там благовістили.

Апостол Павло хрестить язичника. З рукопису 9 ст.

Якось у Лістрі сидів чоловік, котрий не відчував власних ніг: він був інвалід з народження й ніколи не ходив. Чоловік слухав проповідь Павла, котрий поглянув на того чоловіка і помітив, що той достатньо вірить, аби зцілитися. Павло гучно промовив:

— Зведись на рівні ноги!

Той підскочив і пішов. Побачивши, що зробив Павло, люди загомоніли по-лікаонському:

— Боги у людській подобі зійшли до нас! — і називали Варнаву — Зевс, а Павла — Гермесом, бо він був проводирем у слові. А жрець із приміської святині Зевса привів до міської брами волів з вінками та хотів разом з людьми скласти офіру. Проте апостоли Варнава та Павло прочули про це, розідрали на собі одержу, кинулися у натовп і почали гукати:

— Люди, схаменіться! Ми — такі самісінькі люди, як і ви, і благовістимо вам, щоб ви саме відвернулися од тієї марноти й звернулися до Живого Бога, Котрий створив небо, землю, море та все, що у них, Котрий за минулих поколінь усім народам дозволяв обирати власний шлях, хоча й свідчив про Себе раз у раз добродіємством, даючи нам з неба дощ і врожайну пору, виповнюючи поживою та веселощами наші серця.

Кажучи це, апостоли насилу переконали людей не складати їм офіру.

Але надійшли юдеї з Антіохії та Іконії і, підбуривши юрбу, каменували Павла й витягли його поза місто, гадаючи, буцім він помер. Проте коли учні згромадились біля нього, Павло підвівся й пішов у місто, а наступного дня разом із Варнавою подався до Дервії.

Вони звіщали Євангеліє у Дервії, на вернули чи-мало учнів, а тоді повернулись до Лістри, Іконії й Антіохії. Зміцнюючи душі учнів, заохочуючи їх не цуратися віри, вони говорили, що багато утисків на-лежить зазнати на шляху до Божого Царства.

АРЕШТ ПАВЛА ТА СИЛИ

Дії, 16:16—34

Коли Павло та його супутник Сила перебували в македонському обласному центрі Філіппи, зустрілась їм якась на дорозі служниця, котра мала віщунського духа. Завдяки цій здатності вона давала своїм господарям чималий прибуток. Пішовши за Павлом та його супутниками, служниця почала несамовито кричати:

— Ці люди — слуги Всевишнього Бога! Вони показують нам шлях до спасіння!

Так тривало багато днів; нарешті Павло не витримав.

— Іменем Ісуса Христа! — звернувся він до духа, який вселився в жінку. — Наказую тобі вийти з неї!

І дух ураз вийшов із жінки.

Господарі її дуже роздратувалися: служниця не могла більше

давати їм прибуток. Вони схопили апостолів і потягли їх на міський майдан, до начальників.

— Ці юдеї роблять у місті заколот, — заявили вони, — і вмовляють нас перейняти не властиві римським громадянам звичаї.

Натовп на майдані обурився; міська влада наказала зірвати з апостолів одержу й висікти їх різками. Потім покараних апостолів кинули до в'язниці; охоронцеві наказали пильно їх вартувати. Охоронець відвів в'язнів до камери й затис їм ноги в дерев'яні колодки.

Десь опівночі Павло й Сила почали молитися і співати гімни

*Апостол Павло.
Картина Рембранта.
Нідерланди, 17 ст.*

Богу. Раптом земля затрусила, ще й так, що в'язничні мури почали ходити ходором; двері камери розчинилися. Кайдани самі впали з апостолів.

Охоронець прокинувся і побачив, що двері в'язниці розчинені, й вирішив, що в'язні втекли. У відчаї він вихопив меч а хотів убити себе, але цієї миті Павло голосно крикнув:

— Не роби цього: ми тут!

Зі смолоскипом у руці охоронець забіг до в'язниці й упав на коліна перед Павлом та Силою. Потім він їх вивів із в'язниці й запитав:

— Панове мої! Що мені робити, аби здобути спасіння?

— Вір у Господа Ісуса Христа! Тоді врятуєшся і ти, і вся твоя родина, — пролунала відповідь.

Охоронець привів апостолів до себе додому, обмив і перев'язав їм рани. Потім він христився разом з усією родиною, і з цієї нагоди влаштовано було бенкет для всього дому.

ПАВЛО Й ПРЕСВІТЕРИ

Дії, 20:16—38

Павло вирішив не баритися в Асії й повернутися чимшвидше до Єрусалима на свято П'ятдесятниці. З Мілета він надіслав посланців до Ефесу, скликаючи пресвітерів місцевої громади християн. Коли пресвітери прибули, Павло звернувся до них із промовою:

— Ви знаєте, що я перебував з вами від найпершого дня прибуття до Азії та служив Господові серед спокус, що випали мені через зловмисництво юдеїв; і прилюдно, і по домівках проповідував та навчав вас усього, що тільки де було найкориснішого, звістуючи юдеям та гелленам покуту перед Богом і віру в нашого Господа Ісуса. Аж ось тепер спонукав мене Дух іти до Єруса-

*Апостоли Петро і Павло.
Картина Ель Греко.
Іспанія, 16 ст.*

лима, і я не знаю, що там чекає на мене,— та тільки Святий Дух повсюдно свідчить, що чекають на мене кайдани й скорбота. Але, попри все, свого життя не вважаю для себе цінним і радо пройду шлях до кінця, щоб завершити служіння, котре передав мені Господь Ісус: проповідь благодаті Божої. І оце зараз я знаю, що всі ви більше мого обличчя не побачите. Тому й свідчу сьогодні всім, що нема на мені вашої крові, бо я неухильно вам звістував усю Божу волю. Отож глядіть за собою та всією черідкою¹, де Святий Дух настановив вас єпископами, аби пасти громаду Бога, котру він здобув власною кров'ю. Бо я знаю, що, як я відйду, люті вовки пролізуть до вас і не щадитимуть череду. Та й з-поміж вас постануть такі, що все перекручуватимуть. Я ні від кого не зажадав ні срібла, ні золота, ні одягу. На кожному кроці я вам показував, що треба так працювати, підтримувати слабких та пам'ятати слова Господа Ісуса, тому що це ж Він сказав: «Блаженніше давати, ніж брати».

Павло промовив це, разом з усіма помолився. І усі вмивалися ревними слізьми, обіймали Павла та цілували. А найбільше засмутили їх мовлені ним слова, що більш не побачать вони його обличчя. І гуртом проводжа-ли Павла до вантажного судна.

НАДІЇ НА ІМПЕРАТОРСЬКИЙ СУД

Дії, 21:26—36; 22:30; 23—26

Коли Павло прибув до Єрусалима, він пішов до храму і сповістив, що дні очищення наближаються до кінця й уже час на офіру. Тоді азійські юдеї, побачивши Павла у храмі, підбурили народ, схопили проповідника й закричали:

— Ізраїльтяни, пробі! Це той, хто по всіх усядах навчає проти народу, Закону й храму. Він ще й грекомовних поприводив до святині та зневажив святе місце. (Вони перед тим бачили з ним у місті ефесця Трохима й гадали, буцім Павло привів його до храму.)

Усе місто заворушилося, посходилася сила людей; Павла схопили, витягли зі святині й позачиняли всі двері. Були б його вбили, але чутка про розрухи у Єрусалимі долинула до трибуна когорти², й той узяв одразу вояків і сотників та подався туди. А ворохобники як побачили трибуна та вояків,— припинили бити Павла. Три-

¹ Черідка — тут мається на увазі громада, церква.

² Трибун когорти — полковий тисяцький.

бун підійшов, узяв його, звелів скувати двома ланцюгами й спитав у народу, хто він і що зробив. Знявся галас: кожен галайкав своє. Трибун нічого не міг збагнути й звелів відвести Павла до військового табору.

Наступного дня, допитуючись усе-таки, у чому юдеї звинувачують Павла, трибун зняв з нього пута, наказав зібратися архієреям разом з усім синаєдріоном, припровадив Павла і поставив його перед ними. Павло подивився на синаєдріон пильним зором і промовив:

— Браття! Я досі з чистим сумлінням жив для Бога.

Проте архієрей Ананій, що сидів поперед ним, звелів бити його по губах. Тоді Павло сказав йому:

— Тебе битиме Бог, стіно підбілена! Ти сидиш, аби судити за Законом, а сам звелів бити мене у супереч Закону.

Ті, що поруч стояли, одразу ж спитали:

— То ти лихословиш Божого архієрея?

Павло відповів:

— Браття, я не знав, що він архієрей, боце ж написано:

— Не лихослов проводаря свого люду.

Але тут Павло довідався, що серед присутніх частина належить до партії садукеев, а частина — до фарисеїв, і гучно звернувся до синаєдріону:

— Браття! Я — фарисей, син фарисея. Мене судять за надію та за воскресіння з мертвих.

Після цих слів між фарисеями та садукееми вибухла незгода, і збори розділились: бо садукееві кажуть, ніби нема ні воскресіння, ні янголів, ні Духа, а фарисеї визнають і те, й інше. Зчинився великий гамір, фарисеї підвелися й почали сперечатись:

— Нічого поганого ми у цій людині не вбачаємо: якщо до чоловіка промовляв Дух або Янгол, то нащо все оце богоборство?

Сварка дедалі розпалювалася, і трибун, побоюючись, що Павла розтерзають, наказав воякам забрати його й відвести до табору.

Тіберій — римський імператор, у добу якого відбулося воскресіння Ісуса

Наступної ночі Господь з'явився Павлові й сказав:

— Зважуйся, Павле, бо у Римі тобі належить свідчити про Мене так само, як і в Єрусалимі.

На світанку близько сорока юдеїв запряглися не їсти та не пити, доки не вб'ють Павла. Вони пішли до архієреїв і пресвітерів та сказали:

— Ми запряглися нічого не їсти, доки не вб'ємо Павла. Отож ви разом з синедріоном зажадайте від трибуна, аби завтра він провадив його до вас, ніби ви хочете докладніше розглянути його справу, а ми готові вбити його, перш ніж він підійде.

Проте про змову почув сестриниць Павла, він прийшов у табір і остеріг Павла, а той гукнув сотника й сказав:

— Відведи цього юнака до трибуна, бо він має щось йому сказати.

Той відвів юнака до трибуна і сказав:

— В'язень Павло попросив привести до тебе цього юнака, котрий щось має тобі сказати.

Трибун узяв юнака за руку, відвів убик і спитав:

— Що ти хочеш мені сповістити?

І той розповів про змову. Тоді трибун відпустив юнака і попередив, аби той нікому про це не говорив. А сам гукнув двох сотників і наказав:

— Зберіть двісті вояків, сімдесят вершників і двісті списівців-охоронців: о третій уночі вони мають рушити на Кесарію. Наготуйте також ослів, щоб посадити на них Павла і відпровадити його неушкодженим до прокуратора Фелікса.

Потому трибун написав листа прокураторові, в якому виклав свій погляд на непідсудність Павла та розповів про заворушення і змову.

Відтак припроваджено Павло до Кесарії. Прокуратор прочитав листа й спитав, з якої він сторони, і, довідавшись, що той з Кілікії, сказав:

— Я вислухаю тебе, коли надійдуть позивальники.

І звелів тримати Павла у преторії Ірода під вартою.

За п'ять днів прибув архієрей Ананій зі старійшинами та промовцем Тертилом, котрі оскаржили Павла перед прокуратором. Коли Павла привели, Тертил виголосив оскаржувальну промову, у якій звинуватив Павла у поширенні єресі — назорейського вчення, яке суперечить єврейським законам. На цьому Фелікс дав знак Павлові говорити, і той відповів:

— Як ти можеш дізнатися, я прийшов до Єрусалима поклонитисьдесь дванадцять днів тому. Ніхто не бачив, аби у храмі я ставав із

кимсь на розмову або когось підбурював у святилищі, у синагозі чи деінде по місту. Вони не здатні довести те, у чому звинувачують мене. Водночас визнаю тобі, що, йдучи шляхом, котрий вони називають єретичним, я дійсно служу Богові батьків, звіряюся з Законом та писаннями пророків, як і самі звинувачувачі, сподіваючись на Бога, що відбудеться воскресіння праведних і неправедних. Тому я неухильно дбаю про те, щоб перед Богом і людьми моє сумління було чисте. Минуло багато років, і я прибув, аби передати своєму народові милостиню та приносини. І заскочили мене саме тоді, коли у храмі я очищувався без людей та без галасу. Нехай би ото азійські юдеї з'явилися до тебе і виклали свої звинувачення проти мене. Чи нехай оці скажуть, яку неправду встановили вони під час слухання у синедріоні. Хіба тільки те, що вигукнув я, стоячи поміж ними: «Судите ви мене за вчення про воскресіння!»

Фелікс усе вислухав і відклав їхню справу, сказавши:

— Я розгляну вашу справу, коли прийде трибун Лісій, і я докладно ознайомлюся з цим ученням.

І наказав сотникові наглядати за Павлом, не роблячи йому утисків і не забороняючи нікому з близьких людей слугувати або просто приходити до нього.

За кілька днів Фелікс прийшов зі своєю дружиною, юдейкою Друзіллою, гукнув Павла і слухав, як той розповідав про віру в Христа. Коли Павло казав про віру, здержливість і про майбутній суд, Фелікс відчув страх і наказав:

— Іди зараз, а я покличу тебе, коли матиму час.

До того ж Фелікс сподівався, що Павло запропонує йому гроші, аби його відпустили, а тому часто викликав його й розмовляв з ним.

Проте минуло два роки, і Фелікса заступив Порцій Фест. На догоду юдеям Фелікс залишив Павла у кайданах.

Прибувши до провінції, Фест за три дні рушив з Кесарії до Єрусалима. Тоді архієрей та юдейська знать пішли до нього зі скаргою на Павла: вони благали, змовившись дорогою вбити Павла, зробити їм ласку й викликати його до Єрусалима. Проте Фест відповів, що Павло перебуває у Кесарії під вартою та що сам він незабаром туди вирушить.

— Отож,— сказав він,— хто хоче, нехай іде зі мною, і якщо маєте щось проти цього чоловіка — пред'явите йому звинувачення.

Через днів вісім-десять Фест повернувся до Кесарії, а вже наступного дня він сів на трибунал і наказав привести Павла. Коли

з'явився Павло, його оточили прибулі з Єрусалима юдеї та почали пред'являти тяжкі звинувачення, котрих довести не могли. Павло казав на своє виправдання:

— Я нічим не завинив ні проти юдейського Закону, ні проти храму, ні проти імператора.

Фест, прагнучи догодити юдеям, відповів Павлові:

— Ти, може, хочеш до Єрусалима піти, щоб я там судив тебе?

А Павло на те:

— Я стою перед імператорським судом, у якому мене й належить судити. Юдеїв я нічим не образив — і ти це добре знаєш, бо якщо я не маю рації та вчинив щось таке, що заслуговує на кару смерті, то нехай я помру, але якщо того нема, у чому мене звинувачують, то ніхто не має права видати мене їм. Я вимагаю слухання в імператорському суді.

Тоді Фест порозумівся з радниками і відповів:

— Ти жадав слухання в імператорському суді, то й підеш до імператора.

За кілька днів до Кесарії прибули цар Агріппа та Верніка, аби вітати Феста. Вони пробули там чимало днів, і ось Фест запропонував Агріппі справу Павла, кажучи:

— Є людина, котру Фелікс покинув у кайданах і яку під час мого перебування в Єрусалимі прийшли оскаржувати юдейські архієреї та пресвітери. Я їм відказав, що римляни, звичайно, не видають людину на страту, перш ніж не з'являться позивачі й позиваний не одержить у їхній присутності нагоду захищатись проти звинувачення. Після їхнього прибуття я негайно, наступного дня, сів на трибунал та звелів припровадити цю людину. Позивачі оступили чоловіка, але не довели жодної провини. Натомість засперечалися з ним про богошанування та про якогось покійного Ісуса, Котрий, за твердженням Павла, живий. Мені розв'язати це питання було важко, і я запитав: «Може, ти хочеш піти до Єрусалима, щоб тебе там судили за це?» Але оскільки Павло жадав, аби справу залишили на розгляд імператора, то я звелів тримати його під вартою доти, доки не відішлю до імператора.

Агріппа відповів Фесту:

— Я теж залюбки послухав би його.

Наступного дня Агріппа та Верніка з великою пишнотою приїшли до зали судових засідань з трибунами та вельможами, за наказом Феста було припроваджено Павла. І Фест сказав:

— Царю Агріппо й ви, присутні тут мужі, ось той на кого заповзлася при мені в Єрусалимі й тут сила-силенна юдеїв і кричала, що його треба стратити. Проте я дійшов висновку, що його дії не заслуговують на кару смерті. Однак він сам зажадав, щоб судив його імператор, і я вирішив послати його до імператора. Щоправда, я до пуття не знаю, що саме писати про нього владареві. А тому привів Павла на ваш і твій, царю, розсуд, аби після розгляду справи було що писати, бо мені здається нерозважливим посилати в'язня, не зазначивши його провини.

Агріппа запропонував Павлові самому розповісти про себе. І Тоді Павло розповів, як він прийшов до Христа і про свою віру. Коли він так боронився, Фест крикнув йому:

— Ошалів ти, Павле! Завелика вченість доводить тебе до божевілля.

— Вельмишановний Фесте,— відказав Павло,— я не ошалів, бо мовлю тільки слова істини та здорового глузду, і цар, перед котрим я сміливо промовляю, також про це знає. Не думаю, аби він чогось із цього не знав,— адже усе це не в закутку десь діялось. Чи віриш ти, царю Агріппо, пророкам? — Знаю, що так.

Агріппа відповів Павлові:

— Ти остаточно не переконав мене зробитися християнином.

А Павло на те:

— Я молив би Бога, аби ти разом з усіма присутніми став сьогодні таким же, як я,— за винятком кайданів.

Щойно він це промовив, цар та прокуратор підвелись, а разом з ними Верніка й ті, що сиділи поруч. Вони пішли радитись і говорили поміж собою, що дії цього чоловіка не заслуговують ні на смерть, ні на кайдани. І сказав Агріппа Фестові:

— Його можна було б звільнити, якби він не зажадав імператорського суду.

РОЗБИТТЯ КОРАБЛЯ

Дії, 27

Павла та ще деяких в'язнів переручили сотникові на ім'я Юлій з імператорської когорти. Судно рушило, тримаючись ближче до азійських берегів. Наступного дня причалили у Сидоні. Юлій повівся з Павлом по-людськи і дозволив відвідати друзів та ско-

На такому кораблі міг подорожувати до Рима апостол Павло

Насилу здолали його проминути й прибути до місця, що мало назву Гарні Пристані, поблизу міста Ласея.

Але сплигло доволі часу: піст уже минув, і плавба ставала небезпечною. Тому Павло порадив їм:

— Добродіі, я передбачую, що плавба буде важка і завдасть великої шкоди не лише вантажу й судну, але й нашому життю.

Однак сотник більше вірив стерничому та судовласнику, ніж словам Павла. Проте гавань не придатна була для того, аби перебути у ній зиму, і багато хто радив рушати звідти та якомога швидше дійти до критської гавані Фініка, що відкрита на південний захід та північний захід, і вже там перезимувати. Знявся південний вітер, і вони, гадаючи, що це і є те, що їм треба, рушили здовж критського берега. Проте незабаром налетів від берега супротивний буревій, що називається євроклідон¹. Цей вітер ухопив судно, й воно не могло чинити опір, і тому команда поклатася на волю хвиль. Судно кинуло на острівцець, що називається Клавда, і човен насилу вдалося втримати. Тоді витягли його і заходилися обв'язувати судно ланками. Боячись наскочити на відмілину, попустили вітрила і вже так носились. Наступного дня через дужий шторм узялись викидати вантаж. А на третій день повикидали з судна речі. Та оскільки упродовж багатьох днів не видно було ні сонця, ні зірок і не вщухала буря, всі втратили будь-яку надію на порятунок. Люди вже давно не їли, й тому Павло став посеред них і сказав:

— Добродіі, треба було слухатись мене і не відходити від Криту, і ми уникнули б цих утруднень. А тепер я закликаю вас підбадь-

¹ Євроклідон — північно-східний вітер.

ристатися їхнім доглядом. Звідти судно плывло здовж Кіпру, бо вітри були зустрічні, а тоді перепливали море навпроти Кілікії та Памфілії й прибули до лікійської Міри. Там сотник розшукав александрійське судно, що плывло до Італії, та посадовив пасажирів на нього. Багато днів пливли повільно, проте заледве вийшло судно до Кніду, як знявся несприятливий вітер, і вони підпливли до Криту при Салмоні.

оритись, тому що жодна душа з вас не загине — лише судно, бо Янгол Бога, Котрому я належу й Котрому я служу, з'явився мені уночі та сказав: «Не бійся, Павле! Ти мусиш постати перед імператором, і ось Бог дарував тобі всіх, хто плыве з тобою. Отож зміцніться духом! Тому що я вірю Богові — буде так, як нам сказано: нас має викинути на якийсь острів.

І ось десь опівночі у чотирнадцяту ніч такої плавби по Адріатичному морю судноплавці збагнули, що наближаються до якоїсь землі. Побояючись натрапити на скелясті місця, з корми викинули чотири кітви й чекали на світанок. А коли судноплавці налаштувалися тікати з судна і спускали у море човен, удаючи, ніби хочуть кинути кітву з носа, Павло сказав сотникові й воякам:

— Якщо вони не залишаться на судні, ви не зможете врятуватися.

Тоді вояки перерубали у човна ланку і дали йому впасти. Удосвіта Павло вмовляв усіх попоїсти, пояснюючи, що це допоможе зберегти життя. Він промовив це, узяв хліб, склав прилюдно Богові подяку, поділив хліб і почав їсти. Тоді усі підбадьорились і собі заходилися їсти. А усіх судноплавців було двісті сімдесят шість душ. Попоїли й почали полегшувати судно, викидаючи пшеницю в море. Коли почало світати, землю ніхто розгледіти не міг, але побачили затоку з виположеним берегом і вирішили, якщо вдасться, підвести туди судно. Проте судно заплигло на піщану банку й сіло на мілину, а удари хвиль почали розбивати корму. Воїни домовилися повбивати в'язнів, аби хтось із них не доплив до берега й не втік, але сотник, бажаючи врятувати Павла, утримав їх від цього наміру і звелів тим, хто вміє плавати, першими кидатись у воду й виходити на берег. А решта мала рятуватися, використовуючи дошки або уламки судна. І таким чином усі дісталися до берега острова Меліту (або Мальта, як його сьогодні називають).

ПРИБУТТЯ ДО РИМА

Дії, 28:11—31

Через кілька місяців у Римі сотник переручив в'язнів військовоначальнику, а Павлові дозволив жити осібно під наглядом вартового. За три дні Павло гукнув найзначніших юдеїв і, коли вони позбирались, звернувся до них:

— Я скликав вас, щоб побачитись і порозмовляти, бо за сподівання Ізраїля взято мене у кайдани.

А вони йому на те:

— Листів з Юдеї ми про тебе не одержували, з прибулої братії ніхто не сповіщав про тебе і не казав нічого лихого. Втім, ми хотіли б самім почути твої думки, бо нам відомо, що про це вчення скрізь сперечаються.

Вони призначили йому день, і багато хто прийшов до його оселі, де він зранку й до вечора говорив про Боже Царство, наводячи свідчення й підтвердження про Ісуса з Закону Мойсея та писань пророків. Одні переконувалися, а інші не вірили. Не маючи поміж собою згоди, вони відходили, коли Павло сказав таке:

— Добре Святий Дух мовив нашим батькам через пророка Ісаю: «Піди до цього народу й скажи:

слухом почуєте й не збагнете, очами дивитиметесь і не побачите. Бо зашкарубло серце у цих людей, і вухами ледве чують, і очі склепили, щоб очима не бачити, вухами не чути й серцем не збагнути та не навернутися, аби Я зцілив їх». Отож знайте, що Боже спасіння надісланий чужинцем, і чужинці його почують.

Після цих слів юдеї пішли, уперто сперечаючись.

І прожив Павло власним коштом ще цілих два роки й приймав усіх, хто приходив до нього. Він проповідував Боже Царство та вчив про Господа Ісуса Христа відверто і без обмежень.

Листи Нового Заповіту

За чотирма Євангеліями та книгою Дії¹ святих апостолів, що є першою історією християнських громад, у Новому Заповіті йдуть листи² Павла (13), Якова (1), Петра (2), Івана (3), Юди (1) та один анонімний. Листи Павла звернуті до конкретних громад або людей, а решта листів має загальний характер і тому називається соборними. Саме в листах розглядаються як космічні теологічні проблеми, взаємодії твірного і нетвірного світів, повсякденні клопоти громад, універсальні й щоденні питання християнської етики в тяжких умовах першохристиянства. У листах дуже рельєфно й на численних прикладах видно, як у світах середземноморських цивілізацій формувався світогляд нової, зовсім іншої людини, котра для себе разом з однодумцями свіdomo обирала життя в ім'я Христової ідеї, життя з єдиним Всевадним і Всеблагим Богом, сповненням ласки до Своїх творинь.

¹ У деяких перекладах — Діяння, Звершення.

² Інша назва — послання.

СВІДЧЕННЯ І ЛЮБОВ

1 Ів., 1:1—4; 4:7—10

«Про те, що було спочатку, — писав Іван, — про те, що ми почули — про життєдайне Слово, — про те, що ми бачили на власні очі, розповідаємо вам, щоб і ви брали в цьому участь разом із нами.

Любімо одне ордного, бо любов від Бога, і кожен, хто любить, народився від Бога і знає Бога. Любов же полягає не в тому, що ми полюбили Бога, а що Він полюбив нас і послав Свого Сина — примирення за гріхи наші».

ОБ'ЯВЛЕННЯ ІВАНА

Об., 1:1-18, 20

Апокаліпсис¹ Івана, як себе сам називає автор, був написаний, імовірно, на острові Патмос в Егейському морі. Твір був покликаний підготувати християнські громади до останнього втручання Бога в людські справи. Християни першого століття вірили, що ця подія має статися ось-ось. І тоді мала розпочатися нова доба в історії, коли тріумфуватиме Христос і його послідовники — християни.

«У день Господній, — розповідає Іван, — осяяв мене Дух, і почув я позаду голос гучний, ніби шофар, котрий промовляв: «Те, що ти бачиш, виклади у своєму творі та надішли до сімох громад в Азії». Я повернувся, аби подивитися, чий голос промовляв до мене, але побачив натомість сім золотих світильників, а посеред сімох світильників — подібного до Сина Людського, вбраного в подер і пасом золотим підперезаного на грудях: голова та волосся біле, як хвиля, як сніг, і очі Його — як полум'я вогню, ноги схожі на мідь, наче розжарені в печі, а голос — ніби го-мін вод багатьох. Він тримав у правиці сім зірок, з уст виходив двосічний меч, а обличчя, як сонце, сяяло в могуті. Тільки-но побачив, я до ніг Йому впав, як мертвий. А Він правицю поклав на мене та мовив: «Не бійся, Я — перший і останній, і живий; був мертвий, а тепер живий довіку; ще й ключі маю до смерті й шеолу. Отож напиши, що ти бачив, що є й згодом буде. Таємниця сімох зірок, котрі бачив ти у правиці Моїй, і сімох золотих світильників така: сім зірок — це посланці сімох громад, а сім світильників, що їх ти бачив, — це самі сім громад».

Іван у символах давнього християнського знання малює грандіозні картини гріха й кари, очищення через терпіння й стійкість у вірі.

¹ Апокаліпсис — одкровення, об'явлення.

НОВЕ НЕБО І НОВА ЗЕМЛЯ

Об., 21:1—4; 22:1—5, 18—20

Іван побачив нове небо і нову землю, бо колишнє небо і колишня земля відійшли. І побачив святе місто Єрусалим — нове, що сходить від Бога з неба, приготовлене як наречна для свого чоловіка. Він почув гучний голос з неба, що промовляв:

— Оце оселя Бога з людьми, і Він житиме з ними. Вони будуть Його народом, і Сам Бог з ними буде.

І витре Він кожную сльозину на їхніх очах, і більше не буде ні смерті, ні плачу, ні лементу, ні хвороби, бо колишнє минуло.

Янгол показав Іванові чисту річку води життя, світлу, як кристаль, що плинула від трону Бога та Агнця¹. Посеред вулиці там та по обох берегах річки — дерево життя, що родить дванадцять разів, дає щомісяця свої плоди, а листя дерева — для uzдоровлення народів. Уже не буде нічого проклятого, а трон Бога та Агнця пробудуть у ньому², і раби Його слугуватимуть Йому. І побачать обличчя Його, а Ім'я Його буде на їхньому чолі. Ночі там не буде, і відпаде потреба у світильникові та у сонячному світлі, бо Господь Бог освітлюватиме їх. І пануватимуть там довіку.

Голос сказав Іванові:

— Ці слова певні та правдиві, і Господь, Бог святих пророків, послав Янгола показати своїм рабам те, що має невдовзі відбутись. Оце прийду Я незабаром: спасенний той, хто дотримує слів пророцтва цієї книжки.

Іван своєю чергою засвідчив слова пророцтва цієї книжки й застеріг, що коли хтось додасть щось до них, то Бог вразить його лихами, описаними у цій книжці. Або якщо хтось відбере щось від слів книжки пророцтва, того позбавить Бог участі у дереві життя і в святому місті, і в тому, про що написано в цій книжці.

Той, Хто свідчить про все це, мовить:

— Так, прийду незабаром!

Аміль.

Тож прийди, Господи Ісусе!

¹ Агнець (Ягня) — образна назва Ісуса Христа (ягня було головною жертвовною твариною).

² Тобто в місті.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Завіту. Біблійні товариства. Київ, 1995.
2. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. United Bible Societies, 1991.
3. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, Київ, 2004.
4. Біблія з коментарями для повного життя. Редактор-упорядник українського видання єпископ Василь Боєчко. Переклад з англійської Ірини Селезінки. Printed in Republic of Belarus, 1998.
5. Библия для детей. Институт перевода Библии. Москва, 2002.
6. Sir Lancelot C.L. Brenton. The Septuagint with Apocrypha: Greek and English. Regency Reference Library. Reprint from 1851.
7. SEPTUAGINTA. Duo volumina in uno. Deutsche Bibelgesellschaft. 1979.
8. Biblia Sacra juxta Vulgatam Clementinam. Octava editio. Biblioteca de autores Cristianos. Matriti, MCMLXXXV.
9. Concordia. Self-Study Bible. NIV. 1985.
10. The Pentateuch and Haftorahs. Hebrew text, Russian translation and commentary. Edited by Dr. J.H.Hertz, C.H., Late Chief Rabbi of the British Empire. Soncino Press, 2004.
11. Ewangelia Jezusa. Editions du Dialogue. Paris 1984.
12. Nestle-Aland. Greek-English New Testament. Deutsche Bibelgesellschaft. 1994.
13. Біблія в переказі для дітей. Старий і Новий Завіт. Переповів о. Сергій Овсянников. Переклад Леся Герасимчука. Українське Біблійне Товариство, Київ, 1996.
14. Четвероевангеліє. Переклад з грецької, передмова та коментарі Леся Герасимчука,— у вид.: час. «Вітчизна», Київ, 1990, № 3, 5, 7, 9.
15. Звершення святих апостолів. Переклад з грецької, передмова та коментарі Леся Герасимчука,— у вид.: час. «Березіль», Харків, 1992, № 5-6.
16. Апокаліпсис Івана. Переклад з грецької, передмова та коментарі Леся Герасимчука,— у вид.: час. «Українські проблеми», Київ, 1994, № 2.

ПРО АВТОРА ПЕРЕКАЗУ

Лесь Герасимчук (нар. 1944) — культуролог, літератор, перекладач, журналіст. Автор, зокрема, перекладів Чотириєвангелія, Дій святих апостолів, Апокаліпсису (за усталеним і пріоритетним текстами), Гексапсальми, інших псалмів, низки розвідок з окремих аспектів християнства, перекладач і редактор двох переказів Біблії для дітей. Автор кишенькового Англо-українського та українсько-англійського релігійного словника.